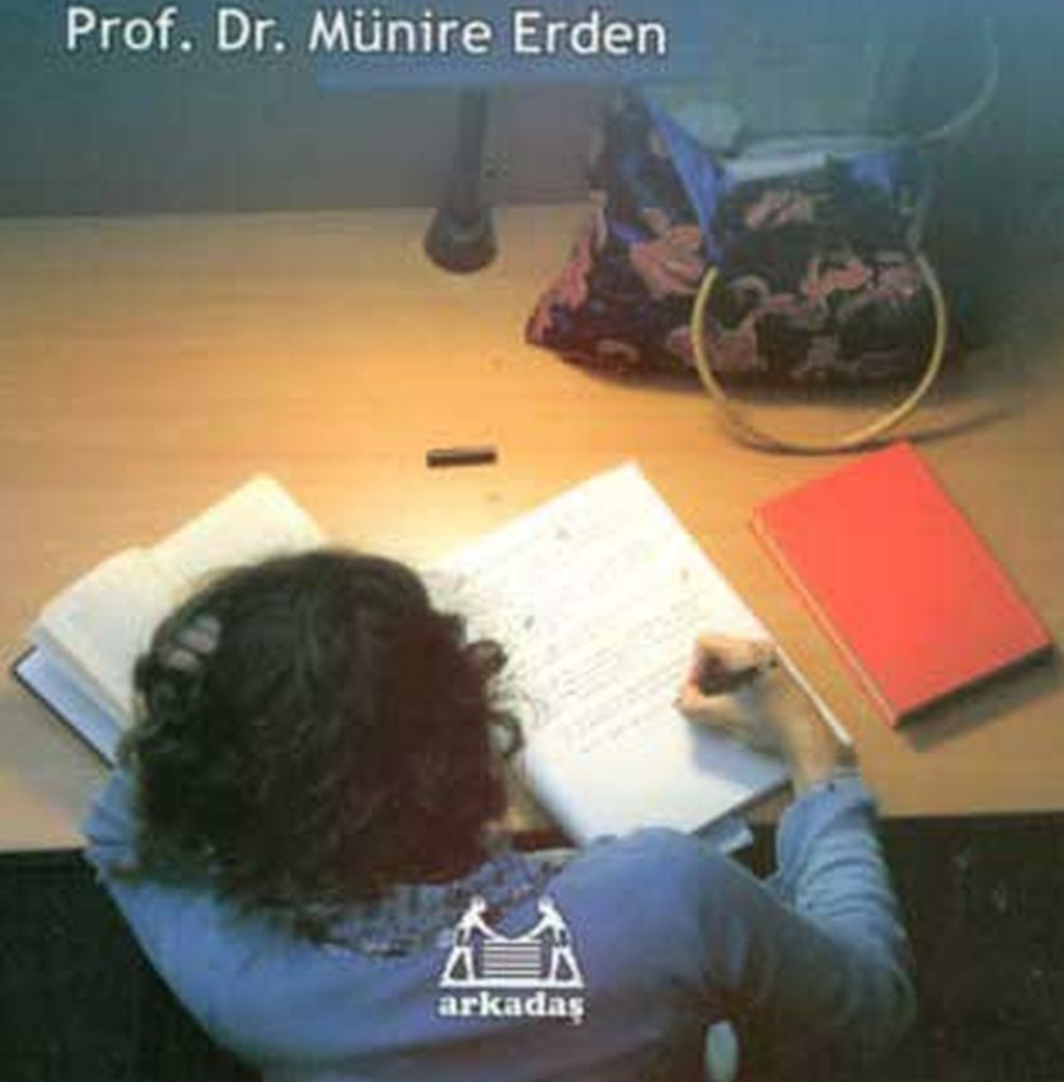

EĞİTİM BİLİMLERİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Münire Erden

EĞİTİM BİLİMLERİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Münire Erden

6. BASKI

EĞİTİM BİLİMLERİNE GİRİŞ

Prof. Dr. Münire Erden

6. BASKI

arkadaş YAYINEVİ

Yuva Mahallesi 3702. Sokak No: 4 Yenimahalle / Ankara

Tel: +90-312 396 01 11 (pbx) Faks: +90-312 396 01 41

e-posta: info@arkadas.com.tr

www.arkadasyayinevi.com

Yayıncı Sertifika No: 12382

©Yayın hakları **arkadaş** yayınevinindir. Yayıncının yazılı izni olmadan, hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

ISBN : 978-975-509-528-8

6. Baskı

Ankara, 2011

Redaksiyon : Filiz Özden
Yayına Hazırlık : Selen Y. Kölay, Zeynep Kopuzlu
Sayfa Düzeni : Nurcan Gövde
Kapak Tasarımı : Mehmet Yaman
Baskı: : Yorum Matbaası

ÖNSÖZ

Yüksek Öğretim Kurulu 2006 yılında “Öğretmenlik Meslek Bilgisi” derslerinde önemli değişiklikler getirdi. Bu değişikliklerden biri de “Eğitim Bilimlerine Giriş” dersidir. Bu ders, öğretmen adaylarına eğitim alanındaki temel kavramları ve kuramsal bilgileri, Türk eğitim sistemini ve bu sistem içinde öğretmenin yerini ve öğretmen yetiştirme uygulamalarını tanıtmayı amaçlamaktadır.

Bu kitap YÖK tarafından belirlenen “Eğitim Bilimlerine Giriş” dersinin tanımına uygun olarak hazırlanmıştır. Kitap; Eğitimin Temel Kavramları, Eğitimin Diğer Bilimlerle İlişkisi ve İşlevleri, Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi ve 21.Yüzyılda Eğitim Biliminde Yönelimler, Eğitim Biliminde Araştırma Yöntemleri, Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı ve Özellikleri, Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü ve Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri, Öğretmen Yetiştirme Alanındaki Uygulamalar ve Gelişmeler olmak üzere 7 bölümden oluşmaktadır. Kitap hazırlanırken “Öğretmenlik Mesleğine Giriş” dersiyle ortak olan konuların yazılmasında büyük ölçüde Prof. Dr. Münire Erden’in “Öğretmenlik Mesleğine Giriş” kitabından yararlanılmıştır. Ancak bu bölümler tümüyle yeniden gözden geçirilerek güncelleştirilmiştir.

Kitabı 2007–2008 öğretim yılına yetiştirme çabası, bazı önemli konuların gözden kaçırılmasına neden olmuş olabilir. Bu eksikliğin, siz okuyucuların katkıları ile bundan sonraki baskılarda giderileceğine inanıyorum. Bu konudaki katkı ve eleştirilerinizi erden@yildiz.edu.tr adresine beklemekteyim.

Prof. Dr. Münire Erden

İÇİNDEKİLER

I. Bölüm Eğitim Bilimiyle İlgili Temel Kavramlar11

Eğitim	13
Formal ve İnfomal Eğitim.....	13
Öğrenme	16
Öğretme ve Öğretim.....	18
Eğitim Programı	19
Öğrenci	21
Okul	21
Okulun Temel Özellikleri	22
Öğretmen	23
Temel Kavramlar Arasındaki İlişkiler.....	23
Özet.....	24

II. Bölüm Eğitim Biliminin Diğer Bilimlerle İlişkisi ve İşlevleri27

Eğitimin Felsefi Temelleri.....	28
Felsefenin Uğraşı Alanları.....	29
Felsefi Akımlar	30
Felsefe ve Eğitim İlişkisi	32
Eğitimde Felsefi Akımlar	33
Eğitimin Toplumsal Temelleri.....	40
Eğitimin Diğer Toplumsal Kurumlarla İlişkileri	41
Belli Başlı Toplumsal Süreçler ve Eğitim	43
Eğitimin Hukuksal Temelleri	49
T.C. Anayasası'na Göre Eğitim Hakkı	49
Milli Eğitim Temel Kanunu.....	50
Uluslararası Yasalar	58
Eğitimin Ekonomik Temelleri.....	60
Ekonomik Faaliyetlerin Eğitim Sistemleri	
Üzerindeki Etkisi	60
Eğitim Kurumlarının İnsan Gücü Yetiştirmedeki	
Rolü	62
Eğitimin Maliyeti ve Verimlilik.....	63
Eğitimin Politik Temelleri.....	64
Politikanın Eğitim Üzerindeki Etkisi	64
Eğitimin Politik Kurumlar Üzerindeki Etkisi.....	65

Eğitimin Psikolojik Temelleri	66
Gelişim Dönemleri	66
Gelişim Özelliklerinin Öğrenme-Öğretme	
Süreci Üzerine Etkileri	68
Öğrenme Kuramları.....	69
Öğrenmeye Etki Eden Etmenler.....	73
Bireysel Etmenler	73
Çevresel Etmenler.....	74
Eğitim Kurumlarının İşlevleri	75
Özet.....	79
III. Bölüm	
Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi ve	
21. Yüzyılda Eğitim Biliminde	
Yönelimler	83
Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi.....	84
Antikçağda Eğitim.....	84
Ortaçağda Eğitim	86
Endüstrileşme Öncesi Eğitim (16–18. Yüzyıl)	89
Endüstrileşme Döneminde Eğitim (19. Yüzyıl).....	92
20. Yüzyılda Eğitim.....	97
21. Yüzyılda Eğitim Biliminde Yönelimler	101
Özet.....	103
IV. Bölüm	
Eğitim Bilimlerinde Araştırma	
Yöntemleri	107
Bilimin İşlevleri.....	109
Bilimsel Yöntem ve Aşamaları	110
Nicel ve Nitel Araştırma.....	114
Eğitimde Kullanılan Belli Başlı Araştırma Yöntemleri.....	115
Tarama Yöntemi	115
Gözlem Yöntemi.....	116
Deneyysel Yöntem	117
Tarihi Yöntem	118
Özet.....	119
V. Bölüm	
Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı ve	
Özellikleri	121
Türk Milli Eğitim Sisteminin Yönetim Yapısı.....	122
Merkez Teşkilatı	122

Taşra Teşkilatı	124
Yurtdışı Teşkilatı	125
Türk Eğitim Sistemi	125
Türkiye’de Örgün Eğitim Kademeleri	125
Okul Öncesi Eğitim	125
İlköğretim	128
Ortaöğretim.....	133
Yükseköğretim.....	137
Türkiye’de Yaygın Eğitim.....	141
Yaygın Eğitimin Önemi.....	141
Ülkemizde Yaygın Eğitimin Gelişmesi ve Sorunları	141
Özet.....	143

VI. Bölüm Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü ve Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri145

Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü	146
Etkili Bir Öğretmende Bulunması Gereken Nitelikler.....	148
Kişisel Nitelikler	148
Mesleki Nitelikler	152
Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri	154
Meslek Nedir?.....	155
Öğretmenlik Mesleğinin Kendine Özgü Özellikleri	160
Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Durumu.....	163
Özet.....	164

VII. Bölüm Öğretmen Yetiştirme Alanındaki Uygulamalar ve Gelişmeler167

Öğretmen Yetiştirmenin Önemi	168
Osmanlı İmparatorluğu’nda Öğretmen Yetiştirme.....	169
Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Öğretmen Yetiştirme (1920–1950).....	170
1950–1980 Döneminde Öğretmen Yetiştirme Sistemi	173
Eğitim Fakültelerinin Kurulması (1980–1997).....	175
Eğitim Fakültelerinin Kuruluş Yıllarındaki Sorunlar	178
Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması (1997–2006)	179
Yeniden Yapılandırma Çalışmalarının Olumlu Yönleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar.....	182

Eğitim Fakültelerinin Yapılanmasında 2006–2007	
Düzenlemesi	183
Günümüzde Eğitim Fakültelerinin Genel Durumu ve	
Sorunları	186
Eğitim Fakülteleri ve Öğretim Elemanı Sorunu.....	186
Bina ve Araç Gereç Sorunları.....	188
Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Özellikleri	188
Çevresel Etmenler	189
21. Yüzyılda Öğretmen Yetiştirmede	
Eğitim Fakültelerinin Görevi	189
Özet.....	190
Sözlük	193
Kaynakça	197

I. BÖLÜM

Eğitim Bilimiyle İlgili Temel Kavramlar

EĞİTİM

Formal ve İnfomal Eğitim

ÖĞRENME

ÖĞRETME VE ÖĞRETİM

Eğitim Programı

ÖĞRENCİ

OKUL

Okulun Temel Özellikleri

ÖĞRETMEN

TEMEL KAVRAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

ÖZET

Hayatınızın çok önemli bir kısmı eğitim kurumlarında geçmiştir. Neredeyse tek amacınız, bu kurumları başarıyla bitirmekten ibaret olmuştur. Aile büyükleriniz ve öğretmenleriniz sürekli, hayatta başarılı olmanın tek yolunun derslerde ve sınavlarda başarılı olarak, üniversiteye girmek ve bir meslek sahibi olmak olduğunu vurgulamıştır.

Gerçekten de, günümüzde hayata hazırlanmanın tek yolu eğitim almaktır. İnsan hayatının yaklaşık üçte biri eğitim kurumlarında hayata hazırlanılarak geçmektedir. Ayrıca eğitim okul bittikten sonra da devam etmekte, insanlar işlerinde başarılı olabilmek, alanlarıyla ilgili yeni gelişmelere ayak uydurabilmek için, yine eğitim kurumlarına başvurmaktadır. Diğer bir deyişle, eğitim yaşam boyu devam etmektedir.

Eğitim, hayatımızın bu kadar önemli bir kısmını işgal etmesine rağmen, genellikle günlük hayatımızda çok sık kullandığımız eğitimle ilgili kavramların neyi ifade ettiği çok iyi bilinmez. Bu bölümde eğitim biliminin temelini oluşturan **eğitim, öğrenme, öğretme, öğretim, eğitim programı, öğrenci, okul ve öğretmen** kavramları üzerinde durulmuştur.

BİREYSEL ÇALIŞMA: 1.1

Günlük hayatınızda sıkça kullandığınız aşağıdaki kavramları, kendi kullandığınız anlam çerçevesinde tanımlayınız.

Eğitim:

.....

Öğrenme:

.....

Öğretme:

.....

Öğretim:

.....

Eğitim Programı:

.....

Öğrenci:

.....

Okul:

.....

Öğretmen:

.....

EĞİTİM

"Eğitim" günlük yaşantımızda çok sık kullandığımız sözcüklerden biridir. Neredeyse hepimiz eğitimin ne olduğu, nasıl olması gerektiği konusunda düşünmüş ve fikir üretmişizdir. Ancak çoğumuz, eğitim kavramının ne kadar geniş bir anlam içerdiğinin farkında değilizdir.

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne kadar süregelen bir süreçtir. Bu süreç bireylere çeşitli bilgi, beceri, tutum ve değerler kazandırır. Bu öğrenme süreci bireyin davranışlarında gözle görülür değişikliklere neden olur. Örneğin okuma yazma bilmeyen bir çocuk, okuma yazma eğitiminden sonra kitap, dergi okuyabilir ve okuması gözlenebilir.

Bireyde davranış değişikliği, kendi yaşantıları yoluyla meydana gelir. **Yaşantı** bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucu bireyde kalan izler olarak tanımlanabilir (Ertürk, 1979). Her bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim farklı olduğu için, yaşantılar ve edindikleri davranışlar da birbirinden farklıdır. İnsanlar çevreleriyle sürekli etkileşim kurmakla birlikte, bunların hepsi onlarda iz bırakmayabilir. Örneğin, günlük yaşantımızda gazete ve televizyondan haberleri takip ederiz, birçok film seyrederek; sonrasında da büyük bir kısmını unuturuz. Hatırlasak bile bunlar bizde davranış değişikliği meydana getirmez. Bunlardan ancak bizi etkileyenler, kafa yorduklarımız, başkalarıyla paylaştıklarımız bizde iz bırakmakta ve davranış değişikliğine yol açabilmektedir. Bu nedenle, **eğitim en geniş anlamıyla bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme süreci** olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre eğitimin üç temel özelliği olduğu söylenebilir.

1. Eğitim bir süreçtir.
2. Eğitim sonucunda bireyde davranış değişikliği meydana gelir.
3. Davranış değişikliği bireyin yaşantıları sonucunda oluşur.

Tanımdan da anlaşıldığı gibi, eğitim kavramının kapsamı oldukça geniştir. Bu tanımdan yola çıkarak bizleri etkileyen ve davranışlarımızın değişmesine neden olan her türlü etkinliğin eğitim olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle bizler, aile içinde aile üyeleriyle, akran gruplarında arkadaşlarımızla, kitle iletişim araçlarıyla, okulda öğretmenlerimizle etkileşim kurarak eğitiliriz ve birçok önemli davranış kazanırız. Ancak, değişik ortamlarda gerçekleşen bu eğitim süreçleri, özelliklerine göre farklı isimlerle nitelendirilmektedir.

Formal ve İnfomal Eğitim

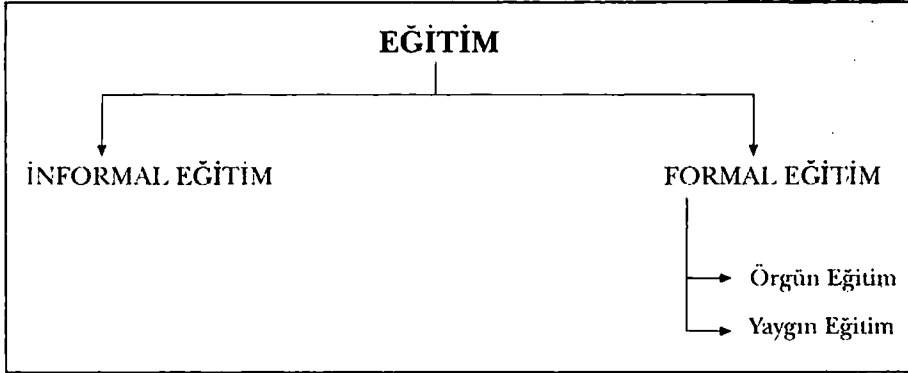
Eğitim etkinliklerinin bir kısmı gelişigüzel, kasıtsız olarak düzenlenir. Bu tip eğitim infomal olarak adlandırılır. Aile içinde, akran gruplarında, usta çıkarak

ilişkisi sonucu kazanılan davranışlar informal eğitimin ürünleridir. Çocuklar arkadaşlarıyla oynarken, gençler akranlarıyla oluşturdukları gruplar içinde birbirleriyle etkileşim kurarak yardımlaşmayı, dayanışmayı, işbirliğini, kurallara uymayı öğrenirler. Kuaförlerde ya da otomobil tamirhanelerinde çalışan çıraklar bu işyerlerinde ustalarını gözleyerek yaptıkları işin inceliklerini öğrenir ve bu eğitim süreci sonunda kalfa, sonra da usta olurlar.

Informal eğitim kontrollü ve planlı olmadığı için, bu eğitim süreci sonunda insanlar farkında olmadan olumlu, istendik davranışların yanı sıra istenmeyen zararlı davranışlar ya da sonuca ulaştırmayan yanlış davranışlar da öğrenebilirler. Sigara içmek, kopya çekmek, aksanlı konuşmak, bunlara örnek gösterilebilir.

Informal eğitim, karşılıklı ilişkilerin yoğun olduğu, ekonomisi toplamacılık, avcılık, tarım gibi insan gücüne dayalı, toplumsal ilişkileri karmaşık olmayan toplumlarda, bireylerin toplumsallaşması ve hayata hazırlanması için yeterli olabilmektedir. Bu toplumlarda çocuk, anne-baba ya da başka bir yakının yanında kendi yaşamı için gerekli bilgi ve becerileri kazanabilmektedir.

Ancak günümüz sanayi ve bilgi toplumlarında informal eğitim, çocuğun sosyalleşmesi ve hayata hazırlanmasında yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, toplumların gelişmesiyle birlikte plansız gelişigüzel informal eğitimin yanı sıra planlı eğitim faaliyetleri önem kazanmaya başlamış ve bu eğitim okul denen kurumlarda verilmeye başlanmıştır.

Şekil 1.1. Eğitim türleri.

Okullarda yürütülen planlı eğitim etkinlikleri formal eğitim olarak adlandırılmaktadır. Formal eğitim sürecinde, bireyde davranış değişikliği meydana getirmek üzere bilinçli, planlı ve kasıtlı bir biçimde öğrenme ortamı düzenlenir. Bu süreçte bireyin davranışları belli amaçlar doğrultusunda değiştirilir. Kuşku-

suz değiştirilmek istenen davranışlar toplum tarafından uygun görülen ve istenen davranışlardır. Bunlara **istendik** davranışlar denir.

Formal eğitim ile informal eğitimi kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Aynı kurum içinde hem formal hem de informal eğitim bir arada gerçekleşebilir. Örneğin, örgün eğitim kurumlarında formal eğitim ağırlıklı olmakla birlikte, öğrencilerin birbirleriyle ve öğretmenleriyle kurdukları ilişkilerde informal eğitim de gözlenebilir. Öğrenciler bu süreçte programda olmasa da öğretmenin değerlerini, tutumlarını öğrenebilir ve davranışlarını taklit edebilirler.

Formal eğitim ile informal eğitimi iki ayrı kutup olarak da görmemek gerekir. Bireye sunulan eğitim gelişigüzelikten planlılığa doğru geliştikçe formalleşir. Çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilenen ailelerde ve usta-çırak eğitiminde formal eğitimin özelliklerini görmek de mümkündür. Buna karşın bazen örgün eğitim kurumlarında öğretmenlerin niceliksel ya da niteliksel yetersizliği, bulundukları okullarda informal eğitimin ön plana çıkmasına neden olabilir.

Bu bilgiler ışığında **formal eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanabilir** (Ertürk, 1979).

Bu tanıma göre formal eğitimin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Eğitim bir süreçtir.
2. Eğitim sonucunda davranış değişikliği meydana gelir:
3. Davranış değişikliği bireyin kendi yaşantıları yoluyla gerçekleşir.
4. Eğitim yoluyla bireyde istendik davranışlar geliştirilir.
5. Eğitim süreci kasıtlı ve planlıdır.

Eğitim sürecinde yukarıdaki 5 unsurun hepsi varsa, bu eğitim formal eğitim olarak kabul edilir. Formal eğitimde öğretim ağırlık taşır. Formal eğitim örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılır.

Örgün eğitim, belli bir yaş grubundaki bireylere, milli eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir (Taymaz, 1978). Okulöncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim örgün eğitim sistemini meydana getirir. Örgün eğitim kurumlarına devam eden öğrencilerin belli bir sıra takip etmesi gerekir. Bu sıra sınıf sistemiyle belirlenmiştir. Önkoşul niteliğindeki bir örgün eğitim kurumunu başarıyla tamamlayamayan bir öğrenci, bir üst öğretim kurumuna devam edemez. Diğer bir deyişle, örgün eğitim süreklilik isteyen uzun bir eğitim sürecini gerektirir.

Yaygın eğitim ise örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan

kişilere ilgi veya gereksinme duydukları alanlarda yapılan eğitimidir (Taymaz, 1978). Halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar, resmi ve özel kurum ya da işyerlerinde yapılan hizmet içi eğitim faaliyetleri yaygın eğitime örnek verilebilir. Günümüz bilgi toplumlarında, bilgideki değişim çok hızlı olduğu için özellikle yaygın ve yaşam boyu sürekli eğitim giderek önem kazanmaktadır.

Örgün ve yaygın eğitimin ortak noktası, eğitim faaliyetlerinin planlı ve programlı olması, yani eğitimin formal olmasıdır.

BİREYSEL ÇALIŞMA: 1.2

Formal ve informal eğitime kitapta olmayan örnekler veriniz.

Formal

Informal

a.	
b.	
c.	

ÖĞRENME

Biyolojik bir varlık olarak, emme, ağlama gibi çok sınırlı davranışlarla dünyaya gelen insan, kısa sürede pek çok yeni davranış göstermeye başlar. Bu davranışların büyük bir kısmı öğrenme ürünüdür.

Öğrenme ürünü davranışlar, **bilişsel, duyuşsal ve psikomotor** olmak üzere üç türlü olabilir. Zihinsel faaliyetlerin önem taşıdığı davranışlar bilişsel olarak adlandırılır. Okulda öğrendiğimiz, çeşitli bilim alanlarıyla ilgili bilgiler, düşünme ve problem çözme becerisi bilişseldir. Genellikle eğitim seviyesi yükseldikçe bilişsel beceriler önem kazanmaya başlar. Çevremizdeki çeşitli nesneler ve olaylara karşı gösterdiğimiz sevmeye, korkma gibi duygular ise duyuşsal öğrenmelerin ürünüdür. Bireyin yürüme, kalem tutma, koşma, basketbol oynama, dikiş dikme, tarla sürme gibi duyu organları ve kas sisteminin koordinasyonlu çalışmasını gerektiren davranışlar ise psikomotor ağırlıklı öğrenmenin ürünleridir. Mesleki eğitimde psikomotor öğrenmeler önemlidir. Örneklerinden anlaşılacağı gibi bireyin kendi kendine yaşayabilmesi için gerekli tüm davranışları öğrenmenin ürünüdür. Öğrenme yetisi olmayan birey, sürekli bakıma muhtaçtır.

İnsan yaşamında çok önemli rolü olan öğrenme, eski çağlardan beri filozof ve bilim adamlarının farklı biçimlerde tanımladıkları ve açıklamaya çalıştıkları bir kavramdır. Günümüzde de öğrenme kavramı, benimsenen öğrenme

yaklaşımına göre değişmektedir. Son yıllarda hızla gelişen bilişsel öğrenme kuramlarına göre öğrenme, çevreden gelen uyarıcıları algılama, eski bilgilerle ilişki kurarak anlamlı hale getirme ve zihne (belleğe) kodlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanıma göre öğrenme sürecini gözlemlemek güçtür. Öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak için ürününün gözlenmesi gerekir. Bu nedenle eğitimciler öğrenmeyi, **yaşantı ürünü kalıcı izli davranış değişikliği** olarak tanımlamayı tercih etmektedirler. Bu tanıma göre öğrenmenin üç temel özelliği vardır.

1. Öğrenme sonucunda mutlaka bir davranış değişikliği meydana gelir: Öğrenme sürecinin sonunda bir davranış değişikliği meydana gelmesi gerekir. Aksi takdirde öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini anlayamayız. Davranış değişikliği üç türlü olabilir.

a. Birey, daha önce hiç göstermediği bir davranışı göstermeye başlayabilir. Örneğin, toplama işlemini bilmeyen bir öğrencinin öğrenme süreci sonunda verilen toplama işlemlerini doğru olarak sonuçlandırması.

b. Var olan bir davranışını geliştirebilir. Örneğin, okuma yazmayı bilen bir öğrencinin yıl içinde giderek daha güzel ve daha doğru okumaya başlaması.

c. Daha önce öğrendiği yanlış bir davranışı düzeltebilir. Örneğin, bireyin daha önce yanlış telaffuz ettiği bir sözcüğü öğrenme sürecinde doğru telaffuz etmesi.

Birey yeni bir davranış öğrendiği zaman bunu hemen göstermeyebilir. Ancak o davranış modeli bireyin belleğinde oluşur. İhtiyaç duyulduğu zaman bu davranışı ortaya çıkarır.

2. Öğrenme yaşantı ürünüdür: Öğrenme bireyin geçirdiği yaşantılar sonucu gerçekleşir. Her bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucu geçirdiği yaşantı farklı olduğu için, öğrenme bireyseldir. Bu nedenle okuldaki öğrenmelerde, tüm öğrenciler aynı sınıfta bulundukları halde ders sonunda farklı davranışlar kazanmaktadırlar. Ders sırasında öğretmeni dinleyen (öğretmenle etkileşim kuran) öğrenciler dersin hedeflerine uygun davranışlar kazanırken, arkadaşlarıyla konuşan (arkadaşlarıyla etkileşim kuran) öğrenciler diğer gruptan farklı davranışlar göstereceklerdir.

Farklı yaşantılar farklı öğrenmelere neden olduğu gibi, öğrencinin daha önceki yaşantılarıyla sahip olduğu bilgiler de yeni yaşantılarına anlam verme biçimlerini farklılaştırır. Bu nedenle aynı sınıfta, aynı uyarıcılarla etkileşime giren öğrencilerin yaşantılarını yorumlamalarında ve öğrenme ürünlerinde farklılaşma olabilir.

3. Öğrenme kalıcı izlidir: Öğrenmeden söz edilebilmesi için bireyin gösterdiği davranış değişikliğinin sürekli olması gerekir. Kısa süreli davranış de-

ğişiklikleri, büyüme, olgunlaşma gibi gelişmelerden kaynaklanan davranış değişiklikleri ve ilaç, içki kullanımı sonucu meydana gelen davranış değişiklikleri öğrenme değildir.

Öğrenme genellikle **kendiliğinden** ve **yönlendirilmiş** olmak üzere iki tür-lü meydana gelmektedir. Bireyin kendi kendine yaptığı bir eylem ya da yaşan-tı sonucu meydana gelen davranış değişiklikleri kendiliğinden öğrenme olarak kabul edilebilir. Bireyin günlük yaşantısında gösterdiği davranışların büyük bir kısmı kendiliğinden öğrenmenin ürünleridir. Kendiliğinden öğrenme kasıtlı ya da kasıtsız olabilir. Ancak öğrenmeyi sağlayıcı yaşantıyı oluşturan kimse, bireyin kendisidir. Birey biberin acı olduğunu tadarak, metalin sert olduğunu dokunarak, nasıl giyinmesi gerektiğini, toplum içinde hangi davranışları gösterip gösterme-yeceğini çevresindeki diğer kişilerin davranışlarını gözleyerek ve taklit ederek kendiliğinden öğrenir. Kendiliğinden öğrenme duyu organlarını kullanarak, de-neme-yanılma veya model alma gibi değişik biçimlerde gerçekleşebilir.

Yönlendirilmiş öğrenmede ise öğrenmeyi sağlayacak ortamı yaratan baş-ka bir kişi ya da aracın varlığı söz konusudur. Yönlendirilmiş öğrenme, eğitim süreci sonucunda meydana gelir. Öğrenme öğretene kişi ya da aracın yardımıyla gerçekleşir. Sınıf içindeki öğrenmeler, televizyon, kitap vb kitle iletişim araç-larıyla öğrenmeler, yönlendirilmiş öğrenmeye örnek verilebilir.

BİREYSEL ÇALIŞMA: 1.3

Başka birinin yardımı olmadan, kendi yaşantılarınız yoluyla öğ-rendiğiniz davranışlara üç örnek veriniz.

- a.
- b.
- c.

ÖĞRETME VE ÖĞRETİM

Öğretme en geniş anlamıyla öğrenmeyi sağlama etkinlikleridir. Öğretme bilinçli ve amaçlı bir etkinliktir. Öğretme faaliyetleri bireyde davranış değişik-liği meydana getirmek amacıyla bir kişi ya da grup tarafından düzenlenebilece-ği gibi, bilgisayar, televizyon, kitap gibi materyallerde yer alan görsel ve yazılı sembollerle de sağlanabilir (Fidan ve Erden, 1996).

Toplumsal yaşantı içinde bireye öğretme etkinliği sunan birçok kişi ve araç vardır. Aile içinde anne-babaları, akran gruplarında arkadaşları, kitle iletişim

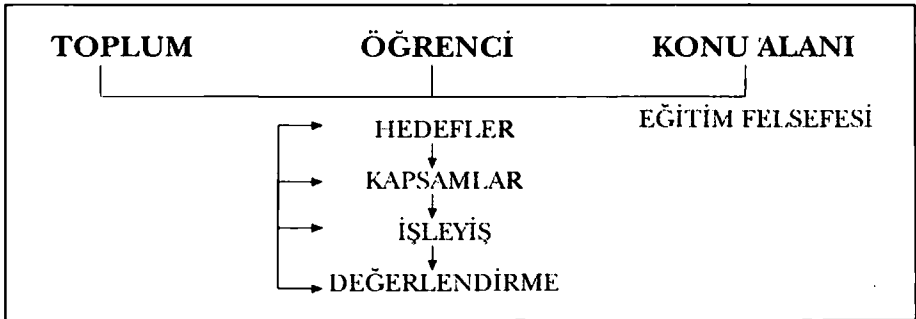
araçları bireyin öğrenmesini sağlayan çeşitli etkinliklerde bulunur. Birey bu kişi ya da araçlarla etkileşime girerek yeni davranışlar kazanır ya da var olanları geliştirir, değiştirir. Ancak bu tür öğrenmelerde istendik davranışların yanı sıra istenmedik davranışlar da kazanılabilir.

Öğretme etkinliklerinin önceden saptanan amaçlar doğrultusunda, istendik davranışların kazandırılması amacıyla düzenlendiği yerler genellikle eğitim kurumlarıdır. Okullarda yapılan planlı, kontrollü ve örgütlenmiş öğretme faaliyetlerine **öğretim** denir. Öğretim formal eğitim içinde yer alır. Öğretim sürecinde yapılacak etkinliklerin tümü önceden planlanır ve bu plan çerçevesinde yürütülür. Bu nedenle öğretim profesyonel bir iştir.

Eğitim Programı

Eğitim programı, bireyde istenen yönde davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm etkinlikleri gösteren planlardır. Eğitim programları okulların temelini oluşturur. Okullardaki tüm etkinlikler eğitim programı doğrultusunda düzenlenir. Kapsamlı bir eğitim programında öğretim, ders dışı kol faaliyetleri, özel günlerin kutlamaları, geziler, kısa kurslar, rehberlik vb hizmetler de yer alır. Bu kapsamlılıkta hazırlanan eğitim programları, okul içindeki etkinliklerin düzenlenmesinde öğretmen ve yöneticilere rehberlik eder.

Okul eğitiminin planlı ve kontrollü bir süreç olmasını sağlayan şey eğitim programlarıdır. Toplumun, konu alanının ve öğrencilerin özelliklerine uygun olarak hazırlanan programlarda, genellikle hedef, kapsam, eğitim durumları ve sinama durumları (değerlendirme) olmak üzere dört temel öge yer alır (Bkz. Şekil 1.2).

Şekil 1.2. Eğitim programının hazırlanma aşamaları ve ögeleri.

Genel ve özel hedefler: Bunlar, öğrencilerin öğretim süreci sonunda ne yapabileceklerini tanımlayan ifadelerdir. Genel hedefler özel hedeflere göre

daha genel özellikleri belirtir. Bu hedeflerin belirlenmesinde toplumun beklenti ve ihtiyaçları ile eğitim felsefesi ön planda tutulur. Özel hedefler ise öğrenci özellikleri ile konu alanı özelliklerine göre genel hedefler doğrultusunda saptanır. Özel hedefler öğrencinin hangi kapsamı, ne derece yeterlilikte öğrenmesi gerektiğini ve öğrenme gerçekleştiğinde hangi davranışı gösterebileceğini açıkça belirtir.

Kapsam: Öğretim sürecinde öğrencilere kazandırılacak bilgiler, kapsamı oluşturur. Kapsam seçiminde, kapsamın hedeflere ve öğrencilerin giriş davranışlarına uygunluğu önem taşır. Ayrıca bilgilerin basitten karmaşığa, somuttan soyuta, kavramlardan ilke ve genellemelere göre dizilmesi, kapsamdaki önkoşul ilişkilerinin belirlenmesi öğrenmede önemli rol oynar.

Eğitim durumları: Öğrencilerin hedeflerine ulaşabilmeleri için geçirmeleri gereken öğrenme yaşantılarını sağlayacak dış koşulların düzenlenmesine eğitim durumları denir. Bu amaçla çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinden, bunları destekleyen öğretim materyallerinden yararlanılır. Yöntem ve tekniklerin seçiminde, hedefler, öğrencilerin ve öğretmenlerin özellikleri, kapsam ve eldeki olanakların göz önünde bulundurulması gerekir.

Sınama durumu: Eğitim programının son ögesi sinama durumudur. Bu aşamada, öğrencilerin hedeflere ulaşma dereceleri çeşitli ölçme araçlarıyla saptanır. Sınama durumları sonucu elde edilen bulgular, öğrencilere hedeflere ulaşma dereceleri, öğretmenlere ise gerçekleştirdikleri öğretim faaliyetlerinin etkililiği hakkında bilgi verir.

Eğitim programları dinamik olgulardır. Çağdaş bir eğitim için programların toplumsal gelişme ve değişmeye paralel olarak yenilenmesi gerekir. Ayrıca programların işlerliği sürekli kontrol edilmeli, eğitim sürecinin ürünü değerlendirilerek görülen aksaklıklar giderilmelidir.

Eğitim programlarının hazırlanması ve geliştirilmesi, kapsamlı ve güç bir iştir. Sürekli araştırmayı ve birçok önemli kararın alınmasını gerektirir. Bu nedenle program hazırlama ve geliştirme işinin eğitimin çeşitli uzmanlık alanlarında yetişmiş kişiler ve konu alanı öğretmenlerinin oluşturduğu bir grup tarafından yürütülmesi gerekir.

Ülkemizde üniversiteler hariç tüm örgün eğitim kurumlarının programları, Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli birimleri tarafından hazırlanır, Talim ve Terbiye Kurulu'nca kabul edildikten sonra uygulamaya konulur. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı hiçbir okulda, bakanlıkça kabul edilmeyen programlar uygulanamaz. Okul yöneticileri ve öğretmenler, öğrenci özelliklerine göre programlarda bazı değişikliklere gidebilirler. Ancak programın özü değiştirilemez.

Türkiye'de program değerlendirme ve geliştirme çalışmaları süreklilik göstermemekle birlikte ihtiyaç duyuldukça programlarda yenileme ve düzeltme çalışmaları yapılmaktadır.

ÖĞRENCİ

Öğrenci, eğitim ihtiyacı olan ve bu ihtiyacını karşılamak üzere okula devam eden bireydir. Okullar, toplum içinde yaşayan bireylere, kendi fiziksel ve toplumsal ihtiyaçlarını, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir biçimde karşılayabilmeleri için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek, tutum ve değerleri kazandırmaya çalışır. Okul eğitiminde öğrencinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Okul içinde düzenlenen tüm etkinlikler öğrenciye yöneliktir. Diğer bir deyişle, okulların varlık nedeni öğrencilerdir. Buna karşılık öğrencinin de okula karşı bazı sorumlulukları, rolünün gerektirdiği, yapması gereken davranışlar vardır. Hem okuldaki öğretmen ve yöneticiler hem de öğrencinin ailesi, yakın çevresi, hatta toplumdaki diğer kişiler öğrencilerden derslere devam etme, derslerini çalışma, öğretmen, yönetici ve arkadaşlarına saygılı olma, arkadaşlarıyla iyi geçinme ve okul kurallarına uyma gibi davranışlarda bulunmalarını bekler.

Okulda öğretimin etkili olabilmesi için öğrencilerin bazı özelliklerinin bilinmesi önem taşır. Bunların başlıcaları, öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişim düzeyleri ile önceki yaşantılarından elde ettikleri bilgi, beceri, tutum, duygu ve alışkanlıklardır (Bu konu Eğitimin Psikolojik Temelleri bölümünde detaylı olarak ele alınmıştır). Öğrencilerin bu özellikleri, bir yandan öğrencinin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yardımcı olurken, diğer yandan onların eğitim yoluyla hangi davranışları öğrenip, hangilerini öğrenemeyeceklerinin işaretçileridir.

Kuşkusuz okulda grup halinde öğretim yapıldığı için her öğrencinin bireysel özelliklerine uygun eğitim vermek mümkün değildir. Ancak okullarda genellikle aynı yaş grubundaki öğrencilerin aynı sınıfta toplanmaları ve okul hayatının ilk yılından itibaren ortak bir eğitim programına göre yetiştirilmeleri, bazı temel özellikleri açısından öğrencilerin birbirlerine benzemelerini sağlamaktadır (Bu ortak özellikler Eğitimin Psikolojik Temelleri bölümünde ele alınmıştır). Öğretim etkinliklerinin en azından bu ortak özelliklere uygun olarak düzenlenmesi gerekir.

OKUL

Okul, toplumdaki bireylerin eğitilmesi işlevini üstlenen kurumların ortak adıdır. Okullarda bir grup öğrenciye, toplumun ve bireyin ihtiyaçlarına göre ön-

ceden hazırlanan programlar doğrultusunda öğretim faaliyetleri sunularak, öğrencilerde istendik davranış değişikliği meydana getirilmeye çalışılır.

Okul kontrollü bir ortamdır. Okulda öğrenciye kazandırılacak bilgi, beceri ve tutumlar önceden belirlenmiştir ve bunlar, bu konuların uzmanı olan öğretmenler tarafından planlı bir biçimde, düzenlenen öğretim faaliyetleriyle kazandırılır.

Okullar verilen eğitim düzeyi ve niteliğine göre anaokulu, ilköğretim okulu, lise, meslek okulu, yüksekokul ve üniversite gibi çeşitli adlar alabilir.

Okulun Temel Özellikleri

Okulların özel amaçları, programları ve hizmet ettikleri öğrenci grubunun özellikleri okulun türüne göre değişmekle birlikte, bir eğitim kurumu, örgüt ve işyeri olarak okulun başlıca özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Arends, 1991).

1. Her kurum ve örgüt gibi, eğitim kurumlarının da var oluş nedeni olan belli bir amacı vardır. Nasıl bir otomobil fabrikasının amacı önceden belirlenmiş niteliklere uygun otomobil üretmekse, okulların temel amacı da öğrencilere önceden belirlenen hedefler doğrultusunda öğrenme yaşantıları düzenleyerek davranış değişikliği meydana getirmektir. Okulda çalışan tüm kişiler (öğretmenler, yöneticiler, öğrenciler, müstahdemler, rehber öğretmenler, destek birimleri vb) bu amaca ulaşmak için hizmet verirler.

2. Okula devam zorunludur. Genellikle toplumdaki bireyler kurumlardan istekleri doğrultusunda yararlanırlar. Oysa yasal olarak, süreleri farklı olsa da tüm ülkelerde belli bir yaşa kadar okullara devam zorunludur. Öğrenciler isteseler de, istemeseler de okula devam etmek zorundadırlar. Okula devamların gönüllülük temelinde olmaması, bazı durumlarda öğretmen ve diğer personelin okula karşı güdüsü düşük öğrencilerle uğraşmasını gerektirmektedir.

3. Toplumun gözü okulların üzerindedir. Formal eğitimin önem kazandığı toplumlarda, toplumdaki çeşitli grup ve kurumların gözü eğitim kurumlarının üzerindedir. Bu grup ve kişiler okullarda yapılan etkinlikleri, okul programlarını dikkatle izler ve okulların üstünde baskı unsuru oluşturur.

4. Okulların kaynakları sınırlıdır. Okullar çeşitli grup ve kurumlarca izlenmekle birlikte, bu kurumlarda (özel okullar hariç) parasız hizmet verilmesi nedeniyle, maddi kaynakları diğer kurumlara göre oldukça sınırlıdır. Okulda çalışanlar, amaçlarına ulaşmak için sürekli bu kıt kaynaklarla çaba göstermek zorundadırlar.

5. Okuldaki rol ve statüler sınırlıdır. Okullarda statü ve rol açısından belli bir durağanlık vardır. Okullardaki belli başlı statüler, okul müdürü, yardım-

cıları, öğretmenler, öğrenciler olarak sıralanabilir. Bazı büyük okullarda bu statülerin yanı sıra rehber, ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı gibi statüler de bulunmaktadır.

Okullarda bu statülerin gerektirdiği roller de genellikle yasalar ve yönetmeliklerle belirlenmiştir.

6. Okullarda işler çoğunlukla küçük gruplarla yürütülür. Öğretmen, okul içindeki zamanının büyük bir kısmını sınıflarda geçirir. Sınıf dışı eğitimle ilgili görevlerini alanıyla ilgili zümreler içinde gerçekleştirir. Bu nedenle okulda çalışan personelin birbirleriyle etkileşimi ve iletişimi zayıftır. Öğretmenin en yoğun iletişim kurduğu kişiler öğrencileridir.

ÖĞRETMEN

Öğretmen, formal eğitim veren kurumlarda öğretimi sağlayan kişidir. Eğitim ve öğrenme kavramları ele alınırken görüldüğü gibi, toplumda herkes yeri geldiği zaman arkadaşına, çocuklarına yeni bir davranış öğretmeye çalışabilir. Bu durumda kişi **öğreten** konumundadır. Ancak öğretmen olmak için formal eğitim vermek gerekir. Bu nedenle öğretmen olmak, öğreten olmaktan oldukça farklıdır. Öğretenin düzenlediği yaşantılar gelişigüze'dir. Öğretmen ise belli bir program çerçevesinde planlı eğitim etkinlikleri düzenleyerek, programlar doğrultusunda öğrencilerde istendik davranış değişikliği meydana getirir. VI. Bölüm'de öğretmen ve öğretmenlik mesleği üzerinde daha kapsamlı olarak durulacaktır.

TEMEL KAVRAMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Eğitim, öğretim ve öğrenme birbiriyle iç içe olan kavramlardır. Eğitim ve öğretimin amacı öğrenmeyi sağlamaktır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin amacına ulaşması için öğrenmenin gerçekleşmesi gerekir.

Öğrenme bireysel olarak gerçekleşir. Her birey kendi yaşantısı yoluyla öğrenir. İnsanlar duyu organlarını kullanarak, çevreleriyle etkileşim kurdukları süreçte yeni davranışlar öğrenirler. Bu öğrenmelerin bir kısmı kendiliğinden, hiç kimsenin yardımı olmadan oluşurken, bir kısmı da okullarda öğretmenin rehberliğinde kasıtlı ve planlı bir biçimde gerçekleşir. Bu nedenle, eğitim ve öğretim sürecinde bireylere bazı amaçlar doğrultusunda davranışlarını değiştirebilecekleri bir ortam hazırlanarak yaşantı geçirmeleri sağlanır.

Eğitim kavramı, öğretim kavramına göre daha geniş kapsamlıdır. Tüm öğretim etkinlikleri aynı zamanda eğitimseldir. Ancak tüm eğitim etkinlikleri öğretim değildir. Formal eğitim kurumları olan okullarda bile her türlü eğitim etkin-

liği öğretim kapsamında düşünülemez. Öğrenciler okul içinde öğretmenlerinden, arkadaşlarından önceden planlanmamış pek çok davranış öğrenebilirler. Ancak belli konu alanlarıyla ilgili bilgi ve becerilerin kazandırılması için hazırlanan programlı etkinlikler öğretimdir.

BİREYSEL ÇALIŞMA: 1.4

Bireysel Çalışma 1.1’de yaptığınız tanımlara bakınız. Yazdıklarınızı öğrendiğiniz yeni bilgilerle karşılaştırınız. Doğru tanımları aşağıdaki boş yerlere yazınız.

Eğitim:

Öğrenme:

Öğretme:

Öğretim:

Eğitim Programı:

Öğrenci:

Okul:

Öğretmen:

ÖZET

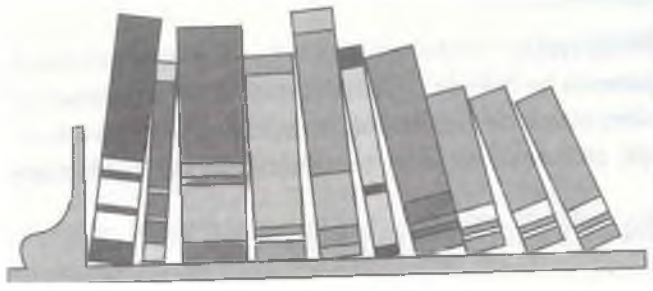
Eğitim en genel anlamıyla bireyin davranışlarını değiştirme sürecidir. Bu süreç, bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eder. Eğitim sürecinde bireyler çeşitli bilgi, beceri, tutum ve değerler kazanır. Eğitimin belirli hedeflere göre planlı ve kontrollü olarak yapılan şekli formal, gelişigüzel, kendiliğinden oluşan şekli informal eğitim olarak adlandırılır. Aile, arkadaş çevreleri, toplumsal yaşantı içinde meydana gelen eğitim, informaldır. Formal eğitim ise amaçlıdır.

Önceden hazırlanmış bir programa göre planlı olarak yürütülür ve öğretim yoluyla gerçekleştirilir. Okulda yapılan eğitim formaldır.

Eğitimciler öğrenmeyi, yaşantı ürünü kalıcı izli davranış değişikliği olarak tanımlar. Öğrenme genellikle **kendiliğinden** ve **yönlendirilmiş** olmak üzere iki türlü meydana gelmektedir. Bireyin kendi kendine yaptığı bir eylem ya da yaşantı sonucu meydana gelen davranış değişiklikleri kendiliğinden öğrenme olarak kabul edilebilir. Yönlendirilmiş öğrenmede ise bireyin dışında bir kişi, grup ya da aracın bireyi kasıtlı olarak etkilemesi söz konusudur. Okul öğrenmeleri yönlendirilmiştir.

Okullarda yapılan planlı, kontrollü ve örgütlenmiş öğretme faaliyetlerine **öğretim** denir. Öğretim, formal eğitim içinde yer alır. Öğretim sürecinde yapılacak etkinliklerin tümü önceden planlanır ve bir program çerçevesinde yürütülür. Bu nedenle öğretim profesyonel bir iştir. Öğretim etkinliklerinin **hedefler**, **kapsam**, **eğitim durumu** ve **değerlendirme** olmak üzere dört temel unsuru vardır. Bu unsurlar öğretim programını oluşturur.

Eğitim, öğretim ve öğrenme birbiriyle iç içe olan kavramlardır. Eğitim ve öğretimin amacı öğrenmeyi sağlamaktır. Öğrenme sonucu bireyde kalıcı izli davranış değişikliği meydana gelir. Öğretme en geniş anlamıyla öğrenmeyi sağlama etkinlikleridir. Okullarda öğretme işini öğretmenler yapar. Öğretmen, belli bir program çerçevesinde planlı eğitim etkinlikleri düzenleyerek, öğrencilerde programlar doğrultusunda istendik davranış değişikliği meydana getirir.

II. BÖLÜM

Eğitim Biliminin Diğer Bilimlerle İlişkisi ve İşlevleri

EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ

Felsefenin Uğraşı Alanları • Felsefi Akımlar • Felsefe ve Eğitim İlişkisi • Eğitimde Felsefi Akımlar

EĞİTİMİN TOPLUMSAL TEMELLERİ

Eğitimin Diğer Toplumsal Kurumlarla İlişkileri
Belli Başlı Toplumsal Süreçler ve Eğitim ,

EĞİTİMİN HUKUKSAL TEMELLERİ

T.C. Anayasası'na Göre Eğitim Hakkı • Milli Eğitim Temel Kanunu
Uluslararası Yasalar

EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ

Ekonomik Faaliyetlerin Eğitim Sistemleri Üzerindeki Etkisi
Eğitim Kurumlarının İnsan Gücü Yetiştirmedeki Rolü
Eğitimin Maliyeti ve Verimlilik

EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ

Politikanın Eğitim Üzerindeki Etkisi
Eğitimin Politik Kurumlar Üzerindeki Etkisi

EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Gelişim Dönemleri • Gelişim Özelliklerinin Öğrenme-Öğretme
Süreci Üzerine Etkileri • Öğrenme Kuramları

ÖĞRENMEYE ETKİ EDEN ETMENLER

Bireysel Etmenler • Çevresel Etmenler

EĞİTİM KURUMLARININ İŞLEVLERİ

ÖZET

Eğitim, sosyal bilimlerle ilgili birçok disiplinin ilke ve kuramlarından yararlanan uygulamalı bir bilimdir. Eğitim bilimine katkıda bulunan bu disiplinler eğitimin temelleri olarak da kabul edilir. Bu bölümde eğitimin felsefi, sosyal, hukuki, psikolojik, ekonomik ve politik temelleri üzerinde durulacaktır.

EĞİTİMİN FELSEFİ TEMELLERİ

Felsefe, Yunanca sevgi (*phillia*) ve bilgi (*sophia*) sözcüklerinin birleşiminden oluşan ve insanoğlunun bilgelik yolunu bulmaya duyduğu ilgiye işaret eden bir terimdir. Titus'a göre, genel anlamıyla **felsefe, hayata ve evrene karşı bir vaziyet alıştır** (Akt. Fidan ve Erden, 1996). Felsefe, bireylerin inanç ve değer sistemlerinin oluşmasını sağlayarak, hayatları süresince aldıkları tüm kararları ve yaptıkları tercihleri belirler. İnsanlar felsefe aracılığıyla kendilerini çevreleyen dünyayı ve neyin kendileri için önemli olduğunu anlamaya çalışırlar. Bunun için öncelikle, kim olduğumuz, neden var olduğumuz ve nereye doğru ilerlediğimiz gibi daha derin sorulara yanıt vermemiz gerekir. İnsanoğlu var olduğundan beri araştırdığı bu sorularla, bugünün modern hayatını biçimlendiren gelişmelere öncülük etmiştir. Bu tür felsefi düşünceler, genelde filozoflara ya da büyük düşünörlere özgüymüş gibi gözükmesine rağmen, aslında tüm insanlar, özellikle ergenlik çağıyla birlikte, kendilerine özgü bir yaşam felsefesi geliştirmeye başlarlar. Örneğin, hayata ilişkin hiçbir inancı olmadığını söyleyenler bile, gerçekte bir felsefeye sahiptir.

Bir disiplin olarak felsefe, etkili düşünme ve akıl yürütme yoludur. Bu anlamda **felsefe, gerçeği tümüyle ele alıp inceleyen ve bunun sonucunda ulaşılan bilgileri yorumlayan ve sistemleştiren bir uğraş alanı olarak tanımlanabilir**. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde, içinde bilgiyi barındıran tüm alanların araştırılması felsefenin kapsamında görölmüştür. Bugün her biri bağımsız bir bilim dalı olan fizik, matematik, kimya, sosyoloji, psikoloji vb alanlar ve hatta din, o dönemler felsefe kapsamında ele alınmaktaydı. Zaman içerisinde, bilimsel ve dini konular felsefeden ayrılarak, her biri gerçeği farklı bir yönüyle ele alır hale gelmişlerdir.

Bilimde gerçekler, birbirinden ayrı olarak incelenirken (psikoloji, sosyoloji, antropoloji, tarih, eğitim ve ekonomi gibi sosyal bilim dallarının insanı farklı yönleriyle ele alması gibi), felsefede tüm gerçekler, hangi alana ait olduğu düşünölmeden, bir arada ele alınır ve sistemleştirilmeye çalışılır. Bilimsel yöntemde herkes tarafından kanıtlanabilir sonuçlara ulaşılmaya çalışılırken, felsefede tümdengelim, tümevarım, diyalektik ve analoji gibi akıl yürütme yolları işe koşulur. Ayrıca felsefi görüşlerin bilimde olduğu gibi kanıtlanabilir ve objektif olma zorunluluğu yoktur. Bir bireyin felsefesi, aynı zamanda onun dünyaya

bakış açısını, dünyayı yorumlayışı ve değerlendirişini, gösterdiği inanç ve tutumlarını biçimlendirdiğinden, tamamen öznel de olabilir.

Felsefenin Uğraşı Alanları

Doğada ve insan hayatında var olan tüm gerçekleri bütün olarak inceleyen felsefenin de, tıpkı farklı bilim dallarının farklı bilgi alanlarını araştırması gibi, kendine özgü inceleme alanları vardır. Filozoflar arasında bu alanların ne şekilde sınıflanacağıyla ilgili olarak bir anlaşma olmamasına rağmen, eğitimle ilgisi düşünülerek temel felsefe alanları burada varlık felsefesi (*ontoloji*), bilgi felsefesi (*epistemoloji*) ve değerler felsefesi (*aksiyoloji*) başlıkları altında incelenmiştir.

Varlık felsefesi: Felsefenin var olanı inceleyerek çözümlemeye çalışan uğraşı alanıdır. Bu disiplinde odak noktası, var olanın ilk kaynağının ya da başlangıcının ne olduğunu anlamaktır. Diğer bir deyişle, 'Gerçek nedir?' sorusunu yanıtlamaktır. Felsefeyle uğraşanlar, bu soruya verdikleri yanıtla göre, kendi felsefelerini oluşturmaktadırlar. Bu temel sorunun dışında varlık felsefesi, insanın neden var olduğu, evren içerisinde ne tür bir rolü olduğundan hareket ederek 'Tanrı, insan, evren, varlık, yokluk vb nedir?' gibi sorular üzerinde yoğunlaşır. Ayrıca, evrendeki düzen ile olay ve olguların mantıklı ya da rastlantısal nedenlerle mi var olduğu da varlık biliminin araştırdığı temel sorulardandır. Kısaca varlık biliminin, canlı veya cansız dün, bugün veya yarına ait tüm varlıkların var oluşlarını açıklamaya çalıştığı söylenebilir.

Bilgi felsefesi: Bilgiyle ilgili sorunları ele alan bir felsefi disiplin olup bilginin ne olduğu, kaynağı; doğru, yanlış, bilinemez, mutlak ya da göreceli oluşu; türlerinin neler olduğu gibi sorulara cevap aramaktadır. Epistemoloji, bilginin yanı sıra bilme olayının nasıl gerçekleştiğiyle de ilgilenir. Bilmenin duyular aracılığıyla mı, zihnin algılamalarıyla mı, yoksa doğuştan gelen birtakım yetilerimiz ya da ilahi sayılabilecek niteliklerimizle mi ilgili olduğu da bilgi felsefesinin ilgi alanı içindedir. Bu sorulara verilen yanıtla göre edindiğimiz bilginin tutarlılığını, doğruluk değerini ve güvenilirliğini tartışmak ise bir sonraki adımı oluşturmaktadır. Bu yanıtlar –ontolojiyle ilişkili olarak– aynı zamanda, filozof ve düşünürlerin oluşturdukları felsefi sistemlerin de temelini meydana getirmektedir. Örneğin idealistler, bilginin mutlak olduğunu düşünürken, değişimin de karşısındadırlar. Onlara göre, bilgi ya da idealar zihinde doğuştan vardılar. Oluşturmacılara göre ise bilgi öznedir ve her birey kendi bilgisini oluşturur.

Değer felsefesi: İnsanların değer sistemleriyle ilgilenen bir felsefi disiplindir. 'İnsanların değer yargılarını şekillendiren ve yönlendiren ilkeler nelerdir?',

'Bu ilkeler mutlak mıdır, yoksa göreceli midir?', 'Değerlerin belirli bir sınıflamasını yapmak mümkün müdür?' gibi sorular değer biliminin temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır. Değer bilimiyle ilgili konular, “etik” ve “estetik” olmak üzere iki temel başlık altında toplanırlar. Etik kavramı, insanın ahlaki değerlerini sorgulayarak, bu değerleri sınıflamaya yarayacak ana ölçütlerin neler olabileceğini araştırır. Ayrıca bir insanın ahlaklı veya erdemli sayılabilecek bir şekilde davranması için onu yönlendirenin ne olduğunu incelemek de, felsefi ahlakın, yani etiğin odak noktasını oluşturmaktadır. Estetik ise neyin güzel olduğuyla ilgili olarak temel değer yargılarına işaret eder. Güzel veya estetik olanı değerlendirmek, nitelendirmek, takdir etmek ya da sınıflamak, diğer tüm değerlere göre oldukça zordur. Bu tür değerler doğrudan sanatı akla getirmektedir. Sanata ilişkin olarak, her felsefi sistemin bakış açısı oldukça farklı olup varlıklarla ilgili açıklamalarla da yakın ilişki içerisinde.

Görüldüğü gibi, felsefe, üç temel disiplin altında yaptığı incelemelerle bilgi toplamaktadır. Aynı ayrı ele alınmasına rağmen, bu disiplinler arasında sıkı bir ilişki vardır; başka bir ifadeyle, bir felsefi sistemin varlıkla ilgili açıklamaları, onun bilgi ve değerlerle ilgili görüşlerini de biçimlendirmektedir.

GRUP ÇALIŞMASI 2.1

Felsefede önemli olan neden yanıtlar değil, sorulardır? Tartışınız.

Felsefi Akımlar

Felsefe tarihi incelendiğinde, zaman içinde birçok felsefi akımın geliştiği görülmektedir. Kendi içlerinde tutarlı düşünce sistemleri olan bu akımlar, bütün olarak birbirinden farklı, bazen de karşıt olabilmektedir. Kuşkusuz bu akımlar eğitimcilerin eğitime bakış açılarını da etkilemiştir. Aşağıda eğitimi etkileyen başlıca felsefi akımlara yer verilmektedir.

İdealizm: Klasik felsefi akımlardan biridir. Bu akımın en eski temsilcisinin Platon (Eflatun) olduğu kabul edilir. Ancak daha sonra Hegel tarafından geliştirilmiştir. İdealizm; dünyayı ve varoluşu, bilinç ve düşünceye önem vererek açıklayan bir öğretilerdir. Diğer bir deyişle gerçek; fikirdir, düşüncedir, ruhtur. Gerçek ve değerler; mutlak, zamanla değişmez ve evrenseldir. İnsan zihnindeki **idea** denen bu gerçekliklerin doğuştan geldiği varsayılır. İnsanın temel görevi, aklını kullanarak bu ideallara ulaşmaktır. İdealar aynı zamanda, mükemmel bir düzen içerisinde bulunan evreni yaratan Tanrı'yı da simgelemektedir.

İdealistler bilmek eylemini, insanın aklında doğuştan var olan gizil fikirleri –ideaları– yeniden düşünmek olarak kabul ederler. Buna göre, her öğretmenin temel görevi, öğrencilerindeki bu gizil bilgileri bilinç düzeyine çıkarmaktır. Öğrenme, fikirlerle çalışma ve onları hatırlama sürecidir. Bu nedenle, soyut kavramlar ve fikirler arasındaki ilişkilerin kurulmasını sağlayıcı konular eğitimde ön plana çıkmaktadır. Felsefe ve teoloji gibi en genel ve soyut konuların, eğitim programlarında birinci derecede önemli yeri bulunmaktadır. Matematik, soyut düşünebilme becerisini geliştirdiği; tarih ve edebiyat, ahlaki ve kültürel modellerin kaynağı olduğu; dil, iletişimi sağladığı ve düşünmeyle ilişkili olduğu için idealist programların diğer önemli öğeleridir. İdealistler, doğal ve fiziksel bilimlere ise en alt düzeyde değer verirler (Ornstein & Hunkins, 1988:29).

Realizm: Varlığın, insan bilincinden bağımsız ve nesnel olarak var olduğunu ileri süren görüştür. Realizm, evreni, madde ve somut olarak var olan şeylerle açıklayan bir felsefi akımdır. İnsanlar, akıl ve muhakeme güçleriyle dünyayı bilirler. Var olan her şey, doğadan gelir ve doğanın kanunlarıncı idare edilir. İnsan davranışları ise doğa kanunlarına uygunluğu ölçüsünde akılcıdır (Ornstein & Hunkins, 1988). Realizmde, maddeden gelen gerçeklik, değişmez ve mutlak kabul edildiği için, insanların bu mutlak doğrulara ulaşmasında aklını kullanması gerektiğine inanılır. Bu sayede insanlar, yaşadıkları toplumun bilgi birikimini de edinirler. Zaten realistlere göre eğitimin amacı da, toplumun kültürel birikimini genç nesillere aktararak, onların akıllarını kullanma yollarını geliştirmek ve bu sayede insanları mutlak doğrulara ulaştırarak onları mutlu etmektir.

Realist eğitimciler, insan aklını merkeze aldıklarından, konu alanının sistematik olarak disiplinlere ayrılarak organize edilmesinin düşünmeyi kolaylaştırdığını kabul ederler. Günümüzdeki okul programlarının Matematik, Fizik, Biyoloji gibi disiplinlere ve bunların kendi içinde alt disiplinlere ayrılarak düzenlenmesinin temelinde realist filozofların bu görüşleri yer almaktadır.

Pragmatizm: Düşüncelerin, politikaların ve önerilerin değerlerinin yararlılıkları, işlerlikleri ve uygulanabilirlikleriyle belirlenmesi ilkesine dayanan felsefi görüştür. Pragmatistlere göre bir düşünce, yaşamımız için elverişli olduğu sürece 'doğrudur'.

Deneycilik de denen pragmatik felsefe, gerçeğin değişken ve göreceli olduğu görüşüne dayanır. Gerçeğin bu yapısı nedeniyle, mutlak ya da evrensel doğru da bulunmaz. Gerçeği, olgu, yaşantı veya davranışlarla ilişkisini kanıtlayarak aramak gerekir. Pragmatizme göre değişmeyen tek şey, doğanın kanunlarıdır; bu kanunlar önünde herkes eşit olduğu için, yönetimde de tüm insanların katılımı esas alınır. Buradan hareketle pragmatistler, demokratik bir toplum düzenini savunurlar. Mutlak doğrunun var olmamasıyla beraber, diğerle-

rine göre doğruluk değeri daha fazla olan gerçeklikler de vardır. Bilimsel yöntem, bize bu tür doğrular sunduğu için, özellikle çağdaş pragmatistler tarafından çok önemsenir (Oliva, 1988; Sönmez, 1994).

Konu alanı, disiplinler ve düşünceleri vurgulayan idealist ve realistlere karşılık, pragmatistler bilgiyi sürekli değişim içinde olan bir süreç olarak kabul ederler. Öğrenme ise problem çözme esnasında gerçekleşir. Pragmatizm göre, bilme eylemi öğrenen ve çevre arasındaki etkileşim sonucunda gerçekleştiğinden, öğrenenin aktif katılımını gerektirir.

Varoluşçuluk: İnsanın varoluşunu, somut gerçekliği içinde ve toplumdaki bireyselliği açısından göz önüne alan felsefi öğretilerdir. Varoluşçulara göre, modern insan giderek yalnızlaşmakta ve güçsüzleşmektedir. Ancak, dayanışma içinde bir araya gelince yenilmez bir güç olmaktadır. Bu nedenle insanlar giderek bireyselliklerini kaybederek, kitleleşme yolunu seçmektedir. Diğer bir deyişle, özgürlüklerinden vazgeçmektedirler. Bu durum bazen olumsuz toplumsal olaylara neden olmaktadır. Varoluşçular bu noktada, insanların bireyselliğini ve özgürlüğünü savunmaktadır.

Varoluşçuluğun öncülerinden Jean Paul Sartre'a göre, 'Biz doğarak var oluruz ve sonra kendi özümüzü kendimiz özgürce belirleriz.' Bu ilke eğitimde varoluşçu hareketin temelini oluşturmuştur.

Varoluşçular, eğitimde geleneksel yaklaşıma karşı çıkmışlar ve eğitimin bireyin biricikliğine uygun olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Her birey düşüncelerinden, duygularından ve eylemlerinden kendisi sorumludur ve neyin doğru/yanlış, gerçek/sahte ya da güzel/çirkin olduğuna kendisi karar verir. Öğretmenin rolü, öğrencilere hayatlarında seçebilecekleri çeşitli yollar göstermek, öğrencilerin bunlardan kendilerine uygun olanları tercih etmelerini sağlamaktır. Bu da öğrenciye çeşitli konu alanlarında seçimlik dersler sunulmasıyla olur. Varoluşçuların bu ilkesi, eğitim uygulamalarında büyük ölçüde kabul görmüştür.

Varoluşçuların getirdiği diğer bir ilke de öğrencilere yaratıcılıklarını geliştirebilecek ve kendilerini ifade etmelerini sağlayacak çeşitli yaşantılar sunulmasıdır. Bu bağlamda matematik ve fen bilimleri gibi dersler yerine, yaratıcı artırıcı sosyal bilimler, sanat derslerine ağırlık verilmesini ve eğitim durumları tasarlanırken, bireyin kendi hızıyla öğrenmesini sağlayan, kendi kendini yönlendirebileceği, bireysel öğretime yönelik yöntem ve tekniklere yer verilmesini önermektedirler (Shaw, 2007).

Felsefe ve Eğitim İlişkisi

Eğitimin genel hedeflerini belirleme, içeriği seçme ve düzenleme, öğretme ve öğrenme süreçleri ile okul ya da sınıflarda ne tür yaşantı ve etkinliklerle

rin vurgulanması gerektiği konularındaki temel sorunlara felsefe aracılığıyla yanıt verilmektedir. Eğitimle ilgili bu sorunların çoğu aslında eğitim programlarıyla ilgili kararlara işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle, eğitim programının hedefler, kapsam, eğitim durumları ve değerlendirmeden oluşan öğelerinin tümü felsefi görüşlere dayanmaktadır (Ornstein & Hunkins, 1988).

Hedefler, öğrencilere kazandırılmak istenilen özellikleri ifade eder. Öğrencilere hangi bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılacağı kararı, bilgi ve değerler felsefesine göre değişir. Eğitimin kapsamında hangi bilgilerin öğretileceği kararı da yine bilgi felsefesinin, 'Hangi bilgi doğrudur?' arayışının bir yansımasıdır. Eğitim durumları ise, 'Okul nedir?', 'Öğrenci nedir?' gibi varlık felsefesinin araştırdığı sorulara ve 'Bilgiye nasıl ulaşılır?', 'Bilgi nasıl kazanılır?' gibi bilgi felsefesinin sorularına verilen yanıtlara göre biçimlendirilir. İyi bir programda, söz konusu öğelerin birbiriyle tutarlı olması gerekir. Bu tutarlılık ise programların belli bir eğitim felsefesine dayalı olarak geliştirilmesiyle mümkündür. Bu bilgiler ışığında, eğitim programlarının mutlaka felsefi bir temelini olması gerektiği söylenebilir.

Bir eğitim programı hangi felsefi görüşe dayalı olarak hazırlanırsa hazırlansın, programın uygulayıcısı olan öğretmenlerin de eğitim felsefesi çok önemlidir. Bir öğretmen, kendi yaşam tecrübelerini, mesleki ve kültürel geçmişini, eğitimi, insanlar ve kendisiyle ilgili genel inanışlarını, sınıf içerisinde aldığı kararlara ve uygulamalara yansıtır. Örneğin, demokrasinin var olan rejimler içerisinde en uygun olan yönetim biçimi olduğuna inanan ve bu inancını yaşama geçirebilen bir öğretmenin sınıf içerisindeki davranışları da demokratik olacaktır. Eğitimi, kültürü aktarma aracı olarak gören bir öğretmen ise sahip olduğu tüm bilgileri öğrenciye aktarmaya çalışacak ve bu bilgileri öğrenmesini bekleyecektir. Bu durum, felsefenin eğitimi etkilemesi gibi, uygulayıcıları felsefi yönelimlerinin de sınıf ortamını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. Kuşkusuz, bir programın verimli bir biçimde uygulanabilmesi için, programı felsefesi ile öğretmenin eğitim felsefesinin tutarlı olması gerekmektedir. Aşağıda eğitim programlarının hazırlanmasına ve uygulanmasına temel oluşturan belli başlı eğitim felsefeleri, temel özellikleriyle verilmektedir.

Eğitimde Felsefi Akımlar

Buraya kadar, eğitim üzerinde en çok etkisi olan üç temel felsefi görüşten bahsedilmiştir. Bu görüşleri savunan filozofların, yaşamın her alanında olduğu gibi eğitim üzerinde de görüşleri bulunmaktadır; eğitimcilerin de bu felsefelerden yararlanarak oluşturdukları daha uygulamaya dönük görüşleri var-

dır. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda, eğitim biliminin bir alt disiplini olarak eğitim felsefesi ortaya çıkmıştır.

Eğitim felsefesi, eğitimle ilgili tüm kuram ve uygulamaları bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak değerlendiren bir disiplin olarak düşünülebilir. Eğitimi oluşturan tüm alt sistemleri, bu sistemler arasındaki ilişkileri ve ilişkiler arasındaki tutarlılığı eğitim felsefesi aracılığıyla değerlendirmek mümkündür.

Aşağıda dört temel eğitim felsefesi incelenmiştir. Başka isimlerle de adlandırılan bu dört felsefe, en muhafazakar olandan en ilerici olana doğru; Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden Kurmacılık olarak sıralanabilir. Bunlardan esasicilik ve ilerlemecilik, diğer iki felsefeye göre daha geniş ölçüde kabul görmüştür.

Daimicilik (Perennializm)

Daimicilik, kökleri realizm ve idealizme dayanan, en eski ve tutucu eğitim felsefesidir. İlk biçimiyle, 13.yy'dan itibaren Hristiyan düşünür St.T. Aquinas'ın skolastik görüşlerinden yola çıkılarak Katolik okullarda uygulanan bu görüş, 20. yy'da R. Hutchins ve M. Adler tarafından laik bir yaklaşımla yeniden formüle edilmiştir (Shaw, 2007).

Daimicilere göre, evrenin ve insanın doğası, gerçek, bilgi, güzellik vb değişmez. İnsanın insan olarak işlevi tüm toplumlarda aynıdır. Eğitim sisteminin amacı ise her çağda ve toplumda insanın insan olarak gelişmesini sağlamaktır. Bu nedenle eğitim, sabit, mutlak ve evrenseldir. Toplumlara göre değişmez (Ornstein ve Hunkins, 1988).

Daimicilere göre, bütün insanların ortak özelliği 'akılcı' olmalarıdır. İnsanlar, doğanın evrensel gerçeklerini anlama ve akıl yürütme becerisine sahiptir. İnsanın bu özelliği tüm toplumlarda aynıdır. Bu nedenle, eğitimin amacı, akıllı disipline etmek ve öğrencilerin akıl yürütme becerilerini geliştirmek olmalıdır. İlk daimicilere göre bu gelişme, eğitimin odağına din ve felsefe alınarak sağlanır. Çünkü, dini ve felsefi bilgiler (fikirler) evrenseldir ve zamanla değişmez.

Günümüz daimicileri ise, eğitim programlarının konu alanı merkezli olmasını; ilkökul programlarında okuma, yazma ve aritmetik gibi temel becerilerin geliştirilmesinin yanı sıra ahlak ve din eğitimine de yer verilmesini savunurlar. Ortaöğretim düzeyine ait eğitim programlarında ise dilbilgisi, mantık, klasik ve modern diller, matematik ve daimici programların özü sayılan Batı dünyasının klasik eserlerinin okutulduğu, oldukça üst düzey bir program önerirler. Daimicilere göre öğrenciler, geçmişin klasiklerinde, bugün de geçerli olan ve gelecekte de geçerliliğini sürdürecektir olan "gerçeği" bulabilirler. Bu anlamda daimicilik, yüksek akademik yeterliliğe sahip çok küçük bir yüzdeyi oluşturan öğrencilere uygundur (Oliva, 1988).

Daimici felsefede, sınıf ortamında yaşamın gerçeklerinin değil, ideal olanın sunulması ve öğrencilerin akıllarını ve iradelerini geliştirecek olanakların yaratılması gerektiği savunulur. Akıl yürütme yollarından tümdengelimlin ağırlıklı olduğu eğitim durumları için Sokratik tartışma, sözel açıklama, düz anlatım, gezi, gözlem yapma gibi yöntemler önerilir. Sınıf ortamında tek otorite, her biri alanlarında uzman olan öğretmenlerdir.

Öğrenci başarısını değerlendirmede ise, evrenin değişmeyen gerçeklerini, akıl ve muhakeme gücünü yoklayan soruların sorulması esastır. Ayrıca seçkinlerin yetiştirilmesine yönelik bir yaklaşım olduğu için, seçici ve eleyici değerlendirme teknikleri de işe koşulmaktadır.

Görüldüğü gibi daimiciler, eğitimde esas olarak akıllı geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Bunun dışında bireylerin günlük hayatlarında, toplum içerisinde, meslek hayatlarında ya da özel yaşamlarındaki ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir çaba yoktur. Ayrıca öğrencilerin ilgileri de eğitimciler için önemli değildir. Çünkü öğrenciler, neyin öğrenilmesi gerektiğine veya hangi bilginin doğru olduğuna karar verecek düzeyde değildirler. Aynı nedenle daimiciler, bireysel farklılıkları da kabul etmezler: Herkes için tek bir program yeterlidir. Bugünün daimicileri de, seçmeli dersler ya da mesleki ve teknik eğitimlerle ilgilenmezler.

Esasicilik

Esasicilik, dünyada en yaygın olarak kabul gören ve halen uygulanmakta olan bir eğitim felsefesidir. Kökeninde realist ve idealist felsefeler bulunmaktadır. Esasicilere göre eğitimin temel amacı, kültürel mirası tüm yönleriyle yeni nesillere aktarmaktır. Öncelikleri, bilişsel ve entelektüel hedeflerdir (Oliiva, 1988). Dersler, kültürel mirasın aktarılma aracıdır ve ana vurgu, akıllı disipline etme üzerinedir. Esasici programların özünde oldukça zor akademik konular vardır.

Esasici eğitimciler, ilköğretim düzeyinde aritmetik, okuma ve yazma; ortaöğretim düzeyinde ise ana dil, matematik, fen, tarih ve yabancı dillerden oluşan beş temel konunun bulunması gerektiğini savunurlar. Ancak, çağdaş konu alanlarını ve sanat, müzik, beden eğitimi, el işleri ve mesleki eğitim gibi konuları, ders saatlerinin fazla olmaması koşuluyla kabul edebilmektedirler (Ornstein & Hunkins, 1988).

Esasiciler, öğretmenlerin sınıf içindeki rolü konusunda, daimiciler gibi düşünürler: Öğretmen, belli bir konu alanının uzmanıdır ve sınıf içerisinde karar vermeye yetkili tek kişidir, çünkü öğrenciler neyi istediklerini, neyin daha önemli olduğunu bilecek olgunlukta değildirler.

Esasiciler, kültürü en iyi öğretmenlerin bildiğini düşündükleri için, öğretmen merkezli öğretim yöntemleri ile tekrar, mekanik alıştırma gibi öğrenme

yöntem ve tekniklerine önem verirler. Değerlendirme yapmak için ise, derslerde işlenen konuların ne kadar öğrenildiğini ölçen klasik sınavları benimserler.

Konu alanı merkezli programları savunan esasicilere göre, başarılı olmak için öğrencilerin çok sıkı çalışması gerekir. Kültürü tüm yönüyle tanımak için öğrenciler çok sayıdaki dersten başarılı olmalı ve tüm bilgileri özümsemelidir.

Ülkemizde uygulanmakta olan ortaöğretim programları bu felsefeye uygun olarak hazırlanmıştır. Öğretmenlerimiz de bu felsefeyi benimsemiş görünmektedir.

Akımlar	Eğitimin Amacı	Öğretmenin Görevi	Öğrencinin Görevi	Bilginin Kaynağı
Daimicilik	Bireyin aklını geliştirmek	Öğretimden sorumlu	Aklını ve düşünme becerisini geliştirmek	Kutsal kitaplar ve klasik eserler
Esasicilik	Kültürel mirası aktarmak	Öğretimden sorumlu	Tüm kültürel birikimi kazanmak amacıyla çok çalışmak	Bilimin ürettiği bilgi
İlerlemecilik	Bireyin problem çözme becerisini geliştirmek	Öğrenciye rehberlik etmek	Öğretim etkinliklerine aktif olarak katılmak	Yaşantılar
Yeniden Kurmacılık	Toplumu geliştirmek	Öğrenciye ve topluma rehberlik etmek	Öğretim etkinliklerine aktif olarak katılmak	Yaşantılar

Tablo 2.1 Eğitimde Temel Felsefi Akımlar ve Özellikleri.

İlerlemecilik

Kökeni pragmatizme dayanan ilerlemecilik, uzun süren esasiciliğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşün en önemli temsilcisi J. Dewey'dir. İlk kez 1920'lerde Amerika'da ortaya çıkan bu reformcu hareketle birlikte, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları ön plana alınmış ve yaşantısal öğrenme önem kazanmıştır (Shaw, 2007).

İlerlemeci felsefeyi temel alan eğitim programlarında, değişimin doğasını kavrama, bilimsel yöntemleri kullanma, yararlı olanı öne çıkarma, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla gizli yeteneklerini geliştirme gibi **hedefler** yer

almaktadır. Öğrenciye kazandırılması gereken en önemli beceri ise problem çözmedir. Değişen dünyada birey, sürekli yeni sorunlarla karşılaşır. Bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve değişikliklere uyum sağlayabilmesi için problem çözme becerisine sahip olması gerekir.

İlerlemeciler için eğitim, bir ürün değil, ömür boyu süren bir süreçtir. Okul ise toplumun küçük bir modelidir. Bu nedenle okul öğrenciyi hayata hazırlayan bir kurum değil, hayatın yaşandığı bir yerdir. Bu nedenle hayatta ne varsa, okulda da olmalıdır.

Daimicilik ve esasicilik yaklaşımlarında çocuğun bilişsel gelişimine önem verilirken, ilerlemeciler bireyin bedensel ve sosyal yönden gelişmesine de önem verirler. Bu görüşe göre, çocuğu tüm yönleriyle geliştirmek esastır.

İlerlemecilere göre çocuklar, önceden seçilmiş içeriğin pasif alıcısı olmalıdır. Çocuk en iyi kendi ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda yaşayarak öğrenir. Birey ya da grupların ihtiyaç ve ilgileri, bir yerden başka bir yere, bir zamandan başka bir zamana ya da kültürden kültüre değişiklik gösterir (Oliva, 1988). Gerçek yaşamda karşılaşılan problemler, disiplinler arası bilgilerle çözülebilir. Bu nedenle, eğitim programlarının yapısı disiplinler arası (birden çok disiplinin bir araya gelmesiyle oluşan) bir niteliğe sahip olmalıdır; konu alanları ve ders kitapları nihai bilgiye ulaşma kaynağı değil, öğrenme sürecinin bir parçasıdır (Ornstein & Hunkins, 1988).

İlerlemecilere göre, eğitim programında öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun tüm konu ve dersler yer alabilir. **Eğitim durumları** düzenlenirken, demokratik ve etkileşimli bir ortam yaratılarak, öğrencilerin zengin yaşantılar geçirmesi sağlanmalıdır. Buluş yoluyla öğretim, problem çözme, araştırma, proje çalışmalarıyla işbirliğine dayalı öğrenme yöntemleri, en sık kullanılan yöntem ve tekniklerdir. Programın **değerlendirme** ögesinde ise öğrencilere gerçek yaşamda karşılaşacağı ve bilimsel yöntemi kullanmasını sağlayan sorular sorulmalıdır. Ezbere dayalı bilgilerin yoklanması kaçınılması ve genellikle öğrenme sürecini değerlendirmeye dönük tekniklerin işe koşulması gerekmektedir.

İlerlemeci felsefenin temelinde, güçlü bir demokrasi inancı da bulunmaktadır. Dewey'e göre, demokrasi ve eğitim kavramlarını bir arada düşünmek gerekmektedir. Çünkü okullar, demokratik bir toplumda yaşamak için gerekli becerilerin ve araçların öğrenilip uygulandığı küçük toplumlardır (Ornstein & Hunkins, 1988). Bu görüşlerden hareketle ilerlemeciler, sınıf içerisinde otoriter tavırlara itibar etmezler. Öğretmenler konu alanının aktarıcısı değil, öğrencilere rehberlik eden ve onlar için öğrenmeyi kolaylaştıran kişilerdir. Sınıf içerisinde rekabet yerine işbirliğine dayalı öğretim yöntemleri kullanmak, çocukların bireysel gelişimine daha çok yardımcı olduğu için önemsenmektedir.

1970'li yıllarda ilerlemeci eğitimcilerden bazıları, “**hümanist eğitim programı**” çalışmalarını başlatmışlardır. Hümanist eğitim programının temel amacı bireyin benlik kavramını geliştirmektir. Bilişsel ürünlerden çok, duyuşsal özelliklerin vurgulandığı bu program, Maslow ve Rogers'ın bireyin “kendini gerçekleştirmesi” görüşüne dayanmaktadır. Hümanistler, okul ve öğretmenlerin, öğrencilerin duyuşsal özellikleriyle ilgilenmediğini ve insan potansiyelini açığa çıkarmayı engelleyen baskıcı bir tutum içinde olduklarını düşünürler. Bu eğitimciler aynı zamanda, öğrenci ve öğretmenler arasında daha anlamlı ve insancıl ilişkiler kurulmasını ve öğretmenlerin öğrencilerinin bağımsız kişilik geliştirmelerine yardımcı olmasını savunurlar. Bu anlamda öğretmenin temel görevi, öğrencilerinin psikolojik ihtiyaç ve sorunlarıyla baş edebilmelerine, kendilerini anlamalarına ve geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Ancak, bilişsel öğrenmeleri ve zihinsel gelişimi önemsememeleri, sübjektif değerlendirme tekniklerini kullanmaları ve görüşlerini destekleyen deneysel çalışmaları çok az yapmaları nedeniyle eleştirilmektedirler (Ornstein & Hunkins, 1988). Bu eleştirilere rağmen, geliştirdikleri ilkeler ilerlemeci programlar içinde uygulanmaktadır.

1990'lı yıllarda gelişmeye başlayan ve ülkemizde 2005 ilköğretim programlarının temelini oluşturan ‘**oluşturmacı**’ yaklaşım da temel ilkeler açısından ilerlemecilik felsefesine uymaktadır. Bu görüşte farklı olan, bilginin bireyin kendisi tarafından oluşturulduğunun kabul edilmesidir.

Yeniden Kurmacılık

Bu eğitim felsefesi de pragmatizme dayanır. İlerlemeciler bireyin ilgi ve ihtiyaçlarını önemserken, yeniden kurmacılar için toplum önemlidir. Yeniden kurmacılar, yeni bir toplumsal düzen kurmada okulları araç olarak görmektedir.

Bu bağlamda yeniden kurmacılar, ilerlemecilerin ‘öğrenen merkezli’ eğitim anlayışını ve orta sınıfın ihtiyaçlarını vurgulamalarını yanlış bularak, önemli olanın, ‘toplum merkezli’ ve tüm toplumsal sınıfların ihtiyaçlarını dikkate alan bir eğitim programı olduğunu savunurlar.

Ayrıca ilerlemecilerin etnik ve sınıfsal ayrımcılık, işsizlik, yoksulluk gibi sorunları göz ardı ettiğini düşünürler. Bugün ise bu sorunlara cinsiyet ayrımcılığı, politik baskılar, savaşlar, nükleer kazalar, çevre kirliliği gibi yenileri eklenmiştir (Ornstein & Hunkins, 1988). Yeniden kurmacılara göre okullar sadece sorunların analiz edildiği, yorumlandığı ve değerlendirildiği yerler değildir. Bu sorunlara çözüm önerilerinin üretildiği, gerektiğinde öğretmen ve öğrencilerin de eyleme geçtiği yerlerdir.

Yeniden kurmacılara göre, toplum sürekli değiştiği için eğitim programları da değişmelidir. Bir eğitim programında kültürel mirasın aktarılmasına doğ-

rudan karşı çıkılmamakla beraber, kültür ve uygarlıkların eleştirel olarak incelenmesi gerektiği vurgulanır.

Yeniden kurmacı eğitim programlarında, tam demokrasiyi gerçekleştirme ve insanların demokratik yaşam biçimini benimsemesini sağlama, demokrasinin aksayan yanlarına göre gerekli çözüm önerilerini üretme ve uygulama, yaşamı sürekli yeniden kurma, bilginin değişken doğasını anlama gibi eğitim hedefleri öncelik kazanmaktadır. Eğitim programlarında özellikle sosyal bilimler öne çıkartılarak, sosyal, ekonomik ve politik sorunlar üzerinde durulur; hem güncel ve geleceğe ilişkin eğilimlere, hem de ulusal ve uluslararası sorunlara yer verilir. Eğitim durumlarında demokratik bir sınıf ortamında, tartışma, eleştirel düşünme, problem çözme yöntemleri ağırlıklı olarak kullanılırken, ceza ya asla başvurulmaz. Programın değerlendirme ögesinde ise, öğrencilerin gizli yeteneklerini açığa çıkaran, bilimsel yöntemi kullanmayı gerektiren ve toplumsal olgularla ilgili olan sorulara yer verilir.

Yeniden kurmacı felsefede öğretmenler, değişim ve reformlardan sorumludurlar; sınıf içinde bir proje yöneticisi ve araştırma lideri gibi hareket ederler; temel görevleri, öğrencilerin insanlığın karşı karşıya olduğu problemlerin farkında olmalarına yardımcı olmaktır (Ornstein & Hunkins, 1988).

Yeniden kurmacılara göre, bir eğitim programı, bugünün modern toplumlarının temel sorunları olan işsizlik, çevre kirliliği, etnik ve dini sorunlar, sağlık gibi konularda henüz çözümlenmeyen veya tartışılmakta olan sorunlara eğilmek ve bu tür konuları içermek durumundadır. Çağdaş yeniden kurmacılar ise bunların yanına; kültürel çoğulculuk, küresellik/evrensellik gibi kavramları da eklerler. Ayrıca eğitimde fırsat ve olanak eşitliği kavramının gelişmesi ve önemsenmesinde yeniden kurmacı eğitimcilerin büyük payı bulunmaktadır.

Ülkemizde, köy enstitülerinin programlarının bu felsefeye uygun olarak hazırlandığı söylenebilir. Bu okullarda, köylerde toplum lideri olacak ve köylülerin ekonomik, sosyal sorunlarına çözüm getirecek öğretmenler yetiştirmek hedeflenmiştir. Yeniden kurmacıların tartışmalı konularda öğrenci ve öğretmenlerin çözüm sürecine katılabileceğiyle ilgili görüşleri, özellikle tutucu kesimlerden yoğun tepki almıştır. Bu durum ülkemizde de benzer biçimde gerçekleşmiştir. Köy enstitüleri tutucu kesimlerin baskısıyla ve siyasi gerekçelerle kapatılmıştır. Ülkemizdeki ilköğretim programları, temelde ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık akımlarından etkilenilerek hazırlanmıştır. Bu programlar köy enstitülerinde yetişen öğretmenler tarafından başarıyla uygulanırken, zaman içinde öğretmenlerin esasicilik felsefesini benimsemeleri nedeniyle sorunlar yaşanmaya başlanmıştır.

Tablo 2.1'de yukarıda gördüğünüz felsefi akımların temel özellikleri karşılaştırmalı olarak özetlenmiştir.

GRUP ÇALIŞMASI 2.2

Yukarıdaki felsefi yaklaşımlardan hangisi sizin görüşlerinize daha uygun? Tartışınız.

EĞİTİMİN TOPLUMSAL TEMELLERİ

Temel ihtiyaçlarının çoğunu doğadan karşılayan insanoğlu, var oluşundan beri doğayla mücadele etmektedir. Doğadan daha çok yararlanmak ve daha iyi yaşamak amacı, insanları bir araya getirerek toplumların oluşmasına neden olmuştur. Toplumsal yaşantıda toplum–doğa ve toplum–insan olmak üzere iki temel ilişki söz konusudur. Bu ilişkilerin bazıları süreklilik gösterir ve zamanla kalıplaşarak kurumları oluşturur.

Toplumsal kurumlar tüm toplumlarda görülür. Bunlar toplumun vazgeçilmez parçaları, işlevsel birimleridir. Toplumsal yaşam, ancak kurumsallaşmayla mümkündür. Kurumlar toplumun bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla toplumsal ilişkiler içinde oluşur. Kurumların bazı ortak özellikleri vardır. Bunlar:

1. Kurumlar toplumun ihtiyaçlarının bir parçasını karşılar: Örneğin, eğitim kurumları toplumdaki bireylerin eğitim ihtiyacını, aile kurumu toplumun çoğalması ve toplumdaki bireylerin güvenli bir ortamda yetişmesini sağlar. Bir kurumun işlevi kalmadığı ya da işlevini yerine getiremez hale geldiği zaman bu işlevleri ya başka bir kurum yüklenir ya da yeni bir kurum oluşturulur.

2. Kurumlar birbirleriyle etkileşim içindedir: Tüm toplumsal kurumlar bir bütün içinde çalışırlar. Bir kurumdaki aksaklık diğer kurumları da etkiler. Örneğin, ekonomik kurumlardaki durgunluk, enflasyon, işsizlik vb olumsuz gelişmeler, aile kurumlarında parasızlık, geçimsizlik, çocuğun eğitime para ayıramama gibi sonuçlara, eğitim kurumlarında yatırım ve harcama kalemlerinde kısıtlamalara neden olur.

3. Kurumlar düzenli ve organize edilmiş statüler, roller ve normlar bütünüdür: Toplumsal kurumlarda yer alan bireylerin her birinin statüsü, rol ve uyması gereken normlar kalıplaşmıştır. Örneğin toplumun en küçük birimi olan aile kurumundaki statüler genellikle anne, baba ve çocuktur. Aile içindeki roller, ailelerin yapılarına göre değişmekle birlikte geleneksel ailelerde çoğunlukla annenin rolü çocukları yetiştirmek, babanın rolü evin geçimini sağlamak, çocukların rolü ise anne babaya yardımcı olmaktır. Aile kurumunun devamını sağlayan ortak normlardan biri ise aile bireylerinin birbirlerine karşı saygılı ve bağlı olmalarıdır. Toplumsal kurumda yer alan kişilerden biri statüsünün gerektirdiği rolleri yerine getiremezse, kurumda sorunlar yaşanır. Örneğin, herhan-

gi bir okulda başarısız bir öğretmen, kurumun genel amaçlarına ulaşmasında sorun yaratır.

Kurumların özellikleri incelendiğinde, eğitimin, çağdaş toplumlardaki kurumların tüm özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Eğitimin Diğer Toplumsal Kurumlarla İlişkileri

Eğitimle toplum arasındaki ilişki iki yönlüdür. Bir yandan eğitim kurumları yetiştirdikleri bireyler yoluyla toplumun çeşitli kurumlarını ve toplumsal ilişkilerini değiştirirken, diğer yandan toplumdaki diğer kurumlar eğitim sisteminin yapısını, programlarını değiştirir. Eğitimin ilişkili olduğu en önemli kurumlar, aile, din, ekonomi, hukuk ve politika'dır. Bunlardan hukuk, ekonomi ve politika, eğitimin temelleri kapsamında bu bölümde detaylı olarak ele alınmıştır. Aşağıda eğitimin aile ve din kurumuyla ilişkisine yer verilmektedir.

Aile ve Eğitim

Aile, çocuğun doğuştan üyesi olduğu en küçük toplumsal kurumdur. Çocuk ilk toplumsal davranışları aile üyeleriyle etkileşim kurarak ve onları taklit ederek öğrenir. Diğer bir anlatımla, çocuğun toplumsallaşması ailede başlar.

Tüm toplumlarda, toplumun sürekliliğini sağlayan çocukların bakımı ve eğitimi önem taşımaktadır. Eğitim kurumlarının yaygınlaşması ve çocuğun eğitimi işlevinin aileden eğitim kurumlarına geçmesi, teknolojinin gelişmesi ve endüstrileşmeyle birlikte zorunlu hale gelmiştir. Endüstrileşme sonucu ailelerdeki yetişkinler topraktan koparak fabrikalarda çalışmaya başlayınca, aile ekonomik birim olmaktan çıkmış, geniş aileler anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelere dönüşmüştür. Ekonomik faaliyetlerin ev dışında yürütülmesi, toplumda birçok yeni mesleğin ortaya çıkmasının yanı sıra bu mesleklerin özel bilgi ve beceri gerektirmesi, ailelerin çocuğun eğitim işlevini istenen şekilde yerine getirememesine neden olmuştur.

Günümüzde çocuğun eğitimi işlevi büyük ölçüde eğitim kurumları tarafından yürütülmektedir. Hatta birçok ülkede, çocuğun 6–7 yaşından itibaren eğitim kurumlarına devamı zorunlu hale getirilmiştir. Bu gelişmelere karşın, ailenin çocuğun eğitimi işlevini tamamiyle bıraktığı söylenemez. Çocuk aile içinde okulda öğrenmediği pek çok bilgi, beceri, yetenek ve tutum kazanabilir. Aile çocuğa, özellikle ailenin bağlı olduğu değerleri, tutumları ve ait olduğu alt kültürün özelliklerini öğretir. Her aile çocuğuna aile üyeleri tarafından benimsenen değerleri, tutumları çoğunlukla bilinçli bir biçimde kazandırmaya çalışır. Bu nedenle aile içinde çocuğa verilen eğitim, yarı formal eğitim olarak kabul edilebilir.

Çocuğun eğitiminde, eğitim kurumlarının yanı sıra aile de önemli rol oynadığından, aile ile eğitim kurumlarının sürekli işbirliği yapması gerekir. Çocuğun aile içinde geçirdiği yaşantılar sonucu elde ettiği bilgi ve beceriler onun okuldaki başarısını etkiler. Çocuğun aile içinde öğrendiği bilgi, tutum ve beceriler, okulda öğrendiklerini destekler nitelikteyse, çocuk okulda daha başarılı olur. Okul ile ailenin öğrettikleri arasında çelişki olursa, bu durum çocuğun başarısını olumsuz yönde etkiler. Ayrıca aile içindeki huzursuzluklar, ailenin ait olduğu alt kültürün özellikleri, aile üyelerinin eğitim durumu ve okula karşı tutumu da çocuğun başarısını etkileyen etmenlerden bazılarıdır. Okulda başarısız olan bir çocuğun sorununa çözüm aranırken, bu etmenlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu da okuldaki öğretmen ve yöneticiler ile veliler arasında sağlıklı bir iletişim kurularak sağlanabilir.

Din ve Eğitim

Tarih boyunca tüm toplumlarda etkili olan din, toplumların ekonomik, politik ve sosyal etkinliklerinin düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır. Eğitimin gelişimi incelendiğinde de ilk formal eğitimin dini kurumlarda verilmeye başlandığı görülmektedir. Sümer, Elam, Eti gibi eski çağlarda kurulmuş devletlerde, tapınakların çoğunun birer okul haline getirildiğini gösteren izlere rastlanmıştır (Baltacı, 1976). Müslümanlık ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerin ortaya çıkması ve güçlenmesiyle birlikte, eğitim kurumları cami ve kiliselerin yanında yer almaya başlamıştır.

Dini kurumların egemen olduğu ortaçağda, bu kurumların yanında yer alan okulların kuruluş amacı din adamı yetiştirmek olmakla birlikte, bu dönemde devlet yönetiminde de dini kurumlar etkin rol oynadığı için yöneticilerin ve yüksek düzeydeki devlet memurlarının yetiştirilmesi görevi de bu kurumlarca üstlenilmiştir. Halka açık olmayan ve yeterince yaygınlaştırılmayan bu kurumlar, öğrencilerini toplumdaki seçkin ailelerin çocukları arasından seçmekteydi.

Dini kurumlardan ayrı laik eğitim kurumlarının kurulması, ticaretin gelişmesi ve endüstrileşme sonucu ekonomik kurumların güçlenmesiyle birlikte laik devletlerin kurulmasıyla mümkün olmuştur. Dini eğitim kurumlarının gelişen ekonomik ve politik kurumların ihtiyacı olan sayıda ve nitelikte insan gücü yetiştirmede yetersiz kalması ve değişen ekonomik ve politik koşullara uyum sağlayamaması sonucu yeni laik eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır. Laik eğitim kurumları yoluyla eğitimin yaygınlaşması da sağlanmıştır.

Gelişmiş Avrupa ülkelerinde eğitimin laikleşmesinde ekonomik kurumlar önemli rol oynarken, günümüzdeki gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kurumların gelişmesi geciktiği için, laikleşme hareketleri daha çok politik kurumların etkisiyle gerçekleşmiştir.

Ülkemizde de din ile devlet işlerinin birlikte yürütüldüğü Osmanlı İmparatorluğu döneminde, eğitim kurumları uzun yıllar dinin etkisi altında kalmıştır. Orduda yenileşme hareketleriyle birlikte Batı'dan model alınarak ilk laik okullar açılmaya başlanmıştır. Eğitimin dinden köklü bir biçimde ayrılması ise, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhidi Tedrisat Kanunu ile sağlanmıştır.

Belli Başlı Toplumsal Süreçler ve Eğitim

Eğitim bir yandan diğer toplumsal kurumlarla etkileşim içindeyken, diğer yandan toplumsal yaşamda önemli rol oynayan toplumsal süreçler üzerinde de etkili olur. Aşağıda eğitimin belli başlı toplumsal süreçlerle ilişkisi ele alınmaktadır.

Toplumsal Kontrol ve Eğitim

Toplumun bir bütün olarak çözülmeden, uyumlu bir biçimde varlığını sürdürmesinde toplumsal kontrol önemli bir rol oynar. Aynı toplum içinde yaşayan bireyler arasında kişilik özellikleri açısından farklılıklar olmasına karşın, bireylerin belli durumlarda gösterdikleri temel davranış biçimleri büyük ölçüde birbirine benzer. Bu benzerlik bireylerin birbirleriyle iletişimini ve ortak yaşamı kolaylaştırır.

Toplumdaki bireylerin davranışlarındaki bu benzerliği oluşturan mekanizma toplumsal kontrol sistemidir. Toplumdaki değerler, normlar, kurallar ve yasalar toplumsal kontrol araçlarıdır.

Değerler, bireylerin amaçlarını, tercihlerini, tutumlarını ve davranışlarını belirlemede ölçüt olarak kullandıkları düşüncelerdir. Değerler bir toplumsal gruptan diğerine, hatta kişiden kişiye değişebilir. Ancak bazı milli, ahlaki ve dini değerler toplumdaki bireylerin büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenir. Toplumdaki bireylerin davranış ve tutumları büyük ölçüde bu değerlerin etkisinde kalır. Değerler, normlar aracılığıyla etkinlik kazanırlar. Normların yaptırım gücü vardır. Norma uymamanın yaptırımı, genellikle üyesi olduğu grup tarafından kabul görmeme, ayıplanma gibi yaptırımlardır. Birey, değerlere ve normlara yüz yüze ilişki içinde bulunduğu bireylerin toplumsal baskısı sonucu uyar. Toplu taşıma araçlarında yaşlılara yer verilmesi, öğretmene karşı saygılı olunması, öğretmen sınıfa girince ayağa kalkılması, toplumsal değer ve normlara örnek olarak verilebilir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi değer ve normlar toplumların örf ve gelenekleri içinde vardır.

Toplumsal değer ve normların yanı sıra, her toplumda yapılması kesinlikle yasaklanmış ve yaptırım gücü zor kullanılmasına olanak sağlayacak biçimde örgütlenmiş yazılı hukuk kuralları vardır. Bu kurallar, toplumdaki tüm birey-

ler için geçerlidir. Çağdaş toplumlarda yüz yüze ilişkilerin azalmasıyla birlikte, örf ve adetlerden gelen değer ve normların yaptırım gücü azalmıştır. Bu nedenle, gelişmiş toplumlarda hukukun kural ve yasaları toplumsal kontrolü sağlamada daha güçlü araçlar haline gelmiştir.

Birey, toplumun önem verdiği değerleri ve normları günlük yaşantısı içinde, ailesinden ve üyesi olduğu gruplardan gözlemleri ve kendi yaşantıları sonucu öğrenir. Birey, toplumsal normlara başta cezalandırılmak korkusuyla uyar-ken, sonra bu normları benimseyerek içselleştirir ve kendi kontrol mekanizmasını oluşturur.

Eğitim kurumları, çocuklara ve gençlere toplumda çoğunluk tarafından kabul edilen değerleri, normları, tutumları planlı ve kontrollü bir biçimde kazandırdığı ve bunlara uygun hareket edilip edilmediğini izlediği için önemli bir toplumsal kontrol aracıdır. Okulda öğrenciler çeşitli dersler ve etkinlikler yoluyla toplumun milli, ahlaki değerlerini ve normlarını kazanırken, diğer yandan, okulun ve arkadaş gruplarının değer ve normlarını öğrenirler.

Okul içinde toplumsal kontrol, öğretmenler, yöneticiler ve öğrenci grupları tarafından çeşitli olumlu ya da olumsuz yaptırımlar kullanılarak sağlanır. Öğrencilere burs verilmesi, isimlerin şeref listesine yazılması, öğretmen ya da diğer öğrenciler tarafından övgü dolu sözler söylenmesi olumlu; fiziksel cezalar, küçük düşürücü sözler söylenmesi olumsuz yaptırıma örnek olarak verilebilir. Bu tür yaptırımların yanı sıra, okuldaki öğretmen ve yöneticiler toplumsal değer ve normlara uygun davranışlarıyla çocuklara taklit edilecek bir model oluşturarak onların da benzer davranışlarda bulunmalarını sağlayabilirler.

Eğitim kurumlarının ürünü insan olduğu için, birçok toplumsal kurum, eğitim kurumlarının etkinlikleriyle yakından ilgilenecek onları kontrol eder. Eğitim kurumları üzerinde en çok politik, dini, ekonomik ve ailevi kurumların kontrolü vardır. Bu kurumların her biri eğitim kurumlarından kendi değer ve normlarını öğretmesi için talepte bulunur ve onlara baskı yaparlar. Eğitim kurumları, toplumdaki tüm kurumların insan gücü ihtiyacını karşıladığı için eğitim programları hazırlanırken kurumların bu talebi karşılanmaya çalışılır.

Toplumsal Hareketlilik ve Eğitim

Toplumsal hareketlilik genel anlamıyla toplumdaki bireylerin toplumsal hiyerarşide bir statüden diğer bir statüye geçmesi anlamına gelir. Bireyin gelir düzeyinin, grubunun, üyesi olduğu derneğin, işinin, yaşam biçiminin değişmesi toplumsal hareketlilik olarak nitelendirilebilir.

Toplumsal hareketlilik yatay ve dikey olmak üzere iki türdür. Yatay hareketlilik, aynı toplumsal düzeyde kalmak koşuluyla bir benzer grup ya da du-

rumdan diğerine doğru ileri geri hareketi ifade eder. Bu tip hareketlilikte statünün değişmesi söz konusu değildir. Dikey hareketlilikte ise bir toplumsal tabakadan diğerine geçiş söz konusudur. Diğer bir anlatımla bireyin toplumsal statüsü değişmektedir. Örneğin bir memurun benzer maaş ve statüyle başka bir kuruma atanması yatay, aynı memurun çalıştığı kuruma ya da başka bir kuruma müdür olarak atanması dikey hareketliliktir. Toplumsal hareketlilik sonucu birey daha iyi bir pozisyona gelirse yukarı doğru, daha kötü bir pozisyona gelirse aşağı doğru hareketlilik söz konusudur. Berber çırağının kendi berber dükkânını açması yukarı doğru, bir tacirin iflas ederek bir mağazada tezgâhtar olması aşağı doğru hareketliliğe örnek verilebilir.

Toplumsal hareketlilik toplumların tarihi açısından oldukça yeni bir olgudur. İlkel toplumlardan feodal toplumlara kadar toplumsal hareketlilik yok denecek kadar az görülmekteydi. Bu toplumlarda çocuk aile içinde eğitildiği için ailenin mesleğini devam ettirmekteydi. Feodal toplumlarda politik ve ekonomik gücün büyük toprak sahipleri ile din adamlarının elinde olması, bu sınıfların üyesi olma ayrıcalığının doğuştan gelmesi de toplumsal hareketliliği engellemekteydi.

Toplumsal hareketliliği başlatan en önemli etmen, ticaretin gelişmesi ve endüstrileşmeyle birlikte toplumların ekonomik ve politik yapılarının değişmesi ve eğitimin yaygınlaşmasıdır. Toplumdaki bireylerin eğitim yoluyla statü kazanmaları, kendilerine sağlanan eğitim olanaklarına bağlıdır. Diğer bir anlatımla, eğitim yoluyla yukarıya doğru toplumsal hareketlilik, eğitimde fırsat eşitliği sağlandığı ölçüde gerçekleşebilir.

Günümüzün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerindeki eğitimde fırsat eşitliği, toplumların ekonomik ve politik özelliklerine göre 5–11 yıl arasında değişen zorunlu eğitim süresi için sağlanmış gözükmektedir. Ancak bu eğitim süresi bireyin toplumsal statüsünü yükseltmeye yetmemektedir. Endüstrileşmiş toplumlarda önemli mevkilere gelebilmek için belli bir konuda uzmanlaşmak gerekmektedir. Bu da ancak yükseköğretim kurumlarında eğitim görmekle mümkündür. Yükseköğretim süresinin uzun olması ve çoğu ülkelerde paralı olması alt toplumsal sınıfların eğitim yoluyla yukarı doğru hareketini sınırlamaktadır. Bunun yanı sıra ilk ve ortaöğretim kurumlarının niteliklerinin yerleşim bölgelerine göre değişmesi, resmi okulların yanında daha iyi eğitim olanakları sunan paralı okulların varlıklarını sürdürmesi alt sosyal tabakanın iyi eğitim olanaklarından yoksun kalmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde cumhuriyetin kuruluşundan 1970'li yılların başına kadar olan süreçte eğitim kurumları, toplumdaki bireylerin dikey toplumsal hareketini sağlamada önemli rol oynamıştır. Yeni savaştan çıkan ve hızlı bir kalkınma çabası içine giren, ancak Türkiye'nin yetişmiş, nitelikli insan gücüne gereksinim duy-

ması, eğitim görmüş aydın ve bürokratların toplumsal statülerini yükseltmiştir. Ancak yukarı doğru hareketlilik için 1960'lı yıllara kadar lise mezunu olmak yeterliyken, endüstrileşmeyle birlikte nitelikli insan gücü ihtiyacının artması, üniversite ve yüksekokulların toplumsal statüyü yükseltmede giderek daha etkin rol oynamasına neden olmuştur. 1970'li yıllardan sonra ise yüksekokulların sayı ve kapasitelerinin artırılması sonucu belli alanlarda toplumun ihtiyacından fazla insan gücü yetiştirilmeye başlanmıştır. Belli alanlarda ihtiyaç fazlası insan gücü yetiştirilince, yüksekokul ya da üniversite mezunu olunmasının yanı sıra bitirilen eğitim kurumunun türü ve niteliği, bireyin yabancı dil bilip bilmemesi gibi özellikler de önem kazanmıştır. Bu durum toplumda yabancı dille eğitim yapan okullara talebi artırmıştır.

Ülkemizde özel okulların yanı sıra, yabancı dil ağırlıklı eğitim veren Anadolu ve Fen liseleri gibi parasız devlet okulları olmakla birlikte, bu okulların daha çok büyük şehirlerde yer alması ve bu okullara girmek için yapılan sınavları kazanabilmek amacıyla öğrencilerin özel dersler ya da dershanelerle desteklenmesi gereği, eğitimde fırsat eşitliğini zedelemektedir. Benzer biçimde ortaöğretimden yükseköğretime geçişte yapılan ÖSS sınavları da ailelere büyük mali yük getirdiği için, gelir düzeyi düşük olan ve kırsal alanda yaşayan öğrenciler bu sınavda başarılı olamamaktadır. Bu gelişmeler sonucu, günümüzde yukarıya doğru sosyal hareketlilik gelir düzeyi düşük aileler için son derece güçleşmiştir.

Toplumsal Nüfus Özellikleri ve Eğitim

Toplumların nüfusu, nüfusun yaşlara, cinsiyete, ekonomik çalışma alanlarına, bölgelere göre dağılımı, değişimi gibi demografik özellikleri ile toplumsal ve ekonomik yapılar arasında yakın ilişki vardır. Bir toplumun nüfusunun azalması ya da çoğalması, toplumdaki işgücü sayısını, üretim ve tüketim miktarını, bunlara bağlı olarak da ulusal gelirdeki artışı ve gelirin bireylere dağılımını etkiler.

Dünyada, 20. yüzyılın başından itibaren teknoloji ve tıp alanındaki hızlı gelişmeler, toplum sağlığının önem kazanması, salgın hastalıkların önlenmesi, beslenme alışkanlıklarının gelişmesi ve sağlık koşullarının düzelmesi sonucu hızlı nüfus artışı başlamıştır.

Nüfus artışıyla birlikte üretimin de arttığı ülkelerde nüfus artışı istenen bir olgudur. Ancak hızlı nüfus artışıyla birlikte üretimde artış sağlanmazsa, insanlar yoksullaşır ve kıtlık ortaya çıkar.

Günümüzde, hızlı teknolojik gelişmeler sonucunda insanların beden gücünün yerini makineler almıştır. Bu nedenle toplumların insan gücü ihtiyacı azalmıştır. Gelişmiş ülkeler bu değişime uyum göstererek doğum oranında düşüş

sağlarken, gelişmiş ülkelerden teknoloji ve modern üretim araçları ithal eden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğum oranı yüksek kalmış ve hızlı nüfus artışı sorun olmaya başlamıştır.

Toplumların eğitim düzeyi ile nüfus yapıları arasında da yakın ilişki vardır. Bu ilişki aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Eğitim seviyesi yükseldikçe, birey sağlıklı kalma yollarını öğrenebileceği ve sağlık hizmetlerinden daha iyi yararlanabileceği için ölüm oranı düşer.

2. Eğitim düzeyi yükseldikçe ailelerdeki çocuk sayısı azalır. Ülkemizde de veriler bu ilkeyi doğrular niteliktedir. Ülkemizde en çok çocuk sahibi olan aileler, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde kırsal alanda yaşayan, eğitim düzeyi düşük ailelerdir.

3. Eğitim düzeyi düşük toplumlarda bebek ölüm oranı yüksektir. Buna bağlı olarak ortalama ölüm yaşı da düşüktür.

Eğitim kurumları bir yandan toplumların demografik yapılarını etkilerken, diğer yandan da toplumun demografik özelliklerinden etkilenirler. Eğitim kurumlarını en çok etkileyen özellik ise nüfusun artış hızı ile nüfusun bölgelere göre dağılımıdır.

Nüfus artış hızı yüksek olan toplumlarda, okul çağı nüfusta da hızlı artış olur. Bu durum okullara olan ihtiyacı artırır. Ülkemizde de bu durumu gözlemek mümkündür. Türkiye’de eğitime ayrılan cari ve yatırım harcamaları bütçedeki diğer harcamalar içinde sürekli en önemli yeri tutmasına rağmen, okul sayısındaki artış öğrenci sayısındaki artışı karşılayamamaktadır. Nüfus artışının yanı sıra ülkemizde nüfusun bölgelere göre dağılımındaki dengesizlikler ile hızlı göç olgusu da eğitim planlamasında sorunlar yaratmaktadır.

Eğitim ve Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme, toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağıının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir. Toplumlar sürekli değişim içerisinde. Toplumların tarihi incelendiğinde tüm toplumlarda ekonomik faaliyetlerin, politik kurumların, ahlak kurallarının, örf ve adetlerin zamanla değiştiği gözlenmektedir.

Toplumsal kurumlar birbirleriyle etkileşim içinde oldukları için, herhangi bir toplumsal kurumda meydana gelen değişme, diğer kurumları da etkileyerek onların da değişmesine neden olur. Kurumlarda meydana gelen yapısal değişiklikler ise toplumsal rolleri, kişiler arasındaki ilişkileri ve davranış biçimlerini değiştirir. Toplumdaki önemli değişikliklerin kaynağı çoğunlukla ekonomik kurumlardır. Örneğin, Türkiye’de 1960’lı yıllarda tarımda makinenin kullanılmaya başlaması, toprak sahibi olmayan köylülerin işsiz kalarak iş bulabilmek ama-

ciyla şehirlere göç etmelerine neden olmuştur. Köyden kente göç edenler şehirlerin kenarlarında izinsiz olarak yaptıkları gecekondu adı verilen evlerde yaşamaya başlamışlardır. Köyden gelip gecekonduya yerleşen aileler, kendi toplumsal değerlerini kent yaşayışına göre düzeltmek zorunda kalmışlardır. Aileler küçülerek değişikliğe uğramış, kadınlar dışarıda çalışmaya başlamış, evde babanın otoritesi azalmış, aile üyelerinin rolleri değişmiş, üyeler arası ilişkiler yumuşamıştır. Tüm bu gelişmeler kuşkusuz eğitim kurumlarını da etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucu köylerdeki okullar boşalmış, birçok okul kapatılmak zorunda kalmıştır. Buna karşın kentlerde okullara olan talep artmış, okullardaki öğrenci sayısı artmış, bu da eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Görüldüğü gibi, eğitim kurumları herhangi bir toplumsal kurumdaki değişiklikten doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Toplumsal kurumlardaki değişiklikler, hemen eğitim kurumlarının programlarına yansımak zorundadır. Aksi takdirde eğitim kurumları kendilerinden beklenen hizmeti veremezler.

Eğitim kurumları toplumsal değişmeye uyum gösterdikleri sürece toplumsal işlevlerini yerine getirebilirler. Aksi takdirde, yetiştirdiği bireyler topluma ve değişime uyum gösteremez ve toplumsal gelişmeyi engellerler. Bu durum ülkemizde Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanmıştır. 18. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesinde önemli rol oynayan medreseler, Osmanlı toplumundaki değişime ve Batı toplumlarındaki gelişmelere uyumlu olarak kendini yenileyip geliştiremeyince, toplumsal gelişmedeki görevini yerine getirememiştir.

Toplumsal değişimi çoğunlukla çeşitli alanlarda bilgi birikiminin artması, teknolojinin gelişmesi, yeni buluşlar ve keşifler hızlandırır. Bu nedenle, toplumun değişmesi ve gelişmesi için yaratıcı, araştırmacı ve yenilikçi elemanlara ihtiyaç vardır. Bu elemanlar büyük ölçüde eğitim kurumlarında yetişir.

Eğitimin toplumsal değişime ilişkin diğer bir işlevi de değişime uyum gösterecek bireyler yetiştirmektir. Özellikle toplumsal değişimin hızlı olduğu toplumlarda farklı değer ve normlar bir arada bulunur. Bu durum toplumdaki birey ve kurumlar arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkiler. Eğitim kurumları bir yandan toplumda ortak olan değer ve normları öğrencilere kazandırarak toplumsal bütünleşmeyi sağlarken, diğer yandan onları toplumsal değişime uyum gösterebilecek biçimde yetiştirir.

Bireylerin toplumdaki değişen çevre şartlarına uyum gösterebilmeleri için problem çözme gücüne sahip olmaları gerekir. Ayrıca açık fikirli ve hoşgörülü olmaları gerekir. Eğitim yoluyla öğrencilere bu özellikler verilirse toplumsal değişim hem bireyler hem de toplum açısından daha sancısız ve sağlıklı olur.

EĞİTİMİN HUKUKSAL TEMELLERİ

Hukuk, toplum yaşamını düzenlemek için, uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallar bütünüdür. Ülkelerin hukuk sistemi, o ülkede yaşayan kişilerin haklarının korunmasını ve toplumsal yaşamın ahenk içinde sürdürülmesini sağlar. Hukuk sisteminin işlemediği ülkelerde, kargaşa yaşanır.

Kişilerin, yaşama, dokunulmazlık, düşünme ve inanç özgürlüğü, özel hayatın korunması, seyahat ve yerleşme özgürlüğü gibi kişisel; ailenin korunması, çalışma ve sözleşme özgürlüğü, sosyal güvenlik hakkı, öğrenimin sağlanması gibi sosyal ve ekonomik; vatandaşlık, seçme ve seçilme hakları, dilekçe hakkı, kamu hizmetlerine katılma hakkı gibi siyasal nitelikte hakları vardır. Hukuk devletlerinde bu haklar yasalarla korunur.

Anayasamıza göre, "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir." Bu haklara ilişkin temel yasalar, Anayasa'da yer almaktadır.

Her toplum varlığını korumak ve geliştirmek amacıyla eğitim kurumlarından yararlanır. Bu nedenle, eğitim kurumlarının işleyiş ilkeleri ve temel amaçları yasalarca belirlenir ve korunur. Bu yasalara aykırı düzenlemeler suç niteliği taşır. Bu genel yasaların yanı sıra, eğitim kurumlarında çalışan yönetici ve öğretmenlerin hak ve sorumlulukları da hem yasalar, hem de yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kuşkusuz öğrencilerin de hak ve sorumlulukları yine yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde belirlenmiştir. Tüm bu yasalar eğitimin hukuksal temellerini oluşturur. Aşağıda bu yasalar genel çerçevesiyle verilmektedir.

T.C. Anayasası'na Göre Eğitim Hakkı

Temel haklarımızdan biri olan eğitim hakkı, T.C. Anayasası'nın 42. maddesinde şöyle ifade edilmektedir:

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasa'ya sadakat borcunu ortadan kaldıramaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okullarıyla erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirler alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve incelemeyle ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne surette olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

Anayasamızda yukarıdaki biçimde genel çerçevesi çizilen eğitim sistemine ilişkin ilişkin yasa, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda detaylandırılmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu

Bir ülkenin eğitim sistemine yön veren, o toplumun eğitim felsefesi ve politikasını yansıtan genel amaçları ve temel ilkeleridir. Eğitim sistemine bağlı tüm örgün ve yaygın eğitim kurumlarının programları ve etkinlikleri, bu amaçlar ve ilkeler çerçevesinde düzenlenir.

Türk eğitim sisteminin temel amaçları, 1973 yılında hazırlanan Milli Eğitim Temel Kanunu'yla belirlenmiştir. Bu kanunun bazı maddeleri çeşitli tarihlerde değişikliğe uğratılmıştır. Yasanın son haline göre, milli eğitimin amaçları ve ilkeleri aşağıda sunulmaktadır.

Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları

Türk milli eğitiminin genel amacı Türk milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş

bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek.

3. İlgı, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve bunların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri

I. Genellik ve Eşitlik

Eğitim kurumları, dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

II. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları

Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

Ülkemizde nerede, hangi sayıda ve nitelikte okul açılacağı toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Ancak öğrencilere bir meslek kazandırmaya yönelik okulların maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle, bu okullar toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak gelişmektedir.

III. Yöneltilme

Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yerleştirilir.

Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltilmeyi gerçekleştirebilecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

Yöneltilmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

IV. Eğitim Hakkı

Temel eğitim görmek, her Türk vatandaşının hakkıdır. Temel eğitim kurumlarından sonra gidecekleri eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

V. Fırsat ve İmkân Eşitliği

Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla, parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

VI. Süreklilik

Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitiminin yanı sıra, yetişkinlerin de sürekli eğitimini sağlamak ve hayata, iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, gerekli tedbirleri almak da eğitim görevidir.

VII. Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği

Eğitim sistemimizin her derece ve türüyle ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde, Atatürk inkılap ve ilkeleri ile Anayasa'da ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olan Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'yla işbirliği yapılarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca gereken tedbirler alınır.

VIII. Demokrasi Eğitimi

Güçlü, istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşlara sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlar ile sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak eğitim kurumlarında, Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu niteliklerin günlük siyasi olay ve tartışmalara karıştırılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

IX. Laiklik

Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilkökul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

X. Bilimsellik

Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotları ile ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmelerin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları, gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımdan teşvik edilir ve desteklenir.

XI. Planlılık

Milli eğitimin gelişmesi; iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak, eğitim-insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir; her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis donatım, araç ve kapasite-leriyle ilgili standartları önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

XII. Karma Eğitim

Okullarda karma eğitim (kız ve erkek) yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

XIII. Okul ve Ailenin İşbirliği

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır.

Bu amaçla okullarda, okul aile birlikleri kurulur. Okul aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; ayni ve nakdi bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir, okulların bünyesinde bulunan kantin, açık alan, salon ve benzeri yerleri işletirebilir veya işletebilirler. Öğrenci velileri hiçbir surette bağış yapmaya zorlanamaz.

Okul aile birliklerinin kuruluş ve işleyişi, birlik organlarının oluşturulması ve seçim şekilleri, sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan maddi katkılar, bağış-

ların kabulü, harcanması ve denetlenmesi ile kantin, açık alan, salon ve benzeri yerlerin işlettirilmesi veya işletilmesinden sağlanan gelirlerin dağıtım yerleri ve oranları, harcanması ve denetlenmesine dair usul ve esaslar, Milli Eğitim ve Maliye bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.

Okul aile birliklerinin gelirleri her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

XIV. Her Yerde Eğitim

Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil; aynı zamanda evde, çevrede, işyerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, milli eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimine tabidir.

GRUP ÇALIŞMASI 2.3

*Türk milli eğitim sisteminin temel ilkelerinden en çok ve en az uy-
gulamaya dönük olanları hangileridir? Nedenlerini tartışınız.*

Türk Milli Eğitim Sisteminin Genel Yapısına İlişkin Hükümler

Temel Eğitim Kanunu'nun 18. maddesine göre, "Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere, iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar."

Örgün eğitim, okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim basamaklarından oluşur. Her bir basamağın tanım, görev ve amaçları aşağıda verilmektedir.

A) Okul öncesi eğitimi: Okul öncesi eğitimi, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır.

Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
2. Onları ilköğretime hazırlamak;

3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak;

4. Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır.

B) İlköğretim: 6–14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar, İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek;

2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

3. İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında, öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

C) Ortaöğretim: Ortaöğretim, ilköğretime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.

İlköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkânlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanmak hakkına sahiptir.

Ortaöğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere, ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle, kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,

2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe, hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır.

Bu görevler yerine getirilirken, öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır.

D) Yükseköğretim: Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsar.

Yükseköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek;

2. Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak;

3. Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak;

4. Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, hükümet ve kurumlarla da el birliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek;

5. Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak;

6. Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözle, yazıyla halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmaktır.

Yükseköğretim kurumlarının amaçları, kuruluş ve işleyişleri ile öğretim elemanlarına ilişkin esaslar ve yükseköğretim kurumlarıyla ilgili diğer hususlar, özel kanunlarında belirlenir.

E) Yaygın Eğitim: Yaygın eğitimin özel amacı, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, yahut herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedен çıkmış vatandaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında,

1. Okuma yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamaları için sürekli eğitim imkanları hazırlamak,

2. Çağımızın bilimsel, teknolojik, iktisadi, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı eğitim imkanları hazırlamak,

3. Milli kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak,

4. Toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayış ve alışkanlıkları kazandırmak,

5. İktisadi gücün artırılması için gerekli beslenme ve sağlıklı yaşama şekil ve usullerini benimsetmek,

6. Boş zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak,

7. Kısa süreli ve kademeli eğitim uygulayarak ekonomimizin gelişmesi doğrultusunda ve istihdam politikasına uygun meslekleri edinmelerini sağlayıcı imkanlar hazırlamak,

8. Çeşitli mesleklerde çalışmakta olanların hizmet içinde ve mesleklerinde gelişmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır.

Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Hükümler

Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk milli eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlüdürler.

Öğretmenlik mesleğine hazırlık genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyonla sağlanır.

Yukarıda belirtilen nitelikleri kazanabilmeleri için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmelerinin sağlanması esastır. Bu öğrenim lisans öncesi, lisans ve lisansüstü seviyelerde yatay ve dikey geçişlere de imkân verecek biçimde düzenlenir.

Öğretmenlik mesleği; adaylık döneminden sonra öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen olmak üzere üç kariyer basamağına ayrılır. Adaylık dönemini başarıyla tamamlayanlar mesleğe öğretmen olarak atanır.

Alanında ya da eğitim bilimleri alanında tezli yüksek lisans öğrenimini tamamlamış öğretmenlerden uzman öğretmenlik, doktora öğrenimini tamamlamış olan öğretmenlerden ise başöğretmenlik için sınav şartı aranmaz. Bu durumda olan öğretmenler kıdem, hizmet içi eğitim, etkinlikler (bilimsel, kültürel, sanatsal ve sportif çalışmalar) ve sicil (iş başarımı) ölçütlerine göre değerlendirilir.

Öğretmenlerin nitelikleri ve seçimi: Öğretmen adaylarında genel kültür, özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon bakımından aranacak nitelikler Milli Eğitim Bakanlığı'nca tespit olunur.

Öğretmenler, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarından ve bunlara denkliği kabul edilen yurtdışı yükseköğretim kurumlarından mezun olanlar arasından, Milli Eğitim Bakanlığı'nca seçilirler.

Yükseköğrenimleri sırasında pedagojik formasyon kazanmamış olanların ihtiyaç duyulan alanlarda öğretmenliğe atanmaları halinde, bu gibilerin adaylık dönemi içinde yetişmeleri için Milli Eğitim Bakanlığı'nca gerekli tedbirler alınır.

Hangi derece ve türdeki eğitim, öğretim, teftiş ve yönetim görevlerine, hangi seviye ve alanda öğrenim görmüş olanların, ne gibi şartlarla seçilebilecekleri yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim ve Öğretim Alanındaki Görev ve Sorumluluk

Yürütme, gözetim ve denetim: Eğitim ve öğretim hizmetinin, bu kanun hükümlerine göre devlet adına yürütülmesinden, gözetim ve denetiminden Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur.

Türkiye’de ilköğretim okulu, lise veya dengi okullar, Milli Eğitim Bakanlığı’nın izni olmaksızın açılmaz.

Milli Eğitim Bakanlığı veya diğer bir bakanlık tarafından açılmış veya açılacak okullar (Askeri liseler dahil) ile özel okulların derecelerinin tayini, Milli Eğitim Bakanlığı’na aittir.

Uluslararası Yasalar

Eğitim hakkı, insan hakları ve çocuk hakları yasasıyla uluslararası düzeyde koruma altına alınmıştır.

İnsan Hakları Bildirgesi

İnsan Hakları Bildirgesi, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararıyla ilan edilmiştir. Ülkemizde, 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin Resmi Gazete ile yayımlanması, yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde munasip neşriyatla bulunulması” kararlaştırılmıştır.

Bildirgenin eğitimle ilgili 28 ve 29. maddeleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

Madde 28

- 1) Taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:
 - a. İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
 - b. Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
 - c. Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi, yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
 - d. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

- e. Okullarda, düzenli biçimde devamının sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.
- 2) Taraf devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.
- 3) Taraf devletler, eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29

- 1) Taraf devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;
 - a. Çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi
 - b. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
 - c. Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
 - d. Çocuğun, anlayış, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruptan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda yaşantıyı, sorumluluklar üstlenecek şekilde hazırlanması;
 - e. Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.
- 2) Bu maddenin veya 28'inci maddenin hiçbir hükmü, gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1'inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek, 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmaya göre devletler bu haklara saygı göstereceklerini imzatarak kabul etmektedirler. Çocuk Hakları Sözleşmesi, halen var olan en geniş uluslararası kabul görmüş ve katılımlı sözleşmedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde

zamanın cumhurbaşkanınca 14 Eylül 1990'da imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi, Aralık 1994'te Meclis'ten geçirilerek yürürlüğe girmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde eğitimle ilgili haklar Madde 26'da aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Madde 26

- 1) Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.
- 2) Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.
- 3) Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

EĞİTİMİN EKONOMİK TEMELLERİ

Ekonomi, doğadaki kıt kaynakların en verimli biçimde kullanılması ve artırılmasını inceleyen bir bilim dalıdır. İnsanlar var oluşlarından itibaren doğadaki kaynakları kullanarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Tarih boyunca beden güçlerini ve akıllarını kullanarak doğadan daha çok ürün elde etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda en önemli üretim aracı insan gücüdür. Bu üretim aracının gelişmesi ve etkili bir hale gelmesinde eğitim önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle eğitim görmüş bireyin toplumlar için önemli bir ekonomik değeri vardır. İnsan gücü bir ekonomik girdi olarak düşünülürse, bu girdinin yetiştirilmesi için toplumun bir yatırım yapması ve bu yatırımın ekonominin kavramlarıyla maliyet ve fayda açısından irdelenmesi gerekmektedir. Aşağıda önce toplumların ihtiyacı olan insan gücünün niteliği ile eğitimin insan gücü yetiştirmedeki rolü üzerinde durulmuş, sonra eğitimin maliyeti ve verimliliği sorunu ele alınmıştır.

Ekonomik Faaliyetlerin Eğitim Sistemleri Üzerindeki Etkisi

Bir toplumdaki başat ekonomik faaliyetler ile eğitim sistemi arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişkide belirleyici olan ekonomidir. Örneğin, ekonomisi avcılık ve toplayıcılığa dayalı olan ilkel toplumlarda, ekonomi için gerekli olan temel öge beden gücüdür. Teknolojinin oldukça sınırlı olduğu bu tür ekonomik

sistemlerin ağırlık taşıdığı toplumlarda formal eğitim kurumlarının oluşmadığı söylenebilir. Bu toplumlarda birey, ekonomik sisteme katkıda bulunması ve kendi yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli davranışları aile ve akraba grubu içinde öğrenir. Diğer bir deyişle, bu toplumlarda bireyin eğitilmesi işlevini büyük ölçüde aile kurumu üstlenmiştir. Ekonomik yönden kendi kendine yeterli ailelerde ekonomik etkinlikler aile üyeleri arasındaki iş bölümüyle yürütüldüğünden bu tip ailelerde çocuklar küçük yaştan itibaren aile içi etkinliklerde üzerlerine düşen görevleri yapmaya başlarlar. Erkek çocuklar babalarıyla ava giderek ya da tarlada çalışarak, kız çocukları ise ev içindeki etkinliklerde, kardeşlerinin bakımında annelerine yardım ederek, aile ve toplum içindeki rollerini öğrenirler. Bu tür toplumlarda bilgi ve teknolojik birikim sınırlı olduğu için çocuk sadece toplumsal ve ekonomik etkinliklere katılarak, bu etkinlikler sırasında büyüklerini gözleyerek toplumun kültürel özelliklerini kazanabilir.

Ekonomisi tarıma dayalı toplumlarda, beden gücünün yerini hayvan gücü almış ve insanların doğadan daha iyi yararlanmalarını sağlayan teknoloji gelişmeye başlamıştır. Tarımda teknolojiye dayalı üretim araçlarının kullanılmasıyla birlikte, bu araçların yapımı ve tamiriyle uğraşan zanaatkârlık statüsü ortaya çıkmıştır. Toplumun ihtiyacı olan zanaatkârların yetiştirilmesi, mesleğinde usta olan kişilerin, kendilerine yardımcı olarak seçtikleri kişilere sahip oldukları bilgi ve becerileri aktarması yoluyla sağlanmıştır. Usta çırak ilişkisi olarak adlandırılan bu ilişki, giderek formal eğitim biçimine dönüşmüştür. Ayrıca tarımda üretim araçlarının gelişmesiyle üretimde artış sağlanmış, elde edilen üretim fazlasının dağıtımıyla uğraşan tüccar statüsü ortaya çıkmıştır. Ekonomideki bu gelişmeler, okuma, yazma, muhasebe gibi temel becerilere sahip insan gücü yetiştiren ilk ve orta düzeydeki okulların açılmasını zorlayıcı bir etken olmuştur.

Endüstrileşmeyle birlikte, ekonomik sistemde tarım işçisinin yerini fabrika işçisi almıştır. Fabrikalarda çalışan işçilerin en azından okuma yazma bilmesi gerekliliği ilköğretimin yaygınlaştırılmasını getirmiştir. Ayrıca aile büyüklerinin

Ekonomik Faaliyet	Eğitim Türü
Avcılık ve Toplayıcılık	→ Informal
Tarım	→ Informal
Endüstri	→ Yaygınlaştırılmış formal eğitim
Bilgi	→ Uzmanlaşma ve yükseköğretim

Tablo 2.2 Ekonomik Faaliyetler ve Bu Faaliyetlere Uygun Eğitim Türü.

ev dışında çalışmaya başlamaları, aile içindeki eğitimi büyük ölçüde aksatmıştır. Bu gelişmeler doğal olarak eğitim kurumlarının gelişip önem kazanmalarına neden olmuştur. Endüstrileşmeyle birlikte uzmanlaşma ihtiyacı ilk ve orta dereceli okulların yanı sıra yükseköğretilerin de gelişmesini zorunlu kılmıştır.

Endüstri sonrası toplumlarda ise insan gücünün yerini büyük ölçüde makineler almış, nitelikli insan gücü ile teknolojik gelişmelere katkıda bulunacak beyin gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum da yüksek eğitim veren kurumların önemini artırmıştır. Endüstrileşmeyle birlikte insan ilişkilerinde yeni problemlerin ortaya çıkması, fen bilimlerinin yanı sıra sosyal bilimler ve yönetim alanında eğitim veren kurumların da yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Günümüz toplumlarının ulaştığı nokta ise bilgi çağıdır. Bu çağda önemli olan yeni bilgi üretmektir. Bilgi çağında uzmanlaşma çok büyük önem kazanmıştır. En önemli kapital bireyin düşünme gücü haline gelmiştir (http://en.wikipedia.org/wiki/Information_society). Buna bağlı olarak da eğitimin niteliği büyük önem kazanmıştır. Tablo 2.1’de ekonomik faaliyetlerle eğitim arasındaki ilişkiler özetlenmektedir.

Eğitim Kurumlarının İnsan Gücü Yetiştirmedeki Rolü

Eğitim kurumları yetiştirdiği insan gücü ile teknolojinin ve ekonominin gelişmesine katkıda bulunur. Ekonomik büyüme, üretimi artıracak teknolojinin gelişmesi, doğal kaynakların ve sermayenin en iyi ve akılcı biçimde kullanılmasıyla mümkündür. Bunu sağlayan ise eğitilmiş insan gücüdür. Bu nedenle, son yıllarda, ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ifade edilirken, kişi başına düşen milli gelirin yanı sıra, ülkelerin sahip olduğu insan gücü oranları da önemli bir gösterge olarak dikkate alınmaya başlanmıştır.

Eğitim kurumlarının toplumun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilmesi, ekonomik kurumların ihtiyacı olan nicelik ve nitelikte insan gücü yetiştirmesiyle mümkündür. Ekonomik kurumların çeşitli düzeylerde eğitim görmüş insan gücüne ihtiyacı vardır. Eğitim kurumlarının bu talebi karşılayacak nitelik ve nicelikte insan gücü yetiştirmesi gerekir. Eğitim kurumlarının yetiştirdiği insan gücü istenenden fazla olursa, belli alanlarda işsizlik ve insan gücünün verimsiz kullanılması sorunu ortaya çıkar. Yetiştirilen insan gücü sayısı ihtiyaç duyulandan az olursa, bu durumda ekonomik kurumların verimi düşer ya da çalışması zorlaşır. Bu nedenle, eğitilmiş insan gücü sayısı ile ihtiyaç duyulan insan gücü sayısının dengeli olması gerekir. Bunu sağlamak da eğitim planlamacılarının görevidir.

Eğitim kurumları bir yandan toplumun ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirirken, diğer yandan yeni bilgiler ve teknoloji üreterek, ekonomik yapıyı da dolaylı olarak değiştirmektedir. Teknoloji geliştikçe insan gücünün yerini makineler, beden gücünün yerini ise zihin gücü almaktadır. Örneğin internetin bulunması, günümüzde büyük ölçüde zihin gücünü gerektiren pek çok yeni mesleğin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Günümüz bilgi toplumlarında, örgütler de iş gücü verimliliğinin artırılmasında, eğitimin büyük rol oynadığını fark etmiş ve işyerinde eğitime önem vermeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, bir yandan örgün eğitim süresi artarken, diğer yandan işbaşında eğitim ile yaşam boyu eğitim anlayışı yaygınlaşmaya başlamıştır.

Eğitimin Maliyeti ve Verimlilik

Formal eğitimin, hem eğitimi yürüten kurum, hem de eğitimden yararlanan kişi için bir maliyeti vardır. Eğitimin yapıldığı bina ve binanın bakımı; harcanan elektrik, su, yakıt giderleri; öğretmen ve diğer personelin maaşı; öğretim araç ve gereçleri, eğitim kurumlarının ilk akla gelen harcama kalemleridir. Buna karşın öğrencilerin eğitim sürecinde harcadıkları zaman ve bu zaman içinde kaybettikleri gelirler, ulaşım masrafları, eğitim araç ve gereçlerine yapılan ödemeler en temel harcamalardır. Tüm bu harcamaların toplamı eğitimin maliyetini verir.

Eğitim kurumları bir toplumun en önemli kaynağı olan insan gücünü yetiştirdiği için, günümüz toplumları eğitime yatırım yaparlar. Diğer bir deyişle, eğitimin maliyetini karşılarlar. Halktan toplanan vergilerin bir kısmı eğitime yatırılır. Bu yatırım sonucunda, eğitim kurumlarının, toplumun gelişmesine, refah düzeyinin artmasına, diğer bir deyişle kalkınmasına katkıda bulunacak insan gücü yetiştirmesi beklenir. Bu beklentinin ne kadar gerçekleştiği ise verimlilikle ölçülür. Verimlilik, elde edilen çıktı ile onu elde etmek için kullanılan girdi arasındaki oran ya da en uygun (optimum) ilişki olarak tanımlanabilir. Eğer belirli bir çıktı, en az maliyetle üretilmişse ya da belirli bir maliyette en fazla çıktı üretilmişse ve nitelikten ödün verilmemişse verimlilikten söz edilebilir (Karakütük, 2000). Toplumlar gelişmek ve kalkınmak için eğitime yatırım yapmak ve verimliliğini artırmak zorundadırlar. Bunu başaran ülkeler gelişirken, diğerleri geri kalmaya mahkum olurlar.

Eğitim kurumlarının çıktılarının toplumsal yararı, devletin yaptığı yatırımın karşılığıdır. Ancak eğitimin öğrenciler için de verimli olması gerekir. Diğer bir deyişle, öğrenciler eğitim için yaptıkları masrafın karşılığını almak isterler. Aksi takdirde eğitime harcama yapmazlar. Ülkemizde, özellikle kırsal bölgeler-

de tarımla uğraşan ailelerin ve gecekondu bölgelerinde yaşayan fakir ailelerin çocuklarını okula göndermekte isteksiz olmasının en önemli nedenlerden biri budur. Bu aileler, çocuklarının okulda harcayacakları zamanı, ailelerine katkıda bulunmak üzere dışarıda çalışarak geçirmelerini tercih etmektedirler. Çünkü alacakları eğitimin ileride onlara bir katkıda bulunacağına inanmamaktadırlar. Bu çocukların eğitim kurumlarına gitmelerini sağlamak için, aldıkları eğitimin gelecekte onlara iyi bir iş ve gelir olarak dönmesi gerekmektedir.

Özetle, eğitim toplumlar için vazgeçilmez bir yatırım aracıdır. Günümüzde, özellikle bilgi toplumlarında en önemli yatırım, insana yapılan yatırımdır. Ancak bu yatırımın hem topluma, hem de bireylere getirisi olması gerekmektedir.

BİREYSEL ÇALIŞMA 2.1

1. Üniversitenizde bir öğretmen adayının devlete yıllık eğitim maliyeti yaklaşık ne kadardır?
2. Sizin ailenize yıllık eğitim maliyetiniz ne kadar?
3. Size yapılan yatırımın karşılığını mezun olduktan sonra kaç yıl içinde karşılayabilirsiniz?

EĞİTİMİN POLİTİK TEMELLERİ

Eğitimi etkileyen etmenlerden bir diğeri de politikadır. Devlet, siyasi partiler, hükümet, belli başlı siyasi kurumlar politika kapsamı içinde düşünülebilir. Siyasi kurumlar, millet bilincinin gelişmesi ve devlet sisteminin oluşmasıyla toplumsal yapıda etkin rol oynamaya başlamışlardır. Devlet yönetimini üstlenen siyasi kurumlar, eğitimin gelişmesine ve değişmesine en çok etkide bulunan kurumlardan biridir.

Politikanın Eğitim Üzerindeki Etkisi

Her toplumda devlet yönetimini üstlenen siyasi kurumlar, eğitim yoluyla toplumdaki bireylere kendi siyasi ideolojilerini benimseterek, mevcut düzeni koruyan ve milli bütünleşmeye katkıda bulunan vatandaşlar yetiştirmeye çalışır. Bunu sağlamak için de büyük ölçüde eğitim kurumlarından yararlanırlar. Toplumdaki bireylerin yetiştirilmesi ve biçimlendirilmesinde önemli rol oynayan eğitim kurumları, çeşitli faaliyetler ve derslerle öğrencilere milli değer ve sembollerini öğretirken, onlarda millet bilincinin gelişmesine ve temel siyasi ideolojiyi benimsemelerine katkıda bulunurlar. Bu işlevinden ötürü, ülkelerin çoğu, eğitim kurumlarının yönetiminde merkezîyetçi yaklaşımı tercih etmektedirler.

Politik kurumların eğitime müdahalesi, toplumların politik ve ekonomik yapısına göre değişir. Liberal ekonomiye dayalı demokratik toplumlarda toplumun eğitilmesi işlevinin bir kısmını özel sektör yürütmekle birlikte, özellikle zorunlu eğitim devletin sorumluluğu altındadır. Bu toplumlarda, eğitimle ilgili kararlar da politik kurumların yanı sıra sivil toplum örgütleri de etkili olmaktadır. Liberal ekonomiye dayalı toplumlarda, eğitim kurumları, ekonomik kurumların insan gücü ihtiyacına göre kendilerini düzenlerler. Diğer bir deyişle, eğitim sisteminin yapısını politik sistemden çok ekonomik sistem belirler.

Politik kurumların eğitim üzerindeki etkisi gelişmekte olan ülkelerde daha çok gözlenmektedir. Özellikle demokrasi anlayışının tam benimsenmediği ülkelerde, politikanın eğitime müdahalesi daha fazla olmaktadır. Eğitim kurumlarının milli bir nitelik taşıdığı bu ülkelerde siyasi kurumlar eğitimin temel amaçlarının belirlenmesinde ve eğitim faaliyetlerinin denetlenmesinde etkin rol oynar. Ayrıca nerede, hangi nitelikte, kaç okul açılacağı gibi kararlar da siyasi kurumlar tarafından alınır. Bu ülkelerde eğitim kurumlarındaki köklü değişiklikler ve hızlı gelişmeler politik kurumların etkisiyle gerçekleşir. Politik kurumlarda yer alan gruplar hem milli bütünleşmenin sağlanmasında, hem de ekonomik kalkınmada gerekli insan gücünün yetiştirilmesi için eğitim kurumlarının geliştirilmesine önem verirler.

Ülkemizde de cumhuriyetin ilanından sonra, eğitim alanında yapılan köklü değişiklikler ve eğitimin yaygınlaştırılması için gösterilen çabalar büyük ölçüde siyasi kurumların etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu etkinin günümüzde de devam ettiğini söylemek mümkündür. Eğitim kurumlarında yapılan tüm önemli değişiklikler, siyasi partilerce gerçekleştirilmektedir.

Eğitimin Politik Kurumlar Üzerindeki Etkisi

Siyasi kurumlar eğitim kurumlarının gelişmesini sağlarken, eğitim kurumları da toplumdaki bireylerin millet bilincini geliştirerek ve toplumun temel siyasi ideolojisini benimseyen vatandaşlar yetiştirerek, siyasi kurumların güçlenmesine yardımcı olur. Özellikle demokrasinin gelişmesinde ve korunmasında eğitim kurumları çok önemli rol oynamaktadır. Siyasi partilerin liderleri, milletvekilleri ve diğer ileri gelenleri eğitim kurumlarıncı yetiştirilmektedir. Ülkemizde de her yeni seçimde üniversite mezunu milletvekillerinin sayısı giderek artmaktadır.

Eğitim kurumları bir yandan toplumun mevcut düzenini koruyan vatandaşlar yetiştirirken, diğer yandan yenilikçi elemanlar yetiştirerek toplumun siyasi yapısında değişikliklere de neden olabilir. Özellikle mutlakiyetçi yönetim biçiminden demokrasiye geçişlerde, bağımsızlık hareketlerinde ve büyük reform-

larda iyi eğitim görmüş aydınlar önemli rol oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları buna güzel bir örnektir.

EĞİTİMİN PSİKOLOJİK TEMELLERİ

Psikoloji insan ve hayvan davranışlarını açıklamaya çalışan bir bilimdir. Eğitim ise bireyde davranış değişikliği meydana getirmenin ilke ve kuramlarıyla ilgilenmektedir. Her iki bilim alanında uğraşı alanının bir kısmı insan davranışları olduğu için birbirleriyle etkileşim içindedirler.

Eğitim ile psikolojiyi bağdaştıran bilim dalı eğitim psikolojisidir. Eğitim psikolojisi, felsefeci, eğitimci ve psikologların öğrenme sürecini etkileme arayış ve çabaları sonucu 20. yüzyılın başında gelişmeye başlamıştır. Psikoloji alanındaki gelişmeler, bu alanda elde edilen bulguları eğitime uygulama çabaları, okul ve sınıftaki öğrenmelere karşı duyulan ilgi, öğrenmede öğrenci özelliklerinin öneminin anlaşılması ve öğrenme ürünlerinin objektif bir biçimde ölçülmesi tekniklerinin gelişmesiyle birlikte, eğitim psikolojisi hızlı bir ilerleme göstermiştir (Erden ve Akman, 1996).

Eğitim psikolojisinin ilgi alanı çok geniştir. Bunların en önemlileri gelişim psikolojisi ve öğrenme psikolojisidir. Gelişim psikolojisi, insanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal değişimleri inceler. Bunlarla ilgili ilkeler ortaya koyar. Öğrenme psikolojisi ise öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamaya çalışır. Bununla ilgili kuram ve ilkeler geliştirir. Eğitimciler, bu kuram ve ilkelerin doğal öğretim ortamında en etkili bir biçimde nasıl uygulanacağını araştırır.

Eğitim psikolojisi hem eğitim programlarının hazırlanmasında, hem de öğrencilerin özelliklerine uygun öğretim ortamlarının düzenlenmesinde eğitimcilere çok yararlı bilgiler sağlar. Aşağıda gelişim ve öğrenme psikolojisinin eğitimle ilgili temel bulguları özetlenmeye çalışılmıştır.

Gelişim Dönemleri

İnsanların döllenmeden itibaren bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gösterdikleri değişiklikler birbirini izleyerek ve birbiri üzerine birikecek gelişim sürecini oluşturur. Gelişim, insanın bedensel, zihinsel ve duygusal yönden düzenli bir biçimde değişmesi, vücut organlarının kendilerinden beklenen görevleri yapabilecek bir duruma gelmesidir.

Gelişim sürecinde, değişik zaman dilimleri içinde, insanlarda belirli özelliklerin öne çıktığı gözlenir. Böyle belirli özelliklerin ön plana çıktığı gelişim aşamalarına **gelişim dönemleri** denir.

Gelişim dönemleri genellikle yaşlara göre sınıflandırılmaktadır. Ancak dönemlere verilen isimler ve dönemi içine alan yaşların başlangıç ve bitiş yılları psikologlara göre birkaç yıl farklılık göstermekle birlikte, gelişim dönemlerinin sıralanmasında birliktelik sağlanmıştır. Gelişim psikologları gelişimi bebeklik (0–2 yaş), ilk çocukluk (3–6 yaş), ikinci çocukluk (7–11 yaş), erinlik ve ergenlik (12–18 yaş), gençlik (19–25 yaş), yetişkinlik (26–34 yaş), orta yaşlılık (35–60 yaş) ve yaşlılık (60 ve üstü) olmak üzere 8 dönemde ele almaktadırlar.

Bebeklik Dönemi: Genellikle doğumdan iki yaşa kadar olan dönemi kapsar. Bu dönemde bedensel ve motor gelişme çok hızlıdır. Bu dönem içinde çocuklar yürümeyi öğrenirler, tuvalet eğitime ve konuşmaya hazır hale gelirler. Bebeklik döneminde birey çevresini büyük ölçüde duyu organlarını kullanarak tanımaya çalışır. Bu nedenle, bebeklerin ilgisini çeken her nesneyi elledikleri, ağızlarına götürdükleri, yere vurdukları sıklıkla gözlenmektedir. Bu davranışlar bebeğin çevresindeki nesneleri tanıma çabasıdır.

Psikososyal gelişim bakımından, temel güven bu dönemde kazanılmaya başlanır. Bebeğin temel ihtiyacının zamanında karşılanması, ona sevgi gösterilmesi bebekte güvenin gelişmesini sağlar.

İlk Çocukluk Dönemi: Bu dönem okul öncesi olarak da adlandırılır. Bu dönemde çocuk konuşma becerisini geliştirir. Çevresiyle sosyal ilişki kurabilir. Cinsiyet farklılığını öğrenir. Akranlarıyla oyun oynayabilir. Büyük ve küçük kasları gelişmeye devam eder. Ancak el göz uyumları yetersizdir. Bu nedenle makasla kesme, düğme ilikleme gibi etkinliklerde zorlanırlar. Çevrelerindeki eşya ve nesnelerin görünüşlerinden etkilenirler. Sosyal ve doğal çevreyle ilgili temel kavramları öğrenirler. Doğru ve yanlışları birbirinden ayırmaya ve vicdan geliştirmeye başlarlar.

İkinci Çocukluk Dönemi: Bu dönem ilköğretimin I. kısmına denk gelir. Bu dönemde çocukların bedensel gelişmeleri yavaşlar, motor yeteneklerinde ise gelişme gözlenir. Kalem tutma becerileri gelişir, ancak ilk yıllarda yazı yazarken çok çabuk yorulurlar. Arkadaşlarıyla oyun oynamaktan çok hoşlanırlar. Özellikle hareketli oyunları severler. Oyunlarda kurallara uymayı öğrenirler. Okuma yazma ve sayısal alanlarda temel beceriler geliştirirler. Kişisel bağımsızlık kazanırlar.

İkinci çocukluğun ilk yıllarında çocuk somut düşünür. Soyut kavramları anlamada ve sembolik düşünmede güçlük çeker. Ancak 4 ve 5. sınıflarda çocuğun mantıklı ve soyut düşünme yeteneğinde artış görülür; buna bağlı olarak da öğrencilerin kendi kendilerine çalışma, öğrenme ve araştırma yapma becerileri artar.

Erinlik ve Ergenlik Dönemi: İlköğretimin ikinci devresi ve lise yıllarına denk gelir. Bu dönemde bireyin bedensel gelişimi çok hızlıdır. Gelişim döneminde bireyin vücut oranları bozulur, kol ve bacaklarındaki uzun kemikler ve kaslar gelişir, ciltte sivilceler oluşur. Yeni görünüşüne alışamayan gençler sınırlı ve huzursuz olurlar. Dönemin sonuna doğru cinsel olgunlaşma belirtileri çoğalır. Olgunlaşma sürecinde, kız ve erkeklerin bedensel yapılarında önemli değişiklikler meydana gelir.

Bu dönemde gençler akran gruplarına yönelirler, ailelerinden bağımsız olmaya çalışırlar. Bilişsel açıdan, yetişkinlerin düşünme sistemine benzer biçimde düşünmeye başlarlar. Ergenlik döneminde genç, kendisini yetişkinliğe hazırlamak için ekonomik bağımsızlığını kazanma, bir mesleğe yönelme gibi arayışlar içindedir.

Bu dönemde bedensel gelişimin yanı sıra zihinsel gelişim de hızlanır. Soyut ve mantıklı düşünme yeteneği gelişir. Düşünceyle oynamaktan hoşlanan genç, değişik alanlarda adeta kendine has kuramlar geliştirerek, bunların abartılı savunucusu olur. Kendi düşünce biçimin en doğrusu olduğuna inanarak, çevresiyle gereksiz tartışmalara girer. Yetişkinlerin fikirlerini beğenmez ya da reddeder.

Yetişkinlik Dönemi: Bu dönemde birey, meslek yaşamına atılır, yeni bir aile kurar ve bunlara uyum göstermeye çalışır. Çocuk yetiştirme, evi idare etme, sosyal ve vatandaşlık sorumluluklarını yüklenme, yakın arkadaş çevresi oluşturma bu dönemin en önemli görevleridir. Bireyin en verimli olduğu dönemlerden biridir.

Orta Yaşlılık Dönemi: Bu dönemin en önemli özellikleri, çocukları hayata hazırlama, yaşlanmakta olan anne baba ile uyum, yeni boş zamanlarını değerlendirme faaliyetleri geliştirme, orta yaşın getirdiği fizyolojik değişimlere uyum sağlamadır.

Yaşlılık Dönemi: Bu dönemde bireyin giderek azalan fiziksel gücüne ve emekliliğe uyum göstermesi en önemli sorunlardan biridir. Genellikle daha önceki dönemlerde gelişim görevlerini yerine getiren, bu dönemleri sorunsuz yaşayan kişiler yaşlılık dönemini huzur içinde geçirirler.

Gelişim Özelliklerinin Öğrenme-Öğretme Süreci Üzerine Etkileri

Yukarıda görüldüğü gibi, insanlar belli gelişim dönemlerinden geçer. Bu gelişim dönemlerinde tüm insanlar, evrensel olarak bazı ortak özelliklere sahiptir. Bu ortak özellikler, grup halinde eğitim yapılan okulların programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında eğitimci ve öğretmenlere büyük kolaylık

sağlar. Aşağıda eğitim kademelerine göre öğrencilerin ortak gelişim özellikleri kısaca özetlenmiştir.

İlköğretim I. Kısım

1. Çocuk daha çok duyu organlarını kullanarak ve yaparak öğrenir. Gezi, gözlem, deneyler çocukların bilgi edinmesinde önemli yer tutar.
2. İlköğretimin ilk üç sınıfında, küçük kasları yeni gelişmeye başladığı için kalem tutarken çabuk yorulurlar. Düzgün yazı yazmakta güçlük çekerler.
3. Özellikle okula başladıkları yıllarında gelişim özellikleri açısından büyük farklılık gösterirler.
4. Hareketli oyunları severler. Bu nedenle öğretimde eğitici oyunlara yer vermek gerekir.
5. Yeni davranışlar öğrenmeye ve başarılı olmaya isteklidirler. Öğrencilere başarıya olma fırsatı tanınmalıdır.
6. Çocuk aileye bağımlı olduğu için, okul-aile işbirliğine önem verilmelidir.

İlköğretim II. Kısım

1. Soyut düşünme yeteneği gelişmeye başlar.
2. Büyüme hızlanır, çocukluktan erinlik ve ergenliğe geçişin güçlükleri yaşanmaya başlanır. Çabuk öfkelenir ve yorulurlar. Dersler sırasında gündüz rüyaları artar.
3. Çocuk ailesinden bağımsızlaşarak, akran gruplarına önem verir. Sınıf dinamiğinden çabuk etkilenir.

Ortaöğretim

1. Gençler kendilerini yetişkin olarak kabul ettirme çabası ve kimlik arayışı içine girerler. Meslek seçimi önem kazanır. Öğretmenler bu konularda öğrencilere yardımcı olmalı, onlara yetişkin gibi davranmalıdır.
2. Eğitimde sembollerle düşünme becerisi geliştirilmelidir. Ezberden kaçınılarak düşünmeye teşvik edilmelidir.

Öğrenme Kuramları

Eğitimin özellikle öğretim boyutu öğrenme psikolojisiyle yakından ilişkilidir. Tüm öğretim model ve yöntemleri öğrenme psikolojisi alanında yapılan çalışmalar ve bu alanda geliştirilen kuramlara dayalıdır.

Aşağıda başlıca öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımların öğretime katkıları özetlenmeye çalışılmıştır.

Davranışçı Yaklaşım

Öğrenmeyle ilgili ilk deneysel araştırmaları başlatan, çalışmalarını hayvan ve insan davranışları üzerinde yoğunlaştıran psikolojik yaklaşım **davranışçı yaklaşımdır**. Davranışçı kuramcılar, bireyi ya da hayvanı etkileyen uyarıcılar ile bu uyarıcılar karşısında gösterilen davranışları inceleyerek, insan ve hayvan davranışlarına anlam vermeye çalışırlar.

Uyarıcı, organizmayı harekete geçiren iç ve dış olaylardır. Duyduğumuz bir ses, gördüğümüz bir ışık, resim veya ağaç, aldığımız bir tat bizim için birer uyarıcıdır. Uyarıcılar organizmayı etkileme gücündedir. Bir uyarıcı karşısında organizmada meydana gelen fizyolojik ya da psikolojik değişme, **davranım** ya da **tepki** olarak adlandırılır. Davranımların bir araya gelmesiyle oluşan eylem ise **davranış** olarak nitelendirilir. Örneğin gözümüze gelen ışık bir uyarıcı, gözümüzü kapamamız bir davranımdır. Kalem bir uyarıcı, kalem tutma bir davranıştır. Çünkü kalem tutarken kalem yerinden alınır ve parmakların arasına yerleştirilir. Bu işlem yapılırken birçok davranım art arda yapılır.

Davranışçı kuramcılar öğrenmeyi **koşullanma** ve **model alma** ile açıklamaktadırlar. Koşullanma yoluyla öğrenme klasik ve edimsel olmak üzere iki farklı biçimde açıklanmaktadır.

Klasik koşullanma, I. Pavlov'un hayvanlar üzerinde yaptığı deneylerden sonra öğrenme alan yazınına girmiştir. Köpeklerin sindirim sistemleri üzerinde çalışan Pavlov, deneylerini sürdürürken denek köpeğin, normal olarak yiyecek ağzına girdiği zaman salya salgılaması gerekirken, yiyeceği hatta yiyeceği getiren kişiyi gördüğü zaman salya salgıladığını gözlemiştir. Bu gözlemlerinden yola çıkarak yaptığı deneyin yönünü değiştirmiş ve ilk kez öğrenme alanında deneysel bir araştırma yapmıştır.

Pavlov deneyleri sırasında köpeğe yiyecek vermeden hemen önce zil sesi vermiştir. Bir müddet sonra köpeğin zil sesine de salya salgıladığını görmüştür. Pavlov, köpeğin doğal olarak yiyecek ağzına girdiği zaman salgılaması gereken salyayı, zil sesini duyduğu zaman da salgılamasını koşullanma yoluyla öğrenme olarak tanımlamıştır.

Pavlov'un deneyinde olduğu gibi, klasik koşullanma yoluyla insanlar ve hayvanlar bir uyarıcı karşısında doğal olarak gösterdikleri tepkiyi, doğal uyarıcıyla birlikte bulunan farklı uyarıcılara da göstermeyi öğrenebilirler. Bu yolla insanlar daha çok korkma, sevmeye gibi duyuşsal özellikler öğrenirler. Örneğin, Beden Eğitimi dersinde kasadan atlarken kolu incinip canı yanan bir öğrenci, Beden Eğitimi dersinden korkabilir. Bu durumda incinme karşısında doğal bir tepki olarak meydana gelen acı ve korku duyguları, incinmenin gerçekleş-

tiği Beden Eğitimi derslerinde ortaya çıkabilir. Öğrencilerde gözlenen aşırı sınav kaygıları, belli bir derse yönelik açıklanamayan kaygı ve olumsuz tutumlar, klasik koşullanmayla meydana gelmiş olabilir. Ancak bu yolla öğrencilere kasıtlı ve planlı olarak davranış öğretmek çok zordur.

Okul öğrenmelerinde daha çok **edimsel koşullanmadan** yararlanılır. Öğrenmeyi edimsel koşullanmayla açıklayan kuramcılara göre hayvan ve insan davranışlarını, davranışın sonucu belirler. Eğer yapılan davranışın sonucu olumlu ise aynı koşullar altında tekrar ortaya çıkar. Davranışın sonucu olumsuz ise davranış tekrar edilmez. Örneğin, sınıfta genellikle ayakta dolaşan bir ilkokul birinci sınıf öğrencisine oturup ders dinlediği zamanlar aferin denir, yıldız verilirse, öğrencinin giderek oturarak ders dinleme süresi artabilir.

Bir davranışı takip eden ve organizma için olumlu sonuç yaratan uyarıcılara **pekiştireç** denir. Pekiştirilen davranışlar ise öğrenilir. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerin olumlu davranışlarını pekiştirmelidir. Öğrencinin davranışının onaylanması, ona aferin denmesi, iyi bir not verilmesi, birer pekiştireçtir.

Davranışçı yaklaşıma göre birey, bazı durumlarda çevresindeki kişilerin davranışlarını ve sonuçlarını gözler. Gözlediği davranışlardan sonucu olumlu olanları model alırken, sonucu olumsuz olanları göstermez. Buna **model alarak öğrenme** denir. Örneğin, sınıfta doğru cevap veren arkadaşlarının yüksek not aldığını gören bir çocuk, sınıfta söz almaya çalışabilir. Sınıfta söz alan bir çocuğun öğretmen tarafından azarlandığını gören bir başka çocuk ise sınıfta söz almama davranışını geliştirir. İnsanlar bu şekilde okulda, ailede, arkadaşlarıyla ilişkilerinde ve kitle iletişim araçlarından pek çok davranış öğrenirler.

Davranışçı yaklaşımın okul öğretiminde uygulanabilir ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Öğrenci öğrenme sürecinde aktif olmalıdır. Öğrenci öğrenme sürecinde ancak yaparak öğrenir.
2. Öğrenmede pekiştirme önemli bir yer tutar. Öğrencilerin olumlu davranışları öğretmen tarafından pekiştirilmelidir.
3. Öğrenmede tekrar, özellikle becerilerin kazanılmasında ve öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında önemli rol oynar.
4. Öğrenmede güdülenmenin çok önemli bir yeri vardır. Öğrencinin bir davranışı yapabilmesi için, o davranışı yapmaya istekli olması gerekir.

Bütünlük (Geştalt) Yaklaşımı

Bütünlük yaklaşımı, Almanya'da kendilerine Geştalt psikologları adı verilen bir grup psikolog tarafından geliştirilmiştir. Bu ekol öğrenmenin uyarıcı ile davranım arasında ilişki kurmaktan daha karmaşık bir süreç olduğunu ve öğ-

renmede zihinsel süreçlerin önemli rol oynadığını savunmaktadırlar. Bu eko-
le göre, **“Biz uyarıcıları ayrı ayrı değil, anlamlı bir bütün olarak görürüz
ve bütün, onu meydana getiren parçaların toplamından daha çok anlam
ifade eder.”**

Duyu organlarına gelen uyarımların anlamlı hale getirilmesi sürecine **algı**
denir. İnsanlar, duyu organlarına gelen uyarımlara anlam vermek için onları ör-
gütler. Her bireyin aldığı uyarımları örgütleme biçimi farklıdır. Bu nedenle iki
kişi aynı uyarıcıya baksalar da farklı şeyler algılayabilirler. Örneğin, bahçeden
iki arkadaşın kavga etmesini izleyen öğrenciler olayı farklı biçimlerde anlata-
bilir, farklı öğrenciyi haklı bulabilirler. Öğrencilerin izledikleri olay aynı olmakla
birlikte, gördüklerini yorumlama biçimlerinde ayrılıklar ortaya çıkacaktır. Bu du-
rum okuldaki öğrenmeler için de söz konusudur. Sınıfta tüm öğrencilere aynı
uyarıcılar verilmesine rağmen, öğrencilerin kazandıkları davranışlarda farklı-
lıklar gözlenmektedir.

Bütünlük kuramcılarına göre öğrenme, ani bir kavrama (seziş) sonucu
gerçekleşir. Birey çevresinden gelen uyarıcılar arasındaki ilişkiyi aniden kav-
rayarak öğrenir. Bu nedenle bireyin öğrenmesini kolaylaştırmak için, ona su-
nulan uyarıcıların belli bir düzen içinde verilmesi, öğrencinin uyarıcılar arasın-
da ilişki kurmasına yardımcı olunması gerekir. Örneğin, kitaplarda paragrafla-
rın anlamlı bir bütün olarak sunulması, problemlerde verilen ile istenenin belir-
gin bir biçimde ortaya konması, öğretmenin verdiği sözel bilgileri resim ve şe-
malarla birlikte sunması öğrenmeyi kolaylaştıran faktörlerdir.

Bütünlük (Geştalt) yaklaşımının öğretim ilkeleri aşağıda özetlenmektedir.

1. Öğretim ortamının düzenlenmesinde ve öğrencilere uyarıcıların sunul-
masında öğrencilerin algılamalarını kolaylaştıracak düzenlemelere gidilmelidir.
Bu amaçla öğrencilere uyarıcılar bir bütün olarak sunulmalı, uyarıcılar arasın-
daki ilişkileri görmeleri sağlanmalıdır.

2. Anlayarak, kavrayarak öğrenme, ezberleyerek öğrenmeden daha ka-
lıcıdır ve yeni öğrenmelere transfer edilmesi kolaydır.

Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel yaklaşım bir anlamda Geştalt psikolojisinin devamı niteliğindedir.
Bilişsel kuramcılar, davranışsal yaklaşımın aksine, öğrenme sürecinin doğru-
dan gözlenmeyen, bireyin zihninde meydana gelen yapı ve süreçlerle ilgili ça-
lışmalar yapar ve öğrenmeyi bunlarla açıklarlar. Bu kuramcılara göre, öğren-
me bireyin öğrenme işine bilişsel olarak etkin katılımıyla gerçekleşir. **Biliş**, in-
san zihninin dünyayı ve çevresindeki olayları anlamaya yönelik yaptığı işlemler-
in tümüdür. Dıştan alınan uyarımların algılanması, önceki bilgilerle karşılaş-

tırılması, yeni bilgilerin oluşturulması, elde edilen bilgilerin belleğe depolanması, hatırlanmasıyla zihinsel ürünlerin kalite ve mantık yönünden değerlendirilmesi, biliş kapsamına giren zihinsel süreçlerle ilgili etkinliklerdir.

Bilişsel yaklaşımın gelişmesinde Piaget, Bruner, Ausubel gibi eğitimcilerin önemli katkıları vardır. Bilişsel yaklaşımın başlıca ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Öğrenen, dış uyarıcıların pasif bir alıcısı değil, onların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturucusudur. Diğer bir deyişle, birey öğrenme için çaba göstermelidir. Bu nedenle öğrencilere, öncelikle nasıl öğrenecekleri öğretilmelidir.

2. İnsan zihninin kazandığı davranışları depolama ve yeri geldiği zaman hatırlayıp kullanabilme yetisi vardır.

3. Birey karşılaştığı yeni uyarıcıları, eski bildikleriyle karşılaştırarak öğrenir. Bu nedenle öğrenme yaşantıları öğrencilerin ön bilgilerine uygun olarak düzenlenmelidir.

Nörofizyolojik Yaklaşım

Son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve beynin görüntülenebilmesi, öğrenmenin fizyolojik temellerinin açıklığa kavuşmasını sağlamaktadır. Beyin ve sinir sistemi üzerine yapılan çalışmalar, öğrenmenin sinir hücreleri olan nöronlar aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Çevredeki uyarıcılardan bilgiler nöronlar sayesinde alınmakta ve bu bilgiler nöronların birbirleriyle iletişim kurması sayesinde beyne ulaşmaktadır. Bilginin anlamlı hale getirilmesi ve saklanması ise beynin işlevi olarak görülmektedir. Sinir sistemi ve beyin üzerine yapılan araştırmalar geliştikçe öğrenmenin daha iyi açıklanması ve birçok öğrenme güçlüğü'nün tedavi edilebilmesi beklenmektedir.

ÖĞRENMEYE ETKİ EDEN ETMENLER

Öğrenmeyi hem bireyin özellikleri, hem de etkileşimde bulunduğu çevrenin özellikleri etkiler. Aşağıda bu etmenler kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Bireysel Etmenler

Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, öğrenme bireysel olarak gerçekleşmektedir. Sınıfta öğrencilere aynı çevre düzenlenmesi sağlanmasına rağmen, farklı öğrenmeler meydana gelmektedir. Bu farkın kaynağı öğrencinin bireysel özellikleridir.

Öğrenmeye etki eden etmenlerin başında, bireyin genel yeteneği gelir. Birey belli bir öğrenme potansiyeliyle dünyaya gelir, çevreyle etkileşime girerek bu potansiyelini geliştirir.

Bireyin doğuştan getirdiği bazı özelliklerini değiştirmek mümkün değildir. Ancak bazı bireysel özellikler eğitim yoluyla geliştirilebilir. Yapılan araştırmalar, bireysel ayrılıklara rağmen, öğrenme yeteneğine sahip öğrencilere uygun öğrenme koşulları sağlandığı takdirde tam öğrenmenin gerçekleşebileceğini göstermektedir.

Öğrencilerin okul başarılarını etkileyen en önemli değişkenlerden biri onların geçmiş yaşantılarda kazandıkları ön bilgilerdir. Bunlara **giriş davranışları** denmektedir. Her yeni öğrenme bir önceki öğrenmenin üzerine inşa edilir. Bu nedenle, öğrencilerin ön bilgileri ne kadar çoksa, yeni bilgiler kazanması da o kadar kolay olur. Ön bilgilerin yanı sıra öğrencilerin çalışma strateji ve alışkanlıkları da öğrenmeyi etkileyen önemli faktörlerdir. Ders çalışırken yeni gelen bilgiler ile eski bilgileri arasında ilişki kurmaya çalışan, öğrendiği metni kendi cümleleriyle özetlemeye çalışan, verilen bir metindeki önemli bilgiler ile önemsizleri ayırt edebilen, metinle ilgili olarak sorular çıkartarak ne dercede öğrendiğini kontrol edebilen öğrencilerin, metinleri sadece tekrar tekrar okuyan öğrencilerden daha başarılı oldukları ortaya çıkmıştır.

Öğrenmede, öğrencinin bilişsel özelliklerinin yanı sıra duyuşsal özellikleri de önemli rol oynamaktadır. Öğrencilerin okulu ve dersleri sevmesi, başarılı olacağına inanması ve kendine güvenmesi, ders çalışmaya karşı güdülenmesi öğrencinin başarılı olmasını sağlayan önemli faktörlerdir.

Çevresel Etmenler

Öğrenmeyi etkileyen başlıca çevresel etmenler, öğrencinin okul, aile ve arkadaş çevresidir. Okulların öğrenmeyi kolaylaştırması için öğrencilere nitelikli bir öğretim ortamı sunması gerekir. Okulun ve sınıfın fiziksel özellikleri, eğitim sırasında kullanılan araç, gereç ve materyaller, öğretmenlerin niteliği, öğretmenlerin öğretim sırasında bireye sağladıkları eğitim imkânları okulla ilgili öğrenmeyi etkileyen etmenler arasında sayılabilir.

Yapılan araştırmalar aile çevresinin de öğrenmeyi etkilediğini göstermiştir. Ailenin çocuğa sağladığı ekonomik olanaklar ve uygun bir fiziksel mekânın yanı sıra aile üyelerinin öğrenciyi akademik yönden desteklemesi, ona akademik rehberlik etmesi, başarı beklentisinin yüksek olması da öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkilemektedir.

Özellikle ergenlik döneminde gençler, ailelerinden çok akran gruplarına yöneldiği ve güvendiği için, birçok davranışı arkadaşlarını model alarak öğ-

renirler. Bu dönemde çalışkan öğrencilerin bir grup, tembel öğrencilerin ayrı bir grup oluşturduğu sıklıkla görülmektedir. Öğrenciler üyesi oldukları grubun normlarına uyarak başarılı ya da başarısız olmaktadır. Bu nedenle okullarda öğrencilerin belli konularda gelişmelerini sağlayacak, satranç, matematik, fen, spor kulüpleri gibi grupların oluşturulması, öğrencilerin bu kulüplerdeki etkinliklere yönlendirilmesi, öğrencilerin ilişki içinde oldukları akran gruplarının denetlenmesi öğrenmeyi olumlu yönde etkileyebilir.

Eğitim, en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Bu kurumlar toplumdaki ekonomi, din, aile, politika gibi diğer önemli kurumlarla ilişki içindedir ve toplumsal hareketlilik, toplumun demografik yapısıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle eğitim–toplum ilişkisi eğitimciler tarafından incelenen önemli bir çalışma alanıdır.

EĞİTİM KURUMLARININ İŞLEVLERİ

Her toplum bireylerini eğiterek, onların toplumla uyumlu ve topluma katkıda bulunacak biçimde yetiştirmelerini ister. Günümüz endüstrileşmiş toplumlarında bu işlevi eğitim kurumları olan okullar üstlenmiştir. Okulların toplum ve birey açısından sayısız faydaları vardır. Okulların başlıca işlevi, toplumdaki bireyleri toplumsallaştırmak, kendi yetenek ve ilgileri doğrultusunda eğitmek, toplumdaki bireylere kültürel mirası aktarmak ve toplumu kalkındırmaktır. Okulların bu görevleri aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Toplumsallaştırma

İnsan biyolojik bir varlık olarak çok ya da az örgütlenmiş toplum dediğimiz gruplar içinde dünyaya gelir ve çevresiyle etkileşim kurarak sosyal bir varlık haline gelir. İşte bireyin bu şekilde toplumun bir üyesi haline gelme sürecine toplumsallaşma denir.

Toplumsallaşma doğuştan başlayarak tüm yaşam boyu süren, hem birey hem de toplum açısından önemli bir süreçtir. Toplumsallaşma sürecinde birey, ihtiyaçlarını toplumun beklentilerine uygun bir biçimde karşılamasını, toplumsal rollerle onları destekleyen tutumları, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli bilgi ve becerileri öğrenerek, toplumla uyumlu ve topluma yararlı bir varlık haline gelir. Böylece bireylerin toplum içinde ortak davranışlar sergilemesi ve bireylerin birbirlerinin davranışlarını tahmin etmeleri mümkün olur. Bu durum bireyler arasındaki çatışmaları azaltır ve toplumun sürekliliğini sağlar.

Her toplumun kendine özgü davranış biçimleri vardır. Bireylerin giyim, barınma, yemek yeme tarzı, aile içindeki ilişkiler, toplumsal roller toplumdan topluma değişir. Bu davranışlar kültürün bir parçasıdır. Birey çevresiyle etkileşim kurarak bu davranışları bilinçli ya da bilinçsiz olarak öğrenir.

Kültürel birikimin sınırlı olduğu ilkel ya da ilkele yakın toplumlarda, bireyin toplumsallaşmasında aile ve toplumdaki diğer üyelerin çabaları yeterlidir. Bu toplumlarda çocuk, yaşamını sürdürmek için yapacağı ekonomik etkinlikleri, toplumun inanç ve değerlerini aile üyelerinden ve akran gruplarından öğrenebilir. Ancak kültürel birikim arttıkça, bireyin toplumsallaşması işlevi büyük ölçüde okulun görevi haline gelmiştir.

Okullarda öğrencilere toplumun ortak değerleri, davranış kalıpları, toplumda oynayacakları rollerin gerektirdiği davranışlar planlı ve kontrollü bir biçimde öğretilir. Böylece onların, toplumla uyumlu, işbirliği duygusuna sahip, hak ve sorumluluklarının sınırlarını iyi çizen ve ona göre davranan bireyler haline gelmesi sağlanır.

Eğitim kurumları bireyleri sosyalleştirerek ve onlara toplumun kültürel özelliklerini aktararak toplumun devamlılığını sağlarlar. Çünkü toplumları bir arada tutan onların ortak kültürleridir. Toplumlar geliştikçe ve kültür genişledikçe, ortak kültür ancak okullardaki eğitim yoluyla verilebilir.

Toplumun Kültürel Mirasını Aktarma

Kültür bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür. Kültürün oluşturulması ve bunun diğer nesillere aktarılması insanoğluna özgü bir olgudur. İnsan düşünen, düşündüklerini konuşarak ve yazarak ifade edebilen tek canlı varlıktır. İnsanın bu özellikleri, onun kendi yaşantıları yoluyla elde ettiği bilgi, beceri ve yetenekleri diğer nesillere aktarmasını sağlar.

Kültürel değerler ve normlar bireylerin toplum içinde birbirlerine benzer davranışta bulunmalarını sağlayarak toplumun bütünlüğünün korunmasına yardımcı olur. Günümüzde kültürel birikimin hızlı olması, bireylerin günlük yaşantılarında kültürel mirasın tüm boyutlarıyla karşılaşmalarını ve öğrenmelerini olanaksız kılmaktadır. Bu nedenle kültürel mirasın yeni nesillere aktarılması görevi okullar tarafından üstlenilmiştir. Okullar, kültürel özellikler içinden öğrencilerin yaşlarına ve ihtiyaçlarına uygun olanları seçerek bunları planlı ve amaçlı bir biçimde öğrencilere kazandırır. Okullar özellikle bilgi birikiminin öğrencilere aktarılmasında çok önemli rol oynar.

Okulların mevcut kültürün aktarılması işlevinin yanı sıra, kültürün geliştirilmesi işlevi de vardır. Okullar toplumdaki yenilikleri başlatacak ve geliştirecek yenilikçi ve yaratıcı bireyler yetiştirerek kültürel birikimi de sağlar.

Mevcut Siyasal Düzeni Koruma

Toplumlar genellikle mevcut siyasal rejimlerini korumak isterler. Eğitim kurumları toplumdaki bireylere milli ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandı-

arak onları mevcut siyasal düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirirler. Okullarda çocuklara küçük yaşlardan itibaren bayrağı, milli değerleri ve sembollerini benimsemeleri öğretilir. Devletin dayandığı temel felsefe, ideoloji ve ilkeler çeşitli dersler, törenler, özel gün kutlamaları gibi etkinliklerle çocuk ve gençlere kazandırılır. Böylece, eğitim kurumları, mevcut siyasal düzenin korunmasına yardımcı olur.

Ülkemizde de okul öncesi öğretimden üniversiteye kadar tüm eğitim kademelerinde, Atatürk ilkelerine bağlı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bayrağını, milletini ve vatanını seven bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır.

Seçme ve Yönelme

Eğitimin diğer bir işlevi de öğrencileri ilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda eğitmektir. Her toplumda farklı yetenekte çocuklar vardır. Eğitim kurumları, çeşitli yetenekteki çocukların en iyilerini, en yeteneklilerini seçerek, onlara çok iyi bir eğitim olanağı sağlamak zorundadır. Böylece bu çocuklar, topluma önderlik edecek bireyler haline gelerek toplumun gelişmesine önemli katkıda bulunabilirler.

Üstün yetenekli çocuklar zengin ya da fakir olabilirler. Bu nedenle, eğitim kurumlarının bu işlevini yerine getirebilmesi için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gereklidir.

Eğitim kurumlarının seçme işlevinin yanı sıra yönlendirme işlevi de önemlidir. Her çocuk üstün yetenekli olmayabilir, ancak her çocuğun kendine özgü ilgi duyduğu ve yetenekli olduğu alanlar vardır. Eğitim kurumları öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini belirleyerek onları yönlendirmelidir. Böylece toplumdaki bireyler, hem daha mutlu hem de üretken olurlar.

Öğrencilerin kendilerini tanımaları, ilgi ve yeteneklerinin belirlenmesi amacıyla okulların büyük bir kısmında rehberlik merkezleri kurulmuştur. Ancak, ölçme araçlarındaki yetersizlikler, öğrenci ve velilerin bu hizmetlere karşı duydukları güvensizlik yönelme işinin gerektiği gibi yapılmasını engellemektedir.

Toplumu Kalkındırma

Ülkelerin kalkınması ile toplumdaki insanların eğitim düzeyleri arasında yakın bir ilişki vardır. Kalkınmış ve gelişmiş ülkelere bakıldığında, bu ülkelerde çocukların okullaşma oranının çok yüksek olduğu, zorunlu eğitim sürelerinin arttığı görülmektedir.

Ekonomik büyüme, üretimi artıracak teknolojinin gelişmesi, doğal kaynakların ve sermayenin akılcı bir biçimde kullanılmasıyla mümkündür. Bunu sağlayan ise eğitilmiş insan gücüdür. Örneğin, günümüzde çok değerli bir do-

ğal kaynak olan petrolün bulunduğu birçok ülke, yetişmiş insan gücüne sahip olmadığı için, bu kaynaklardan yeterince yararlanamamaktadır. Buna karşın, doğal kaynakları çok sınırlı olan Japonya ile II. Dünya Savaşı'ndan tüm gücünü yitirip yenik çıkan Almanya, yetişmiş insan gücü sayesinde sahip oldukları kıt kaynaklardan en iyi biçimde yararlanarak ekonomik yönden büyük gelişme göstermiştir.

Eğitim kurumlarının ekonomik kalkınmaya yardımcı olması için, okullarda bireylere çağdaş teknolojiye uygun bilgi ve becerilerin kazandırılması, her düzeyde ve alanda kalkınmanın gerektirdiği nitelikte ve nicelikte insan gücü yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da eğitimin bir yatırım olarak görülmesi ve bu yatırımların ülke ihtiyaçlarına uygun olarak yapılmasına bağlıdır.

Bireyi Geliştirme

Eğitim kurumları büyük ölçüde, toplumun yukarıda sıralanan ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkmıştır. Ancak eğitim kurumları bu işlevlerini yerine getirirken, toplumdaki bireylerin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Birey eğitim kurumlarında, doğal ve toplumsal çevresini tanıyarak, bunlardan en iyi biçimde yararlanma ve temel ihtiyaçlarını karşılama yollarını öğrenir. '

Özellikle zorunlu olmayan, yüksek düzeydeki eğitim kurumlarına devam eden bireyler, topluma yararlı olmanın yanı sıra, toplumda kendisine iyi bir statü kazanma, yüksek gelir elde etmesini sağlayacak bir meslek kazanma, kendini gerçekleştirme gibi bireysel çıkarları için de eğitim kurumlarına devam etmektedirler. Bu ihtiyaçlar bireyin okula karşı güdülenmesini sağlar.

Eğitimin bireyi geliştirme işlevi, günümüzdeki modern ve demokratik toplumlarda bireye verilen değerle artmasıyla birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Eğitim kurumları bu işlevi yerine getirirken, bireyin hem zihinsel hem de bedensel ve duygusal gelişimine yardımcı olur.

Eğitim kurumlarının bireyi geliştirme işlevini üstlenebilmesi için, eğitim etkinliklerini bireyin ihtiyaçlarına uygun biçimde düzenlemesi gerekir. Eğitim kurumlarında kazandırılan bilgi ve beceriler, bireyin yaşamında kendisi için gerekli olan ve gerçekleştirmek istediği amaçlarına uygun olanlar arasından seçilmelidir. Bireye sağlıklı yaşama ve doğru beslenme yollarıyla toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olacak bilgi, beceri ve tutumlar öğretilmelidir.

Eğitimin yukarıda sıralanan temel işlevlerinin yanı sıra, sürecin yan ürünleri olarak ortaya çıkan başka işlevleri de bulunmaktadır. Bu işlevlerin en önemlilerinden biri çocuk bakıcılığıdır. Özellikle anne ve babanın ev dışında çalıştığı çekirdek ailelerde, okul çocuğun güvenli bir biçimde bırakıldığı bir kurumdur. Bu nedenle, çalışan anneler çocuklarını 2-3 yaşında okul öncesi eğitim kurum-

larına vermektedirler. Bu işlevin yanı sıra, yükseköğretim kurumlarının gençlerin kendilerine eş seçmelerine ve sosyal çevrelerini genişletmelerine olanak sağladığı da bilinen gerçeklerdendir.

ÖZET

Eğitim, sosyal bilimlerle ilgili birçok disiplinin ilke ve kuramlarından yararlanan uygulamalı bir bilimdir. Eğitim bilimine katkıda bulunan bu disiplinler, eğitimin temelleri olarak da kabul edilir. Bu bölümde eğitimin felsefi, sosyal, hukuki, psikolojik, ekonomik ve politik temelleri üzerinde durulmuştur.

Felsefe, gerçeği tümüyle ele alıp inceleyen ve bunun sonucunda ulaşılan bilgileri yorumlayan ve sistemleştiren bir uğraş alanıdır. Felsefenin başlıca inceleme alanları ontoloji, epistemoloji ve aksiyolojidir. Ontoloji var olanı, epistemoloji bilgi sorununu, aksiyoloji ise değer sistemlerini inceleyerek çözümlemeye çalışır.

Felsefi düşüncelerin eğitim üzerinde her zaman önemli etkileri olmuştur. Çünkü bir okulun ya da eğitim programının genel ve özel hedefleri, kapsamı ve programı oluşturan tüm öğelerin örgütlenişi felsefi yönelimlerin etkisiyle şekillenir.

Eğitimi en çok etkileyen felsefi akımlar idealizm, realizm ve pragmatizmdir. İdealizm evreni açıklamada temele ruh, ahlak, zihin ve düşünce gibi kavramları alan bir felsefedir. Gerçek ve değerler mutlak, zamanla değişmeyen ve evrensel olarak düşünülür; insan zihnine idea denilen bu gerçekliklerin doğuştan geldiği varsayılır. Realizm evreni, madde ve somut olarak var olanlarla açıklar. Maddeden gelen gerçeklik değişmez kabul edildiğinden, insanların bu mutlak doğrulara ulaşmasında aklını kullanması gerektiği savunulur. Pragmatizmde ise, gerçeğin değişken olduğu kabul edilerek, mutlak ve evrensel doğrular reddedilir.

Bu düşüncelerin eğitimle karşılıklı etkileşimi sonucunda, eğitim biliminin bir alt disiplini olarak eğitim felsefesi ortaya çıkmıştır. Eğitim felsefesi; eğitimle ilgili tüm kuram ve uygulamaları bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak değerlendiren bir disiplin olarak düşünülebilir. Eğitimi oluşturan tüm alt sistemleri, bu sistemler arasındaki ilişkileri ve ilişkiler arasındaki tutarlılığı eğitim felsefesi aracılığıyla değerlendirmek mümkündür. Başlıca eğitim felsefeleri: daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılıktır.

Toplumsal kurumlar, düzenli ve organize edilmiş statüler, roller ve normlar bütünüdür. Aile, hukuk, din, politika ve eğitim, toplumdaki temel kurumlardır. Toplumsal kurumlar, toplumun bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla toplum-

sal ilişkiler içinde oluşurlar. Eğitim kurumlarının toplumsallaştırma, toplumun kültürel mirasını aktarma, mevcut siyasal sistemi koruma, seçme ve yöneltme, toplumu kalkındırma, bireyi geliştirme gibi işlevleri vardır. Bu işlevler toplumun sürekliliğinin sağlanmasında ve gelişmesinde önemli rol oynar.

Eğitim kurumlarındaki gelişmeler ve değişmeler, dolaylı ya da dolaysız olarak toplumsal kurumları etkiler ve onları değiştirir. Ancak eğitim kurumlarındaki değişmeler de diğer kurumların etkisiyle gerçekleşir. Eğitim kurumlarının en fazla etkileşimde bulunduğu kurumlar ekonomi, politika, din ve ailedir. Bu kurumlar eğitim kurumunun işlevlerini ve yapısını etkiler. Bu kurumlar birbirleriyle etkileşim içinde değişir ve gelişirler.

Eğitim kurumları toplumsal kurumların yanı sıra bazı önemli toplumsal süreçlerle de karşılıklı etkileşim içindedir. Bu süreçlerden en önemlileri toplumsal kontrol, toplumsal hareketlilik, toplumun demografik özellikleri ve toplumsal değişmedir.

Hukuk, toplum yaşamını düzenlemek için, uygulanması devlet tarafından yaptırıma bağlanmış kurallar bütünüdür. Ülkelerin hukuk sistemi, o ülkede yaşayan kişilerin haklarının korunmasını ve toplumsal yaşamın ahenk içinde sürdürülmesini sağlar. Hukuk sisteminin işlemediği ülkelerde, kargaşa yaşanır. Her toplum varlığını korumak ve geliştirmek amacıyla eğitim kurumlarından yararlanır. Bu nedenle eğitim kurumlarının işleyiş ilkeleri ve temel amaçları yasalarca belirlenir ve korunur. Bu yasalara aykırı düzenlemeler suç niteliği taşır. Bu genel yasaların yanı sıra, eğitim kurumlarında çalışan yönetici ve öğretmenlerin hak ve sorumlulukları da hem yasalar, hem de yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bunun yanı sıra kuşkusuz öğrencilerin de hak ve sorumlulukları yine yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde belirlenmiştir. Tüm bu yasalar eğitimin hukuksal temellerini oluşturur.

Ekonomi, doğadaki kıt kaynakların en verimli biçimde kullanılması ve artırılmasını inceleyen bir bilim dalıdır. İnsan gücü en önemli üretim aracı olduğu ve insan gücü eğitim yoluyla yetiştirildiği için ekonomi ile eğitim arasında sıkı bir ilişki vardır. İnsan gücü bir ekonomik girdi olarak düşünülürse, bu girdinin yetiştirilmesi için toplumun yatırım yapması ve bu üretimin ekonominin kavramlarıyla maliyet ve fayda açısından irdelenmesi gerekmektedir.

Eğitimi etkileyen etmenlerden bir diğeri de politikadır. Devlet, siyasi partiler, hükümet, belli başlı siyasi kurumlar politika kapsamı içinde düşünülebilir. Siyasi kurumlar, millet bilincinin gelişmesi ve devlet sisteminin oluşmasıyla toplumsal yapıda etkin rol oynamaya başlamışlardır. Devlet yönetimini üstlenen siyasi kurumlar, eğitimin gelişmesine ve değişmesine en çok etkide bulunan kurumlardan biridir. Ancak eğitim kurumları da yetiştirdiği bireylerle politikaya yön verme gücündedir.

İnsanlar, yaşamları boyunca karşılaştıkları çeşitli durumlarla etkileşim içinde bulunurlar. Öğrenme bu etkileşim sonucu bireyde oluşan kalıcı izli davranış değişimleridir. Öğrenmenin nasıl oluştuğu konusunda değişik yaklaşımlar vardır.

Davranışçı yaklaşımlarda öğrenmenin dıştan kontrolü önem taşır. Bu yaklaşımda kişinin yaptığı gözlenebilen, başlangıcı ve sonu olan, dolayısıyla ölçülebilen davranışlar odak noktasıdır. Biliş psikologları ise öğrenmeyi doğrudan gözlenemeyen bir içsel süreç olarak görürler. Bunlara göre öğrenme, kişinin davranışında bulunma kapasitesinin değişimidir.

Davranışçı yaklaşımda uyarıcı ile davranım arasında bağ kurmak ve dıştan pekiştirme yoluyla öğrenmenin oluştuğu görüşü hakimdir. Öğrenme pekiştirme, bitişlik ve tekrar gibi dıştan etkilerle elde edilen bir sonuçtur.

Biliş kuramcıları, öğrenmeyi insan beyinde ve sinir sisteminde oluşan bir içsel süreç olarak yorumlamaktadırlar. Bu görüşe göre öğrenen pasif alıcı değil, öğrenmenin bizzat oluşturucusudur. Çağdaş biliş kuramcıları öğrencinin kendi girişimine ve kendi kontrolüne önem verirler.

Öğrenme bireyin özelliklerinden ve çevresel özelliklerden etkilenir. Bireyin doğuştan getirdiği yetenekler ile yaşantılar yoluyla kazandığı ön bilgi ve beceriler, duyuşsal özellikleri öğrenmeyi etkileyen en önemli bireysel etmenlerdir. Bireyin yaşadığı fiziksel ve sosyal çevre, aile özellikleri, okul ortamı ve akran grupları öğrenmeyi etkileyen başlıca çevresel özelliklerdir.

Eğitim kurumlarının toplumsallaştırma, toplumun kültürel mirasını aktarma, mevcut siyasal sistemi koruma, seçme ve yöneltme, toplumu kalkındırma, bireyi geliştirme gibi işlevleri vardır. Bu işlevler toplumun sürekliliğinin sağlanmasında ve gelişmesinde önemli rol oynar.

III. BÖLÜM

Eğitim Biliminin Tarihsel Gelişimi ve 21. Yüzyılda Eğitim Biliminde Yönelimler

EĞİTİM BİLİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Antikçağda Eğitim

Ortaçağda Eğitim

Endüstrileşme Öncesi Eğitim (16–18. Yüzyıl)

Endüstrileşme Döneminde Eğitim (19. Yüzyıl)

20. Yüzyılda Eğitim

21. YÜZYILDA EĞİTİM BİLİMİNDE YÖNELİMLER

ÖZET

EĞİTİM BİLİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanoğlu eğitimle ilgilenmiş ve bugüne değin birçok tecrübeden geçerek önemli bilgi birikimi sağlamıştır. Ancak, diğer birçok bilim alanından farklı olarak, eğitimle ilgilenenler gelecekle ilgili kararlarda geçmişin tecrübelerinden çok az yararlanırlar. Ayrıca, bugün geçerli olan bir eğitim felsefesinin, kuramın, yaklaşım veya yöntemin nasıl bir gelişim gösterdiği, yeterince önemsenmez. Bu durum eğitimle ilgili olarak, geleceğe veya bugüne dönük alınacak tüm kararların, eksik bir bakış açısıyla ele alınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle burada, antikçağdan başlayarak günümüze değin eğitim bilimlerinin hangi aşamalardan geçerek geliştiği, önemli tarih dönemlerine göre ana hatlarıyla özetlenmiştir.

Antikçağda Eğitim

Eğitimin bilimsel bir uğraş alanı olarak kabulü yeni olmasına karşın, eğitimle ilgili düşünceler insanlık tarihiyle yaşıttır. Yazının bulunmasından önceki dönemde insanların eğitim ihtiyacı, bütünüyle hayatta kalma mücadelesiyle bağlantılıdır. Bu dönemde çocuklar yakınlarından, yaşamak ve kendilerini korumak için gerekenleri öğrenmekteydiler. Bu eğitim tamamıyla informal yollarla gerçekleşmekte ve belli bir plana dayanmamaktaydı. Yazının icadından sonra ise özellikle Mısır, Çin ve Mezopotamya'da planlı/programlı eğitim anlayışına yönelik çabalar gelişerek, eğitimin kurumsallaşması yönünde adımlar atılmıştır (Pratt, 1980:16). Bu bölgelerde yaşayan Mısırlılar, Sümerler ve Çinliler dönemin en büyük uygarlıklarını kurmuşlar ve insanlık için çok önemli buluşlarda bulunmuşlardır. MÖ 551 yılında yaşayan ünlü Çinli düşünür Konfüçyüs'ün öğretileri günümüzde hâlâ geçerliğini korumaktadır.

MÖ 5. yüzyılda Yunan şehir devletleri kurulmuş ve buralarda demokratik bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bu dönemde eğitimin temel amacı, şehir

KONFÜÇYÜS'TAN BAZI GÜZEL SÖZLER

➤ *Eğer yürüdüğünüz yolda bir engel yoksa, iyi bilin ki o yol sizi hiçbir yere götürmez.*

➤ *Düşünmeden öğrenmek zaman kaybettirir.*

➤ *Bir işi doğru yapmamızın üç yolu vardır. Birincisi "akıl yürütmek" ki en saygı değeridir. İkincisi "benzetmek" ki en kolayıdır. Üçüncüsü "tecrübeyle" ki en acısıdır.*

➤ *Duydum, unuttum; gördüm, hatırladım; yaptım, öğrendim.*

devletlerinin yöneticisi durumunda olan aristokrat erkekleri pratik becerilere sahip kılabacak şekilde eğitmekti (Serter 1997). Şehir devletlerin en önemlilerinden biri olan Isparta Şehir Devleti, askeri bir niteliğe sahip olduğu için, eğitimde askerlik becerileri, fiziksel güç ve dayanıklılık ile askeri erdem kavramları vurgulanırdı. Isparta devleti, doğumundan itibaren bütün çocukları iyi birer asker olarak yetiştirmeye çalışır, bu arada kız çocuklarını da eğitirdi. Atina Şehir Devleti'nde ise eğitimin askeri niteliği giderek azalmaya başlamıştır. Ahlaki, fiziksel ve estetik eğitim arasında zamanla bir denge kurulmuştur. Örneğin, Sokrates döneminde aristokrat çocukların eğitimi, özel gündüz okullarında veriliyor ve bu çocuklara okuma, yazma, şiir ezberleme, şarkı söyleme, lir çalma, aritmetik ve fiziksel egzersizleri öğretiliyordu (Pratt, 1980).

Bu dönemin önemli filozoflarından Sokrates ve öğrencisi Platon, özellikle eğitimin amacını sorgulamış, bu konuda ahlaki disiplin, ruhsal mükemmeliyet, erdem ve gerçeği öğretmeyi hedefleyen bir anlayışı önermişlerdir (Pratt, 1980). Sokrates tarafından geliştirilen sorgulayıcı, soru-cevaba dayalı öğretim yöntemi ise günümüzde halen kendi ismiyle anılmaktadır.

MÖ 5. yüzyıldan sonra eğitimle ilgili olarak, seçkinlere yönelik eğitim modeli, ekonomik ve politik açıdan giderek güçlenen orta sınıf Atinalıların ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir. Bu dönemde öğretim yöntemleri ve programlarında oluşan köklü değişiklikler, yeni bir eğitim ekolünün temsilcileri olan sofistler sayesinde gerçekleşmiştir. Sofistler, temel eğitimini almış gençlere para karşılığında ders veren ilk profesyonel eğitimciler olarak kabul edilebilirler. Sofistler, eğitimin sadece seçkinlere değil, tüm halka yaygınlaştırılması gerektiğini söyleyerek, önemli bir gelişmenin savunuculuğunu da yapmışlardır. Onlara göre eğitimde metafizik ya da spekülâtif konular değil, insanın yaşamına faydası olan, ikna ve konuşma gücünü artıran ve hayatın pratik sorunlarına yönelik konular önemlidir. Ayrıca, sofistleri öğretimin temel ilkelerini araştırma konusundaki ilgileri nedeniyle ilk eğitim teknologları olarak kabul etmek de mümkündür. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi büyük filozofların eğitimle ilgili düşünceleri önemli olmakla beraber, sofistlerin Batı dünyasındaki etkileri, çok daha derin olmuştur. Onlar sayesinde eğitimle ilgili konuların felsefi bir iş değil, teknik ve uygulamalı bir iş olduğu görüşü yerleşmiştir. Ancak sofistlerin görüşleri de zaman içinde kalıplaşarak, daha tutucu bir çizgiye girmiştir (Pratt, 1980).

Kültürel üstünlüğünü korumasına karşın zamanla askeri alanda zayıflayan Atina'ya karşı, MÖ 3. yüzyılda Roma güç kazanmaya başlamıştır. Önceleri oldukça gelenekçi olan ve temel olarak iyi vatandaş yetiştirmeyi hedefleyen Roma eğitim sistemi, sonra Yunan kültürünün etkisiyle farklı bir yapı kazanmış ve bu durum 6 yüzyıla yakın süre devam etmiştir. Antik Roma'da okul-

ların giderleri halk tarafından karşılanmakta ve öğretim dili Latince ve Yunancayla iki dilli bir yapı sergilemekteydi. Romalı düşünürlerden Seneca, Quintilianus, Plutarch'ın bireysel eğitimi ön plana çıkardıkları görülmektedir (Serter, 1997). İnsanın bireysel gelişiminin bu şekilde önemsenmesi, Roma eğitim anlayışının, günümüze değin süregelen önemli katkılarından biridir.

Ortaçağda Eğitim

Ortaçağda eğitimi büyük ölçüde din yönlendirmiştir. Batı'da Hristiyanlık dininin felsefesi ve kurumları belirleyiciyken; Doğu'da topraklarını hızla genişleten Osmanlı'da ve diğer İslam devletlerinde, İslam dininin kurumları ve felsefesi eğitime egemen olmuştur.

Avrupa'da Eğitim

Ortaçağ boyunca eğitimin ana hatlarını, Batı dünyasına ait Hristiyanlık felsefesi şekillendirmiştir. Kiliseler başlangıçta Antik Yunan'ın eğitim düşüncelerine fazla itibar etmeseler de, zamanla gelenekler ağır basarak, kimi uygulamalar devam ettirilmiştir.

Ortaçağ kültürüne, toplumdaki en etkin kurum olan kiliseler ve dolayısıyla din adamları damgasını vurmuştur. Bu nedenle hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, eğitim üzerinde de en çok dini motifler hakimdir. Bu dönemde, Hristiyanlık öğretilerine göre dindar bireyler yetiştirmek, eğitimin temel amacı haline gelerek, eğitimle ilgili konuların merkezine Tanrı konulmuştur. Ortaçağın ilk yıllarında Hristiyanlığı yaymakla görevli misyonerlerin kurduğu Katedral okulları temel eğitim kurumlarıyken, sonraki yüzyıllarda manastırlar birer eğitim kurumuna dönüşmüştür.

Ortaçağ Avrupası'na hakim olan düşünce ise, kökeni Aristoteles'in felsefi fikirlerine dayanan "skolastik" düşüncedir. Skolastik felsefe, inanç ve düşünceleri Hristiyanlık öğretilerine uygunluğu ölçüsünde sorgulamadan doğru kabul eden dogmatik bir yapıya sahiptir. Avrupa'da skolastiğin düşün hayatına egemen olduğu bu yıllarda, Müslüman ve Yahudi düşünürler ise daha ilerici felsefi akımları savunarak, her alanda önemli gelişmelere katkı sağlamışlardır.

Farklı dini görüşlerin etkisiyle farklı okul türlerinin çatısı altında toplanan Ortaçağ okulları, verilen öğretimin niteliği açısından bütünlük taşımaktaydı. İlköğretim düzeyinde okuma, yazma ve basit hesaplamalar öğretiliyordu. Mesleki eğitim ise, okul dışında bir ustanın yanında çıraklık yaparak gerçekleşmekteydi. Ortaöğretim tamamıyla Latin gramerinin çalışılmasına dayanıyordu; öğrenciler Latince manzum ve nesir yazılar yazıyor ve Latin sanatçıların eserlerini okuyup çeviriler yapıyorlardı. 1600'lerden sonra ise hukuk ve tıpla ilgili olarak

birkaç fakülte kurulmaya başlamışsa da Ortaçağın üniversitelerinde genellikle klasik eserler üzerinde çalışılmıştır (Pratt, 1980: 20). Bu okulların tümünde temel öğretim yöntemleri olarak, tartışma ve eleştiri yapılmaksızın dini metinlerin aktarılması ve öğrenenlere ezberletilmesi geçerli olmuştur.

Ortaçağ Avrupası'nın eğitim tarihine en büyük katkısı ise, eğitimin merkezine Tanrı'yı alarak, tüm insanları onun önünde eşit birer kul sayması nedeniyle eğitimi kitleselleştirmesidir. Böylelikle eğitim sadece seçkinlerin, egemenlerin, asillerin ve erkeklerin değil, bütün halk kesimlerinin yararlanabileceği bir hak haline dönüşmüştür (Serter, 1997).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu farklı din ve kültüre sahip topluluklardan oluştuğu için tek bir örgün eğitim sistemi gelişmemiştir. Ancak Müslüman çocuklar için iki çeşit okul bulunmaktaydı. Bunlar sıbyan mektepleri (sübyan okulları) ve medreselerdir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, eğitim etkinlikleri bir hayır işi, bir dini görev olarak kabul edilmisti (Akkutay, 1984). Çoğunlukla camilerin yanında yer alan okullarda eğitim parasızdı. Okulların her türlü masrafları bağlı oldukları vakıf tarafından karşılanırdı. Bu okulların denetlenmesi ise yetkili dini makamlara bırakılmıştı.

Sıbyan mektepleri: Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sıbyan mektepleri bir bakıma günümüz ilköğretim kurumlarına denk düşmekteydi. Mahalle mektebi olarak da adlandırılan bu okullara dört yaşından itibaren çocuklar kabul edilirdi. Şeriat kanunları, kızların da okumasını emrettiği için, erkek ve kız çocuklar karma öğretim görürlerdi.

Sıbyan mektepleri her mahallede, oranın zengin ve hayırsever kişileri tarafından kurulur, zengin bulunmayan yerlerde ise halk elbirliği ile okul yaptırırdı. Devletin ileri gelenlerinin okul yaptırması ise bir gelenektir. Sıbyan mektepleri özel kişiler tarafından kurulmuşsa, okula han, hamam, dükkân, zeytinlik gibi gelir kaynakları bağlanır ve öğretmen harçlığı, okulun bakımı gibi giderler bunlardan elde edilen gelirle karşılanırdı.

Genellikle, bir odalı küçük yapılar olan bu okullarda sıra, yazı tahtası ve masa gibi araçlar da yoktu. Çocuklar okula ait hasır, kilim ya da evlerinden getirdikleri yastık üzerine diz çökerek oturur, önlerindeki rahlelerin üzerine koydukları Kuran ve dua kitaplarını okurlardı.

Sıbyan mekteplerinde okuma, yazma, Kuran'ı Kerim ve hesap gibi konularda temel bilgiler öğretilirdi. Ancak programın önemli bir kısmını temel din bilgileri oluştururdu. Bu okullarda sınıf sistemi yoktu. Öğrenciler kendi bireysel hızlarına göre öğrenirlerdi. Kuran'ı ezberleyen öğrenciler okuldan mezun olurdu.

Günümüz okullarında da ezbercilikten halen vazgeçilememesinin nedeni Osmanlı dönemindeki bu yapıya bağlanabilir.

Medreseler: Medrese, Müslüman ülkelerde orta ve yükseköğretimin yapıldığı eğitim kurumlarının genel adıdır. İlk medrese Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından kurulmuştur. Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra çeşitli şehirlerde çok sayıda medrese inşa etmişlerdir. Bu dönemin ünlü düşünürleri Mevlana Celalettin, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli Selçuklu medreselerinde yetişmiştir (Yılman, 2001). Osmanlı döneminde ilk medrese, Orhan Bey zamanında İznik'te kurulmuştur. Daha sonra devletin sınırlarının genişlemesiyle beraber Bursa ve Edirne başta olmak üzere, pek çok şehirde medreseler açılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra, üst seviyedeki eğitim kurumları bu şehirde yoğunlaşmıştır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Medrese>). Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde medreseler çok yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelmiştir. Bu okullar kendi içinde ilk, orta ve yüksek kademelere ayrılmıştı. Yüksek kademede belirli bilim dallarına göre ihtisaslaşma söz konusuydu. Ülkenin bürokrat, doktor, yargıç gibi aydın grubunu yetiştiren bu eğitim kurumlarında, ileri din bilgisinin yanı sıra mantık, metafizik, geometri, matematik dersleri de verilmekteydi.

Medreseler de sıbyan mekteplerine benzer biçimde, genellikle sultan, beylerbeyi gibi kişilerin ya da zenginlerin kurmuş oldukları vakıflar tarafından açılırdı. Okulun giderleri vakfın geliriyle karşılanırdı. Vakıf aynı zamanda öğrencilere, karşılıksız para ve imarettten parasız yemek verirdi.

Medreselere sıbyan mekteplerini bitirmiş ya da kendi kendini özel olarak yetiştirmiş Müslüman ve Sünni mezhebinden olan erkek çocukları alınırdı. Bu nedenle kız çocuklarının sıbyan mekteplerinden sonra örgün eğitime devam etme hakları yoktu.

Medreseler tüm İslam dünyası için bir eğitim modeli olmuş ve diğer İslam ülkelerinde de medreseler açılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bu iki geleneksel okulun yanı sıra bir de **Enderun mektepleri** (Saray okulları) vardır. 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan bu okulların amacı, yönetici ve devlet adamı yetiştirmektir. Sıbyan mektepleri ve medreselere sadece Müslüman çocuklar kabul edilirken, Enderun okullarına devşirme kanunu gereğince Hristiyan tebaanın çocukları alınmaktaydı. Bu okullarda öğrenciler titizlikle seçilir, seçim sırasında modern zekâ testlerine benzeyen testler kullanılırdı (Başgöz ve Wilson, 1968). Enderunlarda, medreselerde okutulan derslerin yanı sıra beden eğitimi, Türk örf ve âdetleri, nezaket kuralları, askeri sporlar gibi konulara da özel önem verilirdi. Enderun okulları 18. yüzyıldan itibaren özelliklerini yitirmiş, imtiyazlı grupların kontrolü altına girmiş ve 1908 yılında kapatılmıştır.

Endüstrileşme Öncesi Eğitim (16–18. Yüzyıl)

Ortaçağda dine dayalı olarak, seçkinler için yapılan eğitim, 16. yüzyıldan sonra bozulmaya başlamış; toplumların ekonomik ve ideolojik yapılarındaki değişimlere paralel olarak eğitimin niteliği de değişmiştir. Bu dönemde Avrupa'daki değişim ve gelişmeler 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiştir.

Avrupa'da Eğitim

Ortaçağda Hristiyanlık öğretisine göre düzenlenen eğitim, kilisenin yozlaşmaya başlamasıyla giderek azalmıştır. Kilisenin gücünün zayıflamaya başlamasıyla birlikte, dünyevi hayatın yönetiminde artık Tanrı'nın değil, insanın yer aldığı fikri oluşmaya başlamıştır. Bu fikir aslında yeni olmayıp Antikçağ filozoflarının eserlerinde bulunmaktadır; ancak ortaçağ boyunca skolastik felsefenin etkisi bu eserlerin oldukları gibi incelenmesine izin vermemiş ve Antikçağ Aristoteles'in yanlış yorumlanan görüşlerinden ibaret zannedilmiştir. 15. yüzyıldan sonra ise insanın kendi kaderinin yaratıcısı olduğuna ve iyiye, güzele yönelme potansiyelinin onu her yönden geliştireceğine inanılmaya başlanmıştır. **Hümanizma Hareketi** olarak bilinen bu görüşler, ilk olarak İtalya'da ortaya çıkan **Rönesans** döneminin de başlangıcıdır.

Rönesans eğitiminin temel özelliği, bireyi ve bireysel gelişimi vurgulamasıdır. Bu dönemde okullarda Antik Yunan'a ait eserler yeni bir bakış açısıyla ele alınarak, özellikle Yunan ve Latin dilleri etimolojik kökenleriyle incelenmiştir. Ancak insanın çok yönlü gelişiminin hedeflenmesi ve dini motiflerin etkisinin giderek azalmasının dışında, Rönesans döneminde eğitim kurumlarında köklü değişiklikler yaşanmamıştır. Uzun süren skolastik felsefenin ve Avrupa'da

D. Erasmus (1469–1536)

yaşanan siyasi bölünmelerin de etkisiyle, Rönesans'ın düşünsel zeminini oluşturan Hümanizma hareketi zamanla amacından sapmıştır. Birçok Avrupa ülkesinde Rönesans tutucu, seçkin ve hatta teolojik bir eğilim kazanmıştır. Bu dönemin diğer bir önemli özelliği ise, okul türlerinin çok fazla çeşitlenerek, birbirinden çok farklı hedeflere yönelik birçok okulun aynı anda etkinlik göstermesidir.

Bu yıllarda yaşayan iki düşünürün eğitimle ilgili olarak öne sürdüğü fikirler, eğitimin tarihi gelişimini anlamak açısından önemlidir. Bunlardan hümanist bilgin **D. Erasmus** (1469–1536), öğretim sürecinde çocukların çok iyi incelen-

mesini ve okulda oyuna yer verilmesini önermiştir. Erasmus çocuklara ceza uygulanmasına karşı çıkarak, onlara anlayışlı ve samimi olarak yaklaşılması gerektiğini savunmuştur. Çek bir rahip olan **J. A. Comenius** (1592-1671) da, tıpkı Erasmus gibi, çağına göre çok ileri fikirleri barındıran kitabı "*Didactica Magna*"da (1632) ulusal eğitimi, programlarda fen bilimlerine yer verilmesini, öğretimin her bir çocuğun zekâ ve yeteneklerine göre ayarlanmasını, konuların çocuğun çevresinde bulunan somut nesnelerle ilişkilendirilerek öğretilmesini, öğretimde özellikle resimler kullanılarak duyu organlarına seslenilmesi gerektiğini ve kadınlara erkeklerle eşit öğrenim olanağı tanınmasını savunmuştur (Pratt, 1980:21). Ancak Comenius'un bu görüşleri, o günlerde iyi anlaşılamamış ve kalıplaşan eğitim uygulamalarını fazla etkilememiştir.

Rönesans döneminin dogmalara karşı ve özgürlükçü ortamı, dinde reform hareketlerini başlatmıştır. Bu döneme, Hristiyanlık içi bölünmeler sonucu ortaya çıkan Protestanlık mezhebinin kurucusu Martin Luther öncülük etmiştir. Protestan görüşüne göre, Hristiyanlığın bireysel yorumlanması koşulu, herkesin okuryazar olmasını gerekli kılmıştır. Aynı yıllarda matbaanın icat edilmesi de bu görüşlerin hayata geçirilmesine önemli katkıda bulunmuştur.

17. yüzyılın, siyasi ve toplumsal çalkantıların çok yoğun olduğu bir yüzyıl olması, dünyanın ve bu arada Avrupa'nın her yerinde birbirine taban tabana zıt düşüncelerin bir arada yaşamasına yol açmıştır. Bir yanda dogmatizm, katı Hristiyanlık öğretileri ve kilisenin otoritesi savunulurken, öte yanda akılcılık, dinde reform hareketleri ve mutlakiyetçi görüşler savunulmuştur. Ekonomik gelişmeler, orta sınıfın güçlenmesine yol açarken, 1789'da Fransa'da yapılan devrim, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ideallerinin tüm Avrupa'yı sarmasını sağlamıştır.

Fransız Devrimi'ne eşlik eden **aydınlanma felsefesi**, eğitimle ilgili uygulamalarda değişimler yaşanmasına yol açmıştır. 18. yüzyıla bütünüyle egemen olan bu felsefi akımın temelinde, insanın aklını ve iradesini özgürce kullanması ve de bu yolla ürettiği bilginin en büyük güç olduğu düşüncesi yatar. Böylece aktıl ürünü olmayan bütün inanç, dogma ve düşünceler reddedilir. Aydınlanma felsefesi, eğitimde özgür, kendi yeteneklerine ve gücüne inanan bireyler yetiştirmeyi esas alır. Ayrıca bir bireyin gelişiminde kontrol edilemeyen ırk, din, dil ve sınıf ayrılıklarıyla doğuştan gelen ve kalıtsal olan özellikleri bir kenara atılarak, çevresel etkiler önemsenir. Aydınlanmacılar, **J. Locke**'un (1632–1704), "Çocuk zihni dıştan gelen her türlü etkiye açık boş bir levhadır," görüşünü benimsemişlerdir. Bu nedenle, çocukların kötü olarak nitelendirilen tüm özelliklerinin yanlış eğitim ya da kötü toplumsal, ekonomik ve kültürel koşullardan kaynaklandığını düşünürler. 18. yüzyıl eğitiminin ayırt edici özelliklerinden biri de laik ve ulusal bir eğitim sistemini hedeflemiş olmasıdır. Ayrıca

yine bu dönemde eğitim, devletin vatandaşlarına sağladığı bir hak ve hizmet olarak görülmüştür. Fransız Devrimi'nin özgürlükçü ve eşitlikçi ortamında bu son görüş, çok sayıda taraftar toplamıştır. Ancak bu dönemde yeşeren fikirlerin hayata geçirilmesi ve radikal değişimlerin başlaması için, Endüstri Devrimi'ni beklemek gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim

Batı'da eğitimde laikleşme hareketleri Rönesans ve dinde reform hareketleriyle başlayarak, Fransız Devrimi'yle hızlanırken, Doğu'daki İslam ülkelerinde dine dayalı geleneksel medrese eğitimi devam etmekteydi. Ancak bu eğitim sistemi tutucu grupların elinde giderek yozlaşmakta ve toplumun ihtiyacı olan insan gücünü yetiştiremez hale gelmekteydi.

Bu dönemde reform hareketlerinin yanı sıra, yeni deniz ticaret yollarının ve yerlerin keşfedilmesi, Avrupa'yı güçlendirmiştir. Avrupa ülkelerinde meydana gelen ekonomik ve politik değişim Osmanlı İmparatorluğu'nu büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde Batı'da endüstri ve teknoloji hızla gelişmiş, kapitalist düzen kurulmaya başlanmıştır. Bu gelişmeye ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğu ise giderek ekonomik ve askeri gücünü yitirmeye başlamış, Batı'yla rekabet edemez duruma gelmiştir. Bu gerçeği fark eden Osmanlı yöneticileri, imparatorluğu eski gücüne kavuşturmak amacıyla birçok reform hareketine girişmiştir.

18. yüzyılda III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde gerçekleştirilen ve modernleşme olarak nitelendirilebilecek bu hareketler, ilk kez orduda başlatılmıştır. Orduda yenileşme hareketleri sırasında Batı ülkeleri, özellikle Fransa model alınmış ve ordunun yeniden düzenlenmesi için Batı'dan uzmanlar davet edilmiştir. Ordunun Batı'nın teknolojisine kapılarını açması sonucu, kaçınılmaz olarak yeni teknolojik bilgilerle donatılmış ordu personeline ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla, Batı'daki örneklerine uygun eğitim veren yeni askeri okullar açılmıştır. Bunlardan ilki donanmaya deniz subayı yetiştirmek amacıyla açılan **Mühendishane-i Bahri-i Hümayun**'dur (1776). Bu okulların sayısı 19. yüzyılın başından itibaren artmıştır. Askeri okullarda yeni silah tekniği ve onun dayandığı bilgileri öğrenme zorunluluğu, Osmanlı eğitim sistemindeki "anlaşılmayan metinleri ezberle" geleneğini yıkmış, işe ve uygulamaya dayalı eğitim geleneğini kurmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra ilk kez yazı tahtası, sıra, harita gibi öğretim araçları bu okullarda kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu okullar, 19. yüzyılda ilk laik sivil okulların açılmasına da öncülük etmiştir. Bu olumlu gelişmelere karşın, halkın eğitiminde bir ilerleme sağlanamamıştır.

Endüstrileşme Döneminde Eğitim (19. Yüzyıl)

19. yüzyılda İngiltere’de başlayan ve kısa sürede başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alan Endüstri Devrimi, üretimi büyük ölçüde toprağa bağlı olan insanın sanayi üretimine geçmesini simgelemektedir. Endüstrileşmeyle birlikte eğitimde köklü ve kalıcı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemin en büyük özelliği, eğitimin içe, kişiye dönük amaçlarının yerini, dışa, topluma dönük amaçlara bırakmasıdır (Setler, 1997). Ayrıca eğitimin tüm topluma yaygınlaştırılması ve çalışma hayatının ihtiyaçlarına göre yeniden yapılanması, ulus devlet olgusu ve liberal ekonomi kavramı da bu dönemin ürünleridir. Bu dönemde meydana gelen değişiklikleri anlayabilmek için, Avrupa ve Amerika’nın yaşadığı tecrübelere bakmak gerekmektedir. Aralarındaki farklılıklara rağmen, 19. yüzyılda Avrupa ve Amerikan eğitim sistemlerinde yaşanan değişiklikler, 20. yüzyılda eğitimin bilimsel dayanaklı bir uğraş alanı olarak ele alınmasını sağlamıştır.

Avrupa’da Eğitim

19. yüzyılın başında, özellikle ilköğretim düzeyinde en önemli yenilikleri savunan eğitimci, İsveçli **Johann Heinrich Pestalozzi**’dir. Pestalozzi’ye göre eğitim süreci, çocuğun doğal gelişimine uygun olmalıdır. Çocuklar kelimelerden çok duyularıyla öğrenirler. Bu nedenle, çocukların tüm duyu organlarını kullanmalarını sağlayacak nesnelerle öğrenmesi gerekir. Yani günümüz terimleriyle, Pestalozzi yaparak, yaşayarak öğrenmeyi savunmuştur. Bu özel yöntemin dışında, genel olarak eğitimcilerin çocuklara sevgiyle yaklaşmaları gerektiği, onlara duygusal olarak güven vermeleri gerekliliği üzerinde durmuştur. Amerikan eğitim sistemini de etkileyen Pestalozzi’nin geliştirdiği yöntem, halen Avrupa’da çeşitli ülkelerde okul öncesi ve ilköğretim okullarında kendi adıyla uygulanmaktadır.

Bu yüzyılın başında, ilköğretimin yanı sıra okul öncesi eğitimin önemi de vurgulanmaya başlanmıştır. Alman eğitimci Friedrich Froebel (1782–1852), ilk kez okul öncesi eğitimin önemini vurgulamış ve nasıl olacağı konusunda ileri görüşler geliştirmiştir. Froebel, eğitimin organize olmuş oyunlarla 3 ya da 4 yaşında başlaması gerektiğini savunmuş ve formal eğitimin uygulanması gereken bu okullara “çocuk bahçesi” adını vermiştir (Ornstein ve Hunkins, 1988). Pestalozzi’nin etkisinde kalan Froebel, bu okullarda çocukların kendilerini şarkılar, hikâyeler, renkli materyaller ve oyunlarla geliştirmelerini önermektedir.

Yüzyılın ortalarına doğru, bilim dünyasında yaşanan gelişmeler, eğitime yansımaya başlamıştır. Okul ve üniversitelerde klasik bir eğitim anlayışı uygulanırken, İngiliz sosyal bilimcisi Herbert Spencer’ın 1860’ta yazdığı “Hangi Bilgi

Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827)

Ünlü İsviçeli pedagog, eğitimci ve sosyal reformcu Johann Heinrich Pestalozzi 1746'da İsviçre'nin Zürih kentinde doğdu. Tanrı bilimi, tarih ve felsefe öğrenimi yaptıktan sonra, bir süre tarım işiyle uğraştı. Bu sırada Birrifeld'de bir çiftlik kurdu ve orada 1774'ten 1799'a kadar, "Yoksul Çocuklar Yurdu"nu yönetti. Bu okulun kapanmak zorunda kalması üzerine, İsviçre hükümetinden sağlanan maddi yardımla Stans'ta "Öksüz Çocuklar Eğitim Enstitüsü"nü kuruluşunu gerçekleştirdi. Ardından, kısa bir eğitim bilimi uğ-

raşından sonra, 1805'ten 1825'e kadar Iverdon'da inzivaya çekildi. Uyguladığı eğitsel yöntemi yakından tanımak isteyen eğitim bilimciler, öğrenciler ve pedagoglar dünyanın her yerinden Iverdon'a akın ettiler. Pestalozzi, dil, ilahiyat, hukuk ve tarih öğrenimini yaptıktan sonra, kendi köyünün ekonomisi üstüne çalışmalar yürütmüştü. Ancak Jean Jacques Rousseau'nun "Emile" adlı eserini okuduktan sonra, asıl ilgi alanını keşfetti. Rousseau'nun pedagojiyle ilgili fikirlerini basitleştirerek, halkın anlayabileceği biçime soktu. Sosyal meselelerin ancak yeni bir eğitim düzeniyle çözümleneceğini savundu. Buna yönelik olarak, insan kabiliyetlerini aşamalı olarak geliştirecek (ona göre aklın gelişmesi gitgide artan bir karmaşıklık kanununa göre oluyordu), tarım ve meslek bilgisi öğretecek, karşılıklı eğitimi düzenleyecek bir plan tasarladı. Kendini hiçbir çıkar gözetmeden, özellikle yoksul çocukların eğitilmesine adanmıştı. Sırasıyla Neuhof, Stans, Burgdorf ve Yuerdon'da açtığı okullar ona büyük bir ün kazandırdı. Pestalozzi bir eserinde şöyle der: "Eğitimde çocuğa verilecek ilk ders, ne beyin ve ne de sağduyu işi olmalıdır. Tersine, hemen daima bir duygu, bir yürek konusu, bir anne sevgisi olmalıdır."

Kaynak: (http://www.geocities.com/ank_tun/people3/johann_heinrich_pestalozzi.html)

Daha Değerlidir?" eseri, eğitimde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Spencer bu kitabında, okullarda öğretilen dini doktrinleri ve klasik konu alanlarını, bilimsel ve çağdaş topluma uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Buna karşı, bilimsel ve endüstriyel toplumlara uygun pratiğe dayalı bilgilere önem verilmesini savunmuştur. Bu çerçevede Spencer, okullarda öğrencilerin fikirler üzerinde konuşturulması yerine, mümkün olduğunca keşfetmeye teşvik edilmele-ri gerektiğine inanıyordu. Spencer'ın ardından başlayan tartışmalarda eğitimciler, klasikler ve bilimciler olarak ikiye bölünmüş ve 20. yüzyılın başlarına değin karşılıklı eleştiriler devam etmiştir (Pratt, 1980: 21). Dönemin eğitimci ve

düşünürleri, klasik eğitimi eleştirip bilime ve uygulamaya dayalı eğitim üzerinde durmakla birlikte, Avrupa'da, 19. yüzyılda da klasik eğitim anlayışı devam etmiştir. 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da giderek artan sayıda öğrencinin okullaşmasını sağlamak üzere, birçok farklı okul türü ortaya çıkmış; ancak öğrenme süreçlerinde gözlem ve deney gibi yöntemler ile endüstrileşme ve bilimsel gelişmelerin desteklediği yeni konu alanlarına pek yer verilmemiştir. Bu fikirler, 20. yüzyılda hayata geçirilmeye başlanmıştır.

Amerika'da Eğitim

19. yüzyıl Amerikan eğitimi Avrupa'ya göre daha liberal ve esnek bir yapı sergilemektedir. Örneğin 1600'lerin sonunda, İngiliz kolonilerinin Amerika'ya göç etmesinden birkaç yıl sonra, üniversitelerin kurulmaya başlaması, Amerika'nın en başından itibaren eğitime önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca bu üniversitelerde, liberallerin görüşlerini destekleyen uygulamalar hayata geçirilmiştir. Programlarda yeni konu alanlarına yer verilmiş, mesleki eğitim önemsenmiş, seçmeli derslere yer verilmiş, laik ve uygulamalı bir eğitim anlayışı savunulmuştur. Böylelikle Amerika, Avrupalı atalarından hızla uzaklaşarak 20. yüzyılda yaşanacak önemli gelişmelere öncülük edecek duruma gelmiştir (Pratt, 1980).

19. yüzyılda, Amerika'da gelişen bu fikirlerin ilk uygulaması ortaöğretimde gerçekleşmiştir. Tüm Amerika'da devlet liseleri açılmıştır. Hızlı ekonomik gelişmelere paralel olarak bu okullarla işlevsel ve esnek bir eğitim sisteminin gerekliliği düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Ekonomik yapının talep ettiği çeşitli becerilerle donanmış insan gücünün yetiştirilmesi ve yeni gelen göçmen çocuklarının sistemle bütünleşmesinin sağlanması, bu dönem eğitiminin ana hedefleridir. Yüzyıl sonlarında ise temel eğitim tüm ülkeye yaygınlaştırılarak, zorunlu hale getirilmiştir. Ancak uygulamada, öğrencilerin okula düzenli olarak devam etmediği, yeterince iyi yetiştirilmediği ve öğretim takviminin gelen maddi yardımlara göre değiştirildiği görülmüştür. Ayrıca öğretim yöntemleri açısından, ezberleme en çok kullanılan yöntem olmuş, ders kitaplarının içeriği, derslerin içeriğini belirlemiştir.

Yüzyılın ortasında Horace Mann tarafından açılan ilk öğretmen yetiştiren okulda, aynı zamanda öğretimin niteliğini artıracak çalışmalara girilmiştir. Zamanla sayıları hızla artan bu okullarda, ders kitaplarının içeriğinden, okullarda kullanılacak destekleyici materyallerin geliştirilmesine kadar birçok konuya da yer verilmiştir.

Günümüzde eğitim uygulamalarının temelini oluşturan eğitim programı geliştirme anlayışı da 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında Amerika'da kurulan "Program Komiteleri"yle başlamıştır. Program komitelerinin kurulma nedeni, ortaöğretim kurumlarını standartlaştırma çalışmalarıyla ilişkilidir. O yıllar-

da farklı liselerden mezun olan öğrencilerin, üniversiteye kabul edilirken yaşadıkları sorunlar, eğitimcileri harekete geçirerek, lisedeki hangi derslerin üniversite için gerekli ya da zorunlu olduğunu araştırmaya yöneltmiştir. Buradan da tüm devlet liselerinde standart eğitim programlarının okutulması yönünde görüşler ortaya çıkmıştır. Bunun için haftalık olarak hangi konunun kaç saat öğretileceğini gösteren çizelgeler hazırlanmıştır. Aslında bu görüş, daha önceki yıllarda savunulan esnek ve bireysel ihtiyaçlara yönelik programlar fikrine taban tabana zıttır. Yine de daha sonra kurulan birçok farklı program komitesiyle, zorunlu konu alanlarına yenilerinin eklenmesi, ders saat ve konularının yanında kredilerinin de hesaplanması gibi kimi değişikliklerin hayata geçirilmesi sağlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yüzyılın başında da orduda yenileşme hareketlerine devam edilmiştir. Bu çabalara karşın, Osmanlı İmparatorluğu giderek gerilemiştir. 1836 yılında dış ve iç güçlerin etkisiyle, Tanzimat ilan edilerek siyasal yapıda da değişikliğe gidilmiştir. Askeri ve politik yapıdaki bu değişimler, toplumun ihtiyacı olan insan gücünün niteliğini de değiştirmiştir. Yenileşme döneminin sonlarına doğru, askeri okullarda yapılan değişikliklerden yaklaşık 65 yıl sonra, ilk sivil okullar açılmaya başlanmıştır. Bu okulların en önemlisi **Rüştiye** mektepleridir. Bu okullar sıbyan mekteplerinden sonra, öğrencileri askeri okullara hazırlayan bir ara okul olarak kurulmuştur. Daha sonra bu okullar dönemin ortaokullarına dönüşmüştür. Çocukların rüşt yaşına kadar bu yeni okullarda okumaları düşünüldüğü için bunlara Rüştiye adı verilmiştir. Bu okullar yenileşme döneminde kurulmakla birlikte Tanzimat döneminde gelişmişlerdir.

Tanzimat ve Eğitim

1839 yılında Abdülmecit tarafından imzalanan Tanzimat Fermanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem Abdülmecit'ten sonra Abdülaziz'in padişah olmasıyla sona ermiştir. Tanzimat döneminin temel özellikleri Akyüz (1985) tarafından şöyle özetlenmektedir:

1. Örgün eğitim alanında büyük çabalar gösterilmiş ve birçok yeni okul kurulmuştur.
2. Örgün eğitimin kurulup geliştirilmesi çabaları mantıklı bir sıra izlenmiş, örneğin ilköğretime hiç müdahale edilmeden ortaöğretim alanında düzenlemelere gidilmiştir.
3. Örgün eğitimin kurulup geliştirilmesindeki mantıklı sıra izlemeyen girişimler, esas olarak, medreselerin tepkisinden kaçınmak ve medreselerin ve onların etkisinde bulunan sıbyan mekteplerinin dışında yeni okullar açmak ama-

cıyla gerçekleştirilmiştir. Fakat medrese zihniyeti, eğitimdeki yenileşmeleri yine de kolay benimsememiştir.

4. Tanzimat döneminde eğitimdeki yenileşme çabaları bir avuç yönetici, aydın ve öğretmen tarafından başlatılmıştır.

5. Tanzimat dönemi eğitimindeki yenileşmeler, hemen her zaman eski malzemeye yeni bir şey yapmak biçiminde gerçekleşmek durumunda olduğu için, medrese zihniyeti yeni okullarda öğretmenler, öğrenciler, ders programları ve ders yöntemleri açısından etkisini sürdürmüştür.

6. İlk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları açılmıştır.

7. Tanzimat döneminde azınlık ve yabancı okullarda çok büyük gelişmeler gözlenmiştir.

8. Öğrenci ve öğretmen kılık ve kıyafetleri bu dönemde belirlenip düzenlenmeye başlamıştır.

9. Az zamanda çok iş yapmak düşüncesi vb nedeniyle açılan sivil okulların pek çoğu için özel binalar yapılmamış, bunlar eğreti binalarda öğretimlerini sürdürmüşlerdir.

10. Programlara hayata dönük yeni dersler konulmuştur.

11. Kızlar için ilköğretim sonrası örgün eğitim kurumları ilk kez bu dönemde açılmıştır.

Bu dönemde açılan sivil okulların çoğu parasız yatılıydı. Bu okulların tüm masrafları halktan alınan vergilerle karşılanıyordu. Bu durum bir yönden halkın yeni okullara karşı olumsuz tutum geliştirmelerine, diğer yandan da bu okulların yalnız İstanbul'da açılıp ülke çapında yaygınlaştırılamamasına neden oluyordu. Fransız eğitim sisteminin egemen olduğu yeni okullar zamanla, Batı hayranı, halktan kopuk aydınlar yetiştiren kurumlar durumuna gelmiştir.

Mutlakiyet Dönemi: II. Abdülhamit'in tahta çıkışından sonra, Osmanlı-Rus Savaşı'nın kaybedilmesi sonucu Parlamento kapatılmış ve mutlakiyet dönemi başlamıştır. Bu dönemde eğitimde nicelik bakımından önemli gelişmeler kaydedilmiş, birçok sanat ve meslek okulu açılmıştır. Ancak baskı ve sansürün yoğun olarak yaşandığı bu dönemde, yeni düşünceler ve bilimsel gelişmeler engellenmeye çalışılmış ve okullarda niteliksel gelişme sağlanamamıştır. Programlara yeni konan hayata dönük dersler programlardan çıkarılmış, din ve ahlak derslerinin saatleri artırılmıştır.

Meşrutiyet Dönemi: 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı, eğitim alanında yeni fikir ve görüşlerin oluşması ve cumhuriyet dönemi eğitimcilerinin yetişmesi açısından önem taşımaktadır. Bu dönemde eğitim sisteminin millileştirilmesi, geleneksel ve modern okulların birleştirilmesi, ilköğretim kurumlarının ülke

çapında yaygınlaştırılarak zorunlu ve parasız olması gibi yeniliklerin yapılmasının yanı sıra Latin harflerinin kabulü için de birçok çalışma yapılmış, ancak bir sonuç elde edilememiştir.

Tüm olumsuz sosyal ve ekonomik koşullara rağmen, bu dönemde laik ilköğretim kurumu olan idadiler açılmış, öğretmen yetiştirme konusunda yenilikler yapılmış, ders programlarına sosyal ve politik içerikli ve hayata yönelik bazı dersler eklenmiştir.

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan ve Cumhuriyet'in kurulmasına kadar süregelen yenileşme hareketleri eğitim sistemini büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle ordu ve yönetim sistemindeki hızlı değişimler, eğitim sisteminin de değiştirilmesini zorunlu kılmıştır. Modernleşen ordu ve yönetimle ilgili kurumların insan gücü ihtiyacının karşılanması amacıyla birçok laik askeri ve sivil okul açılmıştır. Ancak yenilik hareketleri sırasında geleneksel okulların oldukları gibi bırakılması ve bu okulların varlıklarını sürdürmesi, eğitim sisteminde olduğu gibi toplumda da ikilik yaratmıştır. Osmanlı toplumunda, medreseli ve mektepli olmak üzere, birbiriyle çatışan iki aydın grubu oluşmuştur. Bunlardan yüzleri Batı'ya dönük olan laik okullarda ve Avrupa'da eğitim gören aydınlar, Batı'nın kültüründen ve dönemin eğitim anlayışından etkilenecek, Osmanlı Devleti'nde de benzer uygulamaların yapılması için çaba göstermişlerdir. İmparatorluğun ekonomik gücünü yitirmesi ve öğretmen bulma zorluğu ise yenilik hareketleriyle ortaya çıkan okulların ülke çapında yaygınlaşmasını engellemiş ve bu okullar elit yetiştiren kurumlar olarak kalmıştır. Bu süreçte, İslam dini ve kültürüne sıkı sıkıya bağlı olan, Batı'daki gelişmelere kapılarını kapatan ve giderek gerici güçlerin etkisi altında kalan geleneksel okullar cumhuriyet dönemine kadar süregelmiştir.

20. Yüzyılda Eğitim

20. yüzyılın başlarında, eğitimle ilgili önemli ilerlemeleri barındıran düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılın başında psikolojinin bir bilim olarak gelişmeye başlaması, eğitim alanında da bilimsel araştırmaya dayalı veri toplanabileceği anlayışının oluşmasına neden olmuştur. Eğitimciler tarafından deneysel yöntem kullanılarak yoğun araştırmalar yapılmaya başlanması, bu yüzyılın ayırt edici özelliklerindendir. Bu araştırmaların bulguları sayesinde, öğretim ve öğrenme kuramlarıyla ilgili olarak önemli adımlar atılmıştır.

1918 yılında Franklin Bobbitt tarafından yayımlanan "*Eğitim Programı*" adlı kitap, eğitimi bütün bilim dalları ve felsefeden ayrı bir şekilde, bağımsız bir uğraş alanı olarak ilk defa ele alması nedeniyle, bir dönüm noktası olmuştur. Ayrıca bu kitapta eğitim programı, tüm öğeleriyle birlikte ilk defa detaylı olarak

açıklanmaktadır. Bobbitt, kitabında eğitim programı hazırlama işinin çeşitli beceri ve işlemleri gerektiren bir uzmanlık alanı olduğunu belirtmiştir. 1930'lu yıllarda kurulan Ulusal Eğitim Komisyonları, eğitimde ortaya çıkan yeni düşünceleri ve özellikle eğitim programı kavramını betimlemede ortak ifadelerle ulaşılabilirlik konusunda çalışmalar yapmışlardır. Ancak aynı yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz, eldeki kaynakların acil yerlere harcanmasını zorunlu kılarak, eğitimle ilgili kuramsal çalışmaları önemli ölçüde yavaşlatmıştır; bu dönemde yüzyıl başında savunulan fikirlerin geliştirilmesi mümkün olmamışsa da, bu fikirlerin yerleşmesini sağlamıştır.

Amerika'da liberalleşmenin eğitim üzerindeki etkileri gelişirken ve birey için eğitim söylemi kabul görürken, 1920'lerden başlayarak Marx ve Lenin'in görüşlerine dayanan sosyalist eğitim modelleri; Rusya, Çin ve diğer Doğu bloku ülkelerinde geniş bir uygulama olanağı bulmuştur. Sosyalist eğitim modelleri, Marx'ın diyalektik materyalizm olarak adlandırılan felsefi görüşlerine ve diyalektik akıl yürütme yoluna dayanır. Sosyalist eğitimin merkezinde toplum vardır ve eğitim programları da toplumdaki ekonomik üretim ilişkilerine göre biçimlenir. Buradan hareketle insanı tüm yönleriyle geliştirme, bilimsel yöntemi kullanma, politik ve teknik konuları vurgulama, uygulama içinde öğrenme, toplumsal ilişkilerde barış, adalet ve eşitlik kavramlarını hâkim kılma gibi eğitimler eğitimde öne çıkarılır.

Sosyalist eğitim anlayışı, Batı bloku ülkelerinde ve bu arada Amerika'da da etkisini göstermiştir. 1930–1950 yılları arasında ilerlemeci felsefeye dayalı olarak gelişen yeniden kurmacılıkta, demokratik bir ortamda sosyalist görüşlerin uygulanmasını isteyen eğitimcilerin önemli katkıları olmuştur.

1930 ve 1940'lı yıllarda Amerika'da, eğitimle ilgili gelişmeleri özellikle üniversiteler üstlenmiştir. Üniversitelerde eğitim ve öğretimle ilgili olarak bölüm ve fakülteler ardı ardına açılmaya başlamış ve eğitimin kuramsal temelleriyle ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bobbitt'in kitabından sonra, eğitim dünyasını günümüze değin etkileyerek birçok araştırmayı başlatacak olan ikinci gelişmeyi, 1949 yılında Ralph Tyler tarafından yayımlanan *"Eğitim Programı ve Öğretimin Temel İlkeleri"* adlı kitap kaydetmiştir. Tyler bu kitabında eğitim programının tüm öğelerini ve öğretimi planlama aşamalarını ele alarak, bu konularla ilgili pek çok sorunun da cevabını ortaya koymuştur.

1950'li yıllar boyunca, deneysel psikoloji alanında kaydedilen gelişmeler ve bunların öğrenme kuramları üzerindeki etkisi, B. F. Skinner tarafından "Programlı Öğretim" in geliştirilmesine yol açmıştır. Programlı öğretim, bilgisayar destekli öğretimin temellerini oluşturması, öğrenci başarısını ortaya koymada belirli ölçütlerin, yani hedef ve davranışların belirlenmesini gerektirmesi, eğitimci-

lerin dikkatini ölçme ve değerlendirme konularına çekmesi ve bir program geliştirme modeli oluşturması bakımından önemlidir (Pratt, 1980).

Eğitim alanındaki bu gelişmelere karşın, 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin Sputnik adlı ilk uyduyu uzaya fırlatması, Amerika'nın teknolojik açıdan Sovyetler'in gerisinde kaldığı yorumlarına neden olmuştur. Bu olaydan da öğrencilere yeterli bilgi ve becerileri kazandıramayan okullar sorumlu tutulmuştur. Bunun ardından okul programlarının fen bilgisi, matematik, teknoloji ve yabancı dil konuları bakımından *zenginleştirilmesi ve eğitim sisteminin akademik olarak zor, disiplinli ve seçici olması gerektiği görüşü güçlenmiştir*. Aynı zamanda bu yıllar, ilerlemeci eğitim felsefesinin öğrencilerin temel becerilerini geliştirmede yetersiz kaldığı düşünülerek, esasici eğitim felsefesine dönüldüğü yıllardır.

1960 ve 1970 yılları arasında eğitimle ilgili olarak yapılan kuramsal çalışmalar doruk noktasına çıkmıştır. Dikkat çekici bir nokta, bu kuramları ortaya koyan tüm bilim adamlarının psikoloji kökenli olmalarıdır. Yapılan kuramsal çalışmaların yoğunluğuna paralel olarak, aynı yıllarda, eğitimin kuramsal bir bilim mi, yoksa uygulamalı bir bilim mi olduğu sorusu çok sık sorulmuştur.

1970–1980 yılları arasında kaydedilen gelişmelerin en dikkat çekenini, Benjamin Bloom'un "Tam Öğrenme Kuramı"dır. Bloom, *"İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme"* (1976) adlı kitabında uygun öğrenme koşulları sağlandığında herkesin öğrenebileceğini söylemesiyle, yerleşik düşüncelerin yıkılmasını sağlamıştır. Böylece ilk defa, öğrenmeyi etkileyen değişkenlerin sistematik olarak planlanmasıyla, öğrenci başarısının en üst noktalara kadar çıkabileceği ortaya çıkmıştır. 1970'li yılların sonuna gelindiğinde, eğitim, uygulamalı bir bilim dalı olarak varlığını kabul ettirmiştir.

Özetle, 20. yüzyıl eğitimin niceliksel olarak yaygınlaştırılması sorunundan, niteliğin artırılması sorununa dönüldüğü bir dönemdir. Eğitimin nasıl olacağı bir söylem olmaktan çıkmış, ilerlemeci görüşler bilimsel araştırma sonuçlarına dayalı olarak uygulamaya konulmuştur. Eğitimin bilim olarak geliştiği, eğitim programlarının bilimsel bir çerçevede geliştirildiği bu dönemde, eğitimin sadece okulları ilgilendiren bir süreç olmadığı anlaşılmıştır. İş ve endüstri dünyası ile askeri güçler başta olmak üzere, tüm meslek grupları ve kurumlar iş gücünün niteliğini artırmak amacıyla eğitim bölümleri kurmaya başlamıştır. Ayrıca birçok uluslararası kuruluş, dernek ve meslek örgütü, eğitimin genel hedefleri üzerinde anlaşma sağlanması, en yeni ve çağdaş uygulamaların yaygınlaştırılması ve eğitim olanağının bütün insanlar için bir hak olarak kabul edilmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır. Ülkelerin kamuoyu da eğitim sorunlarına giderek artan bir ilgiyle eğilerek, etkili bir öğretimin sağlanması konusunda yetkililer üzerinde baskı unsuru oluşturur hale gelmiştir. Ayrıca demokratik fi-

kirlerin yerleştiği toplumlarda öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin, meslek örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının da eğitimle ilgili kararlara katılma, etkilme, değiştirme ve söz hakkı bulunmaktadır.

Türkiye’de Eğitim

19. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu, Bal kan savaşlarından ve 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı’ndan tüm gücünü yitirerek çıkmıştır. Savaş sonrasında imparatorluk büyük toprak kaybına uğramış, işgal kuvvetleri İstanbul’a girmiş, devlet ve millet madden ve manen çökmüştü. Ülkedeki tüm bu olumsuz koşullara rağmen, Mustafa Kemal önderliğinde 1919 yılında başlatılan Kurtuluş Savaşı kazanılmış, 1923 yılında yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu’ndan oldukça kötü bir miras devralmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, Türk toplumuna yabancı denetimi altında bir devlet, çeşitli ulusçuluk akımları sonucu parçalanmış bir siyasal birlik, son derece az gelişmiş bir sanayi ve yüklü dış borçlar bırakmıştı (Kongar, 1976). Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ülkedeki eğitim kurumları da sayısal olarak oldukça yetersizdi. Halkın yaklaşık %90’ı okuma yazma bilmemekteydi. Reform döneminde açılan modern okulların yanı sıra, dine dayalı geleneksel okullar da varlıklarını sürdürmekteydi. 1924 yılında ülkede 479 medrese ve 18.000 medrese öğrencisi bulunuyordu (Başgöz ve Wilson, 1968).

Türkiye’nin içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtulması, toplumun hızlı kalkınması ve modernleşmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için de toplumun ekonomik, politik ve sosyal yapısında köklü değişiklikler yapması zorunlu hale gelmişti. Cumhuriyetin kurucuları ve yöneticileri kalkınma ve modernleşme hareketlerinin değişen ekonomik, politik ve sosyal yapıya uygun insan gücünün yetiştirilmesiyle başarıya ulaşacağına inanmaktaydılar. Bu nedenle cumhuriyetin kurulmasından itibaren eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması ve modernleştirilmesi, devletin önemle üzerinde durduğu bir konu olmuştur.

Cumhuriyet döneminde eğitim kurumlarında gerçekleştirilen ilk önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu’yla, dine dayalı eğitim veren geleneksel eğitim kurumları ile laik eğitim kurumlarının birleştirilerek tüm eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmesidir. Böylece eğitim ile din kurumları birbirinden ayrılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın sorumluluğunda laik bir eğitim sistemi kurulmuştur.

Türk eğitim sistemini etkileyen ikinci önemli adım ise 1928 yılında Latin alfabesinin kabulüdür. Alfabe değişikliğinin çok hızlı uygulanmak istenmesi, cumhuriyetin ilk yaygın eğitim kampanyasının açılmasına neden olmuştur. 1929 yılında, tüm yurttaki Millet mektepleri açılarak 15–45 yaş arasındaki tüm

yurttaşlara bu okullara gitme zorunluluğu getirilmiştir. 1928–42 yılları arasında bu okullarda yaklaşık 1,2 milyon kişi okuma yazma öğrenmiştir (Başgöz ve Wilson, 1968).

20. yüzyıla çok olumsuz koşullar altında başlayan Türkiye, yüzyıl boyunca önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra öncelik ilköğretimin yaygınlaştırılmasına verilmiş, özellikle kırsal alanda 5 yıllık zorunlu eğitim kademesi olan ilkokulların yaygınlaştırılması için büyük çaba harcanmıştır. Bu hedefe ancak yüzyılın sonunda ulaşılabilmiş ve zorunlu eğitim 8 yıla çıkartılmıştır. Ülkemizde halen, okul öncesi eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretimin yaygınlaştırılmasında ciddi sorunlar olmakla birlikte, eğitim bilimlerinin gelişmesi ve öğretmen yetiştirme konularında çok önemli adımlar atılmıştır.

1950–60'lı yıllarda Amerika'ya eğitim alanında uzman olmak üzere gönderilen kişiler, Türkiye'de yeni eğitim programlarının hazırlanmasına ve eğitim biliminin gelişmesine önemli katkıda bulunmuşlardır. 1964 yılında Ankara Üniversitesi'nde açılan ilk eğitim bilimleri fakültesini Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bölümü takip etmiştir. Bu iki üniversite yüksek lisans ve doktora programlarıyla eğitim bilimcisi yetiştirmeye başlamıştır. Burada yetişen bilim adamları, 1981 yılında Yüksek Öğretim Kurulu'nun kurulmasından sonra açılan ve hızla çoğalan eğitim fakültelerinin temelini oluşturmuştur. Günümüzde eğitim bilimleri alanında çok sayıda araştırmalar yapılmakta ve Batı'daki gelişmeler yakından takip edilmektedir. Ayrıca, ülkemizde eğitimin niteliği tüm okullarda aynı olmamakla birlikte, günümüz gelişmiş toplumlarından geri olmayan eğitim kurumlarımız da bulunmaktadır.

21. YÜZYILDA EĞİTİM BİLİMİNDE YÖNELİMLER

20. yüzyılın başından itibaren hızla gelişen teknoloji, 1980'li yıllarda geliştirilen kişisel bilgisayarlar, 90'lı yıllarda yaygınlaşan internet ve diğer bilişim teknolojileri 'Bilgi Çağı' olarak adlandırılan yeni bir dönemi başlatmıştır. İnsanlık 21. yüzyıla Bilgi Çağının olanakları ve sorunlarıyla girmiştir.

Bilgi toplumu, önemli ekonomik, politik ve kültürel etkinliklerde bilginin kullanıldığı, yayıldığı, dağıtıldığı ve yaratıldığı toplumlara verilen genel isimdir (http://en.wikipedia.org/wiki/Information_society). Bu toplumlarda ekonomi bilgiye dayalıdır. Günümüzde bir toplumun gelişmişlik düzeyi, bilgi toplumu olmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, 'yeni ve özgün bilgi üreten' ülkeler kalkınmaktadır. Bu gelişme eğitimin önemini de her geçen gün artırmaktadır. Ancak başarılı olmak için eğitim sistemini bilgi toplumunun ihtiyaçlarına uygun olarak değiştirmek gerekir.

Bilgi Çağında, bilgi çok hızlı üretilip çok hızlı tüketildiği için, yaşam boyu öğrenme önem kazanmıştır. Bu nedenle bireylerin her şeyden önce kendi kendilerine öğrenme becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bilginin hızla değişmesi, hayatımıza neredeyse her gün yeni bir teknolojik aracın girmesi problem çözme becerisini gerektirmektedir. Bir yandan uzmanlaşma önem kazanırken, problemlerin çözülmesinde de işbirliğinin gerekmesi, işbirliği yapma becerisini ön plana çıkarmaktadır. Küreselleşme ise bireylerin çok kültürlü yaşama uyum sağlayabilmelerini gerektirmektedir. Özetle bilgi toplumlarında, öğrenen, problem çözebilen, işbirliği yapan ve çok kültürlü bireylere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilgi Çağı öğrenci davranışlarını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Bilgisayar ve özellikle internet, günümüz çocuğunun ufku genişletmiş, görsel ve zengin materyallerle öğrenme becerilerini geliştirmiştir. Bilgiye kolay erişim, ihtiyaçları doğrultusunda öğrenme isteğini artırmış, etkileşimli öğrenme alışkanlığını geliştirmiştir. Bu özelliklere sahip öğrenciler geleneksel öğretim ortamlarında sıkılmakta ve başarılı olamamaktadır.

Yeni yüzyılda eğitim programlarının toplumun ve bireyin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlenmesi ve öğretmenin geleneksel öğretme rolünün değişmesi gerekmektedir. Bu yönde eğitim bilimcilerinin 20. yüzyılda yaptıkları birçok araştırma olmakla birlikte, tüm ülkelerde öğretmenler geleneksel rollerinden vazgeçmede sorun yaşamaktadır. Öğretmenlerin yukarıdaki davranışları gösterebilmesi için her şeyden önce, bilginin kendi tekelinde olmadığına, öğrencinin kendi kendine öğrenebileceğine, önemli olanın çocuğun belli bilgileri ezberlemek yerine öğrenmeyi öğrenmesi olduğuna, düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişmesinin ve işbirliği yapabilmelerinin önemli olduğuna inanması gerekir.

Ülkemizde 2006 yılında, ilköğretim programında yapılan değişiklik, bilgi toplumuna ve çağına uygun birey yetiştirmeye yönelik atılmış çok büyük bir adımdır. Ancak bu programın verimli bir biçimde uygulanabilmesi için, öğretmen davranışlarının ve inançlarının da değişmesi gerekmektedir.

Eğitim Biliminde Yönelimler

Bilgi toplumunda zaman içinde ne keşfedileceğini ve toplumların ne yöne gideceğini tahmin etmek oldukça güçtür. 1960'lı yıllarda 21. yüzyılın uzay çağı olacağı tahmin edilirken, bilişim teknolojisinde atılan dev adımlarla, çok kısa zamanda bilgi toplumuna dönüldü. Bunun gibi hiç akla gelmeyen bir buluşla toplumların bambaşka bir görünüm alma ihtimali her zaman mümkün görünmektedir. İşte bu nedenle değişime uyum gösteren insan gücü yetiştirmek

çok önemlidir. Ancak, bugünkü çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, 21. yüzyılda aşağıdaki gelişmelerin olacağı öngörülebilir:

1. Yüzyıllar boyunca insanlar nasıl öğrendiğimizi merak etmiş ve öğrenmeyi açıklamaya çalışmıştır. Bu konuda 20. yüzyılda önemli adımlar atılmakla birlikte, öğrenmenin fiziolojisi henüz tam olarak çözülmemiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda, tıp teknolojisinin daha fazla geliştiği ve genler hakkında daha fazla bilgi edinildiği zaman bu sorunun da tam anlamıyla açıklığa kavuşması beklenebilir. Ayrıca insan beyninin yapısının çözümlenmesiyle birlikte, öğrenme güçlüklerinin nedenleri belirlenerek tedavisi mümkün olabilecektir.

2. Küresel ekonomiden sonra, internet yoluyla uzaktan eğitim giderek daha etkili hale gelecek ve eğitimde de küreselleşme sağlanacaktır. Bu amaçla akreditasyon çalışmaları hızlanacaktır.

3. Örgün eğitimde niteliğin geliştirilmesine yönelik çalışmalar artacak, öğrencilerin bireysel özelliklerine uygun yöntemler üzerinde çalışılacaktır.

4. Bilgi teknolojilerinin eğitimde daha etkili ve verimli kullanılması için yapılan çalışmalara devam edilecektir.

5. Uzmanlaşma ihtiyacı artacak ve bu bağlamda meslekler çeşitlenecektir. Bir yandan yeni teknolojiler üretecek beyin gücü yetiştirmek için uzun bir eğitim sürecine ihtiyaç duyulurken, üretimde teknolojiyi kullanabilecek insan gücü yetiştirmek amacıyla kısa süreli sertifikasyon programları önem kazanacaktır.

Eğitimde beklenen bu gelişmelerin yanı sıra, 21. yüzyılda bilim adamları, teknolojinin kendilerine sağladığı olanakları kullanarak; teknolojinin yarattığı küresel ısınma, kuraklık, kıtlık gibi çevre; toplumsal ilişkilerin zayıflaması sonucu bireyin yalnızlaşması, rekabetin yarattığı stresi azaltma gibi psikolojik; dünyadaki kıt kaynakların paylaşımında karşılaşılan ekonomik ve toplumsal sorunları çözmeye çalışacaktır.

ÖZET

2500 yıllık insanlık tarihinin başlangıcından itibaren insanoğlu eğitimle ilgilenmiş ve bugüne değin birçok tecrübeden geçerek kayda değer bir birikim sağlamıştır. Ancak öğretmen ve eğitimcilerin çok azı eğitimle ilgili konuların tarihi perspektifine sahiptir. Ayrıca bugün geçerli olan bir eğitim akımının, kuramın, yaklaşım veya yöntemin nasıl bir gelişim gösterdiği yeterince önemsenmez. Bu durum eğitimle ilgili olarak geleceğe veya bugüne dönük alınacak tüm kararların, eksik bir bakış açısıyla ele alınmasına yol açmaktadır. Bu nedenlerle tüm eğitimcilerin, eğitimin tarihi temelleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Antikçağda, yazının bulunmasından önceki dönemde, insanların eğitim ihtiyacı bütünüyle hayatta kalma mücadelesiyle bağlantılıydı. Bu dönemde çocuklar yakınlarından, yaşamak ve kendilerini korumak için gerekenleri öğrenmekteydiler. Bu eğitim tamamen informal yollarla gerçekleşmekte ve belli bir plana dayanmamaktaydı. Yazının bulunması ve insanların yerleşik düzene geçmesiyle birlikte eğitimi, toplumlarda oluşan farklı sınıfların ihtiyaçları yönlendirmiştir. Bu sınıflar arasından aristokrat, din adamı ve savaşıclardan oluşan üst sınıfların çocuklarının eğitimi, zamanla formal bir nitelik kazanmış ve ilkokullar açılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde, Yunan ve Romalı filozofların eğitimle ilgili olarak önemli görüşler dile getirdikleri göze çarpmaktadır.

Ortaçağ kültürüne, o dönemin en etkin kurumu olan kiliseler ve dolayısıyla din adamları damgasını vurmuştur. Bu nedenle hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, eğitim üzerinde de en çok dini motifler hâkimdir. Bu dönemde Hristiyanlık öğretisine göre dindar bireyler yetiştirmek eğitimin temel amacı haline gelerek, eğitimle ilgili konuların merkezine Tanrı konulmuştur. Ortaçağ Avrupası'nın eğitim tarihine en büyük katkısı ise, eğitimin merkezine Tanrı'yı alarak, tüm insanları onun önünde eşit birer kul sayması nedeniyle eğitimi kitleselleştirmesidir. Bu çağda Osmanlı İmparatorluğu'nda da eğitim dinin etkisi altında kalarak, sıbyan mektepleri ile medreselerde sürdürülmekteydi. Dini kurumlar tarafından denetlenen bu okulların masrafları bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Bu okulların yanı sıra, yönetici yetiştirmek amacıyla kurulan Enderun mektepleri de bulunmaktaydı.

Ortaçağdan 19. yüzyıla kadar süregelen endüstrileşme öncesi dönem, tüm Avrupa ve dünyanın siyasi, toplumsal ve ekonomik açıdan çalkantılar geçirdiği yüzyılları içermektedir. Bu yıllarda ardı ardına birbirine taban tabana zıt eğitim hareketleri ortaya çıkmış ve çoğu zaman bu hareketler yan yana var olmuşlardır. Endüstrileşmeyle birlikte eğitimde köklü ve kalıcı değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemin en büyük özelliği, eğitimin daha topluma dönük amaçları benimsemeye başlamasıdır. Ayrıca kitle eğitimi, eğitimin çalışma hayatının ihtiyaçlarına göre yeniden yapılanması, ulus devlet olgusu ve liberal ekonomi kavramı da bu dönemin ürünleridir. 16–18. yüzyıllar arasında Avrupa ülkelerinde meydana gelen ekonomik ve politik değişim, Osmanlı İmparatorluğu'na da etkilemiş ve 18. yüzyılda ordudan başlanarak yenileşme hareketlerine gidilmiştir. Bu dönemde geleneksel okulların yanında, asker yetiştirmeye yönelik modern okullar da açılmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte bürokrat yetiştirmek amacıyla birçok sivil okul açılmış, eğitim sisteminde orta düzeyde eğitim veren kurumların eksikliğini gidermek için idadiler ve sultaniler açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki geleneksel okulların

kapatılarak eğitim kurumlarının laikleşmesi cumhuriyetin kurulmasından sonra gerçekleşmiştir.

Günümüzde ise, eğitim bir avuç filozof ya da uzmanın tekelinden çıkarak sınırlarını oldukça genişletmiştir. Böylelikle eğitimin sadece okulları ilgilendiren bir süreç olmadığı anlaşılmıştır. İş ve endüstri dünyası ile askeri güçler başta olmak üzere, tüm meslek gruplarının ve kurumların ayrı bir eğitim bölümü bulunmaktadır. Ayrıca birçok uluslararası kuruluş, dernek ve meslek örgütü, eğitimin genel hedefleri üzerinde anlaşma sağlanması, en yeni ve çağdaş uygulamaların yaygınlaştırılması ve eğitim olanağının bütün insanlar için bir hak olarak kabul edilmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca demokratik fikirlerin yerleştiği toplumlarda öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin, meslek örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının da eğitimle ilgili olarak kararlara katılma, etkileme, değiştirme ve söz söyleme hakkı bulunmaktadır.

IV. BÖLÜM

Eğitim Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri

BİLİMİN İŞLEVLERİ

BİLİMSEL YÖNTEM VE AŞAMALARI

NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA

EĞİTİMDE KULLANILAN BELLİ BAŞLI

ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Tarama Yöntemi

Gözlem Yöntemi

DeneySEL Yöntem

Tarihi Yöntem

ÖZET

İnsanlar var olduklarından itibaren doğada ve toplumsal yaşam içinde meydana gelen birçok olayın nedenini anlamaya çalışmıştır. Hatta çok tanrılı dinlerde açıklayamadıkları deprem, sel gibi doğal olaylar karşısında korku duyarak, havayı, suyu, toprağı tanrı olarak kabul etmiş ve onlara tapmışlardır.

Toplumların tarihsel gelişimi boyunca doğal olay ve varlıkları merak eden kişiler doğal ve toplumsal olayları gözlemleyerek birçok olayın nedenleri açıklayabilmişlerdir. Örneğin MÖ V. yüzyılda Yunanlı düşünür Thales ve Pisagor tarafından geliştirilen matematikle ilgili teoremler, günümüzde hâlâ kendi isimleriyle kullanılmaktadır. Tarih boyunca yetişen ve bilime katkılarıyla anılan çok sayıda düşünür bulunmaktadır. Ancak, bilimin gelişmesinde en önemli adım 17. ve 18. yüzyılda yaşanan "Aydınlanma" döneminde başlamıştır. Bu akım Tanrı'nın ellerinde olmaktan ziyade, insanın aklını kullanarak kendisini geliştirebileceğini savunmuştur. Bu dönemin düşünürlerinden Locke ve Hume, felsefenin temel sorunlarını bilginin ne olduğu ve nasıl üretildiğine yönelterek, *görürcülük (empiricism)* ve gerçekçiliğin ilkelerini formüle etmişlerdir. Galile ve Newton ise pozitivist yaklaşımın temelini oluşturan çağdaş bilimsel düşünceye ilk biçimini vermiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Böylece felsefenin altında toplanan bilimler yavaş yavaş ayrı bilim dalları olarak gelişmeye başlamıştır. Önce fen bilimleri fizik, kimya vb; sonra sosyal bilimler sosyoloji, psikoloji gibi ayrı bilim dallarına ayrılmışlardır.

THALES (MÖ 624–546)

Yunanlı gökbilimci, filozof, matematikçi ve siyaset adamıdır. Thales, Herodot'a göre kendisinde pek çok özellik toplamış birisidir. Devlet adamı, mühendis ve şehir planlamacıdır. Yaşadığı yıllarda Mısır'da bulunmuş ve suyun her şeyin kaynağı olduğunu onlardan öğrenmiştir. İlk Yunan geometricisidir. Piramitlerin yüksekliğini, gölgelerini ölçerek hesaplamıştır. Gemilerin kıydan ne kadar uzakta olduklarını ölçebilmek için geometrik yöntemler geliştirmiştir. Ona göre karalar, her şeyin

kaynağı olan suyun üstünde yüzmektedir. Küçükayı takımyıldızını keşfetmiştir. Ayrıca depremin nedenleri hakkında geliştirilen ilk teori de Thales'e aittir. Thales'e göre, geminin, dalgalar üzerinde hareket edişine benzer bir biçimde, karalar da su üstünde yüzer ve bu nedenle depremler oluşur.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Antik_%C3%87a%C4%9F_felsefesi

Bilim, bilgiler nesilden nesile aktararak, diğer bir deyişle eğitim yoluyla gelişmiştir. Bu nedenle önemli düşünürler tarih boyunca eğitimin, ne, ne için ve nasıl olduğu konusunda da görüş bildirmişlerdir. Fakat, eğitimin bir bilim olarak kabul edilmesi ancak 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir.

Bir çalışma alanının bilim olarak nitelendirilebilmesi için, öncelikle bilimsel yöntem kullanılarak bilgi üretilmesi gerekir. Eğitimin en son gelişen bilim alanlarından biri olmasının temel nedeni de, eğitim sürecinde doğrudan gözlenemeyen zihinsel süreçlerin önemli rol oynaması ve bu süreçlerle ilgili olarak nesnel bilgi toplamada karşılaşılan sorunlardı. Ancak insan ve hayvan davranışlarını inceleyen psikoloji alanında 20. yüzyılın başlarında geliştirilen bilimsel araştırma yöntemleri, zaman içinde eğitimle ilgili sorunların çözümü için de kullanılmış ve eğitimin bilim olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Bu bölümde önce bilimin işlevleri üzerinde durulmuş, sonra bilimsel yöntem ile eğitimde kullanılan bilimsel araştırma yöntemlerine yer verilmiştir.

BİLİMİN İŞLEVLERİ

Bilim ürün olarak, gözlem yoluyla elde edilmiş sistemli ve organize olmuş *bilgiler bütünüdür*. Bu bilgiler, nesne ve olayların objektif olarak gözlenmesi, ölçülmesi ve kontrollü deneyler yoluyla elde edilir. Elde edilen bilgiler ve bu bilgiler arasındaki ilişkiler, ilke ve genellemelerin ortaya konulmasıyla sistemli bir hale gelir. Belli bir olayla ilişkili ilkeler ise kuramları oluşturur.

Bilimin olayları ve nesneleri **betimleme**, aralarındaki ilişkileri **yordama** ve **anlama (açıklama)** olmak üzere üç temel işlevi vardır (Shaughnessy ve Zechmeister, 1997).

Betimleme, olayları ve ilişkileri tanımlama, sınıflama ve kategorize etmeyi içerir. Bu çaba, var olan durumun, olayın, problemin tanımlanmasını sağlar. Örneğin, "Öğrencilerin matematik dersine ilişkin öz yeterlilikleri nasıldır?", "Öğretmenlerin en çok kullandıkları yöntem nedir?", "Ülkemizdeki okul sayısı ve okul başına düşen öğretmen sayısı nedir?", "Öğrencilerin ÖSS başarıları nasıldır?" gibi sorular betimlemeye yönelik araştırma konularıdır.

Bilimsel araştırmanın diğer bir işlevi ise belli koşullarda meydana gelen olayların sonucunu **yordamadır**. Yordama araştırmaları ilişkiseldir. Diğer bir deyişle, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkiye bakılır. İlişki yüksekse, bir değişkenin varlığında diğer değişkenin de olabileceği tahmin edilir. Örneğin, eğitim alanında yapılan araştırmalar öğrencilerin önbilgileri ile başarıları arasında yüksek ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durumda önbilgisi tam bir öğrencinin konuyla ilgili derste başarılı olacağı ya da başarılı bir öğrencinin önbilgilerinin iyi olduğu tahmin edilebilir.

Bilimin **anlama** işlevi ise, belli bir olayın nedenini açıklamaktır. Anlama ya da açıklama bilimin varmak istediği son noktadır. Bilimler bu işlevleriyle doğal ve toplumsal olay ve durumların nedenlerini ortaya çıkarırlar ve genellemeler üretirler. Bu genellemelerin birbirleriyle ilişkileri sistemleştirilerek, açıklamalar daha anlamlı bir duruma getirilir.

Betimleme ve yordama çalışmaları anlamının ön koşuludur. Diğer bir deyişle, bir durumu anlamak için önce betimlemek, değişkenler arasındaki ilişkiyi bulmak ve son olarak da bu ilişkinin nedenini açıklamak gerekir. Örneğin, fizikte 'ısıtılan cisimler genişler' diye bir ilke vardır. Bu gözlemler sonucu elde edilmiş, betimlemeye dayalı bir bilgidir. Daha sonra yapılan araştırmalar, cisimlerin ısıtılınca cismi oluşturan moleküller arası mesafenin büyüdüğünü, bunun da genişlemeye neden olduğunu göstermiştir. Bu araştırmalar da bilimin anlama işlevinin bir sonucudur. Bunun yanında, genişleme değişik durumlarda incelenmiş ve ısıyla birlikte basıncın da genişlemeyi etkilediği bulunmuştur. Böylece genişlemeyle ilgili bilgilerimiz genişlemiş ve daha sistemli hale gelmiştir. Bu tür çalışmalar eğitim bilimi için de geçerlidir. Örneğin, öğrencilerin başarıları arasında farklılık olduğunu betimsel araştırmalar göstermektedir. Eski araştırmalarda bu farklılığın nedeni zekayla açıklanmıştır. Ancak daha sonra yapılan araştırmalar önbilgilerin, motivasyonun, öğrencinin ilgisinin vb. değişkenlerin de başarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir.

Bilimler, anlama işleviyle keşfettikleri genelleme ve ilkeleri sistemleştirerek kuramlar oluştururlar. Kuramlar, bilimsel çalışmalardan elde edilen genellemeler, sistemli bir yaklaşımla bütünleştirilerek uygulamalara yol gösterir.

BİLİMSEL YÖNTEM VE AŞAMALARI

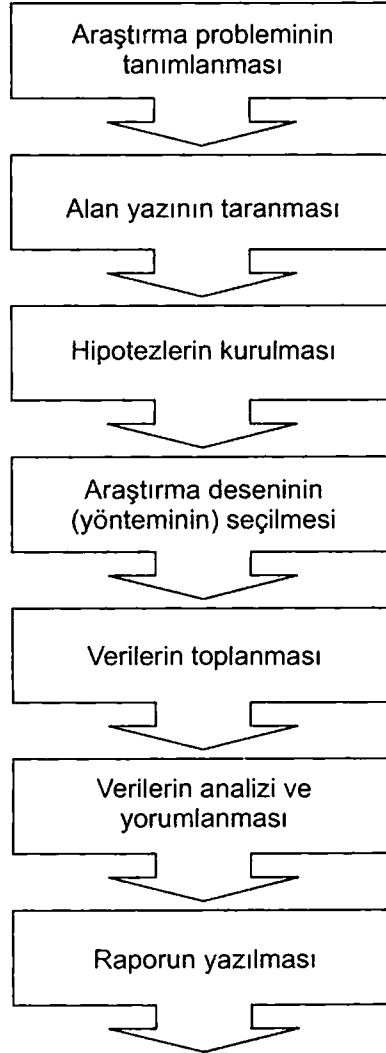
Eğitim bilimi, kişilerin davranışlarının planlı olarak değiştirilmesi ve geliştirilmesi yasa ve ilkelerini bulmaya, bu amaçla teknikler geliştirmeye çalışan uygulamalı bir bilim dalıdır (Fidan ve Erden,1986). Eğitim bilimi de diğer bilim alanlarında olduğu gibi, bilimsel bilgi üretmek amacıyla, **bilimsel yöntem** kullanır.

Bilimsel yöntem, kontrollü gözlem ve gözlem sonuçlarına dayanan mantıklı düşünme yolları kullanarak olayları açıklamaya yönelik hipotezler kurma ve bunları doğrulama sürecidir. Bu süreçte bilim adamlarınca ortak olarak kabul edilen ve Şekil 4.1'de gösterilen belli aşamalardan geçilir. Aşağıda bu aşamalar kısaca açıklanmaktadır.

Araştırma Probleminin Tanımlanması: Bütün araştırmalar bir araştırma problemiyle başlar. Problem çoğunlukla araştırmacının gözlemlerine dayalı olarak, merak güdüsüyle ortaya çıkar. Bir problem, çalışma alanındaki eksik

olan bir bilginin tamamlanması ya da uygulamada çıkan bir sorunun çözülmesi amacıyla tanımlanabilir.

Eğitim biliminin temel amacı, öğretimin niteliğini artırarak, öğrenenlerin eğitim hedeflerine ulaşmasını sağlamaktır. Öğretimin niteliğini artırmak için sürekli araştırma geliştirme çalışmaları yapmak gerekir. Öğrenme ve öğretme sürecini etkileyen çok sayıda değişken olması eğitim araştırmalarının çok yönlü ve çeşitli olmasına neden olmaktadır. Eğitim araştırmalarını, öğrenci özellikle-

Şekil 4.1. Bilimsel Yöntemin Aşamaları (Kaynak: A. Giddens, *Introduction to Sociology*, 1996. s. 22).

rinin betimlenmesi ve başarıyla ilişkilerinin açıklanması; öğretim yöntem, teknik ve araçlarının geliştirilmesi; okul yönetimi; eğitim politikalarının genişletilmesi başlıkları altında ele almak mümkündür. Tablo 4.1'de eğitim biliminin belli başlı çalışma alanları özetlenmektedir.

Eğitim araştırmalarının konusu çok çeşitli olmakla birlikte, bilimsel yöntemle bilgi üretilirken, sorunların çok iyi tanımlanıp sınırlanması gerekir. Bazen merak edilen konu ya da sorun çok geniş kapsamlı olabilir. Örneğin, 'Öğrencilerin başarısını etkileyen etmenler nelerdir?' sorusu çok kapsamlıdır. Öğrencinin başarısını etkileyen çok sayıda etmen vardır. Tümünü ortaya çıkarmak bir araştırma yapmak mümkün değildir. Bu nedenle problemi sınırlamak, gözlenebilir ve test edilebilir hale getirmek gerekir.

Alan Yazının Taranması: Belli bir bilim dalı, o dala ilgilenen çeşitli bilim adamları tarafından üretilen bilgilerin birikmesi. var olan çalışmaların sonuçlarından yararlanılarak bir üst düzeydeki sorulara yanıt aranmasıyla gelişir. Bu nedenle, araştırma konusu seçildikten sonra, alan yazında seçilen konuyla ilgili olarak ne tür araştırmalar yapıldığının incelenmesi ve var olan bilgilere dayalı olarak bilinmeyenlerin araştırılması gerekir. Alan yazının taranması araştırmacının problemi daha doğru biçimde tanımlamasını ve bir sonraki aşama olan hipotezlerin bilimsel verilere dayalı olarak kurulmasını sağlar. Alan yazın taranmadan yapılan araştırmalar ise bilinenin bulunmasıyla sonuçlanabileceği gibi, elde edilen bilgilerin yorumlanmasını da güçleştirir.

Hipotezlerin Kurulması: Bu aşamada, ilk gözlemlerden, olayların incelenmesinden, alan yazındaki bilgilerden yararlanılarak araştırma problemiyle ilgili değişkenler arasındaki olası ilişkiler tahmin edilir. Bunlara araştırmacının hipotezleri denir. Araştırmacının temel amacı, bu hipotezlerin doğruluğunu test etmektir. Kuşkusuz bir araştırma sonucunda her zaman kurulan denenceler doğrulanmayabilir. Hipotezlerin doğrulanmaması yapılan araştırmanın değerini azaltmaz. Ancak kurulan her hipotezin dayandığı nokta, kuramsal bir çerçeve ve sağlam gözlemler olması gerekir. Araştırmacı kurduğu hipotezin gerekçesini açıklayamazsa, araştırma değerini yitirir. Örneğin, öğrencilerin başarısıyla beslenmeleri arasındaki ilişkiyi merak eden bir araştırmacı, "Protein yüklü yiyeceklerle beslenen çocuklar, karbonhidrat yüklü yiyeceklerle beslenen çocuklara göre öğrendikleri bilgileri daha kolay hatırlar" biçiminde bir hipotez kurabilir. Çünkü alan yazında beslenme biçimiyle beyin faaliyetleri arasında ilişki olduğunu gösteren bazı araştırmalar bulunmaktadır. Ancak bir araştırmacı, öğrencilerin yaşadıkları yerle başarıları arasında bir ilişki ararken, 'Beyaz renkli evde yaşayan öğrenciler, diğer renkteki evlerde yaşayanlara göre öğrendikleri bilgileri daha kolay hatırlar' gibi bir hipotez kuramaz. Çünkü evin dış boyasının çocuğu etkileme olasılığı çok düşüktür. Ayrıca araştırma sonucunda hipotez doğrulansa bile, bunu açıklayacak bir bilgiye de sahip değiliz.

Araştırma Deseninin (Yönteminin) Seçilmesi: Bilimsel araştırma yapılırken, hipotezler kurulduktan sonra, verilerin toplanmasında izlenecek yolun belirlenmesi gerekir. Araştırmacılar verilerin güvenilir bir biçimde toplanması

1. Öğrenci özellikleri: Akademik başarıyı etkileyen en önemli etmenlerden biri öğrencilerin özellikleridir. Eğitim bilimcileri öğrencilerin, yetenek, ön bilgi, öğrenme stili, öğrenme stratejisi, düşünme becerisi, tutumu, ilgisi vb özelliklerinin ayrı ayrı ya da birlikte öğrenmeyi nasıl etkilediği konusunda araştırmalar yaparlar. Öğrencilerin kişisel özelliklerinin yanı sıra etkileşim içinde bulunduğu toplumsal çevre ve ailesi de önemlidir. Bu nedenle, çocuğun nasıl bir çevrede yetiştirilmesi gerektiğine ilişkin araştırmalar da yapılmaktadır.

2. Öğretim yöntem ve araçlarının geliştirilmesi: Öğrenme, yaşantılar yoluyla gerçekleşir. Öğretmenler öğrenciler için yaşantılar düzenlerken öğretim yöntem ve araçlarından yararlanırlar. Düz anlatım, küçük grup çalışmaları, tartışma, soru cevap gibi öğretim sürecinde kullanılan birçok öğretim yöntemi vardır. Eğitimciler bir yandan yeni yöntemler geliştirmeye çalışırken, diğer yandan bu yöntemlerin başarıya etkisini, hangi durumlarda başarıyı artırdığını, diğer yöntemlerden farkını araştırmaktadırlar.

3. Öğretmen yetiştirme ve etkili öğretmen özellikleri: Eğitimin diğer bir araştırma konusu da öğretmendir. Etkili öğretmen davranışlarının betimlenmesi ve öğretmen yetiştirme yollarının denenmesi, bu tür araştırmalara girer.

4. Eğitim yönetimi: Eğitimin diğer bir önemli inceleme alanı da okul yöneticilerinin davranışlarıdır. Etkili yönetici davranışlarının betimlenmesi, okul yönetim modellerinin denenmesi vb bu tür araştırmalara girer.

5. Eğitim politikalarının geliştirilmesi: Bir ülkede yetiştirilen insan gücünün, ülkenin ihtiyaçlarına uygun olması gerekir. Buna bağlı olarak, ülke düzeyinde eğitim kapasitesinin, öğrenci akışının, okul ve öğretmen ihtiyaçlarının saptanması ve buna dayalı planlamaların yapılabilmesi için hâlihazır eğitim durumunun sürekli incelenmesine ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu amaçla yapılan araştırmalar ülkenin eğitim politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunur.

Tablo 4.1 Eğitim Biliminin İnceleme Konuları.

için bazı yöntemler geliştirmiştir. Bunların başlıcaları tarama, gözlem, deneysel ve tarihi yöntemdir. Araştırmacı bunlar arasından en uygun olanını seçmek durumundadır. Yöntemler hakkında detaylı bilgi, Eğitimde Kullanılan Belli Başlı Araştırma Yöntemleri başlığı altında verilmektedir.

Verilerin Toplanması: Bu aşamada, hipotezlere ve yönetime en uygun veri toplama teknikleri belirlenir. Eğitimde veriler anket, psikolojik testler ve başarı testleri gibi bir dizi sorudan oluşan araçlarla ya da belli bir ortamın videoya kaydedilmesi ve gözlem formlarıyla toplanır. Verinin türü hipotezlere uygun olarak belirlenir.

Verilerin Analizi ve Sonuçların Yorumlanması: Veri toplama araçlarıyla toplanan bilgilerin anlamlı hale getirilerek yorumlanabilmesi için çeşitli istatistiksel yöntemlerle analiz edilmesi gerekir. En basit istatistikler, ölçeklerden elde edilen puanların yüzdeleri, frekans dağılımları ve ortalamalarıdır. Hipotezler ve ölçme aracından elde edilen verilerin türüne göre, daha karmaşık istatistiksel yöntemler de kullanılabilir. Günümüzde eğitim araştırmalarında kullanılabilecek birçok istatistiksel yöntem geliştirilmiştir. Hazır istatistik paket programlarıyla çok kısa zamanda verilerin analizi mümkündür.

Araştırma Sonuçlarının Rapor Edilmesi: Araştırmanın son aşaması, araştırma sürecinde yapılan tüm çalışmaların rapor haline getirilmesidir. Bilimsel bir raporun yukarıda sıralanan araştırma aşamalarının tümünü içermesi gerekir. Yapılan bir araştırma rapor haline getirilip yayımlanmazsa, sadece araştırmacının merakını gidermiş olur. Bilime katkıda bulunabilmesi için mutlaka yayımlanması gerekir.

NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA

Bilimin yüceldiği 18–19. yüzyıllarda, bilimsel araştırmaların mümkün olduğunca nesnel olmasına çalışılmış, gözlenen ve gözlemlerin sayısallaştırılabildiği araştırmalar değer kazanmıştır. Bilim adamları, sürekli olarak araştırmaların öznellikten uzaklaşması, öznellikten kaynaklanan hata paylarının belirlenmesi, verilerin sayısallaştırılması ve istatistiksel yöntemlerle doğrulanması çabası içine girmişlerdir. Bu yaklaşım önce fen bilimlerinde kabul görmüş, daha sonra sosyal bilimciler de olgu ve olayları benzer biçimde açıklama yolları aramışlardır. Bu tip araştırmalar günümüzde nicel araştırma olarak kabul edilmektedir.

Özellikle 20. yüzyılda fen bilimlerinin gölgesinde kalan sosyal bilimler, kendilerini kanıtlama çabasıyla nicel araştırma yöntemlerinin geliştirilmesinde ciddi adımlar atmıştır. Böylece, 1980'li yıllarda sosyal bilimciler, fen bilimlerinin kavramları ve yöntemleri yanında, kendi doğasına özgü kavramlar ve

araştırma yöntemleri bulmaya başlamıştır. Sosyal bilimlerde tek bir gerçek olmaması; bir olayı ya da olguya etkileyen çok sayıda değişkenin olması ve bu değişkenlerden bir kısmının kontrol edilmesinin mümkün olmaması; olayların ve bu olaylara gösterilen tepkilerin, kültüre göre toplumdan topluma ve şartlara göre değişmesi yeni yöntem arayışlarını gerekli kılmıştır. Ayrıca sosyal bilimlerde her şeyin sayılarla açıklanma çabası, birçok olay hakkında yeterli kanıt bulunamaması ve araştırma konularının sınırlı kalmasına da neden olmaktadır. Bu sınırlılıklar da sosyal bilimcilerin nitel araştırmalara yönelmesine neden olmuştur.

Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırmalar doğal ortamda yapılır ve amacı bir olayı derinlemesine betimlemek ve yorumlamaktır.

EĞİTİMDE KULLANILAN BELLİ BAŞLI ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Bilimsel araştırmalarda veriler bilimsel araştırma yöntemlerine göre toplanır. Araştırma yöntemleri, araştırmada verilerin nereden ve nasıl toplanacağı ve bu süreçte izlenmesi gereken yol hakkında bilgi verir. Eğitim bilimlerinde dört temel araştırma yöntemi kullanılır. Bunlar;

1. Tarama (Survey)
2. Gözlem
3. Deneysel yöntem
4. Tarihi yöntemdir.

Aşağıda bu yöntemlerin temel özellikleri sırasıyla verilmektedir.

Tarama Yöntemi

Eğitim araştırmalarında en çok kullanılan yöntemdir. Bu yöntem, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların 'ne' olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan araştırmalarda kullanılır. Örneğin, öğrencilerin öğretim programlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi ve bu görüşlerin cinsiyete ya da sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi; öğrencilerin kullandıkları öğrenme stilleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi gibi araştırmalarda tarama yöntemi kullanılabilir. Tarama araştırmalarında öğrenilmek istenilen bilgiler, evrenden belli ilkelerle se-

çilmiş kişilere, doğrudan doğruya yöneltir. Böylece bu yöntemle kısa zamanda çok sayıda kişinin belli bir konuya ilişkin görüşünü almak ya da tutumunu, inancını, özelliğini belirlemek mümkündür.

Tarama yönteminin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Nan Lin,1976):

1. Tarama araştırmasında bir evreni temsil eden örneklem üzerinde çalışılır.
2. Araştırmanın yanıtları, araştırmaya katılan kişilere doğrudan doğruya sorularak alınır. Yanıtlayıcılar yanıtlarını yazılı ya da sözel olarak belirtirler.
3. Araştırma evrenini temsil eden bir grup üzerinde yürütülen araştırma sonuçları, genellenebilir.
4. Tarama araştırması doğal koşullarda yürütülür.

Tarama araştırmalarında veri toplamak için genellikle anket ve görüşme teknikleri kullanılır. **Anket** kalem, kâğıt kullanılarak bireyin ya da grubun araştırma problemiyle ilgili olarak görüşlerinin alındığı bir veri toplama tekniğidir. Bu teknik nicel araştırmalar için çok uygundur. **Görüşmede** ise veriler, araştırmaya katılan kişilerle sözel iletişim kurularak elde edilir. Görüşme sırasında bireylerin görüşleri tek tek alındığı için, ankete göre daha güç ve zaman alıcıdır. Ancak bireylerin bir konuya ilişkin derinlemesine görüşleri alınmak isteniyorsa, görüşme araştırmacıya daha fazla bilgi sağlar. Bu nedenle nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.

Eğitim araştırmalarında anketin yanı sıra, öğrenci ve öğretmenlerin güdülerini, tutumlarını, kişilik özelliklerini ölçen psikolojik testlerle, öğrencilerin akademik başarılarını ölçen testlerden de yararlanır. Bu araçlar da nicel araştırmalara çok uygundur. Ancak bu testlerin geçerli ve güvenilir olması çok önemlidir.

Gözlem Yöntemi

Gözlem bir ya da birden fazla kişinin gerçek hayat içinde olup bitenleri bir plan dahilinde izlemesi ve kayıt etmesi esasına dayalı bir araştırma yöntemidir. Sınıf içinde öğretmenlerin gösterdikleri olumlu ve olumsuz davranışların belirlenmesi ya da öğrencilerin sınıf içinde öğretmen ve diğer öğrencilerle nasıl iletişim ya da etkileşim kurduklarını belirlemek amacıyla gözlem yönteminden yararlanılabilir.

Gözlem aslında günlük yaşantımızın bir parçasıdır. Çevremizde gelişen olayları izlemek, onlara anlam vermek için sürekli gözlem yaparız. Bu tip gözlem daha çok informeldir ve amacı açık seçik belli değildir. Bu tür gözlemler, ancak bilimsel araştırmanın başında problemin tespit edilmesi açısından önem taşır.

Gelişigüzel yapılan gözlemler genellikle öznelidir. İki kişi aynı olayı gözledikleri halde farklı sonuçlar çıkartabilirler. Bu nedenle, bilimsel araştırma yöntemi olarak gözlem kullanılırken, mümkün olduğunca gözlemin nesnel hale getirilmesi gerekir. Bu da sistematik gözlemle mümkündür. Sistematik gözlemde araştırmacı ya da gözlemcinin, gözleme başlamadan önce, neyi, nasıl gözleyeceğini önceden planlaması ve gözlem araçlarını hazırlaması gerekir (Evertson ve Gren, 1986). Örneğin bir sınıfta öğretmenin soru sorma sıklığı ölçülmek isteniyorsa, sistematik gözlemde, gözlem formuna her soru için bir işaret konulur. Sorunun düzeyi önemlisiyle, her bir sorunun hangi düzeyde olduğu da forma işaretlenir. Sorunun hangi öğrenciye sorulduğu önemliyse, forma bu da eklenir. Gözlem sürecinde gözlenecek davranışlar fazlaysa, gözlenecek durumun videoya kayıt edilmesi ve tekrar tekrar izlenerek tüm önemli davranışların kayıt altına alınması gözlemin güvenilirliğini artırır.

Gözlem yönteminde verilerin toplanması ve analizi uzun zaman aldığı için kullanılması zor bir yöntemdir. Ancak iyi yapılmış bir gözlemle, tarama yönteminden daha güvenilir ve detaylı veriler toplamak mümkündür. Bu yöntem hem nicel, hem de nitel araştırmalarda etkili bir biçimde kullanılabilir.

Deneysel Yöntem

Tarama ve gözlem yöntemiyle birden fazla değişken arasındaki ilişkiye bakmak mümkündür. İlişkisel araştırmalar birden fazla olay, durum arasında bir ilişki olup olmadığı hakkında bilgi verir. Ancak bu değişkenlerden hangisinin diğerini etkilediği hakkında bilgi vermez. Araştırmacının amacı bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki etkisini ortaya koymak, diğer bir deyişle iki değişken arasındaki neden sonuç ilişkisini ortaya koymak ise, deneysel yöntem kullanması gerekir. Örneğin, bir araştırmacı yeni geliştirilen bir öğretim yönteminin öğrencilerin başarıları üzerindeki etkisini araştırmak istiyorsa, deneysel yöntem kullanmak zorundadır.

Deneysel yöntemde üç temel öge vardır. Bunlar; denel işlem, gruplar ve kullanılan ölçme aracının sayısı ve uygulama zamanıdır.

Denel işlem, etkisi araştırılan değişkenin uygulanmasıdır. Bir yöntemin etkililiği araştırılıyorsa, yöntemin uygulanması; bir öğretim aracının etkililiği araştırılıyorsa aracın uygulanması denel işlemdir.

Deneysel yöntemde genellikle deney ve kontrol grubu olmak üzere en az iki grup oluşturulması gerekir. Bunlardan deney grubu, araştırmanın yürütüldüğü, diğer bir deyişle denel işlemin uygulandığı gruptur. Kontrol grubu ise araştırmayı etkileyecek tüm özellikler açısından mümkün olduğunca deney grubuna benzeyen, ancak denel işlemin uygulanmadığı gruptur.

Deneysel araştırmada, denel işlemin etkisini ölçen bir araca ihtiyaç vardır. Eğitim araştırmalarında bu daha çok, başarı testleri ve psikolojik testlerdir. Ölçme aracı denel işleme başlanmadan önce hem deney, hem de kontrol grubuna ön test olarak verilir. Sonra, deney grubuna denel işlem uygulanır. Uygulama sonunda aynı testler her iki gruba bir kez daha verilir. Şayet deney grubunun ikinci ölçüm sonuçları kontrol grubuna göre daha iyi ise, denel işlemin etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, işbirliğine dayalı öğretim yönteminin öğrencilerin motivasyonu üzerindeki etkisini araştırmak isteyen bir araştırmacı, önce derse yönelik tutumları, ders başarıları vb açısından birbirine benzeyen iki grup oluşturur. Bu gruplara motivasyonlarını ölçen bir ölçme aracı uygular. Sonra, bu gruplardan birini deney grubu olarak belirler ve bu grupta işbirliğine dayalı öğretim yöntemi uygular. Kontrol grubunda ise dersler her zaman yürütüldüğü biçimde yürütülür. Denel işlem bittikten sonra her iki gruba tekrar motivasyon testi uygular. Testlerden elde edilen puanların istatistiksel analizleri sonucunda, deney grubunun motivasyonu kontrol grubundan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek bulunursa, işbirliğine dayalı öğretim yönteminin öğrencilerin motivasyonunu artırdığı sonucuna ulaşılır.

Deneysel yöntem kontrollü bir ortamda yürütüldüğü için, niceliksel araştırmalara çok uygun bir araştırma yöntemidir.

Tarihi Yöntem

Tarihi yöntem geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasında ya da problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu araştırma yöntemi özellikle tarihçilerin sıklıkla kullandıkları bir yöntem olmakla birlikte, eğitimde de kullanım alanları bulunmaktadır. Örneğin, öğretmenlerin öğrenci ürünlerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bir araştırmada, araştırmacı öğretmenlerin yaptıkları sınavların kâğıtlarını toplayarak bunları inceleyebilir ya da okul yönetimine ilişkin bir araştırmada yöneticinin öğretmenlerle ve diğer kurumlarla yaptığı yazışmalar incelenebilir.

Tarihi yöntemde dört kaynaktan yararlanılabilir. 1. Arşivlerdeki bilgiler, 2. Kişisel dokümanlar, 3. Özel dokümanlar, 4. Kamu dokümanları (gazete, dergi, alan yazını vb) (Nan Lin, 1976). Eğitim araştırmalarında bu kaynakların tümünden yararlanmak mümkündür. Tarihi yöntem nicel araştırmadan çok nitel araştırmalar için uygun bir yöntemdir.

ÖZET

Bilim ürün olarak, gözlem yoluyla elde edilmiş sistemli ve organize olmuş bilgiler bütünüdür. Bu bilgiler, nesne ve olayların objektif olarak gözlenmesi, ölçülmesi ve kontrollü deneyler yoluyla elde edilir. Elde edilen bilgiler ve bu bilgiler arasındaki ilişkiler ilke ve genellemelerin ortaya konulmasıyla sistemli bir hale gelir. Belli bir olayla ilişkili ilkeler ise kuramları oluşturur.

Bilimin olayları ve nesneleri **betimleme**, aralarındaki ilişkileri **yordama** ve **anlama (açıklama)** olmak üzere üç temel işlevi vardır. **Betimleme**, olayları ve ilişkileri tanımlama, sınıflama ve kategorize etmeyi içerir. Bu çaba, var olan durumun, olayın, problemin tanımlanmasını sağlar. Bilimsel araştırmanın diğer bir işlevi, belli koşullarda meydana gelen olayların sonucunu **yordama**-dır. Yordama araştırmaları ilişkiseldir. Diğer bir deyişle, iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkiye bakılır. İlişki yüksekse bir değişkenin varlığında diğer değişkenin de olabileceği tahmin edilir. Bilimin **anlama** işlevi ise, belli bir olayın nedenini açıklamaktır. Anlama ya da açıklama bilimin varmak istediği son noktadır. Bilimler bu işlevleriyle doğal ve toplumsal olay ve durumların nedenlerini ortaya çıkarırlar, genellemeler üretirler.

Bilimsel yöntem, kontrollü gözlem ve gözlem sonuçlarına dayanan mantıklı düşünme yolları kullanarak olayları açıklamaya yönelik hipotezler kurma ve bunları doğrulama sürecidir. Bu süreçte bilim adamlarınca ortak olarak kabul edilen belli aşamalardan geçilir. Bu aşamalar; araştırma probleminin tanımlanması, alan yazının taranması, hipotezlerin kurulması, araştırma deseninin (yönteminin) seçilmesi, verilerin toplanması, verilerin analizi ve sonuçların yorumlanması, araştırma sonuçlarının rapor edilmesidir.

Araştırmalar nicel ve nitel olmak üzere iki türlü olabilir. Nicel araştırmalar kontrollü ortamda sayısal verilere dayalı olarak yapılırken, nitel araştırmalarda problemle ilgili olarak detaylı bilgi toplanır. Araştırmacının genellenebilirliğinden çok verilerin yorumlanması önemlidir.

Bilimsel araştırmalarda veriler bilimsel araştırma yöntemlerine göre toplanır. Araştırma yöntemleri, araştırmada verilerin nereden ve nasıl toplanacağı ve süreçte izlenmesi gereken yol hakkında bilgi verir. Eğitim bilimlerinde dört temel araştırma yöntemi kullanılır. Bunlar:

Tarama (Survey) yöntemi, gözlem yöntemi, deneysel yöntem ve tarihi yöntemdir.

V. BÖLÜM

Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı ve Özellikleri

TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİM YAPISI

**Merkez Teşkilatı
Taşra Teşkilatı
Yurtdışı Teşkilatı
Türk Eğitim Sistemi**

TÜRKİYE'DE ÖRGÜN EĞİTİM KADEMELERİ

**Okul Öncesi Eğitim
İlköğretim
Ortaöğretim
Yükseköğretim**

TÜRKİYE'DE YAYGIN EĞİTİM

**Yaygın Eğitimin Önemi
Ülkemizde Yaygın Eğitimin Gelişmesi ve Sorunları**

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel eğitim dini temelli olduğu için, bir hayır işi olarak vakıflar ve hayırseverler tarafından yürütülmekteydi. Bu nedenle de milli bir eğitimden söz etmek mümkün değildi. Tanzimat'ın ilanından sonra gelişmeye başlayan laik eğitim kurumları, devlete bağlı bir örgüt tarafından yürütülmekle birlikte kurumsallaşamamıştı. Bu dönemde eğitimin halka yaygınlaştırılamamasının ve var olan kurumların giderek bozulmasının bir nedeni devletin eğitim görevini üstlenmemesi olabilir.

Türk eğitim sisteminin yönetim yapısı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde eğitim milli olarak kabul edilmiş ve eğitimde devletçi ve merkeziyetçi bir yönetim yapısı benimsenmiştir.

TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN YÖNETİM YAPISI

Kurtuluş Savaşı sırasında, Ankara Hükümeti'ne bağlı ilk Milli Eğitim Bakanlığı 2 Mayıs 1920 yılında kurulmuştur. Bu dönemde, ilköğretim, ortaöğretim, kültür dairesi ve istatistik olmak üzere dört temel birimi bulunan Bakanlıkta 21 kişi çalışmaktaydı.

Kuruluşundan günümüze kadar, değişen ekonomik, politik ve toplumsal şartlara göre Milli Eğitim Bakanlığı'nın yapısında birçok değişiklik yapılmış, yurtiçi ve yurtdışı teşkilatlarıyla kadrosu en geniş bakanlıklardan biri haline gelmiştir. Bakanlığın teşkilat şeması Şekil 5.1'de verilmektedir.

Şekilde görüldüğü gibi Türk milli eğitim sisteminin bir merkez teşkilatı, bir de il ve ilçelerde, oraların mülki amirlerine (vali ve kaymakam) bağlı taşra teşkilatı bulunmaktadır.

Merkez Teşkilatı

Milli Eğitim Bakanlığı'nda tüm yetkiler (atama yapma, yönetmelik çıkarma, program hazırlama vb) merkezde toplanmaktadır. Bu nedenle merkez teşkilatı kalabalık bir kadro ve karmaşık bir yapılaşmayla çalışmaktadır. Bakanlık Merkez Teşkilatı, Bakanlık Makamı, Talim ve Terbiye Kurulu, Ana Hizmetler Birimi, Danışma ve Denetim Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimleri'nden oluşmaktadır.

Bu birimlerden Talim ve Terbiye Kurulu, büyük ölçüde eğitim kurumlarında uygulanan eğitim programlarının ve bunları destekleyen ders kitaplarının hazırlanması, geliştirilmesi, değiştirilmesi gibi konulardan sorumludur.

Ana Hizmetler Birimi ise örgün ve yaygın eğitim kurumlarının bağlı bulunduğu genel müdürlükler ile bu kurumlara destek olan genel müdürlükleri kap-

samaktadır. Ana Hizmetler Birimi; okul öncesi öğretim, ilköğretim, ortaöğretim, erkek teknik öğretim, kız teknik öğretim, öğretmen yetiştirme ve eğitimi, din öğretimi, çıraklık ve yaygın eğitim, yükseköğretim, dış ilişkiler, yurtdışı eğitim öğretim, özel öğretim kurumları, özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri, bilgisayar eğitimi ve hizmetleri genel müdürlükleri ile okul içi beden eğitimi, spor izcilik dairesi başkanlığından oluşmaktadır.

Görüldüğü gibi, Milli Eğitim Bakanlığı'nda tüm örgün eğitim kademele-ri ile okul türlerine göre ve yaygın öğretim kurumlarına yönelik genel müdür-lük bulunmaktadır.

Merkez Teşkilatı'nın yardımcı birimleri, Bakanlığın tüm personel işlerini yöneten Personel Genel Müdürlüğü ile personelin ve eğitim kurumlarının ge-lişmesine katkıda bulunan hizmet içi eğitim, idari ve mali işler, öğretmene hiz-met ve sosyal işler, işletmeler, yatırımlar ve tesisler, eğitim araçları ve donatım, sağlık işleri, ortaöğretim burs ve yurtlar, eğitim araştırma ve geliştirme, çıraklık meslek ve teknik eğitimi geliştirme yayın fonu dairesi başkanlıkları ile savun-ma sekreterliğinden oluşmaktadır.

Taşra Teşkilatı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın taşra teşkilatı, il, ilçe ve okul teşkilatlarından oluşur.

a. İl Teşkilatı: Milli Eğitim Bakanlığı'nın illerde valiliğe bağlı "İl Milli Eğitim Müdürlükleri" vardır. İl milli eğitim müdürlüklerine bağlı olarak ilköğretim müfet-tişleri kurulu başkanlığı, eğitim araçları merkezi başkanlığı, rehberlik ve araştır-ma merkezi başkanlığı bulunmaktadır. İl teşkilatı hem il merkezindeki, hem de ilçelerdeki eğitim faaliyetlerinin yürütülmesini ve denetlenmesini sağlar.

İl teşkilatları valiliğe bağlı olmakla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı ile koor-dinasyon içinde çalışır.

b. İlçe Teşkilatı: İl teşkilatının yanı sıra ilçelerde kaymakamlığa bağlı "İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri" bulunmaktadır. İlçe milli eğitim müdürlükleri ilçelerdeki ve ilçelerine bağlı köylerdeki eğitim faaliyetlerinden sorumludur. İlçe milli eğitim müdürlükleri kaymakamın yanı sıra il milli eğitim müdürlüklerine de bağlıdır.

c. Okul Teşkilatı: Okul teşkilatı okulların büyüklüğüne ve türüne göre de-ğişmekle birlikte, çoğunlukla okul müdürü ve yardımcıları ile öğretmenlerden oluşur. Büyük okullarda bunların yanı sıra rehberlik birimi de bulunmaktadır. Tek öğretmenli okullarda müdür yetkisi öğretmene devredilir.

Yurtdışı Teşkilatı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın çeşitli ülkelerde de eğitim müşavirlikleri bulunmaktadır. Bu birimler bulundukları ülkedeki Türk çocuklarının eğitim sorunları, burslu öğrencilerin takibi gibi işlerle ilgilenmektedirler.

Türk Eğitim Sistemi

1973 yılında kabul edilen 21739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, günümüz Türk eğitim sistemi, yaygın ve örgün olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimden meydana gelir.

Yaygın eğitim ise insanlara örgün eğitim dışında, Milli Eğitim'in genel amaçları ve temel ilkeleri çerçevesinde eğitim imkânı sunar. Türk milli eğitim sisteminin temel yapısı Şekil 5.1'de gösterilmektedir. Aşağıda örgün eğitim kademelelerinin ve yaygın eğitimin temel ilkeleri ve sorunları üzerinde durulmuştur.

TÜRKİYE'DE ÖRGÜN EĞİTİM KADEMELERİ

Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim, zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların beşenel, zihinsel ve sosyal gelişimini, planlanmış bir ortam içinde sağlayan ve onları ilköğretime hazırlayan bir eğitim kademesidir. Ülkemizde okul öncesi eğitim veren kurumlar bağlı oldukları bakanlığa ve hizmet verdikleri yaş grubuna göre anaokulu, ana sınıfı, çocuk yuvası, kreş gibi değişik adlar almaktadır. Bu okulların temel özellikleri aşağıda sunulmaktadır.

Kreş: Sağlık Sosyal ve Yardım Bakanlığı'na bağlı kreşler, 0–2 yaş grubundaki çocuklara hizmet vermektedirler. Bu kurumların amacı, eğitimden çok, çocuğun sağlıklı bakımını sağlamaktır. Kreşlerin en önemli işlevi çalışan annelere çocuklarına baktırabilecekleri güvenli bir ortam sağlamaktır. Bu nedenle bu kurumlar daha çok çalışan annelerin yoğun olduğu büyük şehirlerde hizmet vermektedirler. Ülkemizde büyükannelerin çocuğun bakımında ailelere yardımcı olmaları ve göreceli olarak evde bakıcı kadın çalıştırmanın mümkün olması nedeniyle, bu kurumlar yeterince yaygınlaşmamışlardır.

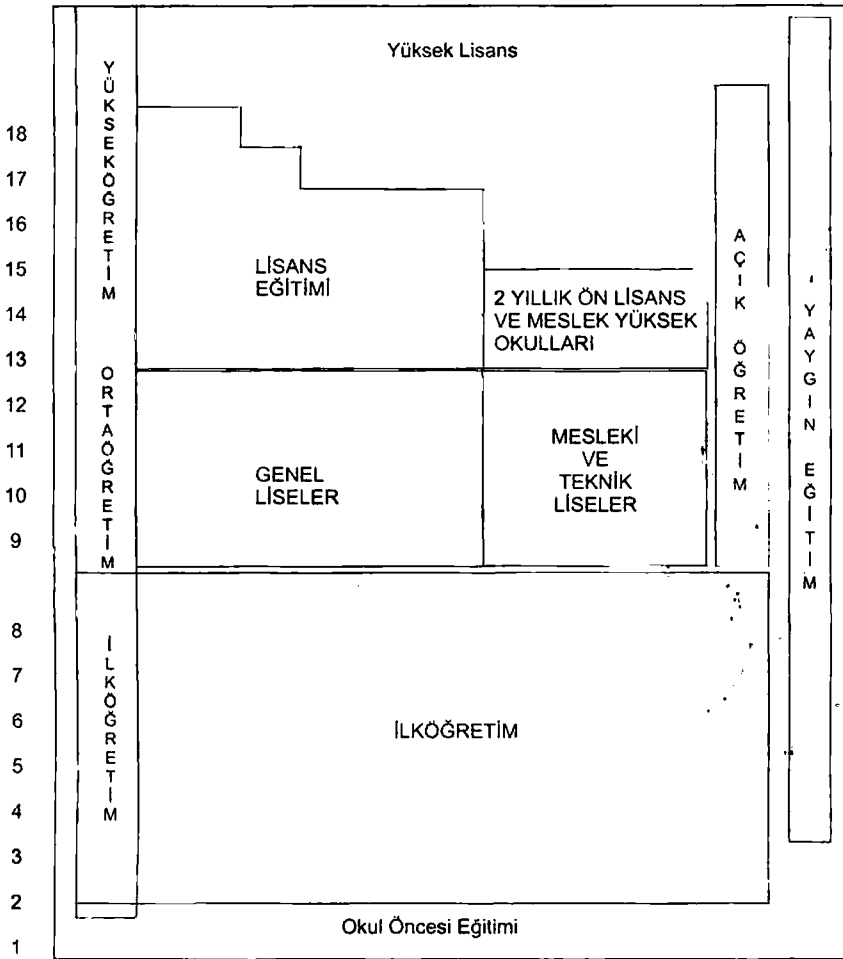
Çocuk yuvaları: Çocuk yuvaları da kreşler gibi Sağlık Bakanlığı'na bağlıdır. 2–4 yaş arasındaki çocuklara hizmet veren kurumlardır. Bu kurumlar da çocuğun eğitimden çok bakımıyla ilgilenmektedirler. Ancak son yıllarda okul öncesi eğitimin önemi ortaya çıkınca, çocuk yuvalarında da eğitim önem ka-

zanmaya başlamıştır. Ülkemizde çocuk yuvaları özel ya da resmi kuruluşlara bağlı olarak çalışmaktadır.

Anaokulları: Bu okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır ve 4–6 yaş grubundaki çocukların eğitimi işlevini üstlenirler.

Ana sınıfları: Ana sınıfları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında yer alan ve 5–6 yaş grubundaki çocukların eğitimini üstlenen sınıflardır. Bu sınıflar okulun bünyesinde yer alır ve okulla aynı mekanı paylaşır.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ

Şekil 5.2: Türk Milli Eğitim Sisteminin Yapısı.

Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Okul öncesi eğitim dönemini kapsayan 0–6 yaş, çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemlerden biridir. Bu dönemde, çocuğun yetenek ve becerilerini geliştirmek için ona rehberlik etmek, çevredeki olaylara karşı uyarmak, entelektüel bir hava sağlamak, çocuğun yaptıklarını ve düşündüklerini izlemek, doğru davranışlarını pekiştirmek gerekir. Bu da ancak iyi eğitim görmüş ana babanın yanında ya da planlı eğitim uygulayan bir okul öncesi eğitim kurumunda mümkün olur.

Ülkemizde, özellikle kentsel bölgelerde eğitim görmüş kadınların büyük bir kısmının hem aile ekonomisine katkıda bulunmak, hem de toplumda kendilerine belli bir statü sağlamak amacıyla ev dışında çalışmaya başlamaları; gecekondu ve kırsal bölgedeki kadınların ise eğitim düzeylerinin düşük olması okul öncesi eğitimin önemini artırmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun sağlıklı gelişmesi için gerekli olan fiziki ve sosyal çevreyi sağlar. Burada çocuklar, akran grupları içinde kendini tanımasını, kendini kabul ettirecek güç ve becerileri geliştirmesini, ayrıca birlikte yaşama kurallarını öğrenir. Grup çocuğun yaşantısını doldurur, doyumunu sağlar. Bu kurumlar, çocuğun bedenini kullanma, oyun oynama, merakını giderme, hayalini açığa vurma ve bağımsızlığını kazanma gibi temel gereksinimlerini de karşılar.

Ülkemizde Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi ve Sorunları

Türkiye’de okullaşma oranının en düşük olduğu eğitim kademesi, yaklaşık % 13’le okul öncesi eğitimidir (<http://www.egitimsen.org.tr>). Ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonra, ilköğretimin geliştirilmesine ağırlık verilmesi, kamu kaynaklarının sınırlılığı ve özel sektörün yeterince özendirilmemesi, okul öncesi eğitimin gelişimini yavaşlatmıştır. Ayrıca ülkemizde yükseköğretim dışında tüm örgün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetimi altında hizmet verirken, okul öncesi eğitim kurumlarının bir kısmı Sağlık Sosyal ve Yardım Bakanlığı’nın sorumluluğundadır. Bu durum, okul öncesi eğitim kurumlarının örgütlenmesini, yürürlükteki programlarının uygulanmasını ve faaliyetlerinin denetlenmesini güçleştirmektedir.

Türkiye’de okul öncesi eğitim, uzun yıllar büyük şehirlerde yer alan özel okullar ile büyük kamu ve özel kuruluşlar tarafından açılan anaokullarıyla sınırlı kalmıştır. 1933–34 yılında 70 olan resmi ve özel anaokulu sayısı, 1996–97 öğretim yılında ancak 255’e, 2006–2007 öğretim yılında ise 1369’a ulaşmıştır. Sayısal olarak, son 10 yılda geçmişteki yıllara göre çok ciddi bir artış olmakla birlikte, çoğu büyük şehirlerde olan bu okulların ülkenin çocuk nüfusuna göre çok yetersiz olduğu açıktır. Özel sektör de anaokullarının maliyeti çok

yüksek olduğu ve öğrenci bulmakta güçlük çektiği için yeterince gelişmemektedir. 2006–2007 öğretim yılında açık olan özel anaokulu sayısı 538'dir (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf).

Milli Eğitim Bakanlığı, bu eğitim kademesindeki açığı gidermek amacıyla, ana sınıflarını yaygınlaştırmaya ağırlık vermiştir. Bu sınıflar çocuklara yaşlarına uygun bağımsız bir mekân sunamamakla birlikte, bu politika ülkemizde okul öncesi eğitimin hızla gelişmesine çok önemli katkıda bulunmuştur. 1973–74 öğretim yılında 245 olan ana sınıfı sayısı 1996–97 öğretim yılında 6295'e, 2006–2007 öğretim yılında ise 16.792'ye ulaşmıştır (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu uygulaması büyük özel okulların da dikkatini çekmiş ve okullarında benzer uygulamalara başlamalarına neden olmuştur. Ancak bu uygulama özel anaokullarının gerilemesine neden olmuştur.

Ana sınıflarının yaygınlaştırılmasıyla birlikte, okul öncesi eğitim yavaş yavaş küçük yerleşim birimlerine de kaymaktadır. Genellikle büyük şehirlerde faaliyet gösteren bu sınıflardan, daha çok gelir ve eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin çocukları yararlanabilmektedir. Oysa ülkemizde çalışan annelerin çocuklarının eğitimi kadar, gecekondü ve kırsal bölgelerde yaşayan, eğitim düzeyi düşük ailelerin çocuklarının eğitimi de artık bir gerekliliktir. Ayrıca Türkçe öğrenme sorununun olduğu yerlerde okul öncesi eğitim daha da büyük önem taşımaktadır. Aile içinde okul öncesi eğitimden yoksun olan bu çocuklar ilkokulda başarısız olmakta ve üst düzeydeki okullara devam edememektedirler.

İlköğretim

Türkiye'de zorunlu temel eğitim, 6–14 yaş grubu çocuklar için 8 yıllık ilköğretim okullarıdır. Bu eğitim kademesi özel okullar hariç parasızdır. İlköğretim okullarının ilk 5 yılında öğrencilere temel bilişsel ve sosyal beceriler kazandırılır. İlk 5 yıl tüm dersler sınıf öğretmeni tarafından yürütülür. 6, 7 ve 8. sınıflarda ise öğretmenler konu alanlarına göre uzmanlaşır. Bu dönemde çocuk bir yandan hayata hazırlanırken, diğer yandan ortaöğretim kurumları için gerekli bilgi ve becerileri kazanırlar. Ülkemizde uzun yıllar beş yıllık ilkokul ve üç yıllık ortaokullardan meydana gelen bu kurumlar, 1997 yılında 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitim kademesi haline getirilmiştir.

İlköğretimin Önemi

İlköğretim, eğitim sisteminin temel taşıdır. Bu eğitim kademesinde çocuğa, toplum içinde diğer bireylerle uyum içinde yaşama kural ve becerileri ile yaşamlarını daha iyi bir biçimde sürdürmeleri için gerekli temel bilgi ve bece-

riler kazandırılır. Bu nedenle, tüm ülkelerde ilköğretim çocuklar için zorunlu hale getirilmiştir.

İlköğretimin birinci kademesinde çocuklar okuma yazma, okuduğunu anlama, ana dilini doğru kullanma, temel matematiksel işlemler, önemli toplumsal ve doğal olaylar hakkında temel bilgiler edinirler. Bu bilgi ve beceriler, çocuğun gelecekteki öğrenmeleri için temel teşkil eder. İlköğretimin ikinci kademesinde ise öğrenciler hayata ve bir üst öğretim kademesine hazırlanırlar.

Özellikle eğitim olanaklarının sınırlı ve ilköğretimden sonra örgün eğitimi terk etme oranının yüksek olduğu az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, toplumdaki bireylerin en azından temel bilgi ve becerilerle donatılmış hale getirilmesi açısından, ilköğretim kademesinin eğitim sistemi içinde ayrı bir önemi vardır. Bu özelliklere sahip ülkelerde ilköğretimin temel işlevi çocuğu hayata hazırlamak olduğu için, öncelik öğrencilere temel bilgi ve beceriler kazandırılmasına verilmelidir. İkinci kademe ise okul onları mesleğe hazırlamalıdır.

Ülkemizde İlköğretimin Gelişimi ve Sorunları

Osmanlı döneminde uzun yıllar ihmal edilen ilkokullar, 19. yüzyılın başlarından itibaren önem kazanmaya başlamıştır. İlkokulların parasız ve zorunlu olması ilk kez II. Mahmut döneminde, 1826 yılında yayımlanan bir fermanla duyurulmuştur. Bu amaca ulaşmak için yapılan tüm çalışmalara karşın, cumhuriyetin ilanına kadar ilkokulların ülke çapında yaygınlaştırılması sağlanamamıştır. Bu durumun en önemli nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisinin basit tarıma dayalı olmasıdır. Önceki bölümlerde görüldüğü gibi, tarım toplumlarında informal eğitim bireyler için yeterli olduğu için formal eğitim gelişmemektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ilkokulların parasız ve zorunlu olması konusu yeniden ele alınmış ve ilköğretimin 7-14 yaşındaki çocuklar için parasız ve zorunlu olduğu ifadesi 1924 Anayasası'nın 87. maddesinde yer almıştır. Ancak zorunlu eğitim 5 yıl olarak uygulanmıştır. İlköğretim süresinin 8 yıl olması 1961 yılında Temel Eğitim Yasası'yla kabul edilmiştir. İlköğretim uygulaması ilk kez 1981-82 öğretim yılında 10 okulda başlatılmıştır. İlköğretim okullarının sayısı 1993-94 öğretim yılında 7618'e ulaşmıştır. MEB bu dönemde 8 yıllık ilköğretim programı hazırlayarak ilköğretimin gelişmesine destek vermiştir. Ancak gerçek anlamda kesintisiz ve zorunlu 8 yıllık ilköğretime geçiş için gerekli yasal düzenlemeler 1997 yılında yapılarak, 1997-98 öğretim yılından itibaren tüm ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarihe kadar ise zorunlu ilköğretim 5 yıl olarak uygulanabilmiştir.

Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim uygulaması, kuşkusuz toplumumuz için çok önemli bir adımdır. Bu adım ülkemizde coşkuyla karşılanmış, adeta ülke çapında bir seferberlikle, ilköğretimin yaygınlaştırılması amacıyla bütçede büyük bir fon oluşturulmuştur. Ancak, özellikle gönüllü kuruluşların ve tüzel kişilerin gösterdikleri çabalar değerlendirildiğinde, bu işe gönül verenlerin, ilköğretimin yaygınlaştırılmasının okul yapılmasıyla çözülebileceği sonucunu çıkardıkları gözlenmektedir. Oysa Türkiye’de 1924 yılından beri 5 yıllık ilkokulların yaygınlaştırılması için büyük bir çaba harcanmış ve 1980’li yılların ortasında ülkemizde okulsuz köy kalmamıştır. Ancak göçler nedeniyle boşalan köylerde okullar kullanılmaz hale gelmiştir. Bir kısmında ise birleştirilmiş sınıf uygulamasına dönülmüştür. Beş yıllık eğitimin uygulanmasında zorluk çekilen bu köylerde, eğitimi 8 yıla çıkarmak mümkün olmadığı için, ilköğretimin son 3 yılı daha büyük merkezlere taşınmıştır. Bu durum, özellikle kız çocuklarının eğitimini engellemiştir. Kız çocukların eğitimi için sivil toplum örgütleri çok büyük kampanyalar yürütmüş ve okullaşma oranını artırmayı başarmıştır.

2006–2007 öğretim yılı verilerine göre ilköğretimde net okullaşma oranı %90,13’tür (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Bu oran diğer eğitim kademelerine göre oldukça yüksek olmakla birlikte, okul çağı nüfusunun yaklaşık %10’nun hiç eğitim almadığı söylenebilir. Elimizde kesin rakamlar olmamakla birlikte, ilkokul çağına olup da okula gitmeyen yaklaşık 300.000 çocuk olduğu tahmin edilmektedir. Bu çocuklar gecekondü bölgelerinde ve kırsal alanda yaşamaktadır. İlköğretimden yararlanamayan bu çocukların yaklaşık üçte ikisini kız çocuklar oluşturur.

Ülkemizde hiç okula gidemeyen çocukların yanı sıra okulu terk eden çocukların sayısı da küçümsenemeyecek kadar fazladır. Okulu terk oranı Batı Anadolu’da düşükken, Doğu Anadolu’da, özellikle kırsal alanda çok yüksektir.

Ülkemizde ilköğretimin yaygınlaşması ile demografik ve sosyal yapı arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak demografik ve sosyal yapıdan kaynaklanan sorunlar çözülebilir ya da bu yapıya uygun bir model geliştirilirse, ilköğretim yaygınlaşabilir.

İlköğretimin Yaygınlaşmasını Engelleyen Demografik ve Sosyal Özellikler

Türkiye’de ilköğretimin yaygınlaşmasını engelleyen en önemli sosyal olgu, göçtür. Hızla sanayileşmekte olan ülkemizde, 1970’li yıllarda nüfusun %60–70 arası bir bölümü kırsal alanda yaşarken, günümüzde bu oran tersine dönmüştür. Göçlerin devam etmesi, oranın giderek daha fazla kentleşmenin lehine döneceğini göstermektedir.

Gelişmişlik ölçütlerinden biri kentleşmenin gerçekleşmesidir. Ancak bu ilke, kentleşme sağlıklı olduğu sürece doğrudur. Oysa ülkemizde kentleşme hızı, sanayileşme hızından daha fazladır. Bu durum şehirlerde gecekondu bölgelerinin oluşmasına, marjinal sektörlerin (değnekçilik, sokak satıcılığı vb) ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Büyük kentlere göç edenler gerçek anlamda kentleşmemekte, köydeki yaşantı ve kültürlerini korumakta, çocuklarını okula göndermekte isteksiz davranmakta ya da çocuğu aileye gelir getirmesi için kullanmaktadır. Göç alan büyük şehirlerde çok sık karşımıza çıkan sokak çocukları, dilenen çocuklar, çalışan çocuklar, son yıllarda giderek artan kapkaççılık sorunu göç sürecinin ürünleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, çoğunlukla kırsal alandan göçenlerin yerleştikleri gecekondu bölgelerinde okula devam etmeyen öğrenci sayısı oldukça fazladır.

Ülkemizde ilköğretimin yaygınlaşmasını engelleyen diğer bir etmen de hızlı nüfus artışıyla birlikte nüfusun bölgelere dengesiz dağılımıdır. Ülkemizde nüfusun büyük bir kısmı Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde toplanırken, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinin bazı kesimlerinde nüfus giderek azalmaktadır. Bu bölgelerde bulunan bir-birinden uzak küçük yerleşim birimleri de giderek küçülmektedir. Bu kutuplaşma, hem nüfusun yoğunlaştığı, hem de azaldığı bölgelerde eğitim açısından sorunlara neden olmaktadır.

Türkiye'nin bu yapısı eğitim sistemimizi, özellikle ilköğretimin yaygınlaşmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yapının sonuçları köy ve kentlere göre aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Kırsal Alanda Karşılaşılan Sorunlar

1. Göçler nedeniyle köylerin boşalması, her yıl çok sayıda köy okulunun, yeterli sayıda öğrencisi olmadığı gerekçesiyle kapatılmasına neden olmaktadır. Kapatılan okullara devam eden çocuklar, taşınmalı eğitim ya da yatılı bölge ilköğretim okullarına alınarak eğitimlerine devam etmeleri sağlanmaktadır. Ancak bazı aileler, özellikle kız çocuklarını taşınmalı eğitimle merkez okullara ya da yatılı bölge okullarına göndermemektedirler. Bu gelişmeler kırsal alanda okula gitmeyen çocukların sayısını artırmaktadır.

2. Köylerin boşalması sonucu her yıl binlerle ifade edilen sayıda köy okulu kapatılmaktadır. Okulu kapatılan öğrencilerin bir kısmı örgün eğitim sistemi terk etmektedir. Kapatılmayan birçok okul ise öğrenci sayısının azalmasıyla birlikte birleştirilmiş sınıflı okullara dönüşmekte ve zaten iyi olmayan eğitimin niteliği giderek düşmektedir.

3. Nüfus azlığı nedeniyle, ilköğretimin ilk 5 yılının bile tamamlanmasının zor olduğu pek çok köyde 8 yıllık eğitim uygulamasının yapılması mümkün görünmemektedir.

4. Ülkemizde sosyal yaşam ve olanaklar açısından, köy-kent, doğu-batı arasında büyük farklar olması öğretmenlerin bu bölgelere gitmek istememelerine neden olmaktadır. Özellikle şehirlerde doğup büyümüş ve büyük şehirlerde eğitim görmüş genç öğretmenler, kırsal yaşama uyum sağlayamamaktadırlar. Bu bölgelere atanan öğretmenlerin bir kısmı ya istifa ederek görev yerine gitmemekte ya da çok kısa bir süre sonra tayinlerini Batı bölgelerine yaptırırlar. Bu nedenle, bu bölgelerde öğretmensizlik nedeniyle kapalı olan binlerle ifade edilebilecek sayıda köy okulu bulunmaktadır.

5. Kırsal kesimde anne ve babaların eğitim düzeylerinin ve eğitimin niteliğinin düşük olması, ayrıca ailelerin öğrencilerin ileriye dönük eğitimde başarılı olacaklarına inanmamaları, çocuklarını okula göndermemelerine neden olmaktadır.

6. Gelenekler ve inançlar nedeniyle, kırsal alandaki aileler kız çocuklarını okutmamakta ya da dördüncü sınıftan itibaren çocuklarını, geliştikleri gerekçeyle okuldan almaktadırlar.

Göç Alan Şehirlerde Karşılaşılan Sorunlar

1. Göç alan şehirlerde normal nüfus artışının üstünde nüfusun artması ve göç eden ailelerin çoğunlukla çocuk sayısının fazla olması, bu bölgelerde okul sayısının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Ülkemizde en önemli okul binası eksikliği göç alan yerlerde çekilmektedir. Buralarda eğitim hem *ikili* verilmekte hem de sınıflar 100 kişiye yaklaşmakta ve hatta geçmektedir. Kuşkusuz bu durum eğitimin niteliğini düşürmektedir.

2. Büyük şehirlere göç edenler genellikle bir iş bulmadan göçtüğü için, geldikleri yerlerde geçim zorluğu çekmekte ve çocuklarını mendil, simit vb satma, dilenme gibi işlerde çalıştırmaktadırlar. Kuşkusuz bu işleri yapan çocukların büyük kısmı okula devam etmemektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye’de 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitimin tüm çağ nüfusunu kapsamasını engelleyen en önemli faktörler, nüfus yapısı ve sosyal yapıdır. Bu yapıyı değiştirmek kısa sürede mümkün olmadığına göre, bu yapıya uygun bir sistem geliştirmek gerekmektedir. Ancak bu sağlanırsa, Türkiye’de gerçek anlamda zorunlu ilköğretim yaygınlaştırılabilir. Bu çözülmesi kolay bir denklem değildir, ancak bundan sonra Milli Eğitim Bakanlığı, ilgili diğer bakanlıklar ve gönüllü kuruluşların bu sorunları gidermeye yönelik çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Kırsal alanda, okullaşma oranını artırmak için öncelikle aileleri eğitmek, bu bölgelerdeki okullarda eğitimin niteliğini artırmak, öğretmen sorununa yeni çözümler getirmek, öğretmenlerin buralardaki yaşam koşullarını kolaylaştırmak

gerekir. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı'nın yanı sıra televizyonlara, halk eğitim merkezlerine ve gönüllü kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

Gecekondu bölgelerinde okullaşma oranının düşük olmasının en önemli nedeni ise çocukların çalışmasıdır. Ailelerin de okula olan tutumları çok olumlu olmadığı için, çocukların bir kısmı eğitim sisteminin dışında kalmaktadır. Okullaşamayan bu çocuklara ve ailelere yardım, ancak gönüllü kuruluşlar yoluyla sağlanabilir.

Ortaöğretim

Ortaöğretim 15–18 yaş grubunu kapsayan, öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir. Ortaöğretim kurumları 4 yıllık liselerdir (4 yıllık lise uygulamasına 2004–2005 öğretim yılında başlanmıştır). Liseler programlarına göre lise, teknik lise ve meslek lisesi gibi adlar alır. Bu öğretim kademesi de özel okullar hariç parasızdır. Ancak zorunlu değildir.

Ortaöğretimin Önemi

Toplumların kalkınması ve gelişmesinde ara insan gücü büyük önem taşımaktadır. Ortaöğretim kurumları bürokrasinin, sanayi kuruluşlarının, hizmet ve tarım sektörünün ihtiyacı olan orta düzeydeki memur, sekreter, usta, nitelikli işçi, teknisyen, sağlık memuru, hemşire, din adamı vb gibi ara insan gücü yetiştirmede önemli rol oynar. Bu elemanlar bir yandan ekonomik sistem içinde kendilerinden beklenen görevleri yerine getirirken diğer yandan halk kitleleri ile aydınlar arasında iletişim kurulmasına yardımcı olurlar.

Ortaöğretimin diğer bir işlevi de yükseköğretime öğrenci yetiştirmektir. Yükseköğretimde verilen eğitim, büyük ölçüde ortaöğretimde kazanılan bilgi ve tecrübelerle dayanmaktadır. Yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin başarıları, ortaöğretim kurumlarındaki eğitimin niteliğine bağlıdır.

Ülkemizde Ortaöğretimin Gelişimi ve Sorunları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde sayıca son derece az olan ortaöğretim düzeyindeki öğretim kurumları, cumhuriyet döneminde gelişmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk laik liseler, 19. yüzyılın ortasında açılan sultanilerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde devlet memuru ve üniversiteye öğrenci yetiştirmek amacıyla açılan bu okullar cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1925 yılında lise adını almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda mesleki eğitim ise usta çırak ilişkisi içinde informal olarak gerçekleştirildiği için, hiç gelişmemiştir. Türkiye'de ortaöğretim düzeyinde eğitim veren kurumlar, 1927

yılından itibaren genel liseler ile mesleki ve teknik liseler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Genel liseler öğrencileri daha çok yükseköğretim kurumlarına hazırlayan liselerdir. Bu nedenle bu liselere akademik liseler de denilmektedir. Bu kurumlar, temel bilim alanlarından derslerle öğrencileri yükseköğretime hazırlar. Mesleki ve teknik liseler ise Türkiye'nin ihtiyacı olan ara insan gücünü yetiştirmek amacıyla açılan ve gençlere okulda bir meslek kazandırarak, onları hayata hazırlayan eğitim kurumlarıdır.

Cumhuriyetin kurulduğu ilköğretim yılında (1923–24), Osmanlı döneminde kalan toplam 40 ortaöğretim kurumu bulunmaktaydı. Aradan geçen yaklaşık 85 yıl içinde bu sayı 7934'e ulaşmıştır. Gelişme çokmuş gibi görünmekle birlikte, bu eğitim kademesinde 2006–2007 öğretim yılında net okullaşma oranı 56,1 olarak hesaplanmıştır (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Bu oran şehirlerde göreceli olarak yüksekken, kırsal kesimde çok düşüktür. Aşağıda ortaöğretimin sorunları lise türlerine göre verilmektedir.

Genel Liseler

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda ülkemizde okuryazar oranı çok düşük olduğu ve yükseköğretim yaygınlaşmadığı için genel lise mezunları birçok kurum için değerli bir iş gücüydü. 1950'li yıllara kadar geleceğin elit (seçkin) kişilerini yetiştiren ve çoğunlukla büyük şehirlerde açılan bu okullar, çok partili dönemden sonra ülke çapında yaygınlaştırılmaya başlanmıştır (Kaya, 1977).

Günümüzde genel liseler, Milli Eğitim Bakanlığı'nda Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmaktadırlar. Bu genel müdürlüğe bağlı liseler, verdikleri eğitimin türüne göre, çalışan öğrenciler için akşam eğitim veren akşam liseleri, yabancı dilde eğitim veren Anadolu liseleri, fen dersleri güçlendirilmiş fen liseleri, gençleri güzel sanatlar alanına hazırlayan güzel sanatlar lisesi gibi çeşitlenmiştir. Son yıllarda akşam liselerinin sayısı azaltılarak, açık öğretim lisesi uygulaması başlatılmıştır. 2007 yılı verilerine göre, toplam sayısı 3690'a ulaşan genel liselere 2.142.218 öğrenci devam etmektedir (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf).

Ülkemizde, özellikle büyük yerleşim birimlerindeki Anadolu liseleri, süper liseler ve fen liseleri daha nitelikli hale getirildiği, yabancı dil eğitimi güçlendirildiği ve üniversiteye giren öğrenci sayısı yüksek olduğu için; her yıl, yaklaşık 750.000–800.000 öğrenci bu okullara girmek için yarışmaktadır. Bu yarış hem öğrencileri hem de ailelerini olumsuz yönde etkilediği için, yeni çözüm yolları aranmaktadır.

Günümüzde genel liseler niceliksel olarak yetersiz olmakla birlikte, bu okullarda verilen eğitimde de niteliksel olarak olumsuz gelişmeler gözlenmektedir. Bu olumsuz gelişmenin en önemli nedeni ise ülkemizde uygulanmakta olan üniversite sınav sistemidir.

Bilindiği gibi, genel liselerin öğretim programı, öğrencileri yükseköğretime hazırlamaya yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle lise mezunu gençlerin iş bulabilme ve yükselme umudu, üniversiteye devam etmeleriyle mümkün olmaktadır. Ancak mevcut üniversitelerimiz öğrencilerin eğitim taleplerini karşılayacak sayı ve kapasitede olmadığı için, her yıl yükseköğretimin kapısındaki yığılmalara yenileri eklenmektedir. Zorlu sınav nedeniyle lise öğrencilerinin en önemli kaygısı okulda başarılı olmaktan çok, sınavda başarılı olmaya dönüşmüştür. Kuşkusuz bu gelişmeler yüzünden, liseler giderek işlevini yerine getiremez hale gelmiştir. Öğrenciler lise 3. sınıftan itibaren üniversite sınavında başarılı olmak için dershanelere devam etmekte ve dershanelerdeki eğitime, okuldaki eğitimden daha çok önem vermektedirler. Yıllardır süren bu ikili eğitim, giderek lisedeki eğitimin niteliğini bozmuştur. Son yıllarda ortaöğretimin yeniden önem kazanmasını sağlamak amacıyla, öğrencilerin başarı puanları sınav puanına eklenmekle birlikte, alınan bu önlem sonuç vermemiştir.

Üniversite sınavlarının yanı sıra, ortaöğretime geçişte yapılan sınavlarla başarılı öğrencilerin süper, Anadolu ve fen liselerine çekilmesi sonucu, diğer okullarda zayıf öğrenciler kalmaktadır. Bu öğrenciler kendilerini çoğunlukla başarısız olarak algıladıkları ve üniversiteye girme umutları az olduğu için, bu okullarda çok ciddi sınıf yönetimi sorunları yaşanmaktadır.

GRUP ÇALIŞMASI 5.1

Sizce ortaöğretimin başlıca sorunları nelerdir? Bu sorunların giderilmesi için neler önerirsiniz?

Ortaöğretimde niteliğin artırılması için programların yeniden gözden geçirilmesi, rehberlik faaliyetlerine önem verilmesi ve akademik yönden zayıf öğrencilerin ilköğretimden sonra mesleki ve teknik eğitime yönlendirilmesi gerekmektedir.

Mesleki ve Teknik Liseler

Cumhuriyet döneminin başında Türkiye'de sanayinin ve teknolojinin yok denecek kadar az olması, mesleki ve teknik eğitimin de sınırlı gelişmesine neden olmuştur. Bu alanda atılan ilk önemli adım, 1927 yılında çıkarılan bir ya-

sayla il ve belediye idaresi sorumluluğundaki mesleki ve teknik liselerin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmasıdır. Bu yasadaki son Bakanlık içinde Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş ve yeni okullar açılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca, yeni açılan mesleki ve teknik liselere öğretmen yetiştirmek amacıyla bir yandan yurtdışına öğrenciler gönderilirken, diğer yandan yurtdışından öğretmenler getirilmiştir. 1934–35 öğretim yılında kız teknik, 1937–38 öğretim yılında erkek teknik yüksek öğretmen okulları açılarak mesleki ve teknik eğitimin öğretmen ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, mesleki ve teknik öğretime verilen önem de giderek artmıştır. 1960–70'li yılların başında çoğunlukla başarısız ve gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının devam ettiği bu kurumlara 80'li yıllarda giderek talep artmıştır. 1973–74 yılında 974 olan mesleki ve teknik okulların sayısı, 1996–97 öğretim yılında 3119'a ulaşmıştır. Bu dönemde, mesleki ve teknik eğitimde kaliteyi artırma yönünde de önemli gelişmeler olmuştur. Mesleki ve teknik eğitimde karşılaşılan güçlükleri aşmak, kapasite artışı sağlamak, öğretim kalitesini yükseltmek ve mesleki teknik eğitimi iş hayatıyla bütünleştirmek için 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu çıkartılmıştır. 1986–87 öğretim yılında 20 ilde uygulanmaya başlanan ve 1988–89 öğretim yılında kanun kapsamına giren bütün okullara yaygınlaştırılan bu kanunla, meslek lisesi öğrencilerine işletmelerde pratik eğitim yaptırılarak iş hayatına uyum sağlamaları kolaylaştırılmıştır. Böylece mesleki ve teknik okul öğrencilerinin eğitimlerinin beşte üçünü işletmelerde yapmaları sağlanmıştır (DPT, 1990). Ayrıca mesleklerde çeşitlilik artırılmış ve İngilizce eğitimi güçlendirilerek Anadolu meslek liseleri açılmaya başlanmıştır. Bu okullar nitelikli öğrencilerin de mesleki ve teknik liselere yönelmelerine neden olmuş ve öğrencilerin 4 yıllık üniversitelere girme beklentilerini yükseltmiştir. Bu gelişme olumlu gibi görünmekle birlikte, meslek liselerinin de giderek genel liselere dönüşmesi sonucunu getirmiştir. Oysa genel liselere göre maliyeti daha yüksek olan bu okulların temel amacı, toplumun ihtiyacı olan ara insan gücünü yetiştirmektir ve bütün gelişmiş ülkelerde mesleki ve teknik okullar bu amaçla hizmet etmektedir.

Bu yanlış yapılaşmanın engellenmesi için, 1990'lı yılların sonunda ÖSS puanlarına, program türlerine göre katsayı getirildi ve mesleki ve teknik lisesi mezunlarının kendi alanları dışındaki bölümlere geçişleri zorlaştırıldı. Buna karşın mesleki ve teknik okullardan mezun olanlara 2 yıllık yüksek okullara sınavsız geçiş hakkı tanındı. Kendi içinde son derece tutarlı ve ülke çıkarlarına uygun olan bu karar, kamuoyunda imam hatip okulu mezunlarının üniversitelere girişlerinin engellenmesi olarak algılandığı için, günümüzde halen en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir.

Tüm bu tartışmalara rağmen, geçen yaklaşık 10 yıl içinde mesleki ve teknik okulların geliştirilme çalışmalarına devam edilmiş, 2006–2007 öğretim yılında okul sayısı 4244'e ulaşmıştır. Ancak, meslek lisesi sayısı genel lise sayısından daha fazla olmasına karşın, öğrenci sayısı genel liselerin neredeyse yarısı kadardır. 2006–2007 öğretim yılında ortaöğretime kayıt olan öğrencilerin % 36,3'ü meslek liselerini tercih etmiştir (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, bu oranın % 60'a çıkması gerektiği görülmektedir.

Özetle, ülkemizde göreceli olarak yeter sayıda mesleki ve teknik lise olmakla birlikte, ortaöğretim kurumlarına çocuklarını gönderen aileler 4 yıllık üniversite eğitiminde ısrarcı görünmekte ve onların bir meslek kazanmasını çok fazla önemsememektedirler. Bu durum da bir yandan üniversite sınavına giren öğrenci sayısı artırırken, diğer yandan nitelikli ara insan gücünün yetişmesine ve bu açığın üniversite mezunlarıyla kapatılmaya çalışılmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için ilköğretimin sonunda çocukların bu konuda yetkili kişilerce yönlendirilmesi, ailelerin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Bu önlemlerin yanı sıra, meslek birliklerinin işyeri açmada mesleki ve teknik okul mezuniyetini bir koşul olarak getirmeleri ve bunun denetlenmesi de bu okullara olan talebi artırabilir.

Yükseköğretim

Yükseköğretim, milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümüdür (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, madde 3-a). Üniversiteler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksek okulları, uygulama ve araştırma merkezleri yükseköğretim kurumlarıdır.

Yükseköğretimin Önemi

Yükseköğretim, bireyin belli bir meslekte uzmanlaşmasını sağlayan eğitim sisteminin en üst eğitim kurumudur. Bir ülkede, toplumsal değişimin hızına, niteliğine ve ölçüsüne etki eden kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Değişen toplum, üniversiteyi; değişen üniversite, toplumu etkilemektedir (Ataunal,1993). Geçmişteki ve günümüzdeki toplumlara bakıldığı zaman da toplumdaki üniversite mezunu sayısı ile toplumların gelişmişlik düzeyi arasında yakın ilişki olduğu açıkça görülmektedir.

Bir ülkenin kalkınması için gerekli olan çeşitli mesleklerin en iyi biçimde yürütülmesini sağlayacak yapıcı ve yaratıcı insan gücünün yetiştirilmesinde yükseköğretim kurumları önemli rol oynar. Üniversitelerin bu nitelikte insan

gücü yetiştirebilmesi için, çeşitli ekonomik kurumlar ve hizmet sektörüyle işbirliği içinde olması gerekir.

Üniversitelerin diğer bir görevi de toplumun kültürünü tanıtmak, yaymak ve araştırma yoluyla geliştirmektir. Yükseköğretim kurumlarında yürütülen bilimsel araştırmalar sonucu elde edilen bulgular, toplumdaki tüm kurumların biçimlendirilmesi, geliştirilmesi ve değiştirilmesinde etkin rol oynar.

Günümüz toplumlarında, demokrasinin yaşaması ve gelişmesinde de üniversiteler önemli rol oynamaktadır. Üniversiteler, kültür ve eğitimin, hür düşüncenin kaynağı, bu düşüncenin oluşturduğu merkezler ve odak noktalarıdır (Versan, 1988).

Ülkemizde Yükseköğretimin Gelişimi ve Sorunları

Ülkemizde çağdaş anlamda üniversitelerin kuruluşu cumhuriyetin ilanından sonra mümkün olmuştur. Yeni Türkiye'nin başkenti olan Ankara'nın gelişmesi ve kültür merkezi haline gelebilmesi için, o dönemde yükseköğretim kurumlarının yaygınlaştırılmasına Ankara'dan başlanmıştır. 1923 yılında Harp Okulu, 1925 yılında Hukuk Mektebi ve Musiki Muallim Mektebi, 1927 yılında Gazi Orta Öğretmen Okulu ile Eğitim Enstitüsü kurulmuştur. Yeni açılan okullara bakıldığında, hükümetin askerlerin eğitimi ile öğretmen eğitime öncelik verdiği açıkça görülmektedir.

Cumhuriyet yöneticileri Ankara'da yeni yüksekokulların kurulmasına yönelik çalışmalara devam ederken, diğer yandan da Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ve bir türlü çağdaş üniversite kimliğine giremeyen İstanbul'daki Darülfünun'u kapatarak 1933 yılında İstanbul Üniversitesi'ni kurmuştur. Bu üniversite, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk üniversitesi olması ve 1934 yılında üniversitenin bütün işleyişini düzenlemek üzere "İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi" adı altında ilk mevzuatın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. 1933 reformu olarak kabul edilen bu çalışmayla, yeni Türk Devleti'nin temelini oluşturan devrimlerin korunması ve geliştirilmesi yanında, her yönüyle bilimsel düşünme ve çalışma anlayışının gelişmesi amaçlanmaktaydı (Ataunal, 1933). İstanbul Üniversitesi 1930'lu yıllarda Nazi Almanyası'ndan kaçan bilim adamlarının da katkısıyla, mühendislik ve sosyal bilimler alanında Türkiye için gerekli nitelikte insan gücünü yetiştirmeye başlamıştır.

1933–43 yılları arasında, İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra, ülkemizde modern tarım uygulamalarının başlatılması amacıyla Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933), Batı ve çağdaş kültürün tanıtılması ve yaygınlaştırılması için Milli Musiki ve Temsil Akademisi (1934), Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (1935) ve Fen Fakültesi (1943) açılmıştır. Ankara'daki değişik fakülte ve enstitüler II. Dünya Savaşı'ndan sonra Ankara Üniversitesi çatısı altında toplanmıştır.

Üniversitelerde ikinci reform hareketi 1946 yılında gerçekleşmiştir. Bu reform hareketiyle birlikte, özgürlükçü ve demokratik üniversite modeli kabul edilmiştir. 1955–57 yılları arasında, Ankara ve İstanbul'un dışında üniversiteler açılmaya başlanmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon), Ege Üniversitesi (İzmir), Atatürk Üniversitesi (Erzurum) bunların ilk örnekleridir.

1959 yılından itibaren ise üniversitelerin yanı sıra iktisadi ve ticari ilimler akademileri ile devlet mimarlık ve mühendislik akademileri kurulmaya başlanmıştır. Böylece üniversitelerin dışında bir başka yükseköğretim sistemi oluşturulmuştur.

1960 sonrasında, yükseköğretime olan talebin giderek artması sonucu, tüm hükümetler yeni yükseköğretim kurumları açılması yönünde çalışmalar yapmışlar, yükseköğretim kurumlarının sayı ve kapasitelerini artırmışlardır.

1981 yılına kadar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı akademiler, meslek yüksekokulları ve eğitim enstitüleri, özerk üniversitelerle birlikte gelişmiştir. Ancak 1968–80 yılları arasında bu okullar politize olmuş, öğrenci olayları yoğunlaşmış, öğretim uzun ve kısa süreli boykotlarla kesintiye uğramıştır.

Bu gelişmelerin yüksekokul ve üniversitelerdeki özgürlüğe bağlanması sonucu, 1980 müdahalesinden sonra, 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu kurulmuştur. Böylece Türkiye'de, üniversitelerde yeni bir reform dönemi başlamıştır.

1933'teki büyük üniversite reformundan sonra gerçekleşen en kapsamlı reform niteliğindeki 1981 Yükseköğretim Kanunu'yla Türkiye'de yükseköğretim; akademik, kurumsal ve idari yönden önemli bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Söz konusu kanun hükümleri ve TC Anayasası'nın 130 ve 131. maddeleriyle kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olan Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş haline gelmiştir.

Bu kurul, reformla birlikte yükseköğretim sisteminde bir bütünlük sağlamıştır. Tüm akademiler, eğitim enstitüleri ve meslek yüksekokulları yeniden düzenlenmiştir; bazıları yeni üniversitelere dönüştürülmüş, bazıları ise var olan üniversitelere bağlanmıştır. Böylelikle 1982 yılında 8 yeni üniversite kurulmuştur.

Yükseköğretim Kurulu, toplumda ve üniversitelerde çeşitli tartışmalarla yol açmış ve uzun süre eski özerk üniversite yapısı ile yeni model karşılaşdırılmıştır. Ancak aradan geçen uzun süreden sonra, belli esneklikler sağlanmış ve üniversite yönetimine de yeni yetkiler verilerek büyük ölçüde uzlaşmaya varılmıştır.

Yükseköğretim Kurulu'nun kuruluşundan günümüze değin ülkemizin çeşitli illerinde çok sayıda üniversite açılmıştır. 1984 yılından itibaren vakıflara

üniversite açma izni verilmesiyle birlikte, vakıf üniversiteleri de niceliksel olarak hızla artmıştır. Günümüzde, ülkemizde toplam 61 devlet üniversitesi ve 30 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 91 üniversite bulunmaktadır. Ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de 5 üniversite bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarındaki bu hızlı sayısal gelişmeye rağmen, okullaşma oranı 2005–2006 istatistiklerine göre yaklaşık % 18'dir (MEB İstatistikleri, 2007, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Türkiye'de üniversite mezunu olmak bireylere statü kazandırdığı, iş bulma olasılığını artırdığı, erkekler için zorunlu askerlik görevinin daha iyi koşullarda ve daha kısa süreli yapılmasını sağladığı için, ortaöğretimden mezun olan hemen hemen tüm öğrenciler yükseköğretime devam etme çabası içindedirler. Üniversitelerin kontenjanları sınırlı olduğu için, bu öğretim kademesine öğrenciler ülke çapında, yılda bir kez yapılan bir sınavla seçilmektedir. Her yıl 1,5–1,8 milyon öğrenci bu sınava girmektedir.

Her kesimin dileği, Türkiye'de üniversitelerin sayısının artırılması olmakla birlikte, bunun sağlanması için aşağıdaki sorunlara çözüm bulunması gerekmektedir.

1. Üniversite sayısının artması ve tasarruf tedbirleri nedeniyle üniversitelerin devletten aldıkları mali yardım azalmış ve üniversitelerde araç gereç bulma güçlükleri çekilmeye başlanmıştır. Günümüzde üniversiteler kendilerine kaynak yaratamadıkları durumlarda kitap, laboratuvar araç ve gereçlerinin alımı gibi çok önemli ihtiyaçlarını karşılamakta bile güçlük çekmektedirler. Bu durum kuşkusuz eğitim ve öğretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

2. Öğretim elemanlarının maaşları diğer sektörlere göre çok düşük olduğu için başarılı öğrenciler akademik kariyer yapmamakta ya da doktoralarını tamamladıktan sonra üniversiteden ayrılmaktadırlar. Bu nedenle öğretim elemanlarının nitelikleri giderek düşmekte ve yeni öğretim elemanı yetiştirmede güçlükler çekilmektedir.

3. Taşra üniversitelerine, bulundukları şehirlerin olanaksızlıkları nedeniyle, öğretim elemanı bulunmakta güçlük çekilmektedir. Yükseköğretim Kurulu bu üniversitelerde çalışan araştırma görevlilerine yurtdışında ve içinde yüksek lisans ve doktora yapma fırsatı tanımak için çeşitli modeller geliştirmiş ve bu çalışmalar sonuç vermeye başlamıştır. Ancak bu sorun her yeni açılan üniversite için önemini korumaktadır.

4. Ülkemizde kitap yazarlığı yeterince ödüllendirilmediği, telif hakları korunmadığı, öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının olmayışı gibi nedenlerle, yükseköğretim kurumlarında okutulacak ders kitaplarının sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum, öğretimin niteliğini düşürmektedir.

TÜRKİYE'DE YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen formal eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın eğitimde belli bir yaş sınırı yoktur. Her yaş grubu için (çocuk, genç, yetişkin vb) yaygın eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.

Yaygın Eğitimin Önemi

Toplumdaki bireylerin üretken ve verimli olması, kendini geliştirebilmesi, mesleğinde ilerleyebilmesi için, örgün eğitim sürecinde kazanılan bilgi ve beceriler her zaman yeterli olmayabilir. Bilim ve teknolojideki hızlı gelişme ve değişimler bu kurumlarda verilen bilgileri kısa sürede geçersiz ya da yetersiz kılmaktadır. Yaygın eğitim, insanları sürekli olarak yenileyerek, toplumsal değişimin getirdiği yeni durumlara uyum güçlüklerini gidermek ve örgün eğitim eksikliklerini tamamlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çeşitli nedenlerle örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen kişiler de yaygın eğitimin etkinliklerine katılarak bu eksikliklerini telafi edebilir ve meslek kazanabilirler.

Türkiye'de okuma yazma ve ilkokuldan sonra örgün eğitim kurumlarına devam etme oranının düşük olması, yaygın eğitimin önemini artırmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2006 verilerine göre iş gücünün % 61,9'u lise altı eğitimliken, lise altı eğitimlilerin % 54,8'i de işsizdir (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/201106.doc>). Bu veriler ülkemizde iş gücünün hizmet içi eğitim aracılığıyla geliştirilmesinin ve meslek kazandırmanın ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Ülkemizde Yaygın Eğitimin Gelişmesi ve Sorunları

Halk eğitiminin gerekliliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde birçok aydın tarafından öne sürülmüştür. Ancak ilk önemli yaygın eğitim girişi, cumhuriyet döneminde, Latin alfabesinin kabulünden sonra gerçekleşmiştir. 1928 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından **Millet Mektepleri** adı altında kurslar açılarak örgün eğitimin dışında kalan vatandaşlara yeni yazı ve temel vatandaşlık bilgileri öğretilmeye başlanmıştır. Millet Mektepleri 1932 yılına kadar çok etkin bir biçimde çalışmış, bu yıldan sonra giderek etkinliğini yitirmiştir.

Bu dönemde, Millet Mektepleri'nin yanı sıra halk evleri ve halk odaları da (1932–47) halk eğitiminde önemli rol oynamışlardır. Kültür merkezleri olarak kentsel bölgelerde kurulan halk evlerinin temel amacı, milli kültürü yayarak aydınlarla halk arasındaki uçurumu kapatmaktır (Kaya, 1977). Halk evlerinde okuma yazma kurslarından başka, spor, folklor, müzik ve tiyatro gibi etkinliklere de yer verilmekteydi.

1950 yılında çok partili döneme geçildikten sonra halk eğitimi, halk ders-haneleri ve gezici okullarda sürdürülmeye çalışılmış, ancak çok verimli olamamıştır.

Günümüz Türkiye'sinde bakanlıklar, çeşitli kamu kuruluşları, bankalar, meslek kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar tarafından kendi hizmet alan özelliklerine göre yaygın eğitim hizmeti verilmektedir. Bu kuruluşlar tarafından verilen hizmetler aşağıda özetlenmektedir.

Bakanlıklarca verilen kurslar: Yaygın eğitim faaliyetlerini en yoğun biçimde Milli Eğitim Bakanlığı yürütmektedir. Bakanlığın il milli eğitim müdürlüklerine bağlı halk eğitim merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerde yöre halkının ihtiyaçlarına göre okuma yazma kursları ve illerin özelliklerine göre çeşitli meslek kursları açılmaktadır. Ancak bu merkezler eğitici bulmakta güçlük çekmektedirler.

Bunun dışında Adalet Bakanlığı ceza, tevkif ve çocuk ıslah evlerinde mahkûmlar için el sanatları ve meslek kursları açmakta, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı çiftçilere yönelik çeşitli eğitim etkinlikleri düzenlemektedir. Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan Türk Silahlı Kuvvetleri ise okuma yazma bilmeyen erler için okuma yazma kursları açmaktadır. Bu nedenle, ülkemizde okuma yazma bilmeyenlerin büyük bir kısmı kadınlardır.

Gönüllü Kuruluşlar: Ülkemizde gönüllü kuruluşlar uzun yıllardan beri faaliyet göstermekle birlikte, 1990'lı yıllarda örgün ve yaygın eğitime destek veren bu kuruluşların sayısı hızla artmıştır. Bu kuruluşlar özellikle gecekondu bölgelerinde hem okuma yazma kursları, hem de mesleki kurslar açmaktadırlar.

Hizmet İçi Eğitim Programları: Bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler sonucu hizmet içi eğitim giderek önem kazanmaktadır. Birçok kurum ve özel kuruluş personelinin geliştirmek ve daha verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla hizmet içi eğitim kurs ve seminerleri düzenlemektedir. Büyük kurum ve özel kuruluşlar bu programları kendi bünyelerinde oluşturdukları eğitim merkezlerinde yürütürlerken, çeşitli nedenlerle kendi eğitim birimine sahip olmayan kuruluşlar hizmet içi eğitim için kurumlar arası eğitim merkezlerinden, üniversitelerden ve hizmet içi eğitim programı düzenlemek amacıyla kurulmuş olan kurumlardan yararlanmaktadırlar.

Son yıllarda özellikle büyük şehirlerde, kursların ya da sertifika verme biçiminde uygulanan özel yaygın öğretim kurumlarının sayısı giderek artmaktadır. Bunlardan, yabancı dil öğretimi ve bilgisayar kullanımına ilişkin programlar en çok rağbet görenler arasındadır. Bu durum eğitim sistemimizin zayıf olan yönlerini de açıkça göstermektedir.

Özel örgün eğitim kurumlarından bir meslek kazanmak amacıyla yararlanan kişiler de çoğunlukla üniversite sınavını kazanamayan lise mezunlarıdır. Bu kişilere meslek kazandırılması, Türkiye'nin kalkınması için büyük önem taşımaktadır. Ancak mesleki ve teknik eğitim başlığı altında tartışılan sorunlar giderilirse, bir yandan gençlerin zaman kaybetmeleri, diğer yandan da ailelerin ekonomik kayıpları önlenmiş olur.

Devlet eliyle yapılan halka açık yaygın eğitim faaliyetleri günümüz ihtiyaçlarına uygun olmadığı için, bu açığı özel sektör kapatmaktadır. Ancak, genç işsizlerin fazla olduğu ve gelir düzeyi düşük bölgelerde günümüz ekonomisine katkıda bulunacak, aranan insan gücüne uygun konularda açılacak parasız eğitim faaliyetlerine büyük ihtiyaç vardır.

ÖZET

Türk eğitim sisteminin yönetim yapısı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde eğitim milli olarak kabul edilmiş ve eğitimde devletçi ve merkeziyetçi bir yönetim yapısı benimsenmiştir. Eğitim Bakanlığı teşkilatı merkez, il, ilçe ve okul düzeyinde yapılanmıştır. Ayrıca yurtdışında da müşavirlik düzeyinde temsilcilikleri vardır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk milli eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.

Okul öncesi eğitim, zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların beşensel, zihinsel ve sosyal gelişimini planlanmış bir ortam içinde sağlayan ve onları ilköğretime hazırlayan bir eğitim kademesidir. Ülkemizde en düşük okullaşma oranı bu kademededir. Oysa çocukların ilköğretime hazırlanması ve bütün öğrencilerin eğitilmiş anne babaların çocuklarıyla eşit koşullarda eğitime başlamaları için, özellikle kırsal alanda ve gecekondu bölgelerinde okul öncesi eğitime büyük ihtiyaç vardır.

İlköğretim kurumları 8 yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir. İlköğretim kurumlarında çocuklar temel beceriler kazanarak hayata ve bir üst öğretim kurumlarına hazırlanır. Ülkemizde ilköğretimin özellikle kırsal alanda yaygınlaşmasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların başlıca kaynağı ise nüfusun bölgelere dengesiz dağılımı ve göçlerdir.

Ortaöğretim 15–18 yaş grubunu kapsayan, öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim devresidir. Ortaöğretim kurumları 4 yıllık liselerdir. Liseler programlarına göre lise, teknik lise ve meslek lisesi gibi adlar alır. Bu öğretim kademesi de özel okullar hariç parasızdır. Ancak zorunlu değildir.

Toplumların kalkınması ve gelişmesinde ara insan gücü büyük önem taşımaktadır. Ortaöğretim kurumları, bürokrasinin, sanayi kuruluşlarının, hizmet ve tarım sektörünün ihtiyacı olan orta düzeydeki memur, sekreter, usta, nitelikli işçi, teknisyen, sağlık memuru, hemşire, din adamı vb gibi ara insan gücü yetiştirmede önemli bir rol oynar. Ortaöğretimin diğer bir işlevi de yükseköğretime öğrenci yetiştirmektir. Yükseköğretimde verilen eğitim büyük ölçüde ortaöğretimde kazanılan bilgi ve tecrübelerle dayanmaktadır. Yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin başarıları, ortaöğretim kurumlarındaki eğitimin niteliğine bağlıdır.

Yükseköğretim, milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümüdür (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, madde 3-a). Üniversiteler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezleri yükseköğretim kurumlarıdır. Cumhuriyet döneminde gelişmeye başlayan bu öğretim kademesi, mali kaynakların yetersizliği, öğretim üyesi yetiştirme ve bulmada karşılaşılan güçlükler nedeniyle, nitelikli eleman istihdam edememektedir. Kuşkusuz bu durum üniversitelerdeki eğitimi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen formal eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar. Yaygın eğitimde belli bir yaş sınırı yoktur. Her yaş grubu için (çocuk, genç, yetişkin vb) yaygın eğitim faaliyetleri düzenlenebilir. Yaygın eğitim, insanları sürekli olarak yenileyerek, toplumsal değişimin getirdiği yeni durumlara uyum güçlüklerini azaltmak ve örgün eğitim eksikliklerini tamamlamak açısından önem taşımaktadır. Ayrıca çeşitli nedenlerle örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen kişiler de yaygın eğitim etkinliklerine katılarak bu eksikliklerini telafi edebilir ve meslek kazanabilirler. Ülkemizde bakanlıklar, çeşitli kamu kuruluşları, bankalar, meslek kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar kendi hizmet alan özelliklerine göre yaygın eğitim hizmeti vermektedir.

VI. BÖLÜM

Eğitim Sisteminde Öğretmenin Rolü ve Öğretmenlik Mesleğinin Özellikleri

EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRETMENİN ROLÜ

ETKİLİ BİR ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER

Kişisel Nitelikler • Mesleki Nitelikler

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Meslek Nedir?

Öğretmenlik Mesleğinin Kendine Özgü Özellikleri

Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinin Durumu

ÖZET

Birinci bölümde temel kavramlar üzerinde durulurken, bireyin kendiliğinden, bir başka kişinin yardımıyla ya da yazılı ve görsel bilgi kaynaklarından öğrenebildiği belirtilmişti. Bu tür öğrenmeler genellikle informal eğitim çerçevesinde oluşur. Formal eğitimde ise bir öğretene vardır. Formal eğitimde öğrenmeyi sağlayan bu kişiye öğretmen denir. Informal eğitimde öğrenmeyi sağlayan anne, baba, arkadaşlar, ustalar iken, formal eğitimin gelişmesiyle birlikte öğretmen kavramı ortaya çıkmış, sonra öğretmenlik bir meslek haline gelmiştir.

Bu bölümde önce öğretmenin eğitim sistemindeki rolü üzerinde durulmuş, sonra bir öğretmende bulunması gereken nitelikler tartışılarak, öğretmenlik mesleğinin özelliklerine yer verilmiştir.

EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Öğretmen eğitim sisteminin en önemli öğelerinden biridir. Öğretmen olmadan bir okulun çalışması mümkün değildir. Eğitim teknolojileri geliştikçe, akla ilk gelen soru bu araçlar öğretmenin yerini tutar mı olmuştur. Ancak görülmüştür ki, teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin öğretmenin yerini hiçbir araç tutamamaktadır. Hatta teknolojinin gelişmesiyle birlikte, öğretmenlerin, öğretimin düzenlenmesinde bu araçlardan yararlanabilmek için daha çok çaba harcamaları gerekmektedir.

Ülkemizde öğretmenlik mesleği, bazı kişiler tarafından sadece ders vermekten ibaretmiş gibi algılanmaktadır. Yaz aylarında da okullar tatil olduğu için, tatili bol, yarım zamanlı rahat bir iş olarak tarif edildiği gibi, bu özelliklerinden dolayı kız çocuklarına uygun bir meslek olarak da gösterilmektedir. Oysa öğretmenin okul içinde pek çok görevi vardır. Bu görevler ülkemizde yönetmeliklerle belirlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yönetmeliklere göre temel görevleri sıralanmaktadır (<http://www.meb.gov.tr/mebasp/mebdata/mevzuat/liste.asp?kriter=7&ara=1&Submit=Listele&offset=60> sayfasından özetlenerek alınmıştır).

1. Öğretmenler kendilerine verilen dersleri okuturlar. Bunlarla ilgili bütün uygulamaları ve deneyleri yaparlar. Serbest çalışma saatlerinde öğrencileri gözlerler. Öğretmenler dersler dışında okulun eğitim, öğretim ve yönetim işlerine de canlı bir şekilde katılmakla; kanun, yönetmelik ve emirlerle saptanan görevleri yapmakla yükümlüdürler. Öğretmenler, öğrencilerini yetiştirmek konusunda her fırsattan yararlanmalı, hizmet ruhu beslemeli, görevden kaçmamalı, öğrencilerine öğrenim işlerinde iyi bir yardımcı ve kılavuz olmalı, eğitim işlerinde tutum ve davranışlarıyla örnek olmalıdırlar.

2. Öğretmenlerin öğretim işlerinde görevleri şunlardır:

a. Öğretmenler her ders yılı başında müfredat (eğitim) programlarının, ders uygulamalarının (çevre, tarihi eser, müze, teknik kurumlar vb inceleme-

leri) ve deneylerin aylara dağıtılmasını gösterir bir plan hazırlayarak derslere başlamadan bir örneğini okul müdürüne verirler.

b. Etkili bir öğretim sağlayabilmek için, derslere hazırlıklı girmek ve okulda bulunan ders araçlarından ve okul kitaplığında bulunan kitaplardan öğrencilerini yararlandırmakla yükümlüdürler.

c. Öğrencilerini kişisel çalışmalara yöneltmek için tedbirler alırlar. Bu hususta yerine göre doğal ve yakın çevreden; eski eserlerden; kitaplıktan; işlik ve laboratuvarlardan, ödevlerden; okulda düzenlenecek müsamere, müzik, spor ve bahçe çalışmalarından; okulda tüm öğretmenlerin elbirliğiyle yaratıp yaşatacakları çalışma havasından yararlanırlar.

d. Aynı dersi okutan zümre öğretmenleri ve aynı sınıfta ders okutan öğretmenler sık sık toplanarak aralarında işbirliği yaparlar. Bu toplantılardan ilki ders yılı başında yapılarak yıllık planlar incelenir.

e. Derslerde öğrencilerine "yazılı öğrenci ödevleri yönetmeliği" hükümlerine göre ödev vermek ve bunları düzelterek geri vermekle yükümlüdürler.

f. Sınav yönetmeliğiyle kendilerine verilen görevleri yapmak, ayırtman seçtikleri okulların sınavlarında hazır bulunmak zorundadırlar.

g. Verdikleri dersleri, yaptıkları ödevleri, deneyleri ve yoklama konularını her derste sınıf defterine yazarak imzalarlar.

h. Derste, laboratuvar da ya da bir gezide yaptıkları ve yaptırdıkları deney ve uygulamayı her hafta sonunda müdüre raporla bildirirler.

i. Derse girince yoklamayı kendileri yapar, derste bulunmayanları ve bunların sayısını yazarak yoklama kâğıdını imzalarlar.

j. Not defterlerini her zaman yanlarında taşımak, derste soru sordukları/sözlü yoklama yaptıkları öğrencilere takdir edecekleri notları mürekkepli kalemle bu deftere yazarak o ders içinde öğrenciye bildirmek zorundadırlar. Yazılı yoklama kâğıtlarına ve ödevlere takdir edilen notlar da bu deftere aynı suretle geçirilerek öğrencilere bildirilir.

3. Öğretmenlerin eğitim işlerinde ödevleri şunlardır:

a. Öğretmenler haftada 1 gün nöbet tutarlar. Öğretmen sayısı elverişli olmayan okullarda –okulun nöbetçi öğretmensiz kalmaması için– nöbet işleri okul müdürü tarafından gereğince ayarlanır.

b. Yönetimi öğretmenler kurulunca ya da okul müdürlüğünce kendilerine verilen öğrenci kurullarını yönetir ve her türlü eğitim çalışmalarına katılırlar.

c. Öğretmenler kurulu kararıyla kendilerine verilen sınıfın eğitim işlerini üzerlerine alırlar. Bu sınıftaki çocukların ayrı ayrı üstünlüklerini ve zayıf yönlerini incelemeye çalışırlar. Eğitimini üzerine aldıkları sınıfın çocuklarının okul

içi ve dışındaki durumları, davranışları ve çalışmalarıyla yakından ilgilenirler. Okul müdürlüğüyle bu hususta sıkı bir işbirliği yaparlar.

4. Öğretmenlerin yönetim işindeki görevleri şunlardır:

- a. Okulun disiplin ve onur kurulu ile eğitim ve yönetim kurullarında kendisine verilen ödevleri yapmak;
- b. Öğretmenler kurulu toplantısına katılmak;
- c. Müdürün uygun bulacağı şekilde okulun diğer yönetim işlerine yardımcı olmak;
- d. Tebliğler dergisini okumakla yükümlüdür.

Özetle öğretmenlik, pek çok kişinin algıladığı gibi çalışma süresi kısa, tatili bol bir meslek değildir. Öğretmenlik çok çeşitli görevlerin yerine getirildiği, sorumluluğu çok, sıkı çalışma ve emek isteyen, bazı dönemlerde işin eve taşınmasını gerektiren bir meslektir. Yukarıda sıralanan birbirinden farklı görevlerin yerine getirilebilmesi için, öğretmenlerin belli özelliklere sahip olması gerekir. Aşağıda bu özellikler açıklanmaktadır.

ETKİLİ BİR ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER

Geçmiş yıllara baktığımızda hepimizin etkisinde kaldığımız birkaç öğretmen olmuştur. Bu öğretmenler, kişilikleri, bize yönelik davranışları, ders anlatma yaklaşımları vb ile bizde iz bırakmışlardır. İyi bir öğretmen nasıl olur sorusuyla karşılaştığımızda genellikle bu öğretmenlerimizin özellikleri aklımıza gelir.

İyi öğretmen tanımı, öğrenciye, okul yöneticilerine ya da velilere göre değişebilir. Öğrenciler bazen kendi ifadeleriyle bol notlu, dersi eğlenceli kılan, ancak hedeflere ulaşmada yetersiz olan öğretmenleri de iyi öğretmen olarak algılayabilirler. Veliler kendileriyle iyi iletişim kuran, nazik; yöneticiler kendilerine verilen işi yerine getiren uyumlu öğretmenleri iyi olarak nitelendirebilirler. Kuşkusuz bu özellikler önemlidir. Ancak gerçek anlamıyla **etkili öğretmen, uygulanan programın hedefleri doğrultusunda öğrencinin öğrenmesine yardımcı olan öğretmendir**. Bu nedenle eğitimle ilgilenen bilim adamlarının başlıca uğraşı alanlarından biri de etkili bir öğretmende bulunması gereken özellikleri belirlemek ve bu özelliklere uygun öğretmen yetiştirmeye çalışmaktır.

Öğretmenlik mesleğinin gereklerini yerine getirmesi sırasında öğretmenin iki temel niteliği önem taşır. Bunlar kişisel nitelikler ve mesleki niteliklerdir.

Kişisel Nitelikler

Bir sınıfta ortalama 25–50 arası öğrenci bulunmaktadır. Çocukluk ya da ergenlik döneminde olan bu öğrencilerin her birinin kendine özgü kişilik özel-

likleri, sorunları, değerleri ve yaşantıları yoluyla kazandıkları ön bilgileri bulunmaktadır. Bu bireysel ayrılıkların yanı sıra öğrenciler, içinde bulundukları yaş döneminin bazı sorunlarını da okula getirmektedirler. Böyle bir grubu yönetmek ve eğitmek kuşkusuz çok zor bir iştir. Öğretmenlerin bu zor görevin üstesinden gelebilmeleri için bazı kişisel niteliklere sahip olmaları gerekir.

Öğretmenin kişisel nitelikleri çocuğun okula ve derse yönelik tutumlarını etkiler. Olumsuz kişilik özelliklerine sahip bir öğretmen, çocuğun bir dersten ya da okuldan tümüyle uzaklaşmasına ya da akademik yönden başarısız olmasına neden olabilir.

Öğretmenin kişisel niteliklerinin öğrenci üzerinde çok önemli etkileri olmakla birlikte, bu niteliklerin eğitim yoluyla değiştirilmesi oldukça güçtür. Çünkü bu özelliklerin büyük bir kısmı öğretmenin karakterinden kaynaklanmaktadır.

Öğretmende bulunması gereken kişisel özellikler hakkında birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmalar sonucu farklı kişilik özelliklerinin önemi üzerinde durulmuştur. Aşağıda, genellikle tüm eğitimciler tarafından kabul gören, bir öğretmende bulunması gereken en önemli kişilik özellikleri özetlenmeye çalışılmıştır.

1. Hoşgörölü ve Sabırlı Olma: İlkokul çağındaki çocuklar doğru ve yanlış seçmek konusunda zorluk çektikleri, ergenlik çağındaki gençler ise kişiliklerini kanıtlamaya çalıştıkları için sınıfta birçok olumsuz davranışta bulunabilirler. Bu durumlarda öğretmenin, öğrencilerin bazı hatalı davranışları karşısında hoşgörü göstermesi gerekir.

Sınıfta öğretmen kendi beklentilerine uygun olmayan pek çok öğrenci davranışıyla karşılaşabilir. Öğretmen bu durumlarda hoşgörölü ve sabırlı olmalı, öğrencileri anlamaya çalışmalıdır.

Hoşgörü demokratik ortamın oluşturulması için de gereklidir. Öğretmenin farklı görüşler karşısında hoşgörölü olması ve öğrencilere bu yönüyle örnek olması gerekir. Hoşgörünün olmadığı ortamda öğrenciler kendilerini ifade etmekte güçlük çeker, olaylara tek boyutuyla bakmaya başlarlar. Bazı durumlarda ise sınıfta gereksiz gerginlikler ortaya çıkabilir.

Sınıfta farklı yeteneklerde öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrencilerin tüm bilgileri bir kerede anlamaları beklenemez. Öğretmen, sabırla aynı konuyu defalarca anlatabilmeli, öğrencilerin sorularını dinlemeli, küçük olaylar karşısında sinirlenmemeli, ani çıkışlarda bulunmamalıdır. Sabırsız öğretmen, öğrenciler kendi beklentileri doğrultusunda davranışta bulunmayınca kolayca sinirlenir. Bu durum sınıfta gergin ve olumsuz bir ortama neden olabilir.

2. Açık Fikirli, Esnek ve Uyarlayıcı Olma: Toplumsal değişimin hızlandığı, bilim ve teknolojiye dev adımların atıldığı günümüz toplumlarında, öğret-

menin kendisini ve öğrencilerini geliştirebilmesi için açık fikirli, esnek ve uyarlayıcı olması gerekir. Bu özelliklere sahip öğretmen kendi fikirlerinin, duygularının, algılarının başkalarından farklı olacağını bilir. Olaylara başkası açısından bakabilir.

Öğretmen, olayları her yönüyle değerlendirir, öğrencilerinin ve meslektaşlarının fikirlerine saygı duyar, yeniliklere açık olursa öğretmenlik mesleğinde daha başarılı olur.

Kendi doğrularını tek doğru olarak gören ve sunan, kendisinininkinden farklı öğrenci fikir, değer ve tutumlarına karşı ön yargılı davranan öğretmen, hem sınıfta çatışma çıkmasına, hem de öğrencilerin tek yönlü yetişmesine neden olur.

Esnek ve yeni durumlara uyum sağlayabilen öğretmen, öğretim etkinlikleri düzenlerken de öğrencilerin ihtiyaçlarının farkına vararak, programda onların ihtiyacına uygun değişiklikler yapabilir, öğrencilere alternatif öğretim etkinlikleri sunabilir.

3. Sevecen, Anlayışlı ve Espri Olma: Öğrenciler, eğitim yaşantıları boyunca anne ve babalarından çok öğretmenleriyle birlikte bulunurlar. Öğrencilerin kişiliklerinin gelişmesinde, kendine güvenli ve sosyal bireyler haline gelmelerinde sevgi önemli rol oynar.

Okul, çocuğun severek gideceği, hoşlanacağı bir yer olmalıdır. Öğretmenini seven çocuk okula ve derslere karşı olumlu tutum geliştirir, başarılı olur. Bu nedenle öğretmenlerin öğrencileri sevmesi, onlara karşı anlayışlı olması ve yeri geldiğinde onlarla şakalaşması gerekir.

Sevecen öğretmen, öğrencilerle olumlu ve onları destekleyici ilişki kurar. Öğrencilere adlarıyla hitap eder, onların kişisel sorunlarıyla ilgilenir, her öğrencinin ayrı bir birey olduğunun farkındadır ve onlara bunu hissettirir. Bu yaklaşımlar sonucu öğrencinin güvenini kazanır. Genellikle sevecen öğretmenler öğrencinin olumsuz davranışlarından çok olumlu davranışları üzerinde durarak, bol pekiştirici verirler. Böylece öğrencilerin dersi sevmesini ve öğrenmesini kolaylaştırırlar.

Espri anlayışına sahip olan öğretmenler de genellikle öğrenciler tarafından sevilir. Bu özelliğe sahip öğretmenler öğrenmeyi eğlenceli bir hale getirebilir. Espri sınıftaki gerilimi azaltır, öğretmenle iletişimi kolaylaştırır, güveni artırır ve disiplin sorunlarını azaltır. Böylece, dozunda kullanılan bir espri anlayışı öğrenmenin pekişmesine ve kalıcı öğrenmenin meydana gelmesine yardımcı olur (Cruickshank ve arkadaşları, 1995).

Sınıf ortamında öğretmenin espri anlayışını geliştirmesi zor değildir. Zaten sınıfta birçok komik olay meydana gelir. Öğretmen bu olaylara öğrenciler-

le birlikte gülerse, kendi yanlışlarından korkmazsa, sınıfta sıcak bir atmosfer oluşturabilir.

Öğretmenin sınıfta eğlenceli bir ortam yaratmak için doğal olayların meydana gelmesini beklememesi, ders planı hazırlarken, öğrencilerin hoşuna gidecek, onların hem öğrenmesini hem de eğlenmesini sağlayacak etkinliklere yer vermesi gerekir.

4. Yüksek Başarı Beklentisi: Öğretmenin öğrencilerden beklediği başarı ile öğrencilerin başarıları arasında yüksek ilişki vardır. Bu nedenle öğretmen, öğrencilerinin başarılı olacağına inanmalı ve onları başarılı olmaları için desteklemelidir. Araştırmalar, öğretmenin öğrenciden beklentisi yüksek olduğu zaman, öğrencinin daha çok öğrendiğini göstermiştir (Brophy, 1981).

Öğretmen beklentisi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkinin nedeni çok açık olmamakla birlikte, öğretmenin bir öğrencisiyle ilgili beklentisi yüksek olduğu zaman ona daha çok zaman ayırdığı, onu öğrenmeye teşvik ettiği, öğreneceğine inandığı için öğretme sürecinde daha dikkatli olduğu söylenebilir. Tam tersi durumda ise, öğretmen bir öğrencinin başarılı olacağına inanmadığı zaman ona fazla emek harcamamakta ve onu başarısız kabul ederek değiştirmeye çalışmamaktadır (Cruickshank ve arkadaşları, 1995).

Öğretmenin beklentisi ile öğrencinin akademik benlik tasarımı arasında da yakın ilişki vardır. Öğretmenin başarı beklentisini hisseden çocuk da başarılı olacağına inanır ve kendisi hakkında olumlu akademik benlik tasarımı geliştirir. Olumlu akademik benlik tasarımı ise öğrencilerin okul başarısını açıklayan önemli değişkenlerden biridir (Bloom, 1976).

5. Cesaretlendirici ve Destekleyici Olma: Öğretmen, öğrencileri öğrenmeye karşı cesaretlendirmeli ve onlara destek olmalıdır. Bu niteliklere sahip öğretmen, öğrencilerin yeteneklerine güvenir ve onlara saygı duyar.

BİREYSEL ÇALIŞMA 6.1

Öğrencilik yıllarınızda iyi olarak tanımladığınız bir öğretmenin özelliklerini yazınız.

- a
- b
- c
- d
- e

Bu özellikler kitapta yer alan özelliklerle ne kadar örtüşüyor?

Öğretmenin öğrencilere destek olması için, öğrencilerin olumsuz davranışlarından çok olumlu davranışlarının ön plana çıkarılması, her çocuğun kendi içinde sağladığı gelişime önem verilmesi, öğrenci hakkında iyimser ve olumlu düşünülmesi, öğrenci konuşurken dikkatle dinlenmesi gerekmektedir.

Destekleyici öğretmen, öğrencinin kendine güvenmesini, kendi kendine öğrenmesini ve olumlu akademik benlik tasarımı geliştirmesini sağlar.

Mesleki Nitelikler

Öğretmenin temel görevi öğrenmeyi sağlamaktır. Öğretmenlerin bu görevi yerine getirebilecek mesleki niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenin mesleki niteliği genel kültür, konu alanı bilgisi ile öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine bağlıdır. Bir öğretmenin kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun, bu özelliklere sahip olmadığı takdirde etkili bir öğretmen olması mümkün değildir.

1. Genel Kültür: Temel görevi öğrencinin sosyalleşmesi ve toplumsal kültürü öğrenciye aktarmak olan öğretmenin, bu görevini başarıyla yerine getirebilmesi için, içinde yaşadığı toplumu, kültürel özellikleriyle birlikte tanıması gerekir. Öğretmen görev yaptığı yerleşim biriminin özelliklerini, ailelerin yaşam tarzını, değerlerini ve normlarını bilmelidir.

Bunları bilmeyen öğretmen, öğrencileri ve aileleriyle istemeden çatışmaya girebilir. Kendisinin toplumdan dışlanmasına neden olabilir.

Öğretmen yaşadığı yerleşim biriminin özelliklerinin yanı sıra toplumun ortak değerlerini de bilmek zorundadır. Öğretmen, öğrencilere yerel kültürler ile toplumun ortak kültürünü bir arada tanıtmak zorundadır. Öğretmen, öğrencinin yaşadığı toplumda yanlış inanç ve değerler varsa öğrencilere bunların yanlışlığını anlatarak, onlara doğru değerler kazandırmaya çalışmalıdır. Örneğin, ülkemizde birçok yörede halen başlık parası isteme, kan davası gibi olumsuz kültürel özellikler bulunmaktadır. Öğretmen bu tür yanlış değerler yerine doğrularını öğrencilerine vermelidir. Hatta bu konularda topluma liderlik etmelidir.

Öğretmen güncel olayları da bilmelidir. Gazete, dergi okuyarak, radyo ya da televizyondan haberleri izleyerek ülkesinde ve dünyada neler olup bittiğini takip etmeli, öğrencilerin bu konular üzerindeki sorularını yanıtlayabilmelidir.

2. Konu Alanı Bilgisi: Örgün eğitim kurumları, kültürün daha çok bilim ürünü olan bilgi ve becerilerini kazandırmaya çalışırlar. Ülkemizde eğitim programları Tarih, Coğrafya, Matematik, Edebiyat gibi konu alanlarına göre düzenlenmiştir. Bu nedenle öğretmenler aynı zamanda konu alanı uzmanı olmak zorundadırlar.

Öğretmen, kendi verdiği dersin konularını iyi bilmeli, konu alanındaki gelişmeleri takip edebilmelidir. Ayrıca öğrencilerden gelen soruları yanıtlamak için gerekirse araştırma yaparak bilgisini geliştirmelidir.

3. Mesleki Beceri ve Yeterlilikler: Öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin, sahip olduğu bilgileri öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz. Bu nedenle öğretmenin, öğretme becerisine sahip olması gerekir.

Öğretmenler bu beceriyi, öncelikle öğretmen yetiştirme programlarında yer alan öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ve uygulamalarla kazanırlar. Bu beceri öğretmenin öğretmenlik deneyimiyle birlikte ve hizmet içi eğitim yoluyla meslek yaşamı süresince gelişir. Ancak öğretmenin bu konuda kendini geliştirebilmesi için yeniliklere ve değişime açık olması, kendi sınıf içi etkinliklerini sürekli değerlendirmesi gerekir.

Etkili bir öğretilerde bulunması gereken mesleki beceri ve yeterlilikler aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

a. Öğretim Sürecini Planlama: Öğretmen öğretim sürecini önceden iyi planlarsa öğrenciler daha iyi öğrenirler. İyi bir ders planının giriş, gelişme ve değerlendirme olmak üzere üç temel aşaması vardır.

Giriş bölümünde öğretmenin, öğrencilerin dikkatini yeni öğrenilecek materyaller üzerine çekmesi, öğrenciye dersin hedeflerini duyurması ve yeni öğrenileceği konuyla ilgili ön bilgilerini hatırlatması gerekir.

Gelişme bölümünde, öğrencilere yeni kavram ve fikirler sunulur, yeni kazandıkları bilgi ve becerileri kullanabilecekleri ortam hazırlanır ve hedefler doğrultusunda davranış değişikliği meydana getirilmeye çalışılır.

Değerlendirme bölümünde ise öğretim sürecinde kazanılan bilgiler yoklanıp hedeflere ulaşma derecesi saptanarak, öğrenme eksiklikleri giderilir.

İyi hazırlanmış bir öğretim planı, öğretmenin öğrenciyi öğrenme işine katması ve başarılı olmasında büyük rol oynar. Ancak öğretmen sınıf ortamında gerekirse, öğrenci ihtiyaçlarına uygun olarak planını değiştirebilmeli ve öğrencilere alternatif eğitim etkinlikleri sunabilmelidir. Öğretmenin bunu gerçekleştirebilmesi için, deneyimli, esnek ve uyarlayıcı niteliklere sahip olması gerekir.

b. Çeşitlilik Getirebilme: Öğretim sürecini sıkıcı hale getiren ve sınıfta disiplin problemlerinin ortaya çıkmasına neden olan en önemli faktörlerden biri tekdüzeldir. Öğretmenin her gün aynı biçimde ders anlatması, benzer sorular sorması, aynı tür ödüller vermesi, aynı mimik, jest ve ses tonunu kullanması öğretimde tekdüzelik yaratır.

Etkili öğretim için, öğretmenin sınıf ortamını ve kendini bu tekdüzelikten kurtarması gerekir. Etkili öğretmen sınıftaki sözlü ya da sözsüz davranışlarını,

öğretim yaklaşımını, sınıfın düzenleniş biçimini, ödev türlerini çeşitlendirmelidir. Değişiklik öğrencinin merakını uyandırır, dikkatini öğretim materyallerine ve öğretmene yöneltmesine yardımcı olur.

Öğretmenin sınıf ortamına değişiklik getirmesi için yeniliklere açık ve yaratıcı olması gerekir. Mesleki becerileri kuvvetli ve deneyimli öğretmenler için değişiklik sağlamak daha kolay olmaktadır.

c. Öğretim Süresini Etkili Kullanma: Okullarda bir ders saati 40–45 dakikadır. Bu süre verimli bir biçimde kullanılmazsa, öğretim hedeflerine ulaşmak mümkün değildir. Araştırmalar ders saati içinde işbaşında (doğrudan öğretimle ilgili) geçen süre arttıkça öğrenme miktarının da arttığını göstermektedir. Ancak uygulamaya baktığımız zaman, öğretmenlerin büyük bir kısmının bu süreyi etkili bir biçimde kullanamadıklarını görmekteyiz.

Öğretmenin akademik öğrenme süresini uzatması için, derslere hazırlıklı ve tam zamanında gelmesi, öğretim sürecinde kullanacağı materyalleri önceden hazırlaması, sınıfın kurallarını önceden belirleyerek öğrencilerin uymasını sağlaması, süre artarsa kalan zamanı nasıl değerlendireceğini planlaması gerekir.

d. Katılımcı Öğretim Ortamı Düzenleme: Öğrenme, bireyin kendi yaşantıları sonucu ve kendi çabasıyla gerçekleştiği için öğrencilerin öğretim sürecine etkin bir biçimde katılmaları gerekir. Etkili öğretmen, öğrencileri öğretim sürecine etkin bir biçimde katar.

Öğrencilerin etkin katılımını sağlamak için öğretmenin katılımcı öğretim yöntem ve tekniklerini iyi bilmesi, sınıfta öğrencileri düşünmeye, öğrenmeye teşvik edecek sorular sorabilmesi gerekmektedir.

e. Öğrencilerdeki Gelişimi İzleme: Etkili öğretmen, öğrencilerin yeni bilgileri anlama ve kavrama düzeylerini dikkatle izler. Öğrenme eksikliklerini belirlediği zaman eksikleri tamamlar, yanlışları düzeltir. Öğrencilerin doğru davranışlarını ödüllendirir.

Sonuç olarak, etkili bir öğretmen olabilmek için öğretmenlerin hem kişilik hem de mesleki niteliklerini geliştirmeleri ve sürekli kendilerini yenilemeleri gerekmektedir.

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Eğitim kurumlarına devam eden bireylerin en büyük arzusu, bir meslek sahibi olmaktır. Atalarımız mesleği altın bir bilezik olarak nitelendirmişlerdir. Anne babaların gayreti ise çocuklarına bu altın bileziği takarak onları hayata hazırlamaktır.

Bir mesleği olan kişi, o mesleğini icra ederek yaşamını sağlayacak bir gelir elde eder, mesleğiyle ilgili bir gruba ait olur, sosyal statüsünü yükseltir, kendi kendine toplum içinde yaşayabilecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelir. Toplumda bireylerin uğraşabilecekleri ve bu yolla hayatlarını kazanabilecekleri avukatlık, doktorluk, ticaret, zanaatkarlık, öğretmenlik gibi çok çeşitli meslek vardır.

Bir çalışma alanının meslek olup olmadığına karar vermek için bazı ölçütler vardır. Aşağıda bu ölçütler ele alınarak öğretmenlik mesleği kapsamlı olarak incelenmiştir.

Meslek Nedir?

Meslek, toplumdaki sosyal, ekonomik ve teknolojik yapının gerektirdiği bir iş bölümü sonucu ortaya çıkan, bireyin ilgi ve kabiliyetiyle sosyal etkinliklere katılma gereksinimi ve toplumun bireyden sosyal ve ekonomik yaşamda sorumluluk yüklenmesi talebi sonucu ortaya çıkmış olan bir yaşamsal etkinlik olgusudur (Hacıoğlu ve Alkan, 1997). Gelişmemiş ve formal eğitimin yaygın olmadığı toplumlarda meslekler çoğunlukla babadan oğla geçmektedir. Örneğin çiftçi, tüccar, zanaatkâr, demirci, boyacı, ciltçi, berber gibi meslekler babadan oğla geçebilir. Bu tür meslekleri çocuk babasının yanında çalışarak, o meslekle ilgili davranışları gözleyerek ve yaparak kazanabilir.

Toplumdaki iş bölümü geliştikçe usta çırak ilişkisiyle meslek kazanılmaya başlanmıştır. Daha formal bir eğitim gerektiren bu süreçte, çocuk bir ustanın yanında çalışarak, ustanın rehberliğinde mesleğin inceliklerini öğrenir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, özellikle zanaatla ilgili mesleklerin kazanılmasında bu tür eğitim halen geçerlidir.

Bazı mesleklerin icra edilebilmesi için ise formal eğitim şarttır. Bu meslekler özellikle toplumların gelişmesi, bilim, sanayi ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu tip mesleklere profesyonel meslek denir. **Profesyonel meslek**, özel uzmanlık bilgi ve becerisini içeren, uzun ve yoğun bir akademik çalışma ile belirli özel formasyon gerektiren ileri düzeyde ve statüde meslektir (Hacıoğlu ve Alkan, 1997). Günümüz toplumlarında uzmanlaşmayla birlikte giderek profesyonel meslekler önem ve itibar kazanmaktadır.

Öğretmenlik Mesleği

Öğretmenlik çok eski bir uğraşı alanı olmasına karşın, bir meslek olarak kabul görmesi oldukça yenidir. Günümüzde bile birçok kişi, belli bir konuda bilgi ve beceriye sahip olan kişilerin öğretmen olabileceğine inanmaktadır. Oysa

eğitimin bir bilim olarak ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte öğretmenlik meslek bilgisi önem kazanmaya başlamış ve öğretmenlik için bireylerin özel bilgi ve becerilere sahip olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Günümüzde öğretmenlik mesleği, eğitim sektörüyle ilgili olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde uğraşı alanıdır (Hacıoğlu ve Alkan, 1997). Eğitimin hukuksal temelleri bölümünde gördüğünüz gibi, Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre de öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili olarak yönetim görevlerini üzerine alan bir ihtisas mesleğidir. Yasaya göre öğretmenler bu görevlerini, Türk milli eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak yürütmekle yükümlüdürler.

Öğretmenliğin bir toplumda meslek olarak kabul edilmesi için meslekleşme koşullarını sağlamış olması gerekir. Aşağıda meslekleşme koşulları ve öğretmenin bu koşulları ne derece yerine getirdiği irdelenmektedir.

GRUP ÇALIŞMASI 6.1

Her üniversite mezunu öğretmen olabilir mi? Neden?

Meslekleşme Koşulları

Toplumlarda bireylerin uğraşı alanı olarak seçtikleri çok çeşitli işler vardır. Bunlardan bir kısmı tüm dünyada meslek olarak kabul edilmiştir. Ancak toplumlardaki uzmanlaşmayla birlikte meslekleşme mücadelesi başlamış ve meslek olmanın birtakım ölçütleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Aşağıda çeşitli kaynaklardan alınmış bu ölçütler özetlenmektedir (Morris, 1963; Bilen, 1992; Tezcan, 1996).

1. Tanımlanmış Bir Alanda Hizmet Verme

Her mesleğin kendine özgü, belirli bir hizmet alanı vardır. Bu hizmet diğerlerinden ayrılabilmesi ve toplumdaki bireyler tarafından kabul edilmelidir. Örneğin doktorların görevi hastaları iyileştirmek, avukatların görevi suçlu zanlıları yasalar önünde savunmaktır.

Öğretmenin uğraşı alanı çok belirgindir. Öğretmen, okul denen kurumlarda öğrencilere belli programlar çerçevesinde bilgi ve beceri kazandırır. Toplumdaki hemen hemen tüm bireyler yakın çevrelerindeki kişilerle etkileşime girerek onlarda davranış değişikliği meydana getirebilirler. Bu yaptıkları iş öğretmedir.

Ancak bu kişilere öğretmen demek mümkün değildir. Öğretmen planlı etkinlikler düzenler ve bu işi okul adı verilen kurumlar içinde gerçekleştirir. Diğer kişilerin, öğrettikleri konusunda kimseye karşı bir sorumlulukları yoktur. Ancak öğretmen, yetiştirdiği kişiden ailesine, topluma ve devlete karşı sorumludur.

2. Uzmanlık Bilgisi-Örgün Eğitimden Geçme

Bir uğraşı alanının meslek olabilmesi için, o işi yapan kişinin özel bilgi ve becerilere sahip olması gerekir. Aksi takdirde herkes o uğraşmayı gerçekleştirebileceği için, meslek olmaktan çıkar. Bir kimsenin belli bir mesleği icra edebilmesi için, her şeyden önce mesleğin inceliklerini oldukça iyi bilmesi, yenilikleri araştırıp aktüel bir kimliğe kavuşması ve birikimini toplumun gelişimi için işe koşabilmesi gerekir (Bilen, 1992). Bu bilgi ve beceriler, profesyonel meslekte örgün eğitimden geçerek kazanılabilir.

Öğretmenlik mesleğinin icra edilebilmesi için bireyin öncelikle bilgi aktaracağı konu alanında uzman olması gerekir. Ancak bu uzmanlık, öğretmenlik için yeterli değildir. Birey bir konuda uzman olabilir, ancak sahip olduğu bilgileri öğrencilere aktarmada yetersiz kalabilir. Bu nedenle öğretmen, aynı zamanda öğretmenlik meslek bilgisine sahip olmalıdır. Diğer bir deyişle, eğitim bilimleri alanında geliştirilmiş kuram ve ilkeleri bilmelidir. Temel görevi öğrencinin toplumsallaşmasını sağlamak ve *toplumsal kültürü* öğrenciye aktarmak olan öğretmenin bu görevini başarıyla yerine getirmesi için, içinde yaşadığı toplumun kültürünü de çok iyi bilmesi gerekir. Ancak bu üç unsur bir araya gelirse, öğretmenlik mesleğini yerine getirebilir. Öğretmenlik mesleğine girecek kişilerin tüm bu özelliklere sahip olabilmesi için uzun bir eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, öğretmenlik mesleğine ilişkin niteliklerin kazanılabilmesi için, hangi öğretim kademesinde olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmeleri gerekmektedir. İlköğretim düzeyi için 4 yıllık lisans eğitimi gerekliiyken, ortaöğretimde öğretmen olmak için 5 yıllık lisans ya da lisansüstü eğitim yapmış olmak gerekmektedir.

3. Mesleki Kültüre Sahip Olma

Mesleki kültür, meslekle ilgili değerleri, normları ve sembolleri içerir. Mesleki değerler meslek mensuplarının temel inançlarıyla yaşama anlam katarken, normlar yol gösterici, düzenleyici; semboller ise mesleki iletişimi kolaylaştıran ortak bir dil kullanmalarına yardım eden bir nitelik taşır (Bilen, 1992).

Öğretmenlik mesleğinin de kendine özgü değerleri, normları ve sembolleri bulunmaktadır. Ülkemizde de özellikle mesleklerinde uzun yıllar çalışmış olan öğretmenler, giyim tarzları, toplum içindeki davranışlarıyla hemen seçilir. Öğretmenler arasındaki bu davranış birliği, mesleki kültürün bir ürünüdür.

4. Giriş Denetimi

Her mesleğe kabul için belli ölçütler vardır. Bir mesleğe girişin en önemli şartı meslekle ilgili bir eğitim kurumundan belge ya da diploma almaktır. Profesyonel mesleklerde mesleğe giriş denetimini genellikle meslek oda ya da dernekleri yapar. Bazı mesleklerde ise denetim görevini devlet üstlenir.

Eğitim birçok ülkede milli bir nitelik taşıdığı için, mesleğe girişte en çok denetlenen meslek grubu öğretmenliktir. Ülkemizde öğretmenlik mesleğine giriş denetimi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Bakanlığa bağlı herhangi bir eğitim kurumunda görev alabilmek için bireylerin öğretmenlik formasyonu sertifikasına ve memur olma koşullarına sahip olması gerekmektedir.

5. Meslek Ahlakı

Meslek sahibi bireylerin birtakım bilgi ve becerilere sahip olmasının yanı sıra mesleğin gerektirdiği değerlere de sahip olması gerekir. Ahlak kuralları bireyin davranışlarını yönlendirir. Her insanın yaşadığı toplumun ahlak kurallarına uyması, yaşantısını ve toplumca benimsenmesini kolaylaştırır. Ancak mesleki kurallar, o mesleğin mensubu bir kimse için çok daha önemlidir. Bir yandan bu kuralları izlemeli, öbür yandan kuralları inceleyip uygun olmayanları elemeli, eksik ve yetersiz olanları düzeltmeye çalışmalı ve toplumun geçerli kurallarından yararlanmasını sağlayıcı bir hizmet sunmalıdır (Bilen, 1992).

Bir mesleğin ahlak kurallarının belirgin olması ve onlara sahip çıkılması mesleğin saygınlığını artırır. Bu nedenle, birçok meslek odası, meslek ahlakına uymadıkları takdirde üyelerinin mesleklerini icra etme yetkisini ellerinden almaktadır. Meslek ahlakı doktorluk, avukatlık gibi geleneksel mesleklerde çok daha belirgindir. Ancak, yeni meslekleşmiş uğraş alanlarında mesleki değerler tam anlamıyla belirlenmemiş olabilir.

Öğretmenlik mesleğinin de kendine özgü bazı ahlak kuralları bulunmaktadır. Derslere zamanında girme çıkma, öğretim dönemi içinde izin almama, çocuklara eşit davranma, yeri geldikçe çocukların sırlarını paylaşma, kendi öğrencilerine özel ders vermeme, meslek dışı işlerde çalışmama ilk akla gelen özelliklerdir. 1980'li yıllardan önce Türkiye'de bu ahlak kuralları öğretmenler tarafından büyük ölçüde paylaşılrken, daha sonraki yıllarda ülkemizdeki değer kaybına bağlı olarak mesleğin gerektirdiği bazı ahlak kuralları da gide rek zayıflamıştır.

6. Meslek Kuruluşları

Her meslek, kendi üyelerinin çıkarlarını, haklarını korumak ve sorunlarını dile getirmek için örgütlenir. Bu kuruluşlar, mesleğe girişi denetlemede, mesleki ahlakın oluşturulması ve denetlenmesinde de önemli rol oynar. Bireyler, kendi meslekleriyle ilgili olarak örgütsel çalışmalara katılarak meslektaşlarıyla

la iletişim kurmanın zevkini yaşayabilir, onların mesleki gelişmelerine katkıda bulunup onlardan yararlanabilirler.

Güçlü örgütlere sahip olan meslekler, bu güçlerini toplumun politik, ekonomik kararlarının belirlenmesinde de kullanabilirler. Meslekler, meslek kuruluşları ile güç kazanırlar.

Ülkemizde ilk öğretmen mesleki kuruluşu 1908 yılında kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde de öğretmenler değişik adlarla örgütlenmeye gitmişlerdir. Ancak ülkemizde demokrasideki kesintiler bu örgütlerin de bazen kapatılmasına, bazen de biçim değiştirmesine neden olmuştur. 1970'li yıllarda gelişen TÖB-DER (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği) en yüksek üye sayısına ulaşmış öğretmen derneğidir (Tezcan, 1996). Ancak bu dernek, 12 Eylül 1980 hareketiyle kapatılmıştır. Günümüzde öğretmenler değişik adlarda kurulan derneklerin çatısı altında toplanmaya çalışmaktadırlar. Ancak tüm öğretmenleri bir arada toplayan bir mesleki örgüt bulunmamaktadır. Ülkemizde askeri darbeler döneminde dernek üyelerinin suçlanması, bazı hükümetlerin dernek üyelerinin yükseltileme ve atanmalarında zorluk çıkartması, devlet memuru niteliğindeki öğretmenlerin bu derneklere üye olmaya çekinmelerine neden olmaktadır.

7. Toplumca Meslek Olarak Tanınma

Bir mesleğin toplumda herkes tarafından kabul görmesi de mesleklaşmanın önemli koşullarından biridir. Bir meslek toplumca kabul görürse, mesleki sorunlara toplumca çözüm yolları aramaya çalışılır, o meslek toplumun çeşitli kesimlerinin desteğini alır ve daha kolay gelişir.

Toplumumuzda öğretmenlik, toplumdaki bireyler tarafından kabul edilmiş saygın bir meslektir.

Özetle, öğretmenlik mesleği özellikle gelişmiş ülkelerde profesyonel bir meslek niteliğine kavuşmuştur. Ülkemizde de öğretmenlik, meslek olma koşullarının birçoğunu karşılamaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre de öğretmenlik bir meslek olarak kabul edilmekle birlikte, öğretmenliğin kendine özgü bilgi ve beceri gerektirdiği gerçeği toplumda yaygın olarak kabul görmemektedir. Günümüzde hâlâ birçok kişi belli bir konuda uzman olan ya da herhangi bir yükseköğretim kurumunu bitiren kişinin öğretmen olabileceği inancını paylaşmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı da yıllarca öğretmenlik formasyonu olmayan kişileri öğretmen olarak atayarak bu inancın yerleşmesine neden olmuştur.

1980'li yılların sonlarına doğru, Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlik formasyonuna önem vermeye başlamış ve tüm öğretmenlerin açık öğretim ya da kurslar yoluyla bu formasyonu kazanmalarını sağlamıştır. Ancak bu yapıda, belli bir alandan sonra kısa süreli bir kursla öğretmenlik hakkı verildiği için, öğretmenlik gerçek anlamda profesyonel bir meslek haline gelememiştir.

1997 yılında, Yüksek Öğretim Kurulu'nun öğretmen yetiştirme alanında gerçekleştirdiği proje çerçevesinde, öğretmenlik profesyonel bir meslek olma yolundadır. Günümüzde öğretmen olabilmek için eğitim fakültesi mezunu olma şartı bazı istisnalar hariç uygulanmaktadır.

ÖĞRETMEN ANDI

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na, Atatürk inkılap ve ilkelerine, Anayasa'da ifadesini bulan Türk milliyetçiliğine sadakatle bağlı kala-çağıma; Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine bağlı olarak uyacağıma, Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyip, koruyup, bunları geliştirmek için çalışacağıma, insan haklarına ve Anayasa'nın temel ilkelerine dayanan milli, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarımı bilerek, bunları davranış halinde bütün görevlerini Türk milli eğitiminin amaç ve temel ilkelerine uygun olarak yaşayacağıma, öğrencilerimi bu doğrultuda yetiştireceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim.

Öğretmenlik Mesleğinin Kendine Özgü Özellikleri

Öğretmenlik mesleğinin kendine özgü bazı özellikleri vardır. Aşağıda bu özelliklerden bazıları sunulmaktadır.

1. Öğretmenlik Tüm Ülkelerde En Yaygın Olarak Görülen Mesleklerden Biridir. Öğretmenler bir ülkenin yaklaşık 6–18 yaş grubundaki tüm çocuk ve gençlerinin eğitiminden sorumlu olduğu ve ülkenin gelişmişlik düzeyine göre ortalama 30–60 öğrenciye bir öğretmen düştüğü göz önünde bulundurulursa, bir ülkenin öğretmen ihtiyacı tahmin edilebilir. Özellikle ülkemizde olduğu gibi, nüfus artış hızı ve okullaşma oranı yüksek olan ülkelerde öğretmen ihtiyacı, nüfus artış hızı yavaş ülkelere göre çok daha fazladır. 2007 Milli Eğitim Bakanlığı istatistiklerine göre ülkemizde, 402.829 ilköğretim, 103.389 genel lise ve 84.276 mesleki ve teknik lisesi öğretmeni olmak üzere toplam 590.494 öğretmen görev yapmaktadır (MEB İstatistikleri, 2007. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf).

2. Öğretmenlerin Büyük Bir Kısmı Devlet Memurudur. Tüm toplumlar da eğitim, devletin kontrolü altında yürütülür ve eğitim kurumları hemen hemen tüm ülkelerde parasız ve zorunludur. Bu nedenle öğretmenlik mesleğini yürütenlerin büyük bir kısmı devlet memuru statüsünde çalışmaktadır.

Öğretmenlerin özel okullarda görev almaları mümkün olmakla birlikte, özel okullar tüm ülkelerde pahalı olduğu için, sayıca devlet okullarından çok azdır. Örneğin 2007 yılı istatistiklerine göre ülkemizde özel okullarda görev yapan 34.392 öğretmen bulunmaktadır (MEB İstatistikleri, 2007. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf).

3. Öğretmenlik Mesleğini Daha Çok Toplumun Alt Sınıflarından Gelen Bireyler Seçmektedir. Ülkelerin çoğunda öğretmenlerin orta ve alt gelir gruplarının ailelerinden geldiği belirlenmiştir (Tezcan, 1996). Ülkemizde de 1970'li yıllara kadar özellikle sınıf öğretmenleri için bu durum geçerliydi. Bunun en önemli nedeni, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilköğretim öğretmeni yetiştiren öğretmen okullarının parasız yatılı olmasıydı. Bu okullar yoluyla özellikle kırsal alanda yaşayan ailelerin çocukları, öğretmenlik mesleği yoluyla toplumsal statülerini yükseltebilmekteydi. 1970'li yıllarda ilköğretim öğretmeni yetiştiren lise düzeyindeki okullarının kapatılması ve ilköğretim öğretmeni için yükseköğretim şart koşulmasıyla birlikte orta sosyoekonomik statüdeki ailelerin çocukları bu mesleğe yönelmeye başlamıştır.

Günümüzde üniversiteye girişin giderek zorlaşması ve eğitim fakültelerinin yüksek puanlı öğrencileri kabul etmesi sonucunda, alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının üniversiteye girme şansı giderek azaldığı için, öğretmenlik mesleğini seçen çocukların ailelerinin ekonomik düzeyleri de orta ve ortanın üstü olmaya başlamıştır.

4. Öğretmenlik Mesleğinin Geliri Düşüktür. Öğretmenlik, hemen hemen tüm ülkelerde aldığı eğitim düzeyine göre geliri en düşük olan mesleklerden biridir. Bunun başlıca nedeni, meslekte çalışanların sayısının fazla olması ve devlet memuru olmasıdır. Bu meslekte çalışanlara yapılan zamlar bütçeye büyük yük getirdiğinden genellikle ihmal edilmektedir. Ancak ülkemizde, öğretmenler için küçük yerleşim birimlerinde lojman tahsis edilmekte ve illerde öğretmen evleri bulunmaktadır. Bu tür sosyal olanaklar mesleği daha çekici hale getirmektedir. Özellikle 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz sonrasında birçok kişi tarafından en güvenli meslek olarak görülmeğe başlamıştır.

5. Öğretmenlik Mesleğinin Toplumsal Statüsü Çok Yüksek Değildir. Öğretmenlik mesleğinin çok saygın ve önemli olduğu, toplumdaki tüm bireyler tarafından kabul edilmekle birlikte, meslekler içinde statüsü düşük olanlar arasına girmektedir. Öğretmenlerin gelir düzeyinin düşük olması, eğitim verdiği grubun yaşının ve bilgi düzeyinin az olması, mesleki statüsünü de düşürmektedir. Öğretmenlik mesleğinin statüsü özellikle eğitim seviyesi düşük olan az gelişmiş ülkelerde göreceli olarak daha yüksekken, gelir ve eğitim düzeyi yüksek olan ülkelerde ise giderek düşmektedir.

6. Mesleği Değiştiren ve Terk Edenlerin Oranı Yüksek. Öğretmenlerin maaşının ve statüsünün düşük olması, öğretmenleri genellikle başka alanlarda çalışmaya itmektedir. Bu nedenle öğretmenlik mesleğinde meslek değiştirme oranı oldukça yüksektir.

Ülkemizde bu tür bir araştırma yapılmamış olmakla birlikte, özellikle öğretmenlerin ya yan bir meslek olarak ticaretle uğraştıkları ya da mesleği bırakarak başka bir işle uğraştıkları sıklıkla duyulmaktadır.

BİREYSEL ÇALIŞMA 6.2

Sizce öğretmenlik mesleğinin kitapta yer almayan diğer özellikleri nelerdir?

- a.
- b.
- c.

7. Öğretmenlik Mesleğini Genellikle Kadınlar Tercih Etmektedir. Yapılan araştırmalar özellikle gelişmiş ülkelerde ve okul öncesi eğitim ile ilköğretim kademelerinde kadın öğretmenlerin daha çok olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, kadın öğretmenler yaşları daha küçük çocuklarla ilgilenmeyi seçerken, erkekler gençlerle ilgilenmeyi tercih etmektedirler. Kuşkusuz bu tercihin altında, toplumun kadın ve erkeklere yüklediği rollerin de etkisi bulunmaktadır. Ayrıca eğitim verilen grubun yaşı büyüdükçe öğretmenlik mesleğinin statüsü de arttığı için, erkekler statüsü daha yüksek olan ortaöğretim öğretmenliğini tercih etmektedirler.

Ülkemizde kadın ve erkek öğretmenlerin sayısına ve okullara göre dağılımına bakılınca, sadece okul öncesi eğitimde kadın öğretmen sayısının erkekler göre çok fazla olduğu görülmektedir. 2006–2007 öğretim yılı istatistiklerine göre, okul öncesi eğitimde 23.594 kadın öğretmene karşın, sadece 1.181 erkek öğretmen bulunmaktadır (MEB İstatistikleri, 2007. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Okul öncesi eğitimin erkekler tarafından çocuk bakıcılığı gibi görülmesi ve toplumsal olarak çocuklara bakma görevinin kadınlara ait olarak algılanması, erkeklerin bu mesleği seçmemelerinin bir nedeni olabilir. Ancak, son yıllarda erkek öğretmen sayısının yavaş da olsa artması, toplumun değer yargılarında bir değişme olduğu ve okul öncesinin de bir eğitim kurumu olarak algılanmaya başlandığı biçiminde yorumlanabilir.

Ülkemizdeki diğer eğitim kademelerinde ise öğretmenler arasında cinsiyet farklılığı çok fazla olmamakla birlikte, erkek öğretmen sayısının daha fazla olduğu görülmektedir. İlköğretimde kadın ve erkek öğretmen sayısı birbirine yakinken (erkek 209.366; kadın 193.463), ortaöğretimde erkek öğretmen sayısı 110.187'ken, kadın öğretmen sayısı 77.478'dir. (MEB İstatistikleri, 2007. http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf). Bu durumun da ülkemizde kızların eğitimindeki sorunlardan kaynaklandığı söylenebilir.

Öğretmenlerin resmi ve özel okullara dağılımına bakıldığında ise özel ilköğretim okullarında görev yapan kadın öğretmen sayısının erkeklerin yaklaşık 3 katı olduğu görülmektedir. Bu durum, özel okul yöneticilerinin ve bu okullara çocuklarını gönderen ailelerin tercihlerinin kadın öğretmenlerden yana olduğu biçiminde yorumlanabileceği gibi, erkek öğretmenlerin devlette çalışmayı daha güvenli bulmalarından da kaynaklanabilir.

Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Durumu

Türkiye’de Osmanlı geleneği ve devletçi yapısından ötürü, cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlik mesleği saygın meslekler arasına girmekteydi. Bu dönemde memurların (bürokratların) toplumsal statüsünün yüksek olmasına bağlı olarak, öğretmenlerin göreceli olarak eğitim ve gelir düzeylerinin toplumun diğer kesiminden yüksek olması öğretmenliği cazip bir meslek haline getirmişti.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde öğretmen okullarının parasız ve yatılı olması nedeniyle, bu okullara girmek ve öğretmen olmak özellikle kırsal kesimde yaşayan gençlerin yukarıya doğru toplumsal hareketliliğini sağlamaktaydı. Ayrıca, özellikle küçük yerleşim birimlerinde, öğretmenlerin toplum lideri görevi üstlenmesi, her şeyi bilen kişi olarak görülmesi toplumsal statülerini de yükseltmekteydi.

Öğretmenlik mesleğinin saygınlığı 1970’li yıllara kadar korunmuş, ancak daha sonra ülkemizdeki hızlı toplumsal değişme ve sanayileşmeyle birlikte giderek gerilemeye başlamıştır. 1980’li yıllarda, Özal dönemiyle birlikte liberal ekonominin güçlenmesi, yeni meslek gruplarının ortaya çıkması, memurların gelir düzeylerinin giderek düşmesiyle birlikte öğretmenlik mesleği de eski saygınlığını giderek yitirmiş ve toplumsal statüdeki yeri aşağı doğru düşmeye başlamıştır. Bu dönemde, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, “Hiçbir şey olamazsam öğretmen olurum” görüşünü benimsemişler, üniversite seçme sınavlarında eğitim fakülteleri tercih sıralarının en altlarına düşmüştür. Bu çöküşü önlemek ve iyi öğrencilerin öğretmenlik mesleğini seçmelerini sağlamak amacıyla, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) eğitim fakültelerini ilk 5 tercih içinde gösteren

öğrencilere teşvik bursu vermeye başlamıştır. Ancak bu teşvikin de çok yararlı olduğu söylenemez.

Öğretmenlik mesleğinin yeniden değer kazanması maalesef 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik krizle birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde, özel sektörde çalışan kişilerin işten çıkartılması, özel sektörde maaşların düşürülmesi, yüksek iş güvencesi olan devlet memurluğunu değerli hale getirmiştir. Ayrıca devletteki küçülme çabalarının en az öğretmen atamalarını etkilemesi nedeniyle, eğitim fakültelerini tercih eden öğrenci sayısı hızla artmış, bu da eğitim fakültelerinin ÖSYM puanlarını ve buna bağlı olarak da başvuran öğrencilerin niteliğini artırmıştır.

Bu gelişmelerin yanı sıra, ülkemizde özel okulların hızla artması, eğitime önem veren bir veli grubunun olması ve geleceğin eğitim olduğunu anlayan kişilerin sayısının giderek artması sonucunda da genel olarak toplumda öğretmenlik mesleği yeniden itibar kazanmaktadır.

ÖZET

Öğretmen, eğitim sisteminin en önemli öğelerinden biridir. Öğretmen olmadan bir okulun çalışması mümkün değildir. Öğretmenin okul içinde öğretim ve yönetimle ilgili olarak pek çok görevi vardır. Bu görevler ülkemizde yönetmeliklerle belirtilmiştir. Öğretmenin bu görevleri yerine getirebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir.

Etkili öğretmen, öğrencinin uygulanan programın hedefleri doğrultusunda öğrenmesine yardımcı olan öğretmendir. Öğretmenlik mesleğinin icrası sırasında öğretmenin iki temel niteliği önem taşır. Bunlar kişisel nitelikler ve mesleki niteliklerdir.

Öğretmenin kişisel nitelikleri çocuğun okula ve derse yönelik tutumlarını etkiler. Olumsuz kişilik özelliklerine sahip bir öğretmen, çocuğun bir dersten ya da okuldan tümüyle uzaklaşmasına ya da akademik yönden başarısız olmasına neden olabilir.

Öğretmende bulunması gereken başlıca kişisel özellikler, hoşgörülü ve sabırlı olma; açık fikirli, esnek ve uyarlayıcı olma; sevecen, anlayışlı ve esprili olma; öğrenciden yüksek başarı beklentisi içinde olma; öğrenciyi cesaretlendirici ve destekleyici olma biçiminde sıralanabilir. Öğretmenin tüm bu nitelikleri öğrencilerin okulda başarılı olmasına yardımcı olur.

Öğretmenin temel görevi öğrenmeyi sağlamaktır. Öğretmenlerin bu görevi yerine getirebilecek mesleki niteliklere sahip olmaları gerekmektedir. Öğ-

retmenin mesleki niteliği genel kültür, konu alanı bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi alanlarındaki bilgi ve becerilerine bağlıdır. Bir öğretmenin kişilik özellikleri ne kadar olumlu olursa olsun bu özelliklere sahip olmadığı takdirde etkili bir öğretmen olması mümkün değildir.

Temel görevi öğrencinin sosyalleşmesine yardım etmek ve toplumsal kültürü ona aktarmak olan öğretmenin bu görevini başarıyla yerine getirebilmesi için, içinde yaşadığı toplumu, kültürel özellikleriyle birlikte tanınması gerekir. Öğretmen görev yaptığı yerleşim biriminin özelliklerini, ailelerin yaşam tarzını, değerlerini ve normlarını bilmelidir.

Örgün eğitim kurumları, kültürün daha çok bilim ürünü olan bilgi ve becerilerini kazandırmaya çalışır. Ülkemizde eğitim programları Tarih, Coğrafya, Matematik, Edebiyat gibi konu alanlarına göre düzenlenmiştir. Bu nedenle öğretmenler, aynı zamanda konu alanı uzmanı olmak zorundadırlar.

Öğretmen konu alanını ne kadar iyi bilirse bilsin, sahip olduğu bilgileri öğrencilerine aktaramazsa mesleğinde başarılı olamaz. Bu nedenle öğretmenin, öğretme becerisine de sahip olması gerekir.

Öğretmenler bu beceriyi, öncelikle öğretmen yetiştirme programlarında yer alan öğretmenlik meslek bilgisi dersleri ve uygulamalarıyla kazanırlar. Bu beceri öğretmenin öğretmenlik deneyimiyle birlikte ve hizmet içi eğitim yoluyla meslek yaşamı süresince gelişir. Ancak öğretmenin bu konuda kendini geliştirebilmesi için yeniliklere ve değişime açık olması, kendi sınıf içi etkinliklerini sürekli değerlendirmesi gerekir.

Meslek, toplumdaki sosyal, ekonomik ve teknolojik yapının gerektirdiği bir iş bölümü sonucu meydana gelir, bireyin ilgi ve kabiliyeti ile sosyal etkinliklere katılma gereksinimi ve toplumun bireyden sosyal ve ekonomik yaşamda sorumluluk yüklenmesi talebi sonucu ortaya çıkmış olan bir yaşamsal etkinlik olgusudur.

Günümüzde, öğretmenlik mesleği, eğitim sektörüyle ilgili olan sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik boyutlara sahip, alanda özel uzmanlık bilgi ve becerisini temel alan akademik çalışma ve mesleki formasyonu gerektiren, profesyonel statüde bir uğraşı alanı olarak kabul edilmektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre de öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili olarak yönetim görevlerini üzerine alan bir ihtisas mesleğidir. Yasaya göre öğretmenler bu görevlerini, Türk milli eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelere uygun olarak yürütmekle yükümlüdürler.

Günümüzde meslektaşının bazı koşulları vardır. Bu koşulların belli başlıları, tanımlanmış bir alanda hizmet verme, uzmanlık bilgisi gerektirme (örgün eğitimden geçme), mesleki kültüre sahip olma, giriş denetiminin olması, mes-

lek ahlakının olması, bir meslek kuruluşuna sahip olma, toplumca meslek olarak tanınma diye sıralanabilir. Ülkemizde öğretmenlik mesleği bu koşullar açısından irdelendiğinde, koşulların çoğunu sağladığı görülmektedir.

Öğretmenlik mesleğinin kendine özgü bazı özellikleri vardır. Örneğin, öğretmenlik tüm ülkelerde en yaygın olarak görülen mesleklerden biridir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı devlet memurudur. Öğretmenlik mesleğini daha çok toplumun alt sınıflarından gelen bireyler seçmektedir. Bu mesleği değiştiren ve terk edenlerin oranı yüksektir. Öğretmenlik mesleğini genellikle kadınlar seçmektedir.

Türkiye'de Osmanlı geleneği ve devletçi yapısından ötürü, cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlik mesleği saygın meslekler arasına girmekteydi. Öğretmenlik mesleğinin saygınlığı 1970'li yıllara kadar korunmuş, ancak daha sonra ülkemizdeki hızlı toplumsal değişme ve sanayileşmeyle birlikte giderek gerilemeye başlamıştır. Ancak son yıllarda öğretmenlerin devlette istihdamlarının kolay olması ve eğitime verilen önemin artmasıyla birlikte, öğretmenlik tekrar cazip mesleklerden biri olmaya başlamıştır.

VII. BÖLÜM

Öğretmen Yetiştirme Alanındaki Uygulamalar ve Gelişmeler

ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN ÖNEMİ

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK YILLARINDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME (1920–1950)

1950–1980 DÖNEMİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SİSTEMİ

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN KURULMASI (1980–1997)

Eğitim Fakültelerinin Kuruluş Yıllarındaki Sorunlar

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI (1997–2006)

Yeniden Yapılandırma Çalışmalarının Olumlu Yönleri ve
Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN YAPILANMASINDA 2006–2007 DÜZENLEMESİ

GÜNÜMÜZDE EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN GENEL DURUMU VE SORUNLARI

Eğitim Fakülteleri ve Öğretim Elemanı Sorunu • Bina ve Araç
Gereç Sorunları • Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Özellikleri •
Çevresel Etmenler

21. YÜZYILDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN GÖREVİ

ÖZET

Eğitimin tarihçesi çok eski olmasına rağmen, öğretmenliğin profesyonel bir meslek olarak görülmesi ve öğretmen yetiştirme çabası tüm ülkelerin tarihinde oldukça yenidir. Uzun yıllar tüm toplumlarda, toplumdaki bilgili insanların öğretmenlik yapabileceği inancı kabul görmüştür. Bilgili insan tanımı ise çağlara ve toplumlara göre değişmiştir. Tarım toplumlarında, aile büyükleri ve belli işlerin ustası kişiler bilgili insanken, Antikçağ şehir devletlerinde aristokratların eğitimini filozoflar üstlenmiştir. Ortaçağda ise eğitimin dini kurumların etkisi altına girmesiyle, din adamları bu statüye sahip olmuştur. Bu dönemlerde formal eğitim sadece seçkinlere yönelik olduğu için öğretmen yetiştirme sorunu da olmamıştır.

Öğretmen yetiştirme ihtiyacı, eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla birlikte 17. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa ve Amerika'da, eğitimin dinin etkisinden kurtulması, laik ve modern okulların çoğalmasıyla birlikte bu okullara öğretmen bulma, buna bağlı olarak da öğretmen yetiştirme sorunu ortaya çıkmıştır. Öğretmen yetiştirme uygulaması ilk kez ABD'de 1839 yılında başlamıştır. Açıldığında bir yıl olan bu okulların eğitim süresi ve öğrenci sayısı hızla artmıştır. 1857 yılında Illinois'te kurulan Eyalet Öğretmen Üniversitesi'yle öğretmenlik mesleğinin bir anlamda ayrı bir uzmanlık alanı olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır (Oğuzkan, 1982. Aktaran: Okçabol ve diğ., 2003).

ÖĞRETMEN YETİŞTİRMENİN ÖNEMİ

Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile eğitim düzeyi arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Çünkü bir ülkenin var olan yer üstü ve yer altı kaynaklarını işleyen, yeni kaynaklar yaratan ve bu kaynakların en verimli biçimde kullanılması sağlayan, o ülkenin insan gücüdür. Bir toplumun insan gücü niteliği ne kadar yüksekse, kaynakların kullanımında ve yeni kaynakların yaratılmasında o kadar başarılı olunur. İnsan gücünün niteliği ise eğitimle geliştirilebilir.

Eğitimin topluma yaygınlaştırılması, zorunlu eğitim süresinin uzatılması, eğitimin niceliksel olarak gelişmesinin ölçütleridir ve kuşkusuz çok önemlidir. Bu nedenle ülkeler, genellikle önceliklerini niceliksel gelişmeye vermişlerdir. Ancak nicelik kadar nitelik de önemlidir. Özellikle günümüzde nicelik sorununu çözen ülkelerin en büyük çabası niteliğin artırılması yönündedir. Niteliğin artmasındaki en önemli etmen ise öğretmendir.

Bölüm VI'da görüldüğü gibi öğretmenin sahip olması gereken pek çok kişilik özelliği, bilgi ve beceri vardır. Üstelik bunlar genel kültür, alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi gibi farklı alanlarla ilgilidir. Bu nedenle öğretmen eğitimi, diğer mesleklerin eğitimine göre daha karmaşık ve farklı bir süreçtir. Öğretmen de aranan niteliklerin öğretim düzeyine (okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim) göre değişmesi ise öğretmen yetiştirme sürecini daha da güçleştirmektedir.

Öğretmen adaylarının hem alan bilgisi hem de meslek bilgisiyle donanmış olmaları gereği, ülkelerin öğretmen yetiştirmede farklı modeller geliştirmelerine neden olmuştur. Bu güçlüğün yanı sıra, öğretmen ihtiyacının eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte hızla artması, ülkelerin farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme modelleri geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Birçok ülke bu sorunu, üniversite mezunlarına öğretmenlik mesleği sertifikası vererek çözmeye çalışmakla birlikte, bu sertifikaların, kimin tarafından, nasıl verileceği ve hangi dersleri içereceği konusunda farklı uygulamalara gidilmiştir. Aşağıda, ülkemizde öğretmen yetiştirme uygulamaları Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze değin özetlenmektedir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

Bölüm III'de görüldüğü gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel okullar *sıbyan mektepleri* ile *medreselerdi*. Alt düzeydeki medreseleri bitirenler, sıbyan mekteplerinde öğretmenlik yapabiliyorlardı ve bunlara "*muallim*" deniliyordu. Üst düzey medreseleri bitirenler ise medrese öğretmeni oluyordu, bunlara da "*müderris*" deniliyordu. Diğer bir deyişle, öğretmenler medreselerde yetiştiriyordu. Bu okullarda öğretmenliğe ilişkin dersler verilmemekteydi. Medreselerde dini eğitime ağırlık verildikçe, öğretmenler de daha çok din adamı özelliği taşımaya başlamıştı. 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlayan geleneksel okulların düzeltilmesi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin alınan birçok karara rağmen bu kararların uygulanması sağlanamamıştır.

Eğitimde reform, ancak Tanzimat'ın ilanından sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Sıbyan mekteplerinin yenileşme hareketlerine uyum göstermemesi sonucu, 1847 yılında modern eğitimin uygulanabileceği ilk *rüştiye mektebi* açıldı. Rüştiyeler sıbyan mekteplerinin devamı niteliğindeki ortaöğretim kademesiydi. Bu okulların yaygınlaştırılabilmesi için, 1848 yılında *Darülmualimin-i Rüşdi* adıyla, rüştiye okullarına öğretmen yetiştirmek üzere ilk öğretmen okulu açıldı. Rüştiyelerin başarılı olmasıyla birlikte, kız öğrenciler için de rüştiyeler açıldı ve bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1870 yılında kız öğretmen okulu olan *İstanbul Darülmuallimatı* açıldı.

Eğitimde yapılan bu reform hareketlerinin sıbyan okullarında da uygulanabilmesi, yeni yöntem ve tekniklere göre eğitim öğretim yapabilecek öğretmenler yetiştirilmesi amacıyla 1868 yılında, İstanbul'da bir *Darülmualimin-i Sıbyan* açılmıştır. Ancak bu okulda yetişen sınırlı sayıda öğretmen, ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktı. II. Abdülhamit Devri'nde devlet eliyle sıbyan mekteplerinin yerini tutacak, modern eğitim yöntemlerinin uygulandığı *iptidai mektepleri* açıl-

miş ve bu okullara öğretmen yetiştirmek için de *darülmuallimin-i iptidai* adıyla öğretmen okulları açılmıştır. Buna karşılık sıbyan mekteplerindeki eğitimi, modern eğitime direnen hocalar sürdürmüştür (Öztürk, 2005).

Özetle 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim sisteminin modernleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin birçok çalışma yapılmış, yasalar düzenlenmiş, ancak çok küçük bir kısmı hayata geçirilebilmiştir. Çağın özelliklerine uygun öğretmen yetiştiren kurumlar açılmasına karşın, bu okullarda yetişen öğretmen sayısı niceliksel olarak çok yetersiz kalmıştır. Tüm bu çalışmalar sonuçsuz gibi görünse de, bu dönemde oluşan fikirler, modern okullarda yetişen aydınlar, cumhuriyet döneminde yeni eğitim sisteminin oluşturulmasına önemli katkıda bulunmuştur. Diğer bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğu eğitimin yaygınlaştırılması, bununla ilgili olarak bina ve araç gereç gibi alt yapının oluşturulmasında Avrupa'nın çok gerisinde kalmasına rağmen, öğretmen yetiştirme konusunda ciddi deneyimler yaşamış ve bu konuda Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK YILLARINDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRME (1920–1950)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde eğitim reformlarını gerçekleştirememesinin nedeni; merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte, ekonominin çökmesi, birbiri ardına gelen savaşlar ve yenilgilerdi. Sonunda ülkenin büyük bir bölümü işgal altında kalmıştır. Tüm bu gelişmeler kuşkusuz eğitimi de olumsuz yönde etkilemiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı döneminde, eğitime ve öğretmene verdiği değeri çeşitli konuşmalarında dile getirmekteydi. 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından bir ay sonra ise Milli Eğitim Bakanlığı kurularak icraata geçildi. 14 Ağustos 1923'te, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan hükümet programında, ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren kurumların açılması, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin de mesleki formasyon almaları ve uygulama yapmalarıyla öğretmenliğin meslekleştirilmesi konuları ele alınmıştı. 1925 yılında çıkarılan Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği'yle bu okulların 4 yıl olduğu, ilk üç yıl üniversite dersleri ve meslek derslerinin alınacağı, son bir yılın ise uygulama ve staj devresi olduğu kararı alındı (Okçabol ve diğ., 2003). Bu karar, hızla uygulamaya geçirildi. Öğrenciler, alan eğitimlerini öğretmenlik alanlarıyla ilgili fakülte ve okullarda alırken, meslek bilgisi derslerini ve stajlarını Yüksek Öğretmen Okulu'nda tamamlıyorlardı.

Bu öğretmen yetiştirme modeli başarılı olmuş ve çok değerli öğretmenler yetiştirmiştir. Ancak, ülke çapında hızla yaygınlaştırılan ilkokullar, ortaokullar ve

meslek okulları için çok sayıda öğretmene ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu ihtiyacın karşılanması için öğretmen yetiştiren kurumlara da çeşitlilik getirildi.

Osmanlı döneminde açılan toplam 20 iptidai darümuallimin ve darümuallimat (erkek ve kız ilkokul öğretmeni) okullarının sayısı, 1924–25 öğretim yılında 24'e çıkartılmış ve isimleri erkek ve kız muallim mektepleri olarak değiştirilmiştir. Bu okullar, ilkokuldan sonra 5 yıl eğitim vermekteydiler, eğitim süreleri daha sonra altı yıla çıkartılmıştır.

İlk öğretmen okullarından mezun olan öğretmenlerin sayısının çok az olması ve şehir kökenli öğretmen adaylarının köylere gitmek istememesi nedeniyle, hızla yaygınlaştırılması düşünülen köy okullarına öğretmen yetiştirme sorunu gündeme gelmiştir. Bu konuda yapılan tartışmalar ve uzman görüşlerine (bunlardan biri J. Dewey'di) dayalı olarak, 1926 yılında çıkartılan bir kanunla, öğretmen okulları; *İlk muallim mektepleri* (ilk öğretmen okulları) ve *köy muallim mektepleri* (köy öğretmen okulları) olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Bu kararın hemen arkasından, 1927–28 öğretim yılında iki köy öğretmen okulu açılmıştır (Öztürk, 2005). İlkokul mezunu öğrencileri kabul ederek, üç yıllık eğitim veren bu okullar beklenen sonucu vermeyince, köy eğitim kursu ile köylere öğretmen yetiştirilmeye başlanılmıştır. Ayırt edici özelliğinin, uygulamaya ve tarıma önem verilerek, öğrencilerin köy koşullarına benzer koşullar altında eğitilmesi olan bu kurslar sayesinde çok kısa zamanda, çok sayıda öğretmen yetiştirilmiş ve bu öğretmenler atandıkları yerlerde başarılı olmuşlardır. Bu deneyimlerden sonra, köy öğretmen okulları 1940 yılında köy enstitülerine dönüştürülmüştür.

Köy enstitüleri öğrencilerini, köyde doğmuş, büyümüş ve okumuş çocuklar arasından sınavla seçmekteydi. Kız ve erkek öğrencilerin karma olarak eğitim aldığı bu okullardan mezun olanların köyde öğretmenlik yapmaları zorunluydu. Öğrencilere teorik bilgilerden çok, köy hayatı ve köylerin kalkınması için gerekli uygulamalı bilgiler verilmekteydi. Ayrıca öğretmenliğin yanı sıra bir meslek kazanmaları da sağlanmaktaydı. Öğretim tamamıyla yaparak, yaşayarak öğrenmeye dayalıydı. Bu okullar bir anlamda öğretmenden çok, köyleri kalkındıracak bir önder yetiştiriyordu. Gerçekten de bu okulların köylerin gelişmesine çok büyük katkısı olmuş ve 1947 yılında sayısı 21'e ulaşmıştır. Ancak sağladığı büyük yararları karşın ömrü çok kısa olmuş ve 1954 yılında kapatılarak ilk öğretmen okullarıyla eşit statüye getirilmiştir.

İlkokulların yanı sıra, Anadolu'da yaygınlaştırmaya çalışılan ortaokullar için de öğretmen ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu amaçla da *Orta Öğretmen Okulu* açıldı ve 1929–30 öğretim yılında *Gazi Orta Muallim Mektebi* ve *Terbiye Enstitüsü* adını aldı. İki yıllık eğitim veren bu okullara lise mezunları ile ilk

İsmail Hakkı Tonguç (1893–24 Haziran 1960): Eğitim Bilimci, Köy Enstitülerinin Mimarı ve Dönemin İlköğretim Genel Müdürü

İsmail Hakkı Tonguç, bugünkü Bulgaristan'ın Silistre iline bağlı bir köyde dünyaya gelmiştir. Kendi köyünde dört yıllık ilkokulu ve üç yıllık rüştiyeyi bitirmiştir. Oradaki öğrenimi sırasında, aynı zamanda köyün değişik işlerinde çalışmış ve tarımla uğraşmıştır. 1914 yılında öğrenimine devam etmek üzere tek başına İstanbul'a gitmiş, sıkıntı çekmiş, ardından dönemin Maarif Nazırı tarafından parasız yatılı öğrenci olarak muallim mektebine devam etmiştir. Okulu bitirdikten sonra, 1918–1919 yıllarında Almanya'da sekiz aylık bir eğitim programına devam etmiştir. 1919'da Anadolu'ya dönerek, muallim mekteplerinde resim ve el işi ile beden eğitimi öğretmenleri olarak görev yapmıştır. 1922 ve 1925 yıllarında öğrenim görmek ve inceleme yapmak üzere kısa süreli tekrar Almanya'ya gönderilmiştir. Döndükten sonra, çeşitli muallim mekteplerinde görev yapmıştır. 10 Temmuz–26 Ağustos 1926 tarihleri arasında, ilköğretim müfettişleri ve ilkokul öğretmenleri için Ankara'da açılan "İş İlkesine Dayalı Öğretim Kursu"nda, yabancı öğretim üyeleriyle birlikte çalışarak, daha sonra köy enstitülerinin temel ilkesi, sloganı durumuna gelecek "iş için iş içinde işle eğitim" anlayışını geliştirmiştir.

1929–1933 yıllarında, diğer görevlerinin yanı sıra, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de etkin görevlerde bulunmuş, orada hem öğretmenlik yapmış, hem de Resim–İş Bölümü'nü kurmuştur. 1935 yılında köy enstitülerini kurmasına yarayacak İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine vekâleten getirilmiştir. Dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a, köy enstitülerinin temelini oluşturacak bir rapor sunarak, 1936 yılında köy enstitülerinin önceli sayılan ilk Eğitim Kursu'nu açmıştır. Giderek sayısı artan bu kurslarda, altı aylık bir eğitimle, askerliğini okuma yazma bilen çavuş olarak yapmış gençler eğitmen olarak yetiştirilmiş ve köylerine eğitmen olarak gönderilmiştir. 1938'de ilköğretim kurumlarını incelemek üzere Bulgaristan, Macaristan ve Almanya'da bulunmuştur. 1938 yılında Hasan Âli Yücel Milli Eğitim Bakanı olduktan sonra, İlköğretim Genel Müdürlüğü görevine asaleten atanmıştır.

17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu çıktıktan sonra, açılmaya başlayan enstitülerle çok yakından ilgilenmiş, 1946'da görevden alınışına değin enstitüler için canla başla çalışmıştır. Öyle ki, kendi ailesiyle bile yeterince ilgilenememiştir. İkinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü çalışmalarından dolayı kendisini takdir etmiştir. Seçimleri kaybetmemek için, çok desteklediği köy ensti-

tüleri sevdasından vazgeçen İnönü, onu 1946 yılında görevinden alarak, Taim ve Terbiye Kurulu üyeliğine getirmiştir. Ardından Türkiye'nin değişik yerlerinde sürgün olarak öğretmenlik yapmış, 1954'te kendi isteğiyle emekli olmuştur. 1956'da Avrupa'yı gezmiş ve İsviçre'deki Pestalozzi Çocuklar Köyü'nü incelemiştir. 24 Haziran 1960'ta yaşama gözlerini yummuştur. Arkasından hakkında birçok kitap yazılmış ve adını taşıyan okullar açılmıştır.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0smaail_Hakk%C4%B1_Tongu%C3%A7den kısaltılarak alındı.

öğretmen okulunu üstün başarıyla bitirmiş ve iki yıl ilkokul öğretmenliği yapmış kişiler kabul ediliyordu. Bu okulda Tarih, Coğrafya, Edebiyat, Matematik gibi alan öğretmenlerinin yanı sıra, Müzik, Beden Eğitimi, Resim İş bölümleri de bulunmaktaydı. Bu okulun benzerleri daha sonra Balıkesir, İzmir ve İstanbul'da da açıldı. 1946–47 öğretim yılında bu okullara *Eğitim Enstitüsü* adı verildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok ihmal edilen mesleki eğitimi geliştirmek amacıyla da çalışmalar yapılmıştır. Yeni açılan kız ve erkek meslek liseleri için de 1934 yılında *Kız Meslek Öğretmen* ve 1936'da *Erkek Meslek Öğretmen Okulu* açılmıştır.

Özetle cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen yetiştirme alanında büyük adımlar atılmıştır. Bu dönemde temelleri atılan okullar geliştirilerek, günümüz öğretmen yetiştirme sistemi oluşturulmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, yeni bir dönem açılması ve bunun getirdiği heyecan modernleşme hareketlerini hızlandırmıştır. Bu dönemde öğretmenlere çok önemli görevler yüklenmiş, öğretmenler her yerde topluma örnek olma ve yeni nesilleri yetiştirme konusunda büyük çaba harcamışlardır. Bu çaba öğretmenlik mesleğinin statüsünü halk arasında yüceltmıştır.

GRUP ÇALIŞMASI 7.1

Köy Enstitüleri yeniden kurmacılık felsefesinin en iyi biçimde uygulandığı okullardan biridir. Nedenlerini tartışınız.

1950–1980 DÖNEMİNDE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SİSTEMİ

Çok partili dönemin başında köy enstitülerinin kapatılması dışında, var olan öğretmen yetiştiren eğitim kurumlarının niceliksel ve niteliksek olarak

geliştirilmesi hedeflenmiştir. 1960'larda toplumun göreceli olarak refah düzeyinin artması, endüstrileşmeyle birlikte köyden kentlere göçlerin başlaması sonucu, her tür (genel ve mesleki teknik) ve düzey (ilk, orta, yüksek) eğitime halkın istemi hızla artmıştır. Halkın istemini karşılamak amacıyla yeni okulların yapılması, ülkenin öğretmen ihtiyacını da artırmıştır. Bu nedenle 1960–1980 döneminde, öğretmen yetiştirmede nitelikten çok nicelik sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Yetişen öğretmenler bu istemi karşılayamayınca, üniversite mezunları, hiçbir öğretmenlik mesleği bilgisi aranmaksızın okullara öğretmen olarak atanmışlardır.

Dönemin başında, ilkokullara öğretmen yetiştiren ilk öğretmen okullarının eğitim süresi uzatılmış, 1973 yılında ise tüm öğretim kademelerinde istihdam edilecek öğretmen adaylarının yükseköğrenim görmeleri esası getirilmiştir. Bu karara bağlı olarak, 1974–75 öğretim yılından itibaren ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere iki yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. Bu enstitüler çok kısa sürede Anadolu'da yaygınlaşmıştır. Öğretim elemanı ve diğer altyapı eksiklikleri nedeniyle bu okullarda nitelikli eğitim verilememiştir. Bu dönemde öğretmenlik mesleğinin de eski statüsünü kaybetmesi nedeniyle, genellikle düşük puanlı öğrencilerin tercih ettiği okullar haline gelmişlerdir. Bu olumsuzlukların yanı sıra, 1975–80 döneminde, Türkiye'yi etkisi altına alan terör ve öğrenci olaylarının bu okullarda yoğun bir biçimde görülmesi, eğitimin niteliğini giderek düşürmüştür.

İlkokul öğretmenlerinin eğitim düzeyini yukarı çekmek olumlu bir karar olmasına karşın, zamanın doğru olmaması ve ön hazırlıklar yapılmadan bu sisteme geçilmesi, uygulamanın başarısız olmasına neden olmuştur. Ayrıca öğretmen açığı daha da büyümüştür. Bu açığı kapatmak amacıyla, 1974'ten itibaren on binlerce öğretmen mektupla öğretim adı altında uzaktan eğitilmiştir.

Çok partili dönemin başında, ortaokullara öğretmen yetiştirme, eğitim enstitüleriyle devam etmiştir. Bu sürede enstitü sayısı 5'e çıkmış ve 1968–69 öğretim yılından itibaren de eğitim süresi 3 yıl olmuştur. Daha sonra yeni enstitüler açılarak sayıları 1977–78 öğretim yılında 18'e ulaşmıştır.

Eğitim enstitülerine, 1974 yılına kadar ülke çapında yapılan çoktan seçmeli bilgi sınavı ve bu sınavdan başarılı olanlarla mülakat yapılarak öğrenci kabul ediliyordu. Mülakat sırasında, öğrencilerde öğretmen özelliklerinin olup olmadığı da gözlenebiliyordu. 1974 yılından sonra ÖSYM ile öğrenci alınmaya başlanınca, bu özellikler gözlenemez oldu. Bu okullar da 1975'ten sonra 2 yıllık enstitüler gibi politize oldular. Öğrencileri birçok öğrenci olayına katıldı, boykotlarla eğitim kesintilere uğradı ve veliler çocuklarını bu okullara göndermeye korktular. Böylece bu okullara alınan öğrencilerin niteliği giderek düştü. 1978–

80 döneminde ise normal koşullarda 3–4 yılda yetiştirilen dal öğretmenleri hızlandırılmış eğitimle 2–3 ayda mezun edildiler.

Bu dönemde, lise ve dengi okullara öğretmen yetiştiren kurumlarda da önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu 1959 yılına kadar, bu düzeye öğretmen yetiştiren tek kurum olarak kaldı. Bu okul da son zamanlarda öğrenci bulmakta zorluk çekmeye başlayınca, Ankara'da yeni bir Yüksek Öğretmen Okulu açıldı. Bu okula, lise ya da ilk öğretmen okulu mezunu öğrenci yerine; ilk öğretmen okullarında son sınıfa geçen başarılı, öğretmenliğe uygun tutum ve değer sahibi, öğretmenler kurulu tarafından her bakımdan seçkin olduğu düşünülen öğrencilerden ilk üçü kabul edilmeye başlandı. Bu öğrenciler hazırlık sınıfını tamamladıktan sonra, üniversitelerin ilgili bölümlerine kayıt oluyorlardı. Bu model başarılı olunca İzmir'de yeni bir okul açıldı ve İstanbul'daki okul da aynı modeli benimsedi. Bu modelle 5000'e yakın çok başarılı lise öğretmeni yetiştirildi. Ancak 1970'li yılların başından itibaren, yukarıda belirtilen üniversitelerdeki olaylar nedeniyle bu okullara olan talep azaldı, iyi öğrenciler bu okullara çekilemedi ve 1974–75 öğretim yılında kapatıldı. Lise öğretmenliği için yeni okul açmak yerine, üniversitelerin fen ve edebiyat fakültelerine devam eden öğrencilere, eğitimleri süresince öğretmenlik sertifikası verilerek lise öğretmeni yetiştirilmesi uygulaması yaygınlaştı.

Bu dönemde, mesleki ve teknik eğitim okullarına öğretmen yetiştirme işlevine 1930'lu yıllarda açılan kız ve erkek teknik yüksek öğretmen okullarında devam edilmiştir. Bunların yanı sıra, 1955–1956 yılında Ticaret ve Turizm Yüksek Okulu ve 1974–75 öğretim yılında Endüstriyel Sanatlar Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. Bu okullar mesleki ve teknik eğitimin öğretmen ihtiyacını karşılamaya yetmiştir.

Özetle, cumhuriyetin ilk yıllarında özenle ve çağın özelliklerine uygun olarak düzenlenen öğretmen yetiştirme sistemi, 1960'lardan sonra talebi karşılayamayınca bozulmaya başlamıştır. Öğretmen yetiştiren kurumların yükseköğretime çekilme çabasına karşın, plansız ve altyapısı hazır olmadan eğitim enstitülerinin açılması ve bunlara bir de öğrenci olaylarının eklenmesi öğretimin ve öğretmenin niteliğini düşürmüştür. Mektupla öğretmen eğitimi ve eğitim enstitülerinin 2–3 ayda öğretmen mezun etmesi ise öğretmen eğitiminin kara dönemi olarak ifade edilebilir. Bu uygulamalar, hem her düzeyde eğitimin niteliğini, hem de öğretmenlik mesleğinin statüsünü aşağıya çekmiştir.

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN KURULMASI (1980–1997)

1980 ihtilaliyle son bulan terör ve öğrenci olayları, başta yüksek öğretim kurumları olmak üzere her düzeyde eğitimi olumsuz yönde etkilemiştir.

Çatışmaların büyük kısmının üniversitelerde çıkması ve üniversite öğrencileri tarafında gerçekleştirilmesi nedeniyle yüksek öğretim kurumlarını denetleyecek bir kuruma ihtiyaç duyulmuş ve 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu kurulmuştur. 1982 yılında çıkarılan 2547 sayılı "Yüksek Öğretim Kanunu"yla öğretmen yetiştirme sorumluluğu, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak tüm mal ve mülkleriyle birlikte üniversitelere devredilmiş ve eğitim enstitüleri, eğitim yüksekokulu adını almıştır. Bu dönemde, üniversitelerin fen edebiyat fakültelerine bağlı olan ve öğretmenlik sertifikası programlarını yürüten eğitim bölümlerinin önemli bir kısmı da eğitim fakültesine dönüştürülmüştür. 1989–1990 öğretim yılında ise her düzeyde öğretmen yetiştiren okulların eğitim süresi dört yıla çıkartılmış ve eğitim fakültesi haline getirilmiştir.

Geçiş yılının (1982–83) ardından YÖK, öğretmen yetiştirme programlarıyla ilgili olarak kapsamlı bir düzenleme gerçekleştirmiştir. YÖK'ün 1983–84 öğretim yılından itibaren uygulanmasını öngördüğü öğretim programları şunlardır:

- Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı
- Müzik Öğretmenliği Programı
- Tarih Öğretmenliği Programı
- Resim-İş Öğretmenliği Programı
- Coğrafya Öğretmenliği Programı
- Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Programı
- Matematik Öğretmenliği Programı
- Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği
- Fizik Öğretmenliği Programı
- Özel Eğitim Öğretmenliği Programı
- Kimya Öğretmenliği Programı
- Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme
- Biyoloji Öğretmenliği Programı
- Eğitim Yönetimi ve Planlaması
- İngilizce Öğretmenliği Programı
- Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı
- Almanca Öğretmenliği Programı
- Eğitim Programları ve Öğretim Programı
- Fransızca Öğretmenliği Programı
- Sınıf Öğretmenliği Programı (Eğitim Yüksekokulu)

Eğitim fakültelerinin programlarıyla ilgili olarak yapılan düzenlemeler sırasında öğretmenlik meslek bilgisi derslerinde de değişiklik yapılarak, fakülteler arasında birlik sağlamıştır. Kurul, 1982 yılında düzenlenen XI. Milli Eğitim Şûrası kararlarını da dikkate alarak, 9 teorik dersten oluşan ve 30 günlük uygulamayı öngören bir pedagojik formasyon programı hazırlayarak uygulanmasını istemiştir.

Bu düzenleme yapıldıktan yaklaşık 3 yıl sonra, MEB'in isteği üzerine öğretmenlik meslek bilgisi dersleri tekrar gözden geçirilmiş ve 1986–87 öğretim yılından itibaren;

- Pedagojik formasyon derslerinin 18–21 kredi olmasına,
- Söz konusu derslerin üçüncü ve sekizinci yarıyılar arasında alınmasına,
- İlişikte bildirilen zorunlu dersler dışında, seçmeli dersler listesindeki derslerden bir tanesinin seçmeli ders olarak alınmasına,
- Sekiz haftalık staj zorunluluğu bulunmasına karar verilmiştir.

Programda yer alması öngörülen dersler ve ders saatleri aşağıda verilmektedir.

- Eğitim Bilimine Giriş (3 saat)
- Eğitim Sosyolojisi (2 saat)
- Eğitim Psikolojisi (3 saat)
- Genel Öğretim Yöntemleri (3 saat)
- Ölçme ve Değerlendirme (3 saat)
- Özel Öğretim Metotları (3 saat)
- Seçmeli ders (2 saat)

Seçmeli Dersler Listesi:

Eğitim Felsefesi / Araştırma Teknikleri / Program Geliştirme / Yetişkinler Eğitimi / Eğitim Yönetimi ve Denetimi / Mesleki ve Teknik Eğitim / Eğitim Planlaması / Eğitim Ekonomisi / Türk Eğitim Tarihi / Eğitim ve Kalkınma / Eğitim Teknolojisi / Özel Eğitim / Eğitim Araçları / Gör–İşit. Araç ve Yöntemleri / İstatistik / Eğitim Teşkilatımız / Rehberlik

Programlarda birlik getirilmesi, önce, bazı dersleri yürütmek üzere öğretim elemanı bulunamadığı için sorunlara neden olmuştur. Meslek dersleriyle ilgili ders kitaplarının yazılması ve çeşitlenmesiyle birlikte bu sorunun üstesinden gelinmiştir. Bu program yeniden yapılanmaya kadar bütün öğretmen yetiştirme uygulamalarında kullanıldığı gibi, Milli Eğitim Bakanlığı bazı üniversitelerle

yaptığı projelerle, binlerce sertifikası olmayan öğretmene bu programa uygun hizmet içi eğitim olanağı sağlamıştır.

Eğitim Fakültelerinin Kuruluş Yıllarındaki Sorunlar

Öğretmen yetiştirme işlevinin üniversitelere devredilmesinin,

1. Öğretmen eğitimini bir bütünlüğe kavuşturması,

2. Eğitim alanında araştırmacı bilim insanlarının yetişmesine katkıda bulunması,

3. Öğretmen eğitimini üniversite düzeyine çekerek, mesleğin itibarını artırması,

4. Öğretmen yetiştirmede kuram uygulama bütünlüğü sağlanması açısından önemli ve faydalı bir karar olduğu söylenebilir.

Ancak bu hızlı değişim kuşkusuz çok kolay gerçekleşmemiştir. Eğitim enstitülerinin ve eğitim bölümlerinin plansız ve programsız bir biçimde fakülte olmaları sürecinde, hem eğitim enstitüsü kökenli, hem de eğitim bölümü kökenli fakülteler farklı açılardan güçlükler çekmiştir.

Üniversitelerin bünyesindeki eğitim bölümlerinden dönüşen fakülteler, içlerinde akademik kariyere sahip öğretim üyesi barındırdıkları için öğretmen yetiştirmede kuramsal boyuta önem vermiş ve bağlı oldukları üniversitelerin olanaklarına uygun olarak yeni bölümler açmaya başlamıştır. Yeni açılan bölümlere çoğunlukla, fen ve edebiyat fakültelerinden kadro alamayan öğretim üyeleri transfer edilmiştir. Doğal olarak bu öğretim üyeleri ilk başlarda öğretmenin ihtiyacı olan bilgi ve becerilerle, geldikleri alan için gerekli olan bilgi ve becerilerin farklı olması gerektiğini; öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin bir uzmanlık alanı olduğunu ve öğretmen yetiştirmedeki önemini kavrayamamışlardır. Bu öğretim üyeleri, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını da akademik yönelimleri doğrultusunda temel bilimlere yoğunlaştırmış, öğretmen eğitimi ve eğitimin niteliğini artırmaya yönelik bilimsel çalışmalar ihmal edilmiştir. Bu durum, eğitim bilimleri kökenli öğretim üyeleri ile fen ve edebiyat fakültesi kökenli öğretim üyeleri arasında çatışmalara neden olmuştur. Ayrıca, üniversitelerin sahip olduğu öğretim üyelerinin akademik yönü ağır bastığı için, genellikle ortaöğretime eleman yetiştiren bölümler açılmış, ilköğretim, okul öncesi eğitim, özel eğitim gibi konular ihmal edilmiştir.

Öğretmen yetiştiren bölümlerde yukarıda sıralanan sorunlar yaşanırken, eğitim bilimleri bölümleri, öğretmen yetiştiren bölümlerin yanı sıra, fen edebiyat fakültesi öğrencilerine de meslek bilgisi dersleri vermeye devam etmişlerdir.

Bu durum fen edebiyat fakültelerinin bölümleriyle, branş öğretmeni yetiştiren bölümler arasında çatışmalara neden olmuştur.

Eğitim enstitülerinin eğitim fakültesine dönüştüğü kurumlarda ise en önemli sorunlardan biri burada görev yapan öğretim elemanlarının akademik kariyerlerinin olmaması, buna karşın uygulamaya ilişkin tecrübeleri olmasıydı. Okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaokullara öğretmen yetiştirmeye yönelik programlar bu fakültelerde toplanmıştı ve öğrenci sayıları çok fazlaydı. Öğretim elemanının az olmasına karşı öğrenci sayısının çok olması, bu fakültelerde eğitimin niteliğini düşürdü. Bu fakültelere de zaman içinde akademisyen eğitim bilimci ve fen edebiyat fakültesi kökenli öğretim üyeleri atanmış ve diğer eğitim fakültelerindekine benzer çatışmalar yaşanmaya başlanmıştır.

Zaman içinde bu sorunlar aşılmakla birlikte, Türkiye’de özellikle ilkökul öğretmeni açığı giderek büyümüştür. Diğer bir deyişle, eğitim fakülteleri özellikle ilkökul öğretmeni yetiştirmede yetersiz kalmıştır. Öğretmen ihtiyacının karşılanması için birçok üniversitede yeni eğitim fakülteleri açılmış, ancak öğretim üyesi bulmakta zorluk çekilmiştir. Bu nedenle yetişen öğretmenin niteliği üniversitelere göre farklılaşmaya başlamış, bazı üniversitelerde nitelik çok düşmüştür.

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI (1997–2006)

Eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması çalışması, Yüksek Öğretim Kurumu’nun Dünya Bankası kredisiyle yürüttüğü bir projenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu projenin, eğitim fakülteleri için “öğretim programı”, “öğretim elemanı yetiştirme” ve “donanım” olmak üzere üç boyutu bulunmaktaydı. Program geliştirme kapsamında; ortaöğretim düzeyinde, matematik, biyoloji, fizik, kimya, sosyal bilimler, yabancı dil, müzik ve resim; ilköğretim düzeyinde ise, matematik, fen bilgisi, sosyal bilgiler, müzik ve resim derslerinin “alan (özel) öğretim yöntemleri”ne odaklanılmıştır. Ayrıca, eğitim bilimleri alanında; eğitim programları ve öğretim, okul yönetimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanları ile okullarda uygulama çalışmaları konularında geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda “alan öğretim yöntemlerini” kapsayan bir dizi kitap hazırlanmıştır.

Öğretim Elemanı Yetiştirme boyutunda, eğitim fakültelerindeki öğretim elemanı açığının kapatılması ve niteliğin artırılması için yüksek lisans, doktora ve doktora sonrası burslardan, ağırlıklı olarak alan öğretimi konusunda 91 kişi; kısa süreli burs, inceleme gezisi ve seminerlerden ise 212 öğretim elemanı ve

yönetici yararlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı da projeye destek vererek, 1997 yılında yurtdışı lisansüstü eğitim burslarından 750'sini öğretmen eğitimiyle ilgili olarak alanlara ayırmıştır. Bu girişimler, eğitim fakültelerindeki reformu destekleyici ve özellikle alan öğretimi boyutunda ortaya çıkacak açığı kapatmada gelecek yıllara yönelik önemli birer yatırım olmuştur.

Donanım Sağlama boyutunda ise, eğitim fakülteleri için eğitim teknolojileri laboratuvarında bulunması gereken malzemeler (bilgisayar, yazıcı, tarayıcı, datashow, tepegöz, slayt makinesi, fotokopi makinesi, cilt makinesi vs), mikro öğretimle ilgili teçhizat, bilgisayar laboratuvarı (bilgisayarlar, yazılımlar ve internet bağlantısıyla ilgili donanım), alan öğretimiyle ilgili malzemeler, kitap ve CD'ler alınmıştır.

Yükseköğretim Kurulu, bu proje kapsamında geliştirilen öğretmen yetiştirme modelinin ve öğretim programlarının, 4 Kasım 1997 tarihli kararıyla 1998–1999 öğretim yılından itibaren tüm eğitim fakültelerinde uygulanması zorunluluğunu getirmiştir. İlköğretim okullarının 8 yıllık zorunlu eğitime geçmesiyle aynı yıla rastlayan yeniden yapılanma modelinin özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Sekiz yıllık eğitime geçiş ve çeşitli düzey ve alanlardaki gereksinimler dikkate alınarak eğitim fakülteleri bünyesinde 10 bölüm, 32 anabilim dalı ve 29 program öngörülmüştür. Yeni yapılanmada, ilköğretimle ilgili programlar ilköğretim bölümü, yabancı dil öğretmenlikleri yabancı diller eğitimi bölümü çatısı altında toplanmıştır. Ayrıca Türkiye'de ilk kez bilgisayar ve eğitim teknolojileri bölümü açılmıştır.

2. Ortaöğretime yönelik öğretmenlik alanları ise ortaöğretim fen ve matematik alanlar eğitimi ve ortaöğretim sosyal alanlar eğitimi bölümleri olmak üzere iki ayrı bölümde toplanmıştır. Bu bölümlerde lisans ve tezsiz yüksek lisans olmak üzere iki tip program geliştirilmiştir. Birinci seçenek (3,5 yıl + 1,5 yıl = 5 yıl) biçiminde formüle edilmiş ve eğitim fakülteleri ile alan fakültelerinin (fen ve/veya edebiyat fakülteleri) ortaklaşa yürüttüğü program olarak düzenlenmiştir. Bu seçenekte, eğitim fakültelerine kayıt olan öğrenciler, ilk yedi yarıyılı ilgili alan fakültesinde, son üç yarıyılı ise kendi fakültelerinde tamamlamaktadırlar. İkinci seçenek (4 yıl + 1,5 yıl) biçiminde formüle edilmiştir. Buna göre, Yükseköğretim Kurulu tarafından tespit edilen, eğitim fakültesi dışındaki fakültelerin lisans programlarından mezun olan öğrenciler, üç yarıyıllık tezsiz yüksek lisans programına devam ederek (tezsiz) yüksek lisans derecesi almaktadırlar.

3. Eğitim bilimleri alanında yer alan programlardan rehberlik ve psikolojik danışma programının dışındaki (program geliştirme, ölçme ve değerlendirme, eğitim yönetimi, halk eğitimi vb) programların lisans programları kaldırılmıştır.

4. Eğitim fakültelerindeki yeni bölüm ve anabilim dalı (program) yapılması, ilköğretim ve ortaöğretimdeki yapılanmaya paralel hale getirilmiştir. Özellikle, geçmişte ihmal edilmiş olan ilköğretim altıncı-sekizinci sınıf alan öğretmenlikleriyle ilgili programlar oluşturulmuştur (fen bilgisi öğretmenliği, ilköğretim matematik öğretmenliği vb).

5. Yeni düzenleme, hem eğitim fakültesindeki bölümler / programlar, hem de eğitim fakülteleri ile alan fakülteleri arasındaki işbirliği ve eşgüdümü zorunlu kılmıştır. Örneğin; tüm programların öğretmenlik meslek derslerinin eğitim bilimleri bölümü tarafından yürütülmesi, yan dal uygulamaları, alan derslerinin alan fakültelerinden alınması, ortaöğretime öğretmen yetiştiren programların son iki veya üç yarıyılının enstitüler bünyesinde yürütülmesi vb uygulamalar bu ortaklıkları zorunlu kılmaktadır.

6. Programlarda öğretmenlik meslek bilgisi dersleri Tablo 7,1'deki gibi belirlenmiştir. Bu temel derslerin dışında her bölüm programına, bölüme özgü öğretmenlik meslek bilgisi dersleri eklenmiştir. Bu değişiklikte en çok göze çarpan husus; meslek derslerine ayrılan sürenin artması, teorik ders saatinin

DERSLER	T-U-K	YIL/DÖNEM
Öğretmenlik Mesleğine Giriş	3-0-3	1/1
Okul Deneyimi I	1-4-3	1/2
Gelişim ve Öğrenme	3-0-3	2/1
Öğretimde Planlama ve Değerlendirme	3-2-4	2/2
Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme	2-2-3	3/1
Sınıf Yönetimi	2-2-3	3/2
Özel Öğretim Yöntemleri	2-2-3	3/2
Okul Deneyimi II	1-4-3	4/1
Özel Öğretim Yöntemleri II	2-2-3	4/1
Rehberlik	3-0-3	4/2
Öğretmenlik Uygulaması	2-6-5	4/2
TOPLAM	24-24-36	

Kaynak: YÖK, 1998

Tablo 7.1 1997 Programlarındaki Öğretmenlik Meslek Bilgisi Dersleri.

azaltılarak, uygulamalı ders saatlerinin artırılması, öğretim boyutuna ağırlık vermesi ve okul uygulama saatlerinin artmasıdır.

7. Fakülte–okul işbirliği konusunda kapsamlı bir düzenlemeye gidilmiş ve MEB–Yükseköğretim Kurulu işbirliği ile "Fakülte–Okul İşbirliği Yönergesi" hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

8. Eğitim fakültelerinin desteklenmesi ve yeni yapı doğrultusunda fakültelerin gelişmesine yönelik önlemlerin alınması amacıyla YÖK Başkanlığı tarafından bir Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi oluşturulmuştur. Bu komitenin önemli görevlerinden biri, öğretmen eğitimi programlarını incelemek ve eğitim fakültelerinin bu yönde duyduğu ihtiyaçları tespit etmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca, eğitim fakültelerinde verilen öğretmen eğitiminin akreditasyonunun yapılması ve bu çerçevede kaliteyi artırıcı bazı girişimlerde bulunulması gündeme gelmiştir. Öğretmen Yetiştirme Milli Komitesi bu anlamda eğitim fakültelerinin akreditasyonuna ilişkin çalışmalara başlamıştır.

Yeniden Yapılandırma Çalışmalarının Olumlu Yönleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

Eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması çalışmaları, yerli ve yabancı uzmanların katkısıyla ve Milli Eğitim Bakanlığı'yla işbirliği yapılarak; uzun ve titiz bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Hazırlıklar sırasında gelişmiş ülkelerdeki, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki, hem uygulamalı hem de kuramsal birikimden yararlanılmıştır.

Yeni programda,

1. Özel öğretim yöntemleri konusuna ağırlık verilmesi, bu dersleri destekleyecek kitaplar hazırlanması ve bu alanda öğretim elemanı yetiştirmek üzere yurtdışına öğretim elemanı gönderilmesi;

2. Öğretmenlik uygulamalarına ağırlık verilmesi, uygulamaları destekleyecek kitapların hazırlanması ve uygulama alanıyla işbirliği konusunda ayrı bir yönergenin çıkarılması;

3. Tüm eğitim fakülteleri için "standart program"ın öngörülmesi;

4. Sekiz yıllık kesintisiz temel eğitime öğretmen yetiştirme hazırlığı bakımından, ilköğretim altıncı–sekizinci yıllarına öğretmen yetiştiren bölümlerin açılması;

5. Modelde, öğrencilerin lisans eğitiminde asıl dallarının yanında alınması istenen yan alanların olması; programın olumlu yönleri olarak sayılabilir.

Yeniden yapılanma sonucu ortaya çıkan model, birçok yönleriyle olumlu özelliklere sahip olmakla birlikte, uygulamada sorunlara neden olmuştur. Bu sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Tüm eğitim fakültelerinde program birliğinin olması, özellikle KPSS gibi bir sınavla öğretmen istihdam edildiği bir ülkede, tüm fakültelerde yetişen öğrencilerin birbirine benzer bilgi ve beceriler kazanmasına yardımcı olmuştur. Ancak fakültelerin olanakları birbirinden çok farklı olduğu için, öğretmen adaylarının nitelikleri yine fakültelere göre değişmektedir. Ayrıca programların esnek olmaması, bazı fakültelerde insan kaynaklarının verimli bir biçimde kullanılmasını engellemiştir.

2. Programlarda öğretmenlik meslek bilgisi güçlendirilirken, genel kültür boyutu ihmal edilmiştir.

3. Okul uygulamalarının öğretmen yetiştirmede önemli bir yere sahip olduğu eğitimciler tarafından kabul edilmesine rağmen, eğitim fakültelerinde öğrenci sayısının fazla, öğretim elemanı sayısının az olması, uygulama derslerinin takibini güçleştirmiş ve istenilen verim alınamamıştır.

4. Ortaöğretime tezsiz yüksek lisans programıyla daha nitelikli öğretmen yetiştirilmesi düşünüldükten, maalesef üniversiteler bu programı geçmişteki öğretmenlik formasyonu programları gibi uygulamış ve birçok öğretmene hak etmedikleri halde yüksek lisans diploması verilmeye başlanmıştır.

5. Ortaöğretime öğretmen yetiştirmede 3,5+1,5 uygulamasında, öğrencilerin yükü eğitim fakültelerine kalmış, yetiştirme işini ise diğer fakülteler üstlenmiştir. Bu durum öğrencilerin de öğretmenlik mesleğini benimsemelerini olumsuz yönde etkilemiştir.

6. Eğitim bilimleri alanında yer alan program geliştirme, ölçme ve değerlendirme, eğitim yönetimi, halk eğitimi vb programların lisans programlarının kaldırılması bu alanlarda akademisyen yetiştirilmesini zorlaştırmıştır. Büyük şehirlerde bu elemanlar, özel okullar tarafından aranır hale gelmiştir.

EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN YAPILANMASINDA 2006–2007 DÜZENLEMESİ

Yeniden yapılanma sürecinin başında, ilköğretim okullarının 8 yıllık zorunlu eğitime geçmesiyle birlikte çok sayıda sınıf ve 6, 7, 8. sınıflar için branş öğretmenine; İngilizce öğretimi 4. sınıftan itibaren başlatıldığı için ise İngilizce öğretmenine ihtiyaç duyulmuştur. Bu öğretmen ihtiyacı, tanımlı YÖK'çe belirlenmiş alanlardan mezun olan öğrencilere, öğretmenlik alanına göre hazırlanmış öğretmenlik mesleği formasyon programları uygulanarak

karşılanmıştır. Aradan geçen 5–6 yıl içinde ise pek çok alanda talep edilenden daha fazla öğretmen yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, günümüzde nihayet öğretmen yetiştirmede nicelik sorunu çözülmüş ve artık tamamen niteliğin geliştirilmesine yönelik kararların alınabileceği bir döneme girilmiştir.

2005 yılında YÖK, eğitim fakültelerinin programlarının uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunların düzeltilmesi amacıyla, programları yeniden gözden geçirme kararı almıştır. YÖK yeni düzenlemenin temel gerekçesini, "sekiz yıllık uygulama süreci içinde üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı ve sivil toplum örgütlerince düzenlenen sempozyum, panel, çalıştay, açık oturum, konferans gibi akademik etkinliklerde, eğitim fakültelerinde uygulanan öğretmen yetiştirme programlarının; çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip öğretmenler yetiştirmedeki yeterlilikleri tartışılır olmuş, bilimsel araştırma verilerine ve alan uzmanlarının görüşlerine dayalı olarak programlarla ilgili sorunları çözümlemeye yönelik öneriler ortaya konmuştur" biçiminde açıklamıştır (YÖK, 2006, http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/yeni_programlar.htm). Ayrıca, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim ve ortaöğretim ders programlarındaki değişikliklerin de eğitim fakültelerinin programlarına yansıtılması gereği vurgulanmıştır.

YÖK'ün internet sitesinde, 2006–2007 akademik yılından itibaren uygulamaya giren öğretmen yetiştirme programlarındaki başlıca yenilikler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/programlar_aciklama.doc):

- Programlar genellikle, %50 alan bilgi ve becerileri, %30 öğretmenlik meslek bilgi ve becerileri, %20 genel kültür derslerini içermektedir. Bu oranlar ve ders saatleri öğretmenlik dallarına göre farklılık göstermektedir.
- Yeni programlarda, ihtiyacın ortadan kalkması nedeniyle (iki fakültedeki din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği dışında), yan alan uygulamasına son verilmiştir. Böylece yeni uygulamayla, öğretmen adayının kendi alanında daha derinlemesine eğitim görerek yetişmesi mümkün olabilecektir.
- Öğretmen yetiştirme programlarında çakılı ders uygulaması esnetilerek; bir programdaki toplam kredinin yaklaşık %25'ine varan oranlarda, fakültelere dersleri belirleme yetkisi verilmiş ve seçmeli ders sayısı artırılmıştır. Bazı programlarda çekirdek derslerinin fazla olması nedeniyle, seçmeli ders sayısı daha az tutulmuştur.
- Öğretmen adaylarına; okul deneyimi ve/veya öğretmenlik uygulaması sırasında, birleştirilmiş sınıflarda, köylerde ve YİBO'larda uygulama yapabileme fırsatı da verilmektedir.

- Yeni programların en önemli özelliklerinden biri de genel kültür derslerinin oranlarının artırılmasıdır. Bu değişikliğin amacı, üniversite düzeyinde yetiştirilen öğretmen adayına aydın bir kişide bulunması gereken entelektüel donanımı kazandırmaktır. Belli düzeyde genel kültüre ve bilişim teknolojilerine ilişkin bilgi ve becerilere sahip olan, bilimsel araştırma yapabilen ve yapılan araştırmalardan yararlanabilen, çok yönlü bir öğretmen adayı, çağdaş eğitimin gereklerini yerine getirmede daha başarılı olacaktır. Öğretmenin bu niteliği, yetiştirdiği öğrencilerin geleceğe hazırlanmasında olumlu yansımalar sağlayacaktır. Bu amaçla, genel kültür dersleri olarak, Bilim Tarihi, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Felsefeye Giriş, Etkili İletişim, Türk Eğitim Tarihi gibi dersler konulmuştur. Programın esnek yapısı nedeniyle, fakülteler, farklı genel kültür dersleri de okutabilecekler ve bu dersleri zaman içinde değiştirebileceklerdir.
- Öğretmen yetiştirme programlarına, “**Topluma Hizmet Uygulamaları**” adlı yeni bir ders konulmuştur. Tüm programlar için zorunlu olan bir yarıyıllık bu derste, öğrenciler, toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlayacaklardır. Ayrıca, bu ders kapsamında, öğrencilerin panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılması özendirilecektir. Öğrencinin bu çalışmalardaki başarısı, “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi içinde değerlendirilecektir.
- Rehberlik ve Psikolojik Danışma ders programı, Milli Eğitim Bakanlığı programları, alana yönelik sivil toplum kuruluşlarının önerileri ve konuyla ilgili akademisyen görüşleri dikkate alınarak hazırlanmıştır.
- Yeni programın önemli bir özelliği de AB ülkelerinde öğretmen yetiştirmede kullanılan öğretmen eğitimi programlarının çeşitli boyutlarıyla, büyük ölçüde örtüşmesidir.
- Yenilenen programlar, kendisine söyleneni yapan teknisyen öğretmen yerine, problem çözen ve öğrenmeyi öğreten öğretmenleri yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Bu değişikliklerin yanı sıra, yeniden yapılanma sürecinde, en çok tartışılan hususlardan biri olan ortaöğretime öğretmen yetiştirmede yeni düzenlemeye gidilmiştir. 3,5+1,5 olarak bilinen uygulamanın yerine, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yıllara dağıtılarak, beş yıllık birleştirilmiş eğitime geçilmesi, eğitim fakültesi dışındaki öğrenciler için uygulanan 4+1,5 uygulamasının sürmesi, Yükseköğretim Kurulu’nun 11 Temmuz 2007 tarihli toplantısında karara bağlanmıştır. Ayrıca, ortaöğretime öğretmen yetiştiren programlarda ve tezsiz yüksek lisans programında yer alacak öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin,

Tablo 7.2'deki gibi olması kararlaştırılmıştır. Yeni düzenlemede, uygulamalı ders saatleri ve okullarda uygulama saati azaltılmış, buna karşılık genel kültür derslerinin sayısı artırılmıştır. Eksikliği duyulan Ölçme Değerlendirme ve Alan Eğitiminde Araştırma Projesi dersleri eklenmiştir.

Yeni düzenlemeler her yenilik gibi bazı eğitimciler tarafından eleştirilmiştir. Ancak yapılan değişikliklerin ne kadar etkili olduğunu zaman gösterecektir.

GÜNÜMÜZDE EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN GENEL DURUMU VE SORUNLARI

Günümüzde 61'i devlet, 5'i vakıf üniversitesinde olmak üzere 66 eğitim fakültesi ve bir eğitim bilimleri fakültesi bulunmaktadır. Öğretmen yetiştiren kurum sayısı özellikle YÖK'ün kurulmasından sonra hızla artmıştır.

Türkiye'de nüfus artış hızının yüksek olması, köyden kente göçler sonucu hem göç alan hem de göç veren yerlerde okul açma zorunluluğu ve ilköğretimin 8 yıllık zorunlu eğitim haline gelmesi, sürekli öğretmen ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu talebi karşılamak amacıyla da eğitim fakülteleri, fazla bir koşul aranmadan açılmış ve bu okullara yüksek kontenjanlar tanınmıştır. Kuşkusuz bu gelişme sürecinde birçok sorun ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu sorunlar ele alınmıştır.

Eğitim Fakülteleri ve Öğretim Elemanı Sorunu

Eğitim fakültelerinin en önemli sorunu öğretim elemanı yetersizliği ve öğretim elemanlarının fakültelere dağılımındaki dengesizliktir. 2005–2006 istatistiklerine göre, eğitim fakültelerinde toplam 4612 öğretim elemanı bulunmaktadır. Bunların % 43,8'i öğretim üyesidir. Son 25 yılda, eğitim fakültelerinde, öğretim üyesi sayısında yaklaşık 15 kat, araştırma görevlisi sayısında yaklaşık 7 kat artış sağlanmıştır (Kavak, Aydın ve Altun, 2007). Eğitim fakültelerinin yeniden yapılanması çerçevesinde yurtdışına gönderilen öğrencilerin fakültelerine dönmeye başlaması bu olumlu gelişmenin nedenlerinden biridir.

Öğretim üyesi sayısındaki olumlu gelişmeye karşın, öğrenci sayısı da 2005–2006 öğretim yılına kadar sürekli artmıştır. 1983–84 öğretim yılında 39.684 olan öğrenci sayısı, 2005–2006 öğretim yılında 174.895'e ulaşmıştır. Öğrenci sayısındaki bu artışın en önemli nedenlerinden biri, 1994 yılında eğitim fakültelerinde ikinci öğretim uygulamasının başlatılmasıdır. Sonuç olarak, öğrenci sayısındaki artış, öğretim üyesi sayısındaki artıştan daha yüksek olmuştur. Tüm üniversiteler için öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 57, öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 28 iken, bu sayılar eğitim fakülteleri için sırasıyla 86 ve 38'dir. Bu duruma eğitim fakülteleri arasındaki den-

		Kredi
I.Yarıyıl		
MB	Eğitim Bilimine Giriş	3-0-3
MB	Gelişim Psikolojisi	3-0-3
MB	Program Geliştirme ve Öğretim	3-0-3
MB	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	2-0-2
MB	Özel Öğretim Yöntemleri I	2-2-3
MB	Okul Deneyimi	1-4-3
		14-6-17
II.Yarıyıl		
GK	Bilim Tarihi (Genel Kültür)	2-0-2
MB	Ölçme ve Değerlendirme	3-0-3
MB	Sınıf Yönetimi	2-0-2
MB	Öğretim Teknolojileri ve Mat. Tasarımı	2-2-3
MB	Öğretmenlik Uygulaması	2-6-5
AB	Özel Öğretim Yöntemleri II	2-2-3
		13-10-18
III.Yarıyıl		
GK	Seçmeli Ders (Genel Kültür)	2-0-2
MB	Rehberlik	3-0-3
MB	Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları	3-0-3
AB	Alan Eğitiminde Araştırma Projesi	2-2-3
Dönem Toplamı		10-2-11
GENEL TOPLAM		37-18-46

Tablo 7.2 Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programı.

gesizlikler de eklendiğinde oranların daha da yüksek olduğu gözlenmektedir. Örneğin; Dicle Üniversitesi Siirt Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 867 iken, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 12'dir (YÖK, 2007).

Eğitim fakültelerinde öğretim üyesi sayısının az olması, öğretim elemanlarının ders yüklerini artırmaktadır. Yoğun ders yükü (ve idari görevler) öğretim elemanlarının akademik yönden gelişmelerini ve çalışmalarını engeller niteliktedir. Ayrıca, öğretim elemanı yetersizliği nedeniyle birçok eğitim fakültesinde öğretim ve araştırma görevlileri derslere girdikleri gibi, bazen uzmanlık alanları dışında ders vermek zorunda da kalmaktadırlar. Bu durum eğitimin niteliğini düşürmektedir.

Bina ve Araç Gereç Sorunları

Gelişmiş üniversitelerin yanı sıra, yeni açılan hemen hemen tüm üniversitelere bağlı bir eğitim fakültesi açılması, eğitim fakültelerinin fiziksel olanaklarını sınırlı kılmıştır. Üniversite payından en az bütçe alan fakülteler olması da eğitim fakültelerinin gelişmesini engelleyen diğer bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre, 22 eğitim fakültesinde fizik laboratuvarı, 20 eğitim fakültesinde kimya laboratuvarı, 19 eğitim fakültesinde biyoloji laboratuvarı ve 34 eğitim fakültesinde ise yabancı dil laboratuvarı bulunmamaktadır. Bu sonuçlar, öğretmenlik mesleği için çok önemli olan ve uygulama gerektiren bazı derslerin bile sadece kuramsal düzeyde işlenmekte olduğunu göstermektedir.

Benzer bir durum bilişim altyapıları için de geçerlidir. Eğitim fakültelerinde bir bilgisayar başına düşen ortalama öğrenci sayısı 39'dur. Bu oran; İnönü Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 100 ve üstüken; ODTÜ Eğitim Fakültesi'nde 18, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 11'dir. Öte yandan, eğitim fakültelerinin öğretim elemanlarının % 61'i odalarından internete bağlanamamakta ve bilgisayar kullanamamaktadırlar (YÖK, 2007).

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Özellikleri

Öğretmen yetiştiren kurumlara 1974 yılından bu yana ÖSS puanıyla girilmektedir. İki ve üç yıllık eğitim enstitüleri döneminde ve üniversitelere bağlandıktan sonra, eğitim fakültelerine çoğunlukla düşük puanlı ve son tercihleri öğretmenlik olan öğrenciler girmekteydi. Ancak, ilköğretimin 8 yıl olması sonucu öğretmen açığının büyümesi ve 2002 ekonomik krizi, öğretmenlik mesleğini çekici hale getirdi. Günümüzde eğitim fakülteleri, fen ve edebiyat fakültelerinden, hatta bazı mühendislik bölümlerinden daha yüksek puanla öğrenci kabul etmektedir. Bu nedenle, eğitim fakültesi öğrencilerinin geçmişe göre en azından ön bilgileri ve kavrama düzeyi açısından nitelikli olduğu söylenebilir. Ancak bu

durum, eğitimin ya da öğretmenin kalitesinin artması için yeterli olmamaktadır. Çünkü iyi bir öğretmen olmak için öğretmen adayının kavrama düzeyinin yüksek olmasının yanı sıra, mesleğini sevmesi ve öğretmenlik mesleği için gerekli olan, sevecenlik, hoşgörülü olma, bireye saygı duyma, kendini doğru ifade edebilme vb kişilik özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Mevcut seçme sisteminde ise maalesef bu özellikler göz önünde bulundurulmamaktadır. Kişiliği öğretmen olmaya yatkın olmayan kişilerin ise eğitimle bu özellikleri kazanması mümkün görünmemektedir.

Çevresel Etmenler

Eğitim fakültelerinin çevresini, bağlı bulunduğu üniversite ve üniversitenin kurulduğu il oluşturur. Çevresel faktörler de doğrudan veya dolaylı olarak yetişen öğretmen adayının niteliğini etkiler. Örneğin, büyük şehirlerde kurulan, olanakları çok olan bir üniversite, öğretim üyesi bulmakta zorlanmamaktadır ve bu üniversiteler daha nitelikli öğrencilerin tercihi olmaktadır. Üniversitenin öğrencilere sağladığı sosyal ve kültürel yaşantı zenginleştikçe de öğretmen adayının niteliği yükselmektedir.

Ülkemizdeki eğitim fakültelerinin durumuna bakıldığında, fakültelerin birçoğunun küçük illerde, yeni kurulan üniversitelere bağlı olduğu görülmektedir. Bu üniversitelere devam eden öğretmen adayları da çevrenin olumlu katkılarından yararlanamamakta, sosyal ve kültürel yönden kendilerini geliştirememektedirler.

Özetle, ülkemizde öğretmen yetiştirme sisteminin birçok sorunu bulunmaktadır. Sorunların en önemli kaynağı ise öğretim elemanı yetersizliği ve sınıfların kalabalık olmasıdır. Türkiye’de mevcut durumuyla niceliksel olarak ihtiyacın üstünde öğretmen yetiştirildiğine göre, artık kademeli olarak öğrenci sayısı azaltılabilir ve niteliği artırıcı önlemler alınabilir. Çağın özelliklerine uygun öğretmen, az sayıda öğrenciyle bireysel olarak ilgilenilerek yetiştirilebilir.

21. YÜZYILDA ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEDE EĞİTİM FAKÜLTELERİNİN GÖREVİ

21. yüzyılda gelişen teknoloji ve öğrenci davranışlarına bağlı olarak öğretmen yetiştirme süreci de farklılaşacaktır. Ülkemizde, ilköğretim programlarında gerçekleştirilen köklü değişimin eğitim fakültelerine de yansımaları gerekmektedir. Bu değişim sadece eğitim programlarının değişmesiyle sağlanamaz. Fakültelerin öğretmen yetiştirme uygulamalarının da gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Eğitim fakülteleri çağın özelliklerine uygun bir kimlik ve kurum kültürü oluşturmali, ilköğretim programlarıyla uyumlu eğitim felsefeleri olmalıdır. Ayrıca, stratejik planlamalarına önem vermeli, yetiştirecekleri öğretmeni iyi tanımlamalı ve öğrencilere amaçları doğrultusunda öğrenme yaşantıları düzenlemelidir.

Eğitim fakültelerindeki öğretim elemanlarının sadece felsefi görüşlerini değiştirmesi yeterli değildir. Tüm öğretim elemanlarının derslerini önerilen felsefeye uygun olarak düzenlemeleri gerekir. Diğer bir deyişle, derslerde öğretim elemanı rehber olmalı, öğrencilerin küçük gruplar halinde çalışmalarına olanak tanınmalı, her dönem en az bir proje yapılmalı, öğrenme teşvik edilmeli; soru-cevap, tartışma, probleme dayalı öğrenme gibi yöntemlerle düşünme ve problem çözme becerileri geliştirilmelidir. Bunların yanı sıra değerlendirme sürecinde klasik ölçme araçlarının dışında, gelişim dosyalarından, öz değerlendirme ve akran değerlendirmelerinden yararlanılmalıdır. Öğretmen adayları ancak bu şekilde doğru öğretmen davranışlarını öğrenebilir ve görev yerlerinde uygulayabilirler.

Nitelikli öğretmen yetiştirmek için, öğretim elemanlarının her bir öğrencisini tanıması ve yeri geldikçe birebir onlarla ilgilenmesi gerekir. Ülkemizde, nasıl olsa anlatma dersi için bir amfiye toplanılır, ders anlatılır anlayışının öğretme yetiştirmede söz konusu olmadığı unutulmamalıdır. Niteliğin artırılması için en önemli çözüm öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının azaltılmasıdır.

ÖZET

Eğitimin tarihçesi çok eski olmasına rağmen, öğretmenliğin profesyonel bir meslek olarak görülmesi ve öğretmen yetiştirme çabası tüm ülkelerin tarihinde oldukça yenidir. Öğretmen yetiştirme ihtiyacı eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla birlikte 17. yüzyılda ortaya çıkmış ve öğretmenlik mesleğinin bir anlamda ayrı bir uzmanlık alanı olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır.

Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile eğitim düzeyi arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Çünkü bir ülkenin var olan yer üstü ve yer altı kaynaklarını işleten, yeni kaynaklar yaratan ve bu kaynakların en verimli biçimde kullanılmasını sağlayan, o ülkenin insan gücüdür. Bir toplumun insan gücü niteliği ne kadar yüksekse, kaynakların kullanımında ve yeni kaynakların yaratılmasında o kadar başarılı olur. İnsan gücünün niteliği ise eğitim ve nitelikli öğretmenle geliştirilebilir.

Öğretmen adaylarının hem alan bilgisi hem de meslek bilgisiyle donanmış olmaları gereği, ülkelerin öğretmen yetiştirmede farklı modeller geliştirmelerine

neden olmuştur. Bu güçlüğün yanı sıra, öğretmen ihtiyacının eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte hızla artması, ülkelerin farklı kaynaklardan öğretmen yetiştirme modelleri geliştirmelerini gerekli kılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda örgün eğitim gelişmediği için öğretmen eğitimi uygulamaları da geç başlamıştır. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim sisteminin modernleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına ilişkin birçok çalışma yapılmış, yasalar düzenlenmiş; ancak çok küçük bir kısmı hayata geçirilebilmiştir. Çağın özelliklerine uygun öğretmen yetiştiren kurumlar açılmasına karşın, bu okullarda yetişen öğretmen sayısı niceliksel olarak çok yetersiz kalmıştır. Tüm bu çalışmalar sonuçsuz gibi görünse de, bu dönemde oluşan fikirler ve modern okullarda yetişen aydınlar, cumhuriyet döneminde yeni eğitim sisteminin oluşturulmasına önemli katkıda bulunmuştur. Diğer bir deyişle, Osmanlı İmparatorluğu eğitimin yaygınlaştırılması, bununla ilgili olarak bina ve araç gereç gibi altyapının oluşturulmasında Avrupa'nın çok gerisinde kalmasına rağmen, öğretmen yetiştirme konusunda ciddi deneyimler yaşamış ve bu konuda Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmen yetiştirme alanında büyük adımlar atılmıştır. Bu dönemde temelleri atılan okullar geliştirilerek, günümüz öğretmen yetiştirme sistemi oluşturulmuştur. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, yeni bir dönem açılması ve bunun getirdiği heyecan, modernleşme hareketlerini hızlandırmıştır. Bu dönemde öğretmenlere çok önemli görevler yüklenmiş, öğretmenler her yerde topluma örnek olma ve yeni nesilleri yetiştirme konusunda büyük çaba harcamışlardır. Bu çaba öğretmenlik mesleğinin statüsünü, halk arasında yüceltmıştır.

1960'lardan sonra var olan öğretmen yetiştiren kurumlar öğretmen talebini karşılayamayınca, sistem bozulmaya başlamıştır. Öğretmen yetiştiren kurumların yükseköğretime çekilme çabasına karşın, plansız olarak ve altyapısı hazır olmadan eğitim enstitülerinin açılması ve bunlara bir de öğrenci olaylarının eklenmesi, öğretimin ve öğretmenin niteliğini düşürmüştür. Mektupla öğretmen eğitimi ve eğitim enstitülerinin 2-3 ayda öğretmen mezun etmesi ise öğretmen eğitiminin kara dönemi olarak ifade edilebilir. Bu uygulamalar, hem her düzeyde eğitimin niteliğini, hem de öğretmenlik mesleğinin statüsünü aşağıya çekmiştir.

1981 yılında Yükseköğretim Kurulu kurulduktan sonra, 1982 yılında çıkarılan 2547 sayılı "Yüksek Öğretim Kanunu"yla öğretmen yetiştirme sorumluluğu, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak tüm mal ve mülkleriyle birlikte üniversitelere devredilmiş ve eğitim enstitüleri, eğitim yüksekokulu adını almıştır. Bu dönemde üniversitelerin fen edebiyat fakültelerine bağlı olan ve

öğretmenlik sertifikası programlarını yürüten eğitim bölümlerinin önemli bir kısmı da eğitim fakültesine dönüştürülmüştür. 1989–1990 öğretim yılında ise her düzeyde öğretmen yetiştiren okulların eğitim süresi dört yıla çıkartılmış ve eğitim fakültesi haline getirilmiştir. Bu okullar da zaman içinde eğitim fakültelerine dönüşmüştür.

Yükseköğretim Kurulu, 1997 yılında gerçekleştirdiği eğitim fakültelerinde yeniden yapılanma projesi çerçevesinde, tüm eğitim fakültelerinin yapılanmasına ve programlarına birlik getirmiştir. Bu modelle, çağdaş öğretmen yetiştirme modeline kavuşulmuştur. Söz konusu model, 2006 yılında programlar açısından yeniden düzenlenmiştir.

Ülkemizde öğretmen yetiştirme açısından doğru ve çağdaş bir sistem kurulmakla birlikte, öğretim elemanı yetersizliği, bina, araç ve gereçlerin ihtiyacı karşılayamaması gibi nedenlerle halen istenilen nitelikte öğretmen yetiştirilememektedir. Ancak, son yıllarda arz ile talebin eşitlenmesi sonucunda niteliğin giderek artması beklenmektedir.

Açık Öğretim: Giriş koşulları, çalışma yöntemleri ve öğrencilerinin değerlendirilmeleri bakımından esnek bir yapıya sahip olan, bu sisteme devam etmek isteyen herkese açık yeni bir öğretim sistemidir. Açık öğretimde, öğretim okul ve sınıf dışında yapılmakta ve kişilere sınırlama getirmeden öğrenim olanağı sağlanmaktadır. Açık öğretimde kişi kendi amacına göre, istediği sürece öğretime devam edebilir ve öğrenimini tamamlayabilir.

Anaokulu: Zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş, 4–6 yaşlarındaki çocukların zihinsel, bedensel ve sosyal gelişimlerine planlı bir ortam içinde yardımcı olarak onları ilkokula hazırlayan eğitim kurumları.

Anasınıfı: Anaokulu ilkelerine dayalı bir programı olan ve genellikle beş yaşını bitirmiş çocukları ilkokula hazırlamak üzere ilkokullarda açılan sınıflar.

Bellek: Hatırlama, tanıma ve daha önceden öğrenilenlerin yeniden öğrenilmesinde kolaylık sağlayan yetenek olarak tanımlanmaktadır.

Bilim: Sistemli ve organize edilmiş bilgiler bütünü.

Bilişsel Giriş Davranışları: Bir davranışın öğrenilebilmesi için daha önceden öğrenilmiş olması gerekli ya da zorunlu olan bilişsel öğrenmeler bütünü (Bloom). Bilişsel giriş davranışları, herhangi bir öğrenme ünitesinin öğrenilebilmesi için gerekli olan bütün bilgi, beceri ve yeterliliklerden oluşur. Bilişsel giriş davranışları ile ilgili en önemli husus, onların öğrenme işinde gerektiği noktada hazırlanıp kullanılmasıdır.

Daimicilik: Eğitimin belli evrensel ve değişmez hakikatlere dayandırılması gerektiğini savunan ve eğitimin temel amacının da "bireye düşünsel gücünü en iyi şekilde kullanmayı öğretmek" olduğu görüşünde olan eğitim akımı.

Değerlendirme: Ölçme sonucunu bir ölçüt ile karşılaştırma ve bu yolla, ölçme sonucuyla belirlenmiş olan özellik hakkında bir karara varma işlemidir.

Dönüt ve Düzeltme: Bir öğrenme süreci içerisinde, öğrenen kişiye öğrenme eksikliklerinin ve yanlışlıklarının bildirilmesi dönüt, öğrenme eksikliklerinin ve yanlışlıklarının giderilmesi yollarının tümü de düzeltmedir.

Duyuşsal Giriş Özellikleri: Kişi belli bir öğrenme sürecine girerken onun bu süreç içerisinde göstereceği çabanın kaynağını oluşturduğu sanılan ilgileri, tutumları ve böyle bir süreçte başarılı olacağına inanma ve güvenme derecesinden oluşan özellikler bütünü.

Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak isten-dik değişme meydana getirme sürecidir.

Eğitimde Fırsat Eşitliği: Tüm bireylerin yetenek ve istidatlarını en elverişli biçimde geliştirmede eşit şansa sahip olmaları.

Eğitim Programı: Bireyde istendik davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm faaliyetleri gösteren planlardır.

Enderun Mektepleri: Osmanlı İmparatorluğu'nda 15. yüzyılda yönetici ve devlet adamı yetiştirmek amacıyla kurulan eğitim kurumlarıdır.

Esasıcılık: "Eğitim sistemi, kültürel mirasın aktarılmasını temel olarak almalı, eğitimin merkezinde de öğretmen bulunmalı ve kontrolü elinde tutmalıdır," görüşünü savunan eğitim akımı.

Formal Eğitim: Önceden hazırlanmış bir program çerçevesinde, amaçlı ve planlı olarak gerçekleştirilen eğitim.

İnformal Eğitim: Amaçlı ve planlı olmayan, gelişigüzel ve yaşam içerisinde kendiliğinden oluşan eğitim.

Halk Eğitimi: Yetişkinlerin yaşam düzeylerini yükseltmek, sorunlarını çözebilmelerine ve toplum kalkınmasına katılmalarına yardımcı olabilmek amacıyla düzenlenen eğitim.

Hedef: Yetiştirdiğimiz kişide bulunmasını istediğimiz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki özelliklerdir.

Hizmet İçi Eğitim: Kamu ve özel kuruluş görevlilerinin hizmete yatkınlıklarını sağlamak, verimliliklerini artırmak ve gelecekteki görevlere hazırlanmalarına katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen ve kurumların çalışmalarını etkileyen eğitim.

İlerlemecilik: Öğrenci merkezli öğrenme sürecine, problem çözme ve yaşananlar yoluyla öğrenmeye önem veren, gelişime dayalı bir toplum yapısını savunan eğitim akımı.

İlköğretim: 6–14 yaş grubundaki öğrencilere temel beceriler kazandırarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan 8 yıllık eğitim devresi.

Medrese: İlköğretimden yükseköğrenime kadar değişen kademeli bir öğrenimi veren ve camilere bağlı olan eğitim kurumlarıdır. Osmanlı toplumunda kadı, öğretmen, imam, doktor ve ulema gibi aydınlar medreselerde yetiştirilmekteydi.

Mesleki Eğitim: Bireye belirli bir meslek alanıyla ilgili (sanat, endüstri, teknik, tarım vb) bilgi, beceri, alışkanlıklar kazandırmayı ve bu alandaki yeteneklerini türlü yönlerden geliştirmeyi amaçlayan, örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığıyla geliştirilen eğitim.

Meslek Okulu: Öğrencilerine belirli bir meslek alanıyla ilgili bilgi, beceri ve alışkanlıklar kazandırmak amacıyla açılan ve programında meslek bilgisi dersleri yanında, genel bilgi derslerine de yer veren okul.

Okul: Toplumdaki bireylerin eğitilmesi işlevini üstlenen kurumların ortak adıdır.

Okullaşma Oranı: Okula giden çocukların, okul çağındaki çocuklara oranı.

$$\text{Okullaşma Oranı} = \frac{\text{Okula giden çocukların sayısı}}{\text{Okul çağındaki çocukların sayısı}}$$

Okulöncesi Eğitim: Zorunlu ilköğrenim çağına gelmemiş 0–6 yaş çocuklarının bedensel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişmelerine katkıda bulunmak ve onları ilköğretime hazırlamak amacıyla çeşitli kuruluşlar tarafından verilen eğitim.

Öğrenci: Eğitim ihtiyacı olan ve bu ihtiyacı karşılamak amacıyla formal eğitim kurumlarına devam eden bireydir.

Öğretmen: Öğrenme yaşantıları oluşturarak öğrenmeyi sağlayan kişi.

Örgün Eğitim: Okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsayan eğitim. Örgün eğitim, okullarda düzenli, planlı ve yön-temli bir biçimde gerçekleştirilmektedir.

Ortaöğretim: İlköğretimle yükseköğretim kurumları arasında yer alan, 15–17 yaş grubunu kapsayan öğrencilere bir meslek kazandırmayı ve onları yükseköğretime hazırlamayı amaçlayan eğitim devresi.

Pekiştirme: Davranışların tekrar edilme sıklığını artıran uyarıcıların verilmesi (Fidan). Öğretim hizmetinin önemli öğelerinden biri olan pekiştirme, öğretim hizmetinin niteliğinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal Kontrol Sistemi: Bireylerin belli durumlarda gösterdikleri temel davranış görüntülerini sağlayan, toplumdaki bireylerarası ilişkileri düzenleyen mekanizma, toplumlardaki bireyler tarafından oluşturulan normlar, değerler, kurallar ve yasalar sosyal kontrol sisteminin temel öğeleridir.

Toplumsal Değişme: Toplumsal yapı ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağı ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi.

Toplumsal Hareketlilik: Toplumdaki bireylerin toplumsal hiyerarşide bir pozis-yondan diğer bir pozisyona geçmesi.

Toplumsal Kurum: Düzenli ve örgütlü bir bütün oluşturan düşünceler, inanç-lar, normlar, statüler ve roller.

Toplumsallaşma: Bireyin toplum üyeliğine hazırlanma sürecidir. Doğumdan başlayarak ölüme kadar devam eden bu süreç içerisinde bireyler toplumun kül-türünü ve yaşam biçimini kazanarak toplumun bir üyesi haline gelirler.

Uzaktan Eğitim: Klasik okul yönetiminin dışında, öğretene ile öğrenenlerin fi-ziksel olarak ayrı bulunduğu sistemlerdir. Bu tür sistemlerde öğretimin temelini

oluşturan ve alışılmış öğrenci–öğretmen etkileşimi farklı şekillerdedir. Öğrencilerin kendi kendilerine çalışmalarını, öğrenmelerini kolaylaştıran yazışma, özel radyo ve televizyon yayınları, programlaştırılmış ders kitapları gibi türlü öğretim araç ve gereçleri bir arada kullanılır.

Yaygın Eğitim: Örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen formal eğitim faaliyetlerinin tümüdür. Okuma–yazma kursları, meslek içi eğitim seminer ve kursları, çeşitli meslek dallarındaki çıraklık eğitimi gibi faaliyetler yaygın eğitimin bir parçasıdır.

Yeniden Kurmacılık: “Eğitimin temel amacı toplumsal reformun sağlanmasıdır, bu nedenle eğitim, bireyleri toplumsal reformu sağlayacak şekilde yetiştirmelidir” görüşünü savunan eğitim akımı. Bu akım pragmatizme dayanır.

Yönetici: Okulun amaçlarına ulaşması için okul içinde gerekli olan maddi kaynakların sağlanmasından ve bu kaynakların okulun amaçları doğrultusunda en verimli biçimde kullanılmasından sorumlu olan kişidir.

Yükseköğretim: Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı en az dört yıllık kapsayan her kademedeki eğitim–öğretimin tümüdür (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu). Üniversiteler, Fakülteler, Enstitüler, Yüksekokullar, Konservatuvarlar, Meslek Yüksekokulları, Uygulama ve Araştırma Merkezleri yükseköğretim kurumlarıdır.

KAYNAKÇA

- Akkutay, Ü. (1984) *Enderun Mektebi*. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi. Ankara.
- Akyüz, Y. (1985) *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, No: 149.
- Arends, I. R. (1991) *Learning to Teach*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Ataüenal, A. (1993) Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler. Ankara: MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü.
- Başgöz, İ. ve H. E. Wilson. (1968) *Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim ve Atatürk*. Ankara: Dost Yayınları.
- Bilen, M. (1992) *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bloom, B. S. (1964) *Stability and Change in Human Characteristics*. New York: David McKay Co. Inc.
- Brophy, J. (1981) Teacher praise: A functional analysis. *Review of Educational Research*, 51 (1), 5-32.
- Cruikshank, R. D., Bainer, D. ve Metcalf, K. (1995) *The Act of Teaching*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- DPT (1990) *VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler, 1984-1988*. Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (1995) *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*. Ankara: DPT Yayınları.
- Eğitimsen (2004) *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim Uygulamaları Sorunlar-Çözüm Önerileri*. Bulunduğu yer: <http://www.egitimsen.org.tr/index.php?yazi=11>
- Erden, M. (1995) *Eğitimde Program Değerlendirme*. Ankara: PEGEM Yayınları.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1996) *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ertürk, S. (1979) *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınlar.
- Evertson ve Green (1986) "Observation as an inquire method". Bulunduğu eser: M. C. Witrock (Ed.) *Handbook of Research on Teaching*. New York.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1996) *Eğitime Giriş*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Giddens, A. (1996) *Introduction to Sociology*. (2nd Ed.) New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Güvenç, B. (1984) *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hacıoğlu, F. ve Alkan, C. (1997) *Öğretmenlik Uygulamaları*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Karakütük, K. (2000) *Eğitimin Ekonomik Temelleri*. Bulunduğu eser: Sönmez, V. (Ed.) *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavak, Y., Aydın, A. ve Altun, S. A. (2007) *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Fakülteleri (1982-2007) (Öğretmenin Üniversitede Yetiştirilmesinin Değerlendirilmesi)*. Yükseköğretim Kurulu Yayını 2007-5, Meteksan A.Ş., Ankara.
- Kaya, Y. K. (1977) *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*. Ankara: Nüve Matbaası.
- Kongar, E. (1976) *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1997) Milli Eğitimle ilgili Bilgiler. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1987) *Milli Eğitim Temel Kanunu ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Teşkilat Şeması. Bulunduğu yer: <http://www.meb.gov.tr/meb/teskilat.html>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007) *Milli Eğitim İstatistikleri 2006-2007*. Bulunduğu yer: http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2006_2007.pdf.
- Morris, V. C. ve diğerleri. (1963) *Becoming an Educator*. New York: Houghton Mifflin Com.
- Lin Nan (1976) *Foundations of Social Researches*. USA: McGraw-Hill, Inc.
- Okçabol, R., Akpınar, Y., Caner A., Ertekin E., Gök, F., Ünlühırsarcıklı, Ö. (2003) *Öğretmen Yetiştirme Araştırması*. Ankara: Eğitsen Yayınları.
- Oliva, P. F. (1988) *Developing The Curriculum*. USA: Scott, Foresman and Company.
- Ornstein A. C. & F. P. Hunkins (1988) *Curriculum: Foundations, Principles, and Issues*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Ozankaya, Ö. (1977) *Toplumbilime Giriş*. A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. No: 403.
- Özkan, B. (1997) "Orta Dereceli Okulların İngilizce Programlarında Görülen Değişme ve Gelişmeler". Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2005) *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pratt, D. (1980) *Curriculum: Design and Development*. New York: Harcourt Brace Javanovich Inc.

